

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΚΑΡΑΚΑΤΣΙΑΝΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

ΑΠΟ ΤΟ ΝΕΟΤΕΡΟ ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ

ΙΣΤΟΡΙΑ Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΑΠΟ ΤΟ ΝΕΟΤΕΡΟ ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ

ΙΣΤΟΡΙΑ Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Καρακατσιάνης Ιωάννης

ΑΠΟ ΤΟ ΝΕΟΤΕΡΟ ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ

ΙΣΤΟΡΙΑ Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Επιμέλεια
Κλαμπατσέα Σπυριδούλα

Τεχνική Επιμέλεια
Κλείσας Τάσος

Σχεδιασμός εξωφύλλου, γραφημάτων & σελιδοποίηση
Κούτρας Σπυρίδων

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<u>ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΚΟΠΟΣ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΥ</u>	7
--	---

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι	9
-------------------------	---

Η ΓΕΝΕΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΤΕΡΟΥ ΚΟΣΜΟΥ: ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ

<u>ΕΝΟΤΗΤΑ 1: ΜΕΓΑΛΕΣ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ - ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ - ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ.</u>	10
--	----

<u>ΕΝΟΤΗΤΑ 2: Ο ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ</u>	14
---------------------------------------	----

<u>ΕΝΟΤΗΤΑ 3: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ</u>	18
--	----

<u>ΕΝΟΤΗΤΑ 4: ΕΘΝΙΚΕΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ - ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ</u>	23
--	----

<u>ΕΝΟΤΗΤΑ 5: Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΚΙ Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ</u>	29
--	----

<u>ΕΝΟΤΗΤΑ 6: ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΕΞΕΓΕΡΣΕΙΣ ΣΤΗ ΡΩΣΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ</u>	33
--	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ	41
--------------------------	----

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

<u>ΕΝΟΤΗΤΑ 7: ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ: Η ΔΙΑΜΑΧΗ ΓΙΑ ΤΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΣΥΣΤΑΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ.</u>	42
--	----

<u>ΕΝΟΤΗΤΑ 8: ΕΘΝΙΚΗ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ Ή ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ: Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ</u>	48
---	----

<u>ΕΝΟΤΗΤΑ 9: Η ΕΘΝΙΚΗ ΩΡΙΜΑΝΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20ου ΑΙΩΝΑ</u>	54
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ	63
---------------------------	----

Η ΕΔΡΑΙΩΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΤΕΡΟΥ ΚΟΣΜΟΥ: ΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

<u>ΕΝΟΤΗΤΑ 10: ΟΙ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ</u>	64
--	----

<u>ΕΝΟΤΗΤΑ 11: Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ - Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟΝ Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ</u>	69
--	----

<u>ΕΝΟΤΗΤΑ 12: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ - ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΚΑ ΚΑΘΕΣΤΩΤΑ.</u>	74
---	----

<u>ΕΝΟΤΗΤΑ 13: Ο Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ</u>	84
<u>ΕΝΟΤΗΤΑ 14: Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Ο Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ</u>	90
<u>ΕΝΟΤΗΤΑ 15: ΑΠΟ ΤΟ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ ΣΤΟΝ “ΨΥΧΡΟ ΠΟΛΕΜΟ”</u>	96

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

105

Η ΑΚΜΗ ΤΟΥ ΝΕΟΤΕΡΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

<u>ΕΝΟΤΗΤΑ 16: Ο ΔΥΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ: ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ - ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΑ ΠΡΟΤΥΠΑ - Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟ ΔΥΤΙΚΟ ΚΟΣΜΟ</u>	106
<u>ΕΝΟΤΗΤΑ 17: Ο ΚΛΕΙΣΤΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΤΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΥ</u>	113
<u>ΕΝΟΤΗΤΑ 18: ΑΠΟ-ΑΠΟΙΚΙΟΠΟΙΗΣΗ</u>	119
<u>ΕΝΟΤΗΤΑ 19: ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ “ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ”:</u> <u>ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ “ΑΓΟΡΩΝ”- Ε.Ε.</u>	124

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

133

Ο ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

<u>ΕΝΟΤΗΤΑ 20: ΑΠΟ ΤΟ “ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ” ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ</u>	134
<u>ΕΝΟΤΗΤΑ 21: Η ΜΕΤΑΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Ο ΨΗΦΙΑΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ</u>	141
<u>ΕΝΟΤΗΤΑ 22: Η ΝΕΑ ΜΕΓΑΛΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ</u>	146
<u>ΕΝΟΤΗΤΑ 23: ΤΕΧΝΕΣ - ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ</u> <u>ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΟΥ 20ου ΑΙΩΝΑ</u>	153
<u>ΕΝΟΤΗΤΑ 24: ΤΕΧΝΕΣ - ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ</u> <u>ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ 20ου ΑΙΩΝΑ</u>	159
<u>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΕΝΟΤΗΤΑ 25: ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ ΠΩΣ ΓΡΑΦΕΤΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ -</u> <u>ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ</u>	165

<u>ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΝΕΟΤΕΡΟΥ</u> <u>ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΚΟΣΜΟΥ</u>	172
---	-----

<u>ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</u>	176
--------------------------------------	-----

<u>ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ</u>	179
------------------------	-----

Η Ιστορία προέρχεται από το αρχαιοελληνικό ρήμα “οἶδα”, που μεταφράζεται “γνωρίζω”. Είναι γνώση, είναι μια καθαρή γνώση για καθετί, μια αναζήτηση της γνώσης και του τρόπου να γνωρίζουμε. Το παρόν εγχειρίδιο διαπνέεται πρωταρχικά από αυτή τη φιλοσοφία, της άρρηκτης σχέσης της Ιστορίας με την κάθε μορφή γνώσης. Απευθύνεται σε νέες και νέους ανθρώπους που πορεύονται προς την τους. Πιο συγκεκριμένα, έχει σκοπό να τους καλλιεργήσει και να τους προετοιμάσει ως πολίτες, παρουσιάζοντάς τους σταθμούς του νεότερου και του σύγχρονου κόσμου μας. Αποσκοπεί να προσφέρει μία καθολική εικόνα της ανθρώπινης κοινωνίας από το 18ο έως τον 21ο αιώνα. Μία ξεκάθαρη κι ακριβή εικόνα, η οποία συνδυάζει το παγκόσμιο, το περιφερειακό και το τοπικό, δηλαδή την παγκόσμια, την ευρωπαϊκή και την ελληνική ιστορία.

Το εγχειρίδιό μας έχει σχεδιαστεί με τέτοιο τρόπο που να οργανώνει σε κάθε ενότητα μαθητές και μαθήτριες, αφού κατευθύνει σε σύντομη παρουσίαση της νέας γνώσης, καταγραφή του στόχου, λέξεις κλειδιά, χρονογραμμή, αφήγηση, γλωσσάρι εννοιών, παραδείγματα πηγών, σχεδιαγράμματα/χάρτες, σχετικές εργασίες κατανόησης και προέκτασης, βασικό συμπέρασμα. Μ’ αυτό τον τρόπο συντελούνται θεμελιακές γνωστικές διεργασίες, τις οποίες το μάθημα της Ιστορίας αναδεικνύει, όπως η κριτική ικανότητα, το αναλυτικό πνεύμα, η συνθετική ικανότητα, η αυτενέργεια, το πνεύμα αξιολόγησης και η αφαιρετική δεξιότητα. Η εσωτερική σύνδεση όλης της σχεδιαστικής δομής κάθε ενότητας προσφέρει την ολοκληρωμένη γνώση στην κάθε ενότητα. Αυτή η νέα γνώση αφομοιώνεται και προεκτείνεται με τη δυναμική χρήση Ψηφιακών Μαθησιακών Αντικειμένων, τα οποία πέρα από την οπτικοποίηση, ανοίγουν διάπλατα διαδρόμους μεθόδων αξιολόγησης και αυτοαξιολόγησης στη διδακτική πραγματικότητα.

Θεμελιακής σημασίας λογική του εγχειριδίου μας είναι η κατηγοριοποιημένη αφηγηματική δόμησή του, η οποία παρέχει στους εκπαιδευτικούς τη δυνατότητα να το αξιοποιήσουν δυναμικά και ποικιλότροπα, αφού παρέχει πρόσφορο έδαφος επιλογών εστίασης, ανάλυσης, ερμηνευτικής εστίασης, εμβάθυνσης και πρακτικών αξιολόγησης. Στέκεται απόλυτα μέσα στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών και έχει λάβει υπόψη του τις Πιλοτικές Εφαρμογές των Νέων Προγραμμάτων Σπουδών, δίνοντας έμφαση στο χρονικό και εννοιολογικό προσανατολισμό των νέων αναγνωστών. Βασικό πλεονέκτημά του είναι ότι το μεγαλύτερο κομμάτι του έχει εφαρμοστεί με επιτυχία στη διδακτική πραγματικότητα με τις ερωτήσεις κατανόησης και τις εργασίες προέκτασης κάθε ενότητας να προσανατολίζονται σε σύγχρονες παιδαγωγικο-διδακτικές πρακτικές της ενσυναίσθησης και των ποικίλων μορφών εγγραμματοισμού.

Τέλος θεωρούμε ότι αξίζει να αναφέρουμε και μία ακόμα σημαντική παράμετρο του παρόντος εγχειριδίου, αυτή της σχέσης του με την Επιστήμη της Ιστορίας και της συμμετοχής του στις επιστημολογικές διεργασίες και συζητήσεις της κοινότητας των ιστορικών της Νεότερης Ιστορίας. Η συγγραφή του έχει συμπεριλάβει όλες τις ιστοριογραφικές τάσεις, που έχει εξελίξει η Επιστήμη της Ιστορίας και έχει αφουγκραστεί τα ρεύματα και τους προσανατολισμούς των Κοινωνικών Επιστημών και της Ιστοριογραφίας της Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας. Παρακολουθεί την πορεία της ανθρώπινης ιστορίας από τη νεότερη περίοδο έως τη σύγχρονη με τρόπο θεματικό, ο οποίος, ωστόσο, συνδυάζεται ιδανικά με τη χρονολογική εξέλιξη των συμβάντων. Δομείται σε πέντε κεφάλαια, τα οποία ακολουθούν την εξέλιξη της ανθρώπινης ιστορίας από το νεότερο κόσμο προς το σύγχρονό μας: τη γένεση του νεότερου κόσμου με τις μεγάλες επανα-

στάσεις, την εδραίωσή του μέσα από κρίσεις και πολέμους, την ακμή του μέσα από το διπολισμό του και τη μετάβασή του στο σύγχρονο ψηφιακό κόσμο μας. Κάθε μεγάλη ενότητα παρουσιάζει θεματικά και χρονολογικά το περιεχόμενο κάθε κεφαλαίου: η γένεση του νεότερου κόσμου προκύπτει μέσα από επαναστάσεις (Διαφωτισμός, Αμερικανική, Γαλλική, Εθνικές Επανάστασεις, Βιομηχανική Επανάσταση και Σοσιαλιστική), η εδραίωσή του πραγματοποιείται μέσα από κρίσεις και πολέμους (Πόλεμοι Ανατολικού Ζητήματος, Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, οικονομική κρίση, Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, γένεση Ψυχρού Πολέμου), η ακμή του στοιχειοθετείται με το διπολισμό (Δυτικός Κόσμος- Σοσιαλιστικός Κόσμος) και την απο-αποικιοποίηση, ενώ η μετάβαση στο σύγχρονο κόσμο μας γεννιέται με την παγκοσμιοποίηση και τον ψηφιακό κόσμο. Έτσι το γνωστικό σχήμα όλο-μέρος- όλο ανοίγει διάπλατα το δρόμο όλοι οι εμπλεκόμενοι στη μαθησιακή περιπέτεια της νεότερης ιστορίας να αποκτήσουν ένα ιστορικό ολοκληρωμένο σύστημα αντίληψης για τον κόσμο μας κι έτσι να εδραιώσουν, εντέλει, κι ένα ολοκληρωμένο δικό τους σύστημα αξιών ζωής, που η Ιστορία ως επιστήμη προσφέρει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Η ΓΕΝΕΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΤΕΡΟΥ ΚΟΣΜΟΥ:

ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ

ΑΠΟ ΤΟ ΝΕΟΤΕΡΟ
ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ

ΙΣΤΟΡΙΑ Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Φρ. Γκόγια, *Η 3η Μαΐου 1808*, Μουσείο Πράδο, Μαδρίτη, 1814. Ισπανοί πατριώτες εκτελούνται από το Γαλλικό ιππικό κατοχής. Χαρακτηριστικό έργο της εποχής του επαναστατικού 19ου αιώνα.

ΕΝΟΤΗΤΑ 1

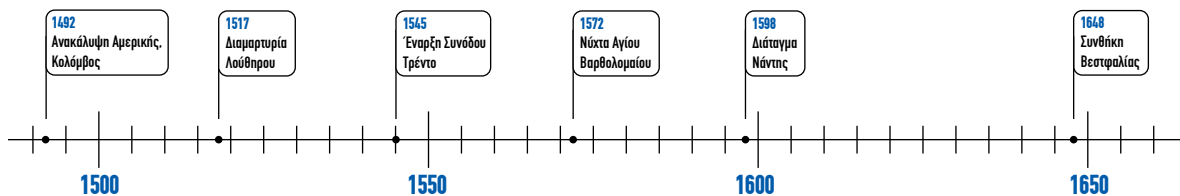
ΜΕΓΑΛΕΣ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ - ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ - ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ

ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ - ΣΤΟΧΟΙ

Οι Μεγάλες Ανακαλύψεις, η Αναγέννηση και η Μεταρρύθμιση άνοιξαν το δρόμο για τον ερχομό του Νεότερου Κόσμου. Στόχος καθίσταται να συνειδητοποιήσουν τα παιδιά με ποιο τρόπο οι ιστορικές αυτές εξελίξεις επηρέασαν την παγκόσμια ιστορία.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Μεγάλες Ανακαλύψεις, Αναγέννηση, Ανθρωπισμός, Μεταρρύθμιση, Αντιμεταρρύθμιση.

ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ

Η κατάκτηση του ασιατικού κόσμου από τους Άραβες και από την Οθωμανική Αυτοκρατορία έκανε δύσκολο το χερσαίο ταξίδι των ευρωπαίων εμπόρων στην άπω

Ανατολή. Από το 13ο αιώνα τα θαλάσσια ταξίδια πήραν τη θέση του δρόμου του μεταξιού, τη χερσαία οδό από την Ασία μέσω του Βυζαντίου προς τη Δυτική Ευρώπη. Έτσι μεταφέρονταν τα προϊόντα της Ανατολής στη Δύση. Η χρήση

- της πυξίδας,
- του αστρολάβου (= οργάνου προσδιορισμού του γεωγραφικού πλάτους),
- των πορτολάνων (=ναυτικών χαρτών) και
- της καρβέλας (= νέου ταχύτατου τύπου καραβιού)

διευκόλυνε τα ταξίδια των Ευρωπαίων και άνοιξε το δρόμο για τις λεγόμενες Ανακαλύψεις της Αμερικής και των άλλων Ηπείρων.

Οι μεγάλοι θαλασσοπόροι, που οδήγησαν στις Ανακαλύψεις, ήταν οι

- Βάσκο ντε Γκάμα**, (έφτασε μέχρι την Καλκούτα της Ινδίας),
- Μαγγελάνος**, (έκανε τον περίπλου της γης και απέδειξε έτσι ότι αυτή είναι σφαιρική.
- Χριστόφορος Κολόμβος** ανακάλυψε την Αμερική (1492).

Συνέπειες των *Μεγάλων Ανακαλύψεων* ήταν ότι

- α) το κέντρο της οικονομίας μετατοπίστηκε στον Ατλαντικό και τη Βόρεια Θάλασσα με επίκεντρα τα λιμάνια της Σεβίλλης, του Κάδιθ, της Γένοβας, της Βενετίας και της Λισσαβόνας
- β) η εισαγωγή χρυσού και αργύρου από την Αμερική στην Ευρώπη δημιούργησε εμπορικές και τραπεζικές δραστηριότητες, από τις οποίες επωφελήθηκε η αστική τάξη
- γ) αναπτύχθηκαν επιστήμες όπως η γεωγραφία, η ζωολογία, η αστρονομία, η βοτανική και η εθνολογία.

Αναγέννηση ονομάζεται το καλλιτεχνικό και πνευματικό κίνημα στην Ευρώπη από το 15ο αιώνα, που σκοπό είχε να αναβιώσει τις αξίες της κλασικής ελληνικής αρχαιότητας, για να δημιουργήσει έναν καλύτερο κόσμο. Αυτό έγινε με προβολή της ζωγραφικής, της γλυπτικής, της επιστήμης και της λογοτεχνίας, τα οποία στηρίχτηκαν στον αρχαιοελληνικό πολιτισμό. Η *Αναγέννηση* στηρίχτηκε στην εξέλιξη, την πρόοδο της επιστήμης, στην προβολή του σώματος και της επίγειας ζωής.

Κέντρα της *Αναγέννησης* ήταν οι πόλεις της Ιταλίας, όπως η Ρώμη, η Βενετία και το Μιλάνο. Οι *μαικήνες* (= πλούσιοι χορηγοί της Τέχνης) όπως οι **Μέδικοι** στην Φλωρεντία και οι **Σφόρτσα** στο Μιλάνο.

Ανθρωπισμός ονομάστηκε η στροφή του ανθρώπου της *Αναγέννησης* στη βαθύτερη μελέτη και γνώση των αρχαίων ελλήνων συγγραφέων και του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού. Οι ανθρωπιστές ασκούσαν κριτική στις μεσαιωνικές αντιλήψεις, τιμούσαν τις εθνικές γλώσσες, αν και έγραφαν κυρίως στη λατινική.

Οι αναγεννησιακοί καλλιτέχνες δε δίστασαν να απεικονίζουν γυμνά σώματα, να προβάλλουν μύθους της αρχαιότητας και τη φύση. Στη ζωγραφική γεννήθηκε η προοπτική, δηλαδή η αίσθηση του βάθους στις απεικονίσεις. Όλα αυτά ξεκίνησαν το 15ο αιώνα, που έμεινε γνωστός ως *κουατροτσέντο*.

Μεταρρύθμιση ονομάστηκε η αντίδραση των λαών της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης στην ηγεμονία της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, η οποία βρισκόταν σε κρίση στο τέλος του Μεσαίωνα, επειδή

- α) οι ανώτεροι κληρικοί ζούσαν, όπως και οι ηγεμόνες, στην πολυτέλεια και δεν ενδιαφέρονταν για το ποίμνιό τους,
- β) οι κατώτεροι κληρικοί ήταν αμαθείς,
- γ) οι χριστιανοί ήταν ταλαιπωρημένοι από επιδημίες και πολέμους,
- δ) οι χριστιανοί δεν είχαν πνευματική καθοδήγηση και φοβούνταν το θάνατο και το μέλλον τους,
- ε) η Εκκλησία εκμεταλλευόταν το φόβο των πιστών και πουλούσε τα *συγχωροχάρτια*, δηλαδή χαρτιά που με τη *βούλα* (= δημόσιο έγγραφο) του Πάπα απάλλασαν τους πιστούς από τις αμαρτίες τους.

Ο Γερμανός ιερέας **Μαρτίνος Λούθηρος** αντέδρασε στην πώληση των *συγχωροχαρτιών* και το 1517 δυροκόλλησε στο ναό της Βυρτεμβέργης 95 θέσεις, με τις οποίες καταδίκασε τα *συγχωροχάρτια*. Ο Πάπας τον αφόρισε το 1520. Κατά τη διδασκαλία του **Λούθηρου** τον κύριο ρόλο αποκτά η πίστη, ενώ οι λατρευτικοί τύποι (νηστείες, προσευχές) δεν έχουν ιδιαίτερη σημασία. Ο

Γερμανός αυτοκράτορας **Κάρολος Ε΄**, επειδή φοβήθηκε τις αντιδράσεις του Πάπα, αποκήρυξε ως αιρετικό τον **Λούθηρο**. Η εξάπλωση, ωστόσο, της τυπογραφίας (η οποία μπήκε στις ζωές των ανθρώπων από το 1450 με το **Γουτεμβέργιο**) διάδωσε τις ιδέες του **Λούθηρου**. Οι οπαδοί και οι ηγεμόνες, που τον υποστήριζαν, διαμαρτυρήθηκαν και για αυτό ονομάστηκαν διαμαρτυρόμενοι, δηλαδή προτεστάντες (> protest= διαμαρτύρομαι). Με τη *συνθήκη της Αυγούστας* (1555) ανάμεσα στον αυτοκράτορα **Κάρολο Ε΄** και τους οπαδούς του **Λούθηρου** αναγνωριζόταν σε κάθε τοπικό Γερμανό ηγεμόνα να επιβάλλει στην επικράτειά του το θρησκευτικό δόγμα που επιθυμούσε (*cuius regio, eius religio*).

Ο Προτεσταντισμός είχε πολλές παραλλαγές. Μία από αυτές ήταν ο *καλβινισμός*. Καλβινιστές ονομάστηκαν οι οπαδοί των ιδεών του Ελβετού ιερέα **Καλβίνου**.

Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία αντέδρασε στη *Μεταρρύθμιση* και προσπάθησε να αναδιοργανώσει τους εκκλησιαστικούς της δεσμούς. Αυτό ονομάστηκε *Αντιμεταρρύθμιση*. Έτσι ορίστηκε το 1545 να γίνει η *Σύνοδος του Τρέντο*, με την οποία

- α) αναδιοργανώθηκαν τα μοναχικά τάγματα, που χρησιμοποιούσαν προπαγάνδα με έκδοση βιβλίων, οργάνωση σχολείων και νοσοκομείων,
- β) ιδρύθηκε η *Ιερά Εξέταση*, που δίκαιε και καταδίκαιε όσους ήταν ύποπτοι για αίρεση και
- γ) επιβλήθηκε η λογοκρισία, δηλαδή ο έλεγχος για το ποια βιβλία είναι κατάλληλα να κυκλοφορήσουν, ενώ τα άλλα, που καταγράφονταν σε κατάλογο απαγορευμένων βιβλίων, καίγονταν.

Η σύγκρουση καθολικών- προτεσταντών κορυφώθηκε στις 24 Αυγούστου 1572 στο Παρίσι, όταν 2.000 Γάλλοι προτεστάντες ή καλβινιστές (Ουγενότοι) σφάχτηκαν από καθολικούς (*νύχτα Αγίου Βαρδολομαίου*). Τελικά, με το *Διάταγμα της Νάντης* (1598) στη Γαλλία οι καλβινιστές μπορούσαν να ασκούν ελεύθερα τα θρησκευτικά τους καθήκοντα- ύστερα από κάποιες προϋποθέσεις.

Πάντως, η κατασκευή πελώριων καθολικών ναών (τύπου *μπαρόκ*, εξεζητημένης μεγαλοπρεπούς τέχνης) σκοπό είχε την προβολή της δύναμης της Καθολικής Εκκλησίας και την υπεροχή της προς τον προτεσταντισμό. Ο Προτεσταντισμός επικράτησε στη Βόρεια Ευρώπη, ενώ ο καθολικισμός στη νότια Ευρώπη. Η πολιτισμική αυτή διαίρεση έγινε στην Ευρώπη πολιτική το 1648 με την υπογραφή της *Ειρήνης της Βεσπφαλίας*, λίγα χρόνια πριν η ανάλαφρη τέχνη του *ροκοκό* αντικαθιστούσε στην Ευρώπη το *μπαρόκ*.

Οι συνέπειες της *Μεταρρύθμισης* ήταν πάντως σημαντικές και μπορούν να συνοψιστούν στα ότι

- α) η *Μεταρρύθμιση* ανέδειξε τον ξεχωριστό πολιτισμό κάθε έθνους- κυρίως με τη μετάφραση της Βίβλου σε εθνικές γλώσσες,
- β) υπήρξε εξέλιξη της επιστήμης, της οικονομίας, και
- γ) οι δεσμοί έγιναν πιο δημοκρατικοί και η κοινωνία πιο ελεύθερη.

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Βασκοί άνθρωποι των Γραμμάτων τη νέα αυτή εποχή αναδείχθηκαν οι

Μονταίν= Δοκίμια

Θερβάντες= Δον Κιχώτης

Σαίξπηρ= Άμλετ, Μάκβεθ, Οθέλλος

Μακιαβέλι= Ηγεμόνας («ο σκοπός αγιάζει τα μέσα»)

Κοπέρνικος= αστρονομία (ηλιοκεντρικό σύστημα)

Κέπλερ= αστρονομία

Γαλιλαίος= αστρονομία (η γη είναι σφαιρική και κινείται)

Παράκελσος= ιατρική, φαρμακολογία

Βεσάλ= ιατρική, ανατομία

Βάκων= σύνδεση επιστήμης με φιλοσοφία

2.Βασικοί εκπρόσωποι της Τέχνης στην Αναγέννηση ήταν οι

Μποτιτσέλι= σύνδεση Δύσης με Ανατολή (κουατροτσέντο)

Γκότσολι= «Η πορεία των μάγων» (κουατροτσέντο)

Λεονάρντο ντα Βίτσι= επιστήμονας, οικουμενικός άνθρωπος, εφαρμογή τεχνικής *sfumato*, δηλ. διαβάθμισης και εξασθένησης περιγραμμάτων από μορφές

Μιχαήλ Άγγελος= αρχηγός Φλωρεντινής Σχολής, «Δευτέρα Παρουσία» (Καπέλα Σιξτίνα Ρώμης)

Ραφαήλ Σάντι= εκπρόσωπος Ρωμαϊκής Σχολής

Τιτσιάνος= εκπρόσωπος Βενετσιάνικης Σχολής

Άλμπρεχτ Ντύρερ= «Αυτοπροσωπογραφία» (Γερμανία)

Πίτερ Μπρύνγκελ ο πρεσβύτερος= προάγγελος του υπερρεαλισμού (Κάτω Χώρες)

Ιερώνυμος Μπος= «Το πλοίο των τρελών» (Κάτω Χώρες)

Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (El Greco)= «Η κηδεία του κόμη της Οργκάδ», συναισθηματικές απηγήσεις, επιρροή από βυζαντινή τέχνη, προάγγελος μπαρόκ, (Ισπανία)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

1 | Φτιάξτε έναν χάρτη που να απεικονίζει με μία γραμμή το θαλάσσιο εμπορικό δρόμο Δύσης- Ανατολής με τις θάλασσες, τις περιοχές και τα λιμάνια που αυτός ο δρόμος περιλάμβανε. Παρουσιάστε το στους συμμαθητές σας, φροντίζοντας ταυτόχρονα να τους εξηγήσετε γιατί αδρανοποιήθηκε ο δρόμος του μεταξιού και γιατί ο θαλάσσιος αυτός δρόμος ήταν πολύ σημαντικός για τη Δύση.

2 | Προσπαθήστε να φτιάξετε ένα συγχωροχάρτι. Γράψτε ένα κείμενο στα ελληνικά (ή και στα λατινικά με τη βοήθεια του καθηγητή σας) και στο τέλος βάλτε και μία παπική βούλα. Στη συνέχεια διαβάστε το στην τάξη σας με το ανάλογο ύφος.

ΤΙ ΕΙΔΑΜΕ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ

Οι Ανακαλύψεις, η Αναγέννηση και η Μεταρρύθμιση άνοιξαν δυναμικά τον πνευματικό δρόμο για να επέλθουν αλλαγές στην παγκόσμια ιστορία.

ΕΝΟΤΗΤΑ 2

Ο ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ

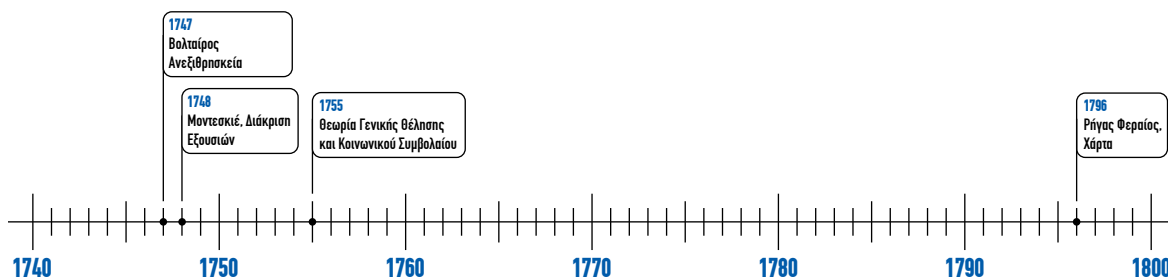
ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ - ΣΤΟΧΟΙ

Ο Διαφωτισμός ήταν μια απελευθέρωση του ανθρώπινου πνεύματος από το φόβο και τις προκαταλήψεις του παρελθόντος και μία πίστη στην ανθρώπινη πρόοδο. Η πρόοδος παρατηρήθηκε στη φιλοσοφική σκέψη, τη θρησκευτική απελευθέρωση, την πολιτική και οικονομική ελευθερία.

Στόχος της ενότητας είναι α) να συνειδητοποιήσουν τα παιδιά τις μεγάλες αλλαγές στην ανθρώπινη σκέψη, που καθοδηγούν τη σύγχρονη ζωή και β) να γίνει ξεκάθαρο ότι, για να γεννηθεί κάποια επανάσταση, πρώτα αλλάζει η ανθρώπινη σκέψη.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: κοινωνικό συμβόλαιο, γενική θέληση, διάκριση εξουσιών, ανεξιδιερσκήια, ντεϊσμός, Εγκυκλοπαίδεια, Νεοελληνικός Διαφωτισμός.

ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ

Κάθε μεγάλη αλλαγή ξεκινά πρώτα από το ανθρώπινο πνεύμα. Όταν αλλάζει η ανθρώπινη σκέψη, ωριμάζουν και οι συνθήκες για να προκύψουν πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές επαναστάσεις. Από τα τέλη του 16ου αιώνα, μετά την Αναγέννηση και την περίοδο των μεγάλων εξερευνητήσεων από τους θαλασσοπόρους, η ανθρώπινη σκέψη ωριμάζε, φωτιζόταν και αμφισβητούσε αντιλήψεις του παρελθόντος. Ο φωτισμός αυτός του ανθρώπινου μυαλού παρατηρήθηκε στη Δυτική Ευρώπη- κυρίως στα εδάφη της Γαλλίας και της Βρετανίας- και ονομάστηκε Διαφωτισμός. Ο Διαφωτισμός λοιπόν ήταν ένα κίνημα που από το τέλος του 17ου αιώνα, απέρριπτε κάθε αυθεντία και καλλιεργούσε την αντίληψη ότι ο άνθρωπος μπορεί να προοδεύει διαρκώς. Οι φορείς αυτών των ιδεών (Ρουσό, Βολταίρος, Ντιντερό, Μοντεσκιέ, Ντ'Αλαμπέρ) ονομάστηκαν φιλόσοφοι ή διαφωτιστές. Οι βασικές θεωρίες των διαφωτιστών ήταν

α) η θεωρία του *κοινωνικού συμβολαίου (Τζον Λοκ)*, κατά την οποία ο ηγεμόνας δεν μπορεί να κυβερνά αυθαίρετα, αλλά οφείλει να έχει μία συμφωνία με το λαό,

β) η θεωρία της *γενικής δέλτησης (Ρουσό)*, κατά την οποία ο ηγεμόνας πρέπει να εκφράζει τις επιθυμίες του λαού,

γ) η θεωρία της *διάκρισης των εξουσιών (Μοντεσκιέ)*, κατά την οποία πρέπει διαφορετικά πρόσωπα να ασκούν τη δικαστική (δικαστές), τη νομοθετική (Βουλή) και την εκτελεστική (Κυβέρνηση) εξουσία,

δ) η θεωρία του *ντεϊσμού*, κατά την οποία υποστηριζόταν ότι ο Θεός έφτιαξε τον κόσμο, αλλά, ύστερα από τη δημιουργία του, δεν επεμβαίνει ούτε εμπλέκεται καθόλου στην εξέλιξή του,

ε) η θεωρία της *ανεξιδρωσκίας (Βολταίρος)*, κατά την οποία κάθε άνθρωπος πρέπει να είναι ελεύθερος να πιστεύει όποια θρησκεία επιθυμεί.

Αυτές οι φιλοσοφικές αλλαγές στον ανθρώπινο νου γίνονταν αργά, αλλά οδήγησαν σε μία επανάσταση του ανθρώπινου πνεύματος απέναντι σε αντιλήψεις που είχε στο παρελθόν. Δηλαδή

α) έκαναν πιο συνετή την πολιτική εξουσία στην Ευρώπη (= *πεφωτισμένη δεσποτεία*),

β) προόδευσε το εκπαιδευτικό σύστημα (= *Ρουσό, Αιμίλιος*),

γ) το Κράτος μείωσε την παρέμβασή του στην οικονομία (=

Σελίδα από την Εγκυκλοπαίδεια Collaborative Digital Edition and Review of the Encyclopedia or Reasoned Dictionary of Sciences, Arts and Crafts Diderot, D’Alembert και Jaucourt (1751-1772). Γαλλική Ακαδημία Επιστημών.

Χάρτα της Ελλάδος εν η περιέχονται αι νήσοι αυτής και μέρος των εις την Ευρώπην και Μικράν Ασίαν πολυαρίθμων αποικιών αυτής...: Νυν το πρώτον εκδοθείσα παρά του Ρήγα Βελεστινλή Θεταλού, 1797.

φυσιοκρατία, Άνταμ Σμιθ),

δ) για πρώτη φορά γράφτηκε *Εγκυκλοπαίδεια (Ντιντερό, Ντ' Αλαμπέρ)*.

Οι ιδέες των διαφωτιστών διαχύθηκαν στον εγγράμματο πληθυσμό της Ευρώπης κι επηρέασαν και Έλληνες έμπορους, ιερείς και μορφωμένους ανθρώπους, οι οποίοι ήθελαν να διαφωτιστούν οι ελληνικοί πληθυσμοί, που ζούσαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, να ακολουθήσουν την πρόοδο της Δυτικής Ευρώπης και να δημιουργήσουν και Ελληνικό Κράτος. Έτσι δημιουργήθηκε κατά το 18ο αιώνα το κίνημα του *Νεοελληνικού Διαφωτισμού*. Ο **Ρήγας Βελεστινλής** και ο **Αδαμάντιος Κοραής** είναι οι πιο χαρακτηριστικοί εκπρόσωποι αυτού του κινήματος, χάρη στη ζωή και το έργο τους.

Οι βασικές ιδέες των διαφωτιστών είναι αποδεκτές στις περισσότερες σύγχρονες κοινωνίες. Με την εξάπλωση του νέων αυτών ιδεών από το δεύτερο μισό του 17ου αιώνα, ο κόσμος ήταν έτοιμος να ζητήσει περισσότερες αλλαγές και να κινηθεί σε νέες επαναστάσεις, που δημιούργησαν το νεότερο κόσμο.

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Το κοινωνικό συμβόλαιο είναι μία συμφωνία της γενικής θέλησης του λαού και του ηγεμόνα.

“Όποιον δρόμο και να πάρουμε για να βρούμε την αρχή, οδηγούμαστε πάντα στο ίδιο συμπέρασμα: ότι το κοινωνικό συμβόλαιο εγκαθιδρύει μεταξύ των πολιτών μία ισότητα σύμφωνα με την οποία όλοι δεσμεύονται με τους ίδιους όρους και απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα... Η κύρια βούληση του ηγεμόνα είναι, ή πρέπει να είναι, η γενική βούληση ή ο νόμος· η ισχύς του είναι μόνο η δημόσια ισχύς που συγκεντρώνεται σ' αυτόν. Έτσι μόλις θελήσει να αναλάβει αυτόβουλα κάποια απόλυτη και ανεξάρτητη πράξη, ο δεσμός του συνόλου αρχίζει να χαλαρώνει.”, Ζ.Ζ. Ρουσσώ, *Το Κοινωνικό Συμβόλαιο*, Επιμ.- Εισ.- Σημειώσεις- Επίμετρο Β. Γρηγοροπούλου, μεταφρ. Β. Γρηγοροπούλου- Α. Σταϊνχάουερ, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2004, σ. 82,116-117.

2. Η έννοια του φυσικού δίκαιου στο Ρήγα Βελεστινλή.

«...Αυτά τα φυσικά δίκαια είναι, πρώτον το να είμεθα όλοι ίσοι, και όχι ο ένας κατώτερος από τον άλλον· δεύτερον, να είμεθα ελεύθεροι και όχι ο ένας σκλάβος του άλλου· τρίτον, να είμεθα σίγουροι εις την ζωήν μας, και κανένας να μην ημπορεί να μας την πάρει αδίκως, και κατά την φαντασίαν· και τέταρτον, τα κτήματα οπού έχομεν, κανένας να μην ημπορεί να μας εγγίξη, αλλά είναι ιδικά μας και των κληρονόμων μας». Ρήγας Βελεστινλής, *Σχέδιο Συντάγματος. Νέα Πολιτική Διοίκησης των κατοίκων της Ρούμελης, της Μ. Ασίας, των Μεσογειών Νήσων και της Βλαχομπογδανίας, Τα δίκαια του ανθρώπου*, άρθρο 2, στο Κ. Μαυριά, Α. Παντελή, Συνταγματικά Κείμενα. Ελληνικά και Ξένα, Αθήνα- Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 1999, σ. 8.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

1 | Πολλές θεωρίες, ιδέες και σκέψεις από την περίοδο του Διαφωτισμού κυριαρχούν και σήμερα στο λεξιλόγιό μας. Τι σημαίνουν σήμερα, αν σάς είναι γνωστοί, οι όροι: ανεξι-

θρησκία, κοινωνικό συμβόλαιο, διάκριση εξουσιών, ντεϊσμός, Εγκυκλοπαίδεια; Έχουν την ίδια σημασία σήμερα μ' αυτή που είχαν τότε;

2 | Ο **Μοντεσκιέ** ανέπτυξε τη σημασία της **διάκρισης των εξουσιών**, για να υπάρχει δίκαιη διακυβέρνηση. Συμβουλευόμενοι και το βιβλίο της Πολιτικής και Κοινωνικής Αγωγής και αφού σημειώσετε ποιες είναι αυτές οι εξουσίες, αναζητήστε στοιχεία για το αν υπάρχει στις σύγχρονες δημοκρατίες **διάκριση εξουσιών**. Στο Ελληνικό Κράτος υπάρχει διάκριση εξουσιών; Διατυπώστε τη δική σας γνώμη σχετικά με το αν η **διάκριση εξουσιών** είναι ωφέλιμη για τη δημοκρατία.

ΤΙ ΕΙΔΑΜΕ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ

Είδαμε ότι η ισότητα όλων απέναντι στο νόμο, οι σκέψεις για έναν πιο δίκαιο τρόπο πολιτικής διακυβέρνησης των ανθρώπων και η ελευθερία ήταν βασικές ιδέες που υιοθέτησαν σταδιακά οι άνθρωποι στη Δυτική Ευρώπη, από το τέλος του 17ου αιώνα.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A4%CE%BF_%CF%80%CE%BD%CE%B5%CF%8D%CE%BC%CE%B1_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CF%89%CE%BD#/media/%CE%91%CF%81%CF%87%CE%B5%CE%AF%CE%BF%CE%9F_%CE%A1%CE%AE%CE%B3%CE%B1%CF%82_%CE%92%CE%B5%CE%B6%CE%B5%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BD%CE%B6%CE%AE%CF%82_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CE%BF_%CE%91%CE%B4%CE%B1%CE%BC%CE%AC%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BF%CF%82_%CE%9A%CE%BF%CF%81%CE%B1%CE%AE%CF%82_%CF%85%CF%80%CE%B2%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%AC%CE%B6%CE%BF%CF%85%CE%BD_%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1_%CE%98%CE%B5%CF%8C%CF%86%CE%B9%CE%B6%CE%BF%CF%82_%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BD%CE%B1%CF%82.jpg (Εξώφυλλο του έργου "Το Πνεύμα των Νόμων" του Μοντεσκιέ, σημαντικού κειμένου της εποχής του Διαφωτισμού, 1748, Reichsgerichtsbibliothek, Leipzig).

https://el.m.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CF%81%CF%87%CE%B5%CE%AF%CE%BF%CE%9F_%CE%A1%CE%AE%CE%B3%CE%B1%CF%82_%CE%92%CE%B5%CE%B6%CE%B5%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BD%CE%B6%CE%AE%CF%82_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CE%BF_%CE%91%CE%B4%CE%B1%CE%BC%CE%AC%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BF%CF%82_%CE%9A%CE%BF%CF%81%CE%B1%CE%AE%CF%82_%CF%85%CF%80%CE%B2%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%AC%CE%B6%CE%BF%CF%85%CE%BD_%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1_%CE%98%CE%B5%CF%8C%CF%86%CE%B9%CE%B6%CE%BF%CF%82_%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BD%CE%B1%CF%82.jpg (Ο Ρήγας Βελεστινλής και ο Αδαμάντιος Κοραΐς υποβασιάζουν την Ελλάδα. Πίνακας του Θεόφλου, 19ος αιώνας, Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης).

Φωτόδεντρο, Η προετοιμασία του Αγώνα, Αδαμάντιος Κοραΐς, δ/ση αναφοράς: <http://photodentro.edu.gr/or/r/8521/9690>, δ/ση φυσικού πόρου: <http://photodentro.edu.gr/v/item/ds/8521/9690>. Υπεύθυνος περιεχομένου: Γκίκα Έλενα, Υπεύθυνος παιδαγωγικού σχεδιασμού: Γκίκα Έλενα, Υπεύθυνος τεχνικού σχεδιασμού: Αργυρόπουλος Νίκος, Ειδήμων γνωστικού αντικείμενου: Σαβριανάνκης Παναγιώτης, Παιδαγωγικός συντονιστής: Τσιβιάς Αρμόδιος, Συντονιστής ομάδας σχεδιασμού και ανάπτυξης: Τσιβιάς Αρμόδιος.

<https://archive.ert.gr/6901/> (Ελληνική Νομαρχία, Ανωνύμου, Αρχείο ΕΡΤ).

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ

Κοινωνικό Συμβόλαιο: Θεωρία του Διαφωτισμού με εισηγητή τον Τζον Λοκ, κατά την οποία ο ηγεμόνας δεν μπορεί να κυβερνά αυθαίρετα, αλλά να έχει μία συμφωνία με το λαό.

Γενική Θέληση: Θεωρία του Διαφωτισμού με εισηγητή τον Ζ. Ζ. Ρουσό, κατά την οποία ο ηγεμόνας, αν θέλει να κυβερνά, πρέπει να εκφράζει τις επιθυμίες του λαού.

Διάκριση Εξουσιών: Θεωρία του Διαφωτισμού με εισηγητή τον Μοντεσκιέ, κατά την οποία πρέπει διαφορετικά πρόσωπα να ασκούν τη δικαστική (δικαστές), τη νομοθετική (Βουλή) και την εκτελεστική (Κυβέρνηση) εξουσία.

Ανεξιθρησκία: Θεωρία του Διαφωτισμού με εισηγητή τον Βολταίρο, κατά την οποία κάθε άνθρωπος πρέπει να είναι ελεύθερος να πιστεύει όποια θρησκεία επιθυμεί.

Ντεϊσμός: Θεωρία του Διαφωτισμού, κατά την οποία υποστηριζόταν ότι ο Θεός έφτιαξε τον κόσμο, αλλά, ύστερα από τη δημιουργία του, δεν επεμβαίνει ούτε εμπλέκεται καθόλου στην εξέλιξη του.

Εγκυκλοπαίδεια: Γραπτή συγκέντρωση σε βιβλία με αλφαβητική σειρά όλων των έως τότε γνώσεων που διέθετε η ανθρωπότητα, ώστε να διαβάζεται από τους πολίτες.

Νεοελληνικός Διαφωτισμός: Πνευματικό κίνημα κατά το 17ο και το 18ο αιώνα, που αναπτύχθηκε στον υπόδουλο ελλαδικό χώρο από Έλληνες, που είχαν επαφές με την κεντρική και δυτική Ευρώπη και είχαν επηρεαστεί από την ιδεολογία του Διαφωτισμού.

ΕΝΟΤΗΤΑ 3

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

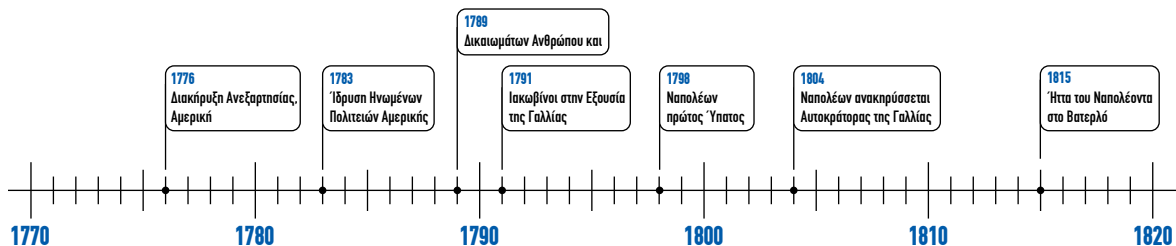
ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ - ΣΤΟΧΟΙ

Η Γαλλική Επανάσταση ήταν μία προσπάθεια οι άνθρωποι να περιορίσουν τη δύναμη του βασιλιά και να συμμετέχουν στην πολιτική εξουσία για τη βελτίωση της ποιότητας της ζωής τους. Στηρίχτηκε στις αρχές του Διαφωτισμού.

Σκοπός της ενότητας είναι α) να συνειδητοποιήσουν τα παιδιά την κοινωνική ανισότητα όχι μόνο ως αιτία αλλά και ως αφορμή για κοινωνική επανάσταση, β) να αντιληφθούν ότι ακόμα και μια φαινομενική αποτυχία μίας επανάστασης επηρεάζει μακροπρόθεσμα τις κοινωνίες.

ΛΕΞΕΙΣ- ΚΛΕΙΔΙΑ: Παλιό Καθεστώς, Τρίτη Τάξη, Συντακτική Συνέλευση, Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη, λέσχες, Ιακωβίνοι, Διευθυντήριο.

ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ

Η Αμερικανική και η Γαλλική Επανάσταση εμπνεύστηκαν από το κίνημα του Διαφωτισμού κι επιδίωκαν να βελτιώσουν την πολιτική και κοινωνική θέση των ανθρώπων στην Αμερική και τη Γαλλία.

Στη Βόρεια Αμερική η οικονομία βασιζόταν στην καλλιέργεια καπνού, ρυζιού και βαμβακιού σε μεγάλες φυτείες. Αυτές τις έλεγχαν οι Ευρωπαίοι, που είχαν εγκατασταθεί εκεί ως άποικοι, και εκμεταλλεύονταν τους μαύρους σκλάβους που ζούσαν άδλια. Αμερικανική Επανάσταση ονομάστηκε η σύγκρουση της Αγγλίας, που εκμεταλλευόταν την Βόρεια Αμερική, με τους αποίκους κατοίκους της. Η Αγγλία απαίτησε από τους αποίκους νέους φόρους. Αυτοί αντέδρασαν και σταμάτησαν να αγοράζουν αγγλικά προϊόντα. Η Αγγλία υποχώρησε, κατάργησε όλους τους φόρους, αλλά διατήρησε το φόρο στο τσάι. Οι άποικοι κατέστρεψαν όλα τα αγγλικά φορτία τσαγιού στην Αμερική. Ο Άγγλος βασιλιάς, **Γεώργιος Γ΄**, διάλεξε να συγκρουστεί με τους αποίκους, οι οποίοι με τους αντιπροσώπους τους, στο Αμερικανικό Κογκρέσο, ψήφισαν τη Διακήρυξη

της *Ανεξαρτησίας* (4 Ιουλίου 1776,) με εμπνευστή τον **Βενιαμίν Φραγκλίνο**. Ο πόλεμος ανάμεσα στην Αγγλία και τους αποίκους, που είχαν αρχιστράτηγο τον **Τζορτζ Ουάσινγκτον**, για το ποιος θα ελέγχει τη Βόρεια Αμερική, έληξε με νίκη των Αμερικανών αποίκων. Τελικά οι Αμερικανοί άποικοι ένωσαν δεκατρείς (13) αποικίες στη βόρεια Αμερική, έγιναν ανεξάρτητο κράτος και ονομάστηκαν Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (1783, συνθήκη Βερσαλλιών).

Η γαλλική κοινωνία του 18ου αιώνα πριν τη Γαλλική Επανάσταση ήταν χωρισμένη σε τρεις (3) τάξεις:

- α) τον κλήρο (0,5% του πληθυσμού),
- β) τους ευγενείς (1,5% του πληθυσμού),
- γ) την Τρίτη Τάξη (98% του πληθυσμού).

Την *Τρίτη Τάξη* αποτελούσαν αστοί, αγρότες και εργάτες. Την *Τρίτη Τάξη* εκμεταλλεύονταν οι άλλες δύο. Ο κλήρος και οι ευγενείς είχαν μόνο προνόμια, ενώ η *Τρίτη Τάξη* είχε μόνο υποχρεώσεις. Αυτή η κοινωνική κατάσταση ονομαζόταν *Παλιό Καθεστώς*. Ο χειμώνας 1788-1789 ήταν σκληρός και η πείνα των φτωχών τους οδηγούσε να λεηλατούν σπίτια πλουσίων. Μπροστά σ' αυτή την κατάσταση, ο βασιλιάς **Λουδοβίκος ΙΣΤ'** συγκάλεσε συνέλευση των τάξεων στα ανάκτορά του, που ονομάζονταν Βερσαλλίες. Η συνέλευση αυτή επέβαλε νέους φόρους στην *Τρίτη Τάξη*. Ο λαός αντέδρασε, επαναστάτησε και στις 14 Ιουλίου 1789 κατέλαβε τη **Βασιλία**, τόπο φυλάκισης και βασανιστηρίων, σύμβολο της απολυταρχικής εξουσίας των βασιλιάδων. Μετά την

Άλωση Βασιλίας. Jean-Pierre Houël, 1789, Bibliothèque nationale de France.

Ανώνυμη γελοιογραφία που παρουσιάζει τις Τρεις Τάξεις. Παρίσι, Μουσείο Carnavalet.

επανάστασή της, η *Τρίτη Τάξη* συγκάλεσε Συντακτική Συνέλευση (συνέλευση για αλλαγή του Συντάγματος) των επαναστατημένων, με την οποία:

- α) κατήργησε τα προνόμια των δύο πρώτων τάξεων και
- β) ψήφισε τη *Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη*, (1789), που στηριζόταν στις αρχές του Διαφωτισμού.

Μέσα στη *Συντακτική Συνέλευση* διαμορφώθηκαν τρία (3) πολιτικά ρεύματα:

- α) η *δεξιά*, που επιθυμούσε

να διατηρηθεί το *Παλαιό Καθεστώς*,

- β) το *κέντρο*, που στήριζε το βασιλιά, αλλά ζητούσε αυξημένες εξουσίες σε ευγενείς και μεγαλοαστούς
- γ) η *αριστερά*, που οραματιζόταν ένα πολίτευμα όπως το αμερικανικό.

Ο Λουδοβίκος ΙΣΤ΄ αποκεφαλίζεται στις 21 Ιανουαρίου 1793 στην γκιλοτίνα. Ο μηχανισμός αυτός αποκεφαλισμού ονομάστηκε έτσι από το Γάλλο γιατρό Joseph Ignace Guillotin.

Οι ονομασίες οφείλονταν στις δέσεις που κατείχαν οι παραπάνω ομάδες στη Συνέλευση. Οι εκπρόσωποι της *Τρίτης Τάξης* μαζεύονταν και ανταλλάσ-

σαν απόψεις στις *λέσχες*. Οι *λέσχες* ήταν τόποι πολιτικών συγκεντρώσεων ανθρώπων με κοινές πολιτικές επιδιώξεις. Οι πιο ισχυρές λέσχες ήταν αυτή των *Ιακωβίνων*, που την στήριζε η αριστερά κι είχε ως ισχυρή προσωπικότητα τον **Ροβεσπιέρο**, και αυτή των *Κορδελιέρων*, πιο μετριοπαθής, με ισχυρή προσωπικότητα τον **Δαντόν**.

Οι *Ιακωβίνοι* και η λέσχη τους μετά το 1791, πήραν την εξουσία στη Γαλλία. Βασικά πολιτικά συνθήματά τους ήταν: δημιουργία έθνους-κράτους, δημοκρατία, ισότητα πολιτικών δικαιωμάτων για άνδρες, κατάργηση προνομίων και ατομική ιδιοκτησία χωρίς μεγάλες περιουσίες.

Στο τέλος της Γαλλικής Επανάστασης ο ηγέτης των *Ιακωβίνων* **Ροβεσπιέρος** εκτελέστηκε, επειδή, για να πετύχει την πολιτική του, οδήγησε χιλιάδες Γάλλους πολίτες σε εκτέλεση με λαιμητόμο (*γκιλοτίνα*). Την εξουσία ανέλαβαν τότε οι μετριοπαθείς *Θερμιδοριανοί* (από το μήνα *Θερμιδός*). Την εκτελεστική εξουσία ασκούσε ένα 5μελές συμβούλιο, το *Διευθυντήριο*. Από όλη αυτή την κατάσταση τελικός ηγέτης αναδείχθηκε ο **Ναπολέων Βοναπάρτης**. Χωρίς τυπικά να αλλάξει το πολίτευμα ο **Ναπολέων** ανακηρύχθηκε *Πρώτος Ύπατος* και στη συνέχεια *Αυτοκράτορας*. Κυριάρχησε σε όλη την Ευρώπη. Επιτέθηκε στη Ρωσία, αλλά υποχώρησε εξαιτίας του ρωσικού χειμώνα. Η ήττα του **Ναπολέοντα** στο Βατερλό του Βελγίου (1815) σήμαινε και το τέλος της κυριαρχίας του.

Ροβεσπιέρος

Ναπολέων Βοναπάρτης

Οι συνέπειες της Γαλλικής Επανάστασης και της Ναπολεόντειας περιόδου ήταν οι εξής:

- α) η αστική τάξη κυριάρχησε στην Ευρώπη,
- β) η απολυταρχία κλονίστηκε,
- γ) αναπτύχθηκε η ιδέα του έθνους (σημαίες, εθνικοί ύμνοι, στρατιωτική θητεία),
- δ) η εκκλησία διαχωρίστηκε από το κράτος,
- ε) καταργήθηκαν τα προνόμια ευγενών και κλήρου,
- στ) όλοι οι άνθρωποι ήταν θεωρητικά ίσοι,
- ζ) οι υπήκοοι έγιναν πολίτες,
- η) αναπτύχθηκαν νέες ιδεολογίες όπως ο φιλελευθερισμός, ο εθνικισμός, ο κοινωνικός ριζοσπαστισμός και ο σοσιαλισμός.

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Οι φάσεις εξέλιξης της Γαλλικής Επανάστασης

Πορεία της Γαλλικής Επανάστασης:

Α' φάση: 1789-1792

Συντακτική Συνέλευση →

δεξιά - κέντρο - αριστερά
 Ιακωβίνοι - Κορδελιέροι
 Αδιέξοδο

↓

Νομοθετική Συνέλευση →

Γιρονδίνιοι- αβράκωτοι
 πολιτικά δικαιώματα σε άνδρες,
 δήμευση περιουσιών αριστοκρατών,
 διαχωρισμός Εκκλησίας-Κράτους

Β' φάση: 1792-1794

↓

Συμβατική Συνέλευση →

Ορεινοί, Ροβεσπιέρος
 κατάργηση μοναρχίας
 αβασίλευτη δημοκρατία
 αποκεφαλισμός **Λουδοβίκου ΙΣΤ'**
 περίοδος Τρομοκρατίας (40.000 εκτελέσεις),
 αποκαθήλωση χριστιανισμού

2. Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη, 3 πρώτα άρθρα.

“Άρθρο 1: Οι άνθρωποι γεννιούνται και παραμένουν ελεύθεροι, με ίσα δικαιώματα. Κοινωνικές διακρίσεις γίνονται μόνο με γνώμονα το κοινό συμφέρον. **Άρθρο 2:** Σκοπός κάθε πολιτικής ένωσης αποτελεί η διατήρηση των φυσικών και απαράγραπτων δικαιωμάτων του ανθρώπου. Τα δικαιώματα αυτά είναι η ελευθερία, η ιδιοκτησία, η ασφάλεια και η αντίσταση στη βία. **Άρθρο 3:** Το Έθνος είναι η αποκλειστική πηγή κάθε εξουσίας. Καμία ομάδα ανθρώπων και κανένα άτομο δεν μπορεί να ασκεί εξουσία που δεν απορρέει από το Έθνος”.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

- 1 | Να γράψετε μία παράγραφο για να δικαιολογήσετε και να αναλύσετε τους συμβολισμούς της πρώτης εικόνας της ενότητας, που παρουσιάζει μία γελοιογραφία των τριών (3) τάξεων.
- 2 | Σύμφωνα με το βιβλίο σας η προσφορά της Γαλλικής Επανάστασης στην παγκόσμια ιστορία ήταν τεράστια και παρουσιάζονται οι συνέπειές της. (βλ. θεωρία)
Αφού ιεραρχήσετε με σειρά τις συνέπειες αυτές, βάζοντας πρώτη αυτή που θεωρείτε πιο ισχυρή και τελευταία αυτή που θεωρείτε λιγότερο επιδραστική στη σύγχρονη κοινωνία, να γράψετε μία παράγραφο, για να αιτιολογήσετε την πρώτη σας επιλογή.

ΤΙ ΕΙΔΑΜΕ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ

Είδαμε α) ότι η μεγάλη κοινωνική ανισότητα, όπως αυτή ανάμεσα στους ευγενείς και την Τρίτη Τάξη, οδηγεί σε επανάσταση και β) ότι οι περισσότερες ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης είναι οι βασικές αρχές του σύγχρονου κόσμου.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

https://el.wikisource.org/wiki/%CE%94%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AE%CF%81%CF%85%CE%BE%CE%B7_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%91%CE%BD%CE%B5%CE%BE%CE%B1%CF%81%CF%84%CE%B7%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%82_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%97%CE%A0%CE%91#/media/%CE%91%CF%81%CF%87%CE%B5%CE%AF%CE%BF:Yale_Dunlap_Broadside.jpg (Διακήρυξη της Αμερικανικής Ανεξαρτησίας δημοσιευμένη αρχικά σε μία μονή σελίδα).

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AE%CF%81%CF%85%CE%BE%CE%B7_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%94%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%89%CE%BC%CE%AC%CF%84%CF%89%CE%BD_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CE%91%CE%BD%CE%B0%CF%81%CF%8E%CF%80%CE%BF%CF%85_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%AF%CF%84%CE%B7#/media/%CE%91%CF%81%CF%87%CE%B5%CE%AF%CE%BF:Declaration_of_the_Rights_of_Man_and_of_the_Citizen_in_1789.jpg (Διακήρυξη Δικαιωμάτων Ανθρώπου και Πολίτη, 1789).

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Παλιό Καθεστώς: Η κοινωνική κατάσταση πριν το ξέσπασμα της Γαλλικής Επανάστασης, κατά την οποία οι ευγενείς και η αριστοκρατία κατείχαν όλα τα πολιτικά και οικονομικά προνόμια στη Γαλλία.

Τρίτη Τάξη: Οι αστοί, οι αγρότες και εργάτες της Γαλλικής κοινωνίας πριν ξεσπάσει η Γαλλική Επανάσταση, οι οποίοι δεν είχαν κανένα πολιτικό και οικονομικό προνόμια, παρόλο που αποτελούσαν το 98% του πληθυσμού.

Συντακτική Συνέλευση: Η Συνέλευση των επαναστατημένων της Τρίτης Τάξης το 1789, η οποία κατάργησε τα προνόμια των ευγενών και ψήφισε τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη.

Διακήρυξη Δικαιωμάτων Ανθρώπου και Πολίτη: Γραπτό κείμενο που κατέγραφε όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα των ανθρώπων με βάση την ελευθερία, την ισότητα και την αδελφότητα.

Λέσχες: Χώροι πολιτικών συγκεντρώσεων κατά τη Γαλλική Επανάσταση ομάδων ανθρώπων με κοινές πολιτικές επιδιώξεις.

Ιακωβίνοι: Πολιτική και επαναστατική λέσχη την περίοδο της Γαλλικής Επανάστασης, που επιζητούσε ριζοσπαστικές αλλαγές στη Γαλλική κοινωνία.

Διευθυντήριο: Τύπος διακυβέρνησης από το 1795 στη Γαλλία, στο οποίο την εκτελεστική εξουσία ασκούσε 5μελής συμβούλιο.

ΕΝΟΤΗΤΑ 4

ΕΘΝΙΚΕΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ - Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ - ΣΤΟΧΟΙ

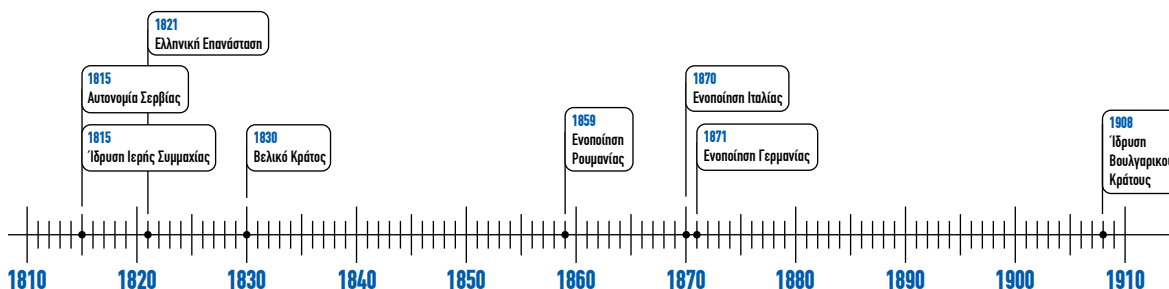
Η δέληση να δημιουργηθούν έθνη-κράτη ήταν μία νέα ιδεολογία του νεότερου κόσμου, που κυριάρχησε από τις αρχές του 19ου αιώνα και ολοκληρώθηκε στις αρχές του 20ου αιώνα. Η Ελληνική Επανάσταση και η δημιουργία του Ελληνικού Κράτους εντασσόταν σ' αυτή τη δέληση.

Σκοπός της ενότητας είναι α) να συνειδητοποιήσουν τα παιδιά ότι η δημιουργία εθνών- κρατών ήταν μία ιστορική εξέλιξη του νεότερου κόσμου σε παγκόσμιο επίπεδο, β) να αντιληφθούν ότι η Ελληνική Επανάσταση ήταν το πιο πετυχημένο εγχείρημα στα πρώτα βήματα της δημιουργίας του νεότερου κόσμου.

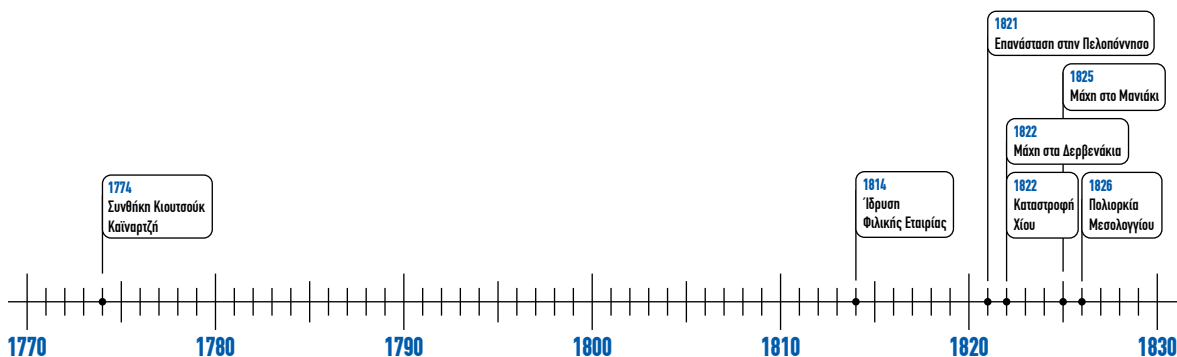
ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: αρχή εθνοτήτων, Παλινόρθωση, Ιερή Συμμαχία, Καρμπονάροι, Risorgimento, Φαναριώτες, Φιλική Εταιρία, Φιλελληνισμός.

ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ

ΕΘΝΙΚΕΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Θεμέλιο όλων των επαναστάσεων του 19ου αιώνα ήταν οι ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης. Από τη Γαλλική Επανάσταση γεννήθηκε στους λαούς η ιδέα της δημιουργίας έθνους-κράτους, που θα αντικαθιστούσε τις Αυτοκρατορίες, αφού οι υπήκοοι των Αυτοκρατοριών θα γίνονταν πολίτες των εθνών-κρατών. Έτσι δημιουργήθηκε η πολιτική ιδεολογία της *αρχής των εθνοτήτων*.

Χάρτης της Ευρώπης την περίοδο του Συνεδρίου της Βιέννης, 1815.

Αρχή των εθνοτήτων λοιπόν ονομαζόταν η ιδεολογία, που θεωρούσε ότι όσοι πληθυσμοί ανήκουν σ' ένα έθνος, έχουν το δικαίωμα να ιδρύσουν δικό τους ανεξάρτητο κράτος. Η πρώτη θεωρία για το τι είναι έθνος ήταν η γαλλική και υποστήριζε ότι σε ένα έθνος μπορεί να ανήκει ο καθένας που αισθάνεται ότι ανήκει σ' αυτό. Η δεύτερη θεωρία, η γερμανική, υποστήριζε ότι το έθνος προϋπάρχει μέσα μας και συνδέεται με το αίμα των προγόνων, τη γλώσσα και τη θρησκεία.

Τα βασικά συστατικά της *αρχής των εθνοτήτων* ήταν

- α) η ιστορία
- β) η γλώσσα και
- γ) η θρησκεία.

Στον πανίσχυρο όμως ευρωπαϊκό χώρο από τις αρχές του 19ου αιώνα, κυριαρχούσαν οι Αυτοκρατορίες, που κυβερνούσαν τους λαούς απολυταρχικά. Οι ευρωπαϊκές απολυταρχικές κυβερνήσεις της Ρωσίας, της Αυστρίας και της Πρωσίας ενώθηκαν, για να αντιμετωπίσουν τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης και τον **Ναπολέοντα**. Αυτός ο συνασπισμός ονομάστηκε *Ιερή Συμμαχία* κι δημιουργήθηκε στη Βιέννη το 1815 (Συνέδριο Βιέννης). Με την Ιερή Συμμαχία επήλθε και η επαναφορά της βασιλικής εξουσίας στη Γαλλία, η οποία ονομάστηκε *Παλινόρδωση*. Έτσι η αρχή των εθνοτήτων των λαών έπρεπε να αντιμετωπίσει την Ιερή Συμμαχία των Αυτοκρατοριών, για να δημιουργήσει έθνη-κράτη. Οι μεγάλες εθνικές επαναστάσεις την περίοδο 1820-1821 εναντίον των Αυτοκρατοριών της *Ιερής Συμμαχίας* ήταν

- α) η σερβική, που πέτυχε αυτονομία από τους Οθωμανούς, με επικεφαλής τον **Μίλος Ομπρένοβιτς** (1815),
- β) οι εξεγέρσεις στη Λατινική Αμερική,
- γ) η *επανάσταση στην Ισπανία* το 1820,
- δ) οι *επαναστάσεις στην Ιταλία* την περίοδο 1820 -1821 με πρωτοστάτες τους *καρμπονάρους*, δηλ. μέλη μυστικής οργάνωσης για την απελευθέρωση της Ιταλίας από τους Αυστριακούς,

Μίλος Ομπρένοβιτς, Τζιουζέπε Γκαριμπάλντι, Όττο φον Μπίσμαρκ. Συντελεστές διάδοσης της εθνικής ιδεολογίας στην Ευρώπη.

ε) η *Ελληνική Επανάσταση* το 1821.

Οι εθνικές επαναστάσεις επικράτησαν με

- α) τη δημιουργία του βελγικού κράτους (1830),
- β) την ιταλική ενοποίηση (*Risorgimento*), που έγινε ως το 1870 με πρωτοβουλίες των **Καβούρ** (φιλελεύθερο ρεύμα), **Μαντσίνι** (εκφραστής μικρομεσαίας τάξης) και **Γκαριμπάλντι** (ριζοσπαστικό ρεύμα),
- γ) την ενοποίηση της Ρουμανίας, που ξεκίνησε με τον **Αλέξανδρο Κούζα** (1858-9),
- δ) τη γερμανική ενοποίηση, που έγινε με τον **Μπίσμαρκ** (1871),
- ε) τη δημιουργία Βουλγαρικού Κράτους (1908).

Τα έθνη-κράτη κυριάρχησαν ως πολιτικό μοντέλο μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, όταν διασπάστηκε η Αυστροουγγρική Αυτοκρατορία.

Το πιο πετυχημένο, ωστόσο, παράδειγμα δημιουργίας έθνους-κράτους ήταν η επιτυχής Ελληνική Επανάσταση εναντίον των Οθωμανών. Φορείς της ελληνικής εθνικής ιδεολογίας ήταν από τα τέλη του 18ου αιώνα

- α) εκπρόσωποι του *Νεοελληνικού Διαφωτισμού*,
- β) η ορθόδοξη εκκλησία,
- γ) οι *Φαναριώτες*,
- δ) οι *προεστοί*,
- ε) οι έμποροι κι οι *καραβοκύρηδες* (ειδικά μετά το 1774 και τη συνθήκη του *Κιουτσούκ Καϊναρτζή*, σύμφωνα με την οποία μπορούσαν να υψώνουν στα καράβια τους τη ρωσική σημαία και να πλέουν ελεύθερα στην οθωμανική ανατολική Μεσόγειο)
- στ) οι κλέφτες και οι *αρματολοί*.

Όλοι αυτοί δημιούργησαν το 1814 στην Οδησό της Ρωσίας μία μυστική οργάνωση, τη *Φιλική Εταιρεία* (με ιδρυτές τους **Σκουφά**, **Ξάνθο**, **Τσακάλωφ**), για να διαδώσουν την ιδέα της ελληνικής εξέγερσης εναντίον των Οθωμανών. Η εξέγερση, παρά το ότι αρχικά απέτυχε υπό

τον **Αλέξανδρο Υψηλάντη** στις παραδουνάβιες ηγεμονίες, στη συνέχεια πέτυχε στην Πελοπόννησο - ειδικά μετά την κατάληψη της Τριπολιτσάς, το Σεπτέμβριο του 1821. Η επιτυχία της Ελληνικής Επανάστασης στην Πελοπόννησο οφειλόταν στο ότι

- α) οι ελληνικοί πληθυσμοί ήταν πυκνότεροι,
- β) ο οθωμανικός στρατός δεν είχε ισχυρή παρουσία και
- γ) ο οθωμανικός στρατός βρισκόταν σε εκστρατεία εναντίον του **Αλή Πασά** της Ηπείρου.

Πρωταγωνιστές της επανάστασης υπήρξαν ο **Κολοκοτρώνης**, ο **Καραϊσκάκης**, ο **Ανδρούτσος**, ο **Μπότσαρης**, ο **Κανάρης**, ο **Μιαούλης**, η **Μπουμπουλίνα**, η **Μαντώ Μαυρογένους** και σημαντικά πολεμικά γεγονότα ήταν

- α) η καταστροφή της Χίου από τους Τούρκους το Πάσχα του 1822, στην οποία σφάχτηκε και αιχμαλωτίστηκε όλος ο χιώτικος πληθυσμός,
- β) η διάλυση του στρατού του **Δράμαλη** από τις δυνάμεις του **Κολοκοτρώνη** στα Δερβενάκια τον Ιούλιο του 1822,
- γ) η έλευση του Αιγύπτιου **Ιμπραήμ Πασά** στην Πελοπόννησο και ο ηρωικός θάνατος του **Παπαφλέσσα** στο Μανιάκι τον Μάιο του 1825,
- δ) η πολιορκία του Μεσολογγίου και ο ηρωικός θάνατος των Μεσολογγιτών, το 1826.

Με την οικονομική και πολιτική υποστήριξη της Βρετανίας, αλλά και με το έντονο ρεύμα του φιλελληνισμού στη δυτική Ευρώπη το Ελληνικό Κράτος εδραιώθηκε

- α) με τη *συνθήκη του Λονδίνου* (Ιούλιος 1827) με την οποία αποφασίστηκε η δημιουργία Ελληνικού Κράτους,
- β) τη *ναυμαχία του Ναβαρίνου* και την ήττα των Οθωμανών από τους στόλους Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας (8 Οκτωβρίου 1827) και
- γ) την υπογραφή του πρωτοκόλλου της *Ανεξαρτησίας* (22 Ιανουαρίου/3 Φεβρουαρίου 1830).

Κατά τον ιστορικό **Ε. Hobsbawm** η Ελληνική Επανάσταση ήταν η πιο πετυχημένη, επειδή ήταν γνήσια και λαϊκή και επειδή η ευρωπαϊκή συγκυρία ήταν κατάλληλη.

Πορτραίτο του πιο γνωστού Έλληνα αγωνιστή της Ελληνικής Επανάστασης, Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, Adam de Friedel, *The Greeks, Twenty-four Portraits of the principal Leaders and Personages who have made themselves most conspicuous in the Greek Revolution, from the Commencement of the Struggle*, London, 1832.

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Σκοπός και όρκος Φιλικής Εταιρείας.

Ο Ι. Φιλήμων καταγράφει με ακρίβεια τους στόχους της Φιλικής Εταιρίας, ενώ από τον όρκο των μελών της φαινόταν η αποφασιστικότητά τους για κινητοποίηση εξαιτίας της άδλιας κατάστασης των Ελλήνων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

«Α. Κύριον είχεν αύτη σκοπόν την επανάστασιν το όλον περιλαμβάνουσαν διαφόρων υπό το σύμβολον της Ορθοδοξίας ενουμένων εθνοτήτων. Η Φ. Εταιρία συνεκροτήθη...προς την μόρφωσιν ενός του γενικού πνεύματος κέντρου, εις ο επέκειτο η προπαρασκευή προς τον πόλεμον».

Ιωάννης Φιλήμων, *Δοκίμιον της ιστορίας Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήναι, Τύποις Π. Σούτσα και Α. Κτενά, 1859-1861.4, τ. 1, σ. 3-4.

«Β. Ορκίζομαι ενώπιον του αληθινού Θεού οικειοθελώς ότι θέλω είμαι πιστός εις την Εταιρίαν κατά πάντα και διά πάντα... Τέλος πάντων, ορκίζομαι εις εσέ, ώ ιερά και αδλία πατρίς! Ορκίζομαι εις τας πολυχρονίους βασάνους σου. Ορκίζομαι εις τα πικρά δάκρυα, τα οποία τόσους αιώνας έχυσαν τα ταλαιπώρα τέκνα σου...». Τάσος Βουρνάς, *Φιλική Εταιρία*, Αθήνα, εκδ. Αφοί Τολιδή, 1982, σ. 28-36.

2. Ο Κολοκοτρώνης εξηγεί στους νέους γιατί πέτυχε η Ελληνική Επανάσταση

“Όταν αποφασίσαμε να κάμωμε την Έπανάσταση, δέν έσυλλογισθήκαμε ούτε πόσοι είμεθα, ούτε πώς δέν έχομε άρματα, ούτε ότι οι Τουρκοί έβαστοῦσαν τὰ κάστρα και τὰς πόλεις, ούτε κανέναν φρόνιμος μάς είπε «πού πάτε έδω να πολεμήσετε με σιταροκάραβα βατσέλα», αλλά ως μία βροχή έπεσε εις όλους μας ή έπιθυμία τής έλευθερίας μας”

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης: Όμιλία προς τους Γυμνασιόπαιδες στην Πνύκα, έξεφωνήθη υπό του στρατηγού τῆ 8ῃ Όκτωβρίου 1838 και έδημοσιεύθη εις τὴν έφημερίδαν ΑΙΩΝ τῆ 13ῃ Νοεμβρίου 1838

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

- 1 | Υπήρχαν έθνη-κράτη πριν τη Γαλλική Επανάσταση; Υπήρχε π.χ. η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία, η Ελλάδα, η Βουλγαρία, η Αλβανία, η Ουγγαρία; Υπήρχαν οι σημαίες των εθνών, που υπάρχουν σήμερα; Υπήρχαν οι εθνικοί ύμνοι και οι εθνικές γιορτές; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας σε μία παράγραφο.
- 2 | Μία από τις συνέπειες της εθνικής ιδεολογίας είναι το ότι ο υπήκοος έγινε πολίτης. Με τη βοήθεια του /της διδάσκοντος/διδάσκουσας το μάθημα της Πολιτικής και Κοινωνικής Αγωγής βρείτε τις διαφορές του υπηκόου και του πολίτη. Ποιες χώρες σήμερα έχουν υπηκόους και ποιες πολίτες;
- 3 | Βρείτε ποιος Έλληνας ποιητής του 19ου αιώνα και εκπρόσωπος της λεγόμενης Επτανησιακής Σχολής ήταν *καρμπονάρος*. Ποιες ιδέες υποστήριξε; Σήμερα η λέξη αυτή τας φέρνει στο μυαλό;
- 4 | Η Ελληνική Επανάσταση θεωρείται ότι πέτυχε το σκοπό της στην Πελοπόννησο, επειδή
 - α) οι ελληνικοί πληθυσμοί ήταν πυκνότεροι,
 - β) ο οθωμανικός στρατός δεν είχε ισχυρή παρουσία,

- γ) ο οθωμανικός στρατός βρισκόταν σε εκστρατεία εναντίον του Αλή Πασά της Ηπείρου,
- δ) η Φιλική Εταιρία είχε διαδώσει στον ελλαδικό χώρο της ιδέας της,
- ε) υπήρχαν ισχυρά σώματα κλεφτών,

Ιεραρχήστε και αριθμήστε κατά τη δική σας σειρά προτεραιότητας τα παραπάνω αίτια, ξεκινώντας από αυτό που θεωρείτε ότι είναι πιο σημαντικό κατευθυνόμενοι προς αυτό που θεωρείτε λιγότερο δυναμικό.

Στη συνέχεια γράψτε μία παράγραφο, για να δικαιολογήσετε γιατί βάλατε τελευταίο αυτό που θεωρείτε λιγότερο δυναμικό για την επιτυχία της Ελληνικής Επανάστασης.

ΤΙ ΕΙΔΑΜΕ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΥΤΗ

Είδαμε ότι η δημιουργία εθνών-κρατών ήταν μία διαδικασία που κράτησε στην Ευρώπη έναν αιώνα, από το 1815 έως το 1918. Το ελληνικό έθνος-κράτος ήταν από τα πιο πετυχημένα έθνη-κράτη, επειδή πληρούσε όλα τα στοιχεία της *αρχής των εθνοτήτων*.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<http://archive.ert.gr/69185/>, <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/9571?locale=el>, <http://photodentro.edu.gr/v/item/ds/8521/9571>, <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/9489>, <http://photodentro.edu.gr/v/item/ds/8521/948>, <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/9110>, <http://www.arcgis.com/home/webmap/viewer.html?webmap=3a3c86abf36d4835aa0841f5e544ff3c&extent=19.3737,35.7333,30.8654,40.5431>, <http://www.digital-earth.edu.gr/>, <http://www.digital-earth.edu.gr/index.php/el/>, <http://www.digital-earth.edu.gr/index.php/el/map-menu/istorikoi/neoteroi-xronoi/25-elliniki-epanastasi-1821-1830>.

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΕΘΝΙΚΩΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΝ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Αρχή Εθνοτήτων: Πολιτική ιδεολογία η οποία υποστήριζε ότι όλοι οι λαοί που αισθάνονται έθνος μπορούν να αποτελέσουν κι ένα ενιαίο κράτος.

Παλινόρθωση: Η επάνοδος των μοναρχικών πολιτικών καθεστώτων στη Γαλλία και γενικά στην Ευρώπη κατά το 19ο αιώνα.

Ιερή Συμμαχία: Η πολιτική συνεργασία Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας, Αυστρίας και Πρωσίας κατά το 19ο αιώνα, για να διατηρήσουν τις μοναρχικές εξουσίες στην Ευρώπη.

Καρμονάροι: Οργανώσεις φιλελεύθερων, ριζοσπαστικών και εθνικών επιδιώξεων, που σκοπό είχαν να ανατρέψουν τα μοναρχικά καθεστώτα στην Ευρώπη του 19ου αιώνα.

Risorgimento: Το πολιτικό και κοινωνικό κίνημα στην Ιταλία του 19ου αιώνα, που είχε σκοπό να ενώσει τα ιταλικά κρατίδια σε ενιαίο ιταλικό κράτος.

Φαναριώτες: Έλληνες αξιωματούχοι που υπηρετούσαν τον Οθωμανό Σουλτάνο ως διερμηνείς κυρίως κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Με το πέρασμα του χρόνου απέκτησαν μεγάλο κύρος και δύναμη στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, καθώς διορίζονταν και ηγεμόνες.

Φιλική Εταιρία: Μυστική οργάνωση Ελλήνων με σκοπό τη διάδοση της ιδέας του ξεσηκωμού τους εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της δημιουργίας έθνους-κράτους. Ιδρύθηκε το 1814 στην Οδησό της Ρωσίας από τους εμπόρους Ν. Σκουφά, Εμμ. Ξάνθο και Αθ. Τσακάλωφ.

Φιλελληνισμός: Ρεύμα συμπάθειας και πολιτικής υποστήριξης των ευρωπαϊκών πληθυσμών του 19ου αιώνα για το αρχαίο ελληνικό πνεύμα και την Ελληνική Επανάσταση.

ΕΝΟΤΗΤΑ 5

Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

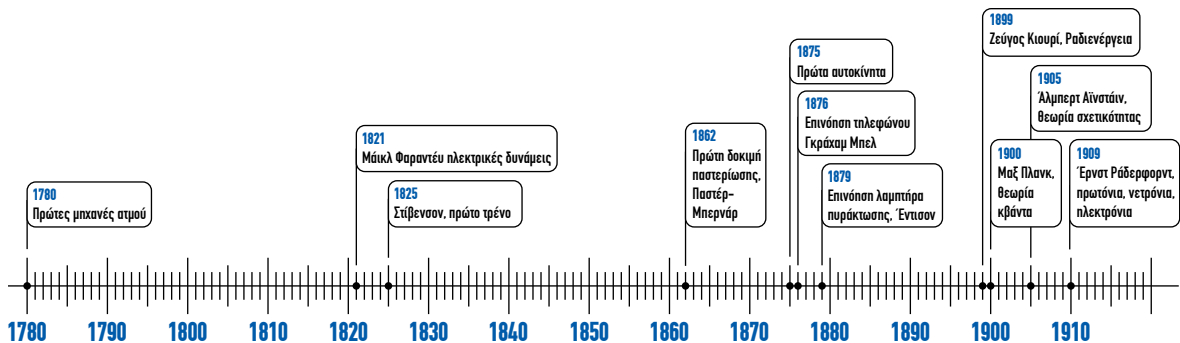
ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ - ΣΤΟΧΟΙ

Η μηχανή άλλαξε τους ανθρώπους και την καθημερινότητά τους ραγδαία, μετατρέποντας τους αγρότες σε αστούς.

Σκοπός της ενότητας είναι να παρακολουθήσουν τα παιδιά αυτή τη μετάβαση.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Βιομηχανική Επανάσταση, καπιταλισμός / κεφαλαιοκρατία / φιλελευθερισμός

ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ

Ο Διαφωτισμός, η Γαλλική Επανάσταση και οι Εθνικές Επαναστάσεις συνδέθηκαν και ώθησαν και σε υλικές καθημερινές αλλαγές στη ζωή των ανθρώπων της Ευρώπης. Αυτές οι αλλαγές είχαν να κάνουν με την επινόηση της μηχανής και τη μετακίνηση πληθυσμών από την ύπαιθρο στα αστικά κέντρα. Πιο συγκεκριμένα, παράγοντες που οδήγησαν στις αλλαγές αυτές ήταν

- η εκτεταμένη χρήση της ατμομηχανής,
- η αξιοποίηση του άνθρακα ως καυσίμου,
- οι καινοτομίες στη μεταλλουργία,
- η συγκέντρωση εργαζομένων στα εργοστάσια,
- οι υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης,
- η ανάδυση της υφαντουργίας.

Αυτές οι αλλαγές έγιναν για πρώτη φορά στη Μ. Βρετανία στα 1750-1780, ονομάστηκαν

Βιομηχανική Επανάσταση και οδήγησαν στην εκβιομηχάνιση του τρόπου ζωής.

Οι πρωτοπόροι που άνοιξαν το δρόμο της τεχνολογικής προόδου με την επιστημονική συμβολή στις φυσικές επιστήμες, από την περίοδο του Διαφωτισμού, ήταν οι:

Φράνσις Μπέικον (επαλήθευση μέσω πειράματος),

Ρενέ Ντεκάρτ (αμφιβολία, ορθολογισμός),

Τζον Λοκ (φυσικά δικαιώματα),

Ισάακ Νιούτον (επαγωγική μέθοδος, εμπειρισμός),

Destutt de Tracy (εισαγωγή του όρου ιδεολογία).

Από τα πρώτα ταξίδια με το τρένο από το Μάντσεστερ στο Λίβερπουλ, A.B. Clayton, 1830.

Έτσι μαζί με τη Βιομηχανική Επανάσταση συντελέστηκαν παράλληλα και επιστημονικές επαναστάσεις στην ανθρώπινη ζωή. Η εξέλιξη της χημικής και της ηλεκτρικής βιομηχανίας επιτάχυνε το βιομηχανοποιημένο τρόπο ζωής, καθώς η επιστήμη συνδέθηκε με τη βιομηχανία. Μ' αυτό τον τρόπο μπήκε στην ζωή του ανθρώπου για πρώτη φορά η χρήση των συνθετικών βαφών, των λιπασμάτων, των πλαστικών υλών, των φαρμάκων, των ψυγείων, των φωτογραφικών μηχανών, των λαμπών πετρελαίου, του τηλέγραφου και του τηλεφώνου.

Το 1821 ο **Μάικλ Φάραντεϊ** απέδειξε για πρώτη φορά ότι οι ηλεκτρικές δυνάμεις μπορούν να προκαλέσουν κίνηση. Το 1825 ο Άγγλος μηχανικός **Στίβενσον** κίνησε το πρώτο τρένο με

Το πρώτο αυτοκίνητο στον κόσμο από τον Karl Benz

ατμό στη σιδηροδρομική γραμμή Λίβερπουλ- Μάντσεστερ. Στη συνέχεια εμφανίστηκαν τα τραμ και το μετρό. Με τη χρήση του πετρελαίου ως καύσιμου κινητήρα εμφανίστηκαν τα αυτοκίνητα, που την περίοδο 1875-1914 παράγονταν μαζί με πρωταγωνιστές τις εταιρίες **Ρολς Ρόις** και **Φορντ**. Σ' αυτό το περιβάλλον επινοήσεων, το ζεύγος **Πιέρ και Μαρί Κιουρί** ανακάλυψε την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα, τη ραδιενέργεια.

Οι βιομηχανικές και επιστημο-

νικές αλλαγές άλλαξαν και την επιστήμη της οικονομίας. Ο νέος τρόπος οργάνωσης της οικονομίας, σύμφωνα με τον οποίο οι επιχειρηματίες είχαν δικαίωμα να πράττουν ό,τι έκριναν αναγκαίο για να πλουτίζουν, ονομάστηκε **καπιταλισμός, κεφαλαιοκρατία ή οικονομικός φιλελευθερισμός**. Έτσι στο νέο βιομηχανικό κόσμο το ατομικό συμφέρον θεωρούνταν πιο σημαντικό από το κοινωνικό.

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Σχεδιάγραμμα νέων επινοήσεων.

A. Τα σημαντικότερα επιστημονικά επιτεύγματα του 19ου αιώνα και των αρχών του 20ου:

- Φαραντέι** → σχέση ηλεκτρισμού/μαγνητισμού,
- Μάξγουελ** → ηλεκτρομαγνητικά κύματα,
- Μπελ** → τηλέφωνο,
- Έντισον** → ηλεκτρικός λαμπτήρας,
- Μορς** → τηλεγραφικό δίκτυο,
- Παστέρ/Κοχ** → εμβόλιο λύσσας, παστερίωση,
- Μαξ Πλάνκ** → θεωρία κβάντα (1900),
- Ερνστ Ράδερφορντ** → εικόνα ύλης (πρωτόνια, νετρόνια, ηλεκτρόνια, 1909),
- Άλμπερτ Αϊνστάιν** → θεωρία σχετικότητας, (1905-1916)

B. Στοχαστές που σημάδεψαν με τις θεωρίες τους το 19ο αιώνα και τις αρχές του 20ου:

- Κάρολος Δαρβίνος** → θεωρία της φυσικής εξέλιξης/επιλογής,
- Αύγουστος Κοντ** → επιστημολογία, θετικές επιστήμες, κοινωνιολογία,
- Φρίντριχ Χέγκελ** → διαλεκτική, σημασία πνεύματος,
- Κάρλ Μαρξ και Φρίντριχ Ένγκελς** → πάλη των τάξεων, κομμουνισμός,
- Φρίντριχ Νίτσε** → μηδενισμός,
- Ζίγκμουντ Φρόιντ** → ψυχανάλυση, θεωρία λίμπιντο.

Γ. Κυρίαρχα ρεύματα στις Τέχνες και τα Γράμματα τον 19ο αιώνα και στις αρχές του 20ου:

- α) **κλασικισμός ή νεοκλασικισμός** → θαυμασμός αρχαίων Ελλήνων και Ρώμης, πειδαρχία,
- β) **ρομαντισμός** → κυριαρχία του συναισθήματος, του εξιδανικευμένου παρελθόντος,
- γ) **ρεαλισμός** → απόδοση της πραγματικότητας των απλών ανθρώπων,
- δ) **συμβολισμός** → προσπάθεια να εκφραστεί η φαντασία μέσω συμβόλων,
- ε) **μπρεσιονισμός** → αποτύπωση της φευγαλέας εντύπωσης,
- στ) **Φοβισμός** → (> fauves = θηρία), οι καλλιτέχνες ζωγράφιζαν ό,τι αισθάνονταν με βάση το ένστικτο,
- ζ) **εξπρεσιονισμός** → κυριαρχία ένστικτου και χρώματος, ιδιαίτερη ανάπτυξη στην Γερμανία,
- η) **κυβισμός** → έμφαση έκφρασης μέσω της νόησης αδιαφορία για το αποτέλεσμα,
- θ) **φουτουρισμός** → (> future = μέλλον), απαξίωση του παρελθόντος.

2. Το ξεκίνημα της Βιομηχανικής Επανάστασης στην υφαντουργία.

“Το πρόβλημα λύθηκε με την εφεύρεση μιας σειράς σχετικά απλών μηχανικών συσκευών, η σημαντικότερη από τις οποίες ήταν μια κλωστική μηχανή, η λεγόμενη «Κλώστρια Τζένη»

(Spinning Jenny), που πήρε το όνομα της συζύγου του εφευρέτη της, James Hargreaves, μαραγκού και υφαντουργού. Η «Τζένη» εφευρέθηκε το 1764 και κατοχυρώθηκε με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας το 1770. Ήταν μια σύνθετη κλωστική μηχανή ικανή να παράγει δεκαέξι κλωστές ταυτόχρονα. [...] Η εφεύρεση αυτή, καθώς και εκείνη που ονομάστηκε «Κλωστικό Μουλάρι» (Spinning Mule) του Samuel Crompton το 1779, και που συνδύαζε τα χαρακτηριστικά τόσο της «Τζένης», όσο και του υδροπλαισίου, έλυσαν τα προβλήματα που περιόριζαν μέχρι τότε την παραγωγή βαμβακερών υφασμάτων. Αύξησαν εντυπωσιακά το πλεονεκτήματα της κλωστικής μηχανής. σε σύγκριση με τον χειροκίνητο αργαλειό: μια «Τζένη» μπορούσε να κλώσει από έξι ως εικοσιτέσσερις φορές μεγαλύτερη ποσότητα βαμβακιού από εκείνη που έκλωθε ο χειροκίνητος αργαλειός· μέχρι το τέλος του 18ου αιώνα, το «μουλάρι» έφτασε να κλώθει διακόσιες με τριακόσιες φορές περισσότερο από την παραπάνω ποσότητα. Ακόμα, πράγμα εξίσου σημαντικό, η κλωστή δεν έγινε μόνο πιο δυνατή αλλά και πιο λεπτή [...] Μόλις οι μηχανές αυτές μπήκαν σε γενική χρήση, η βιομηχανική επανάσταση προχώρησε με γοργούς ρυθμούς», E. Burns, *Ευρωπαϊκή Ιστορία, Ο Δυτικός Πολιτισμός: Νεότεροι Χρόνοι*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2006, σ. 470 - 474.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

1 Δοκιμάστε να κατασκευάσετε ένα ομοίωμα από την πρώτη ατμομηχανή, το πρώτο αυτοκίνητο ή τον πρώτο σιδηρόδρομο. Ζητήστε περιθώριο δύο (2) εβδομάδων και μετά παρουσιάστε το αποτέλεσμα της εργασίας σας στην τάξη. Ζητήστε στη συνέχεια να ακούσετε τα σχόλια των συμμαθητών σας και καταγράψτε τα. Εκδέστε το ομοίωμα σε ένα περίοπτο μέρος στην τάξη.

ΤΙ ΕΙΔΑΜΕ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΥΤΗ

Η Βιομηχανική Επανάσταση ήταν μια συνέχεια των μεγάλων επαναστάσεων που γέννησαν το νεότερο κόσμο, η οποία δημιούργησε τη σύγχρονη επιστήμη, τα μέσα μαζικής μεταφοράς κι έναν καινούργιο τρόπο οργάνωσης της οικονομίας για τον άνθρωπο.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

Αφού μελετήσατε την ανάπτυξη της βιομηχανικής επανάστασης στις ανθρώπινες κοινωνίες, παρακολουθήστε στη διάρκεια του μαθήματος το πρώτο 30λεπτο αρχικό κομμάτι της ασπρόμαυρης ταινίας του Τσάρλι Τσάπλιν, *Μοντέρνοι Καιροί*, 1936 (<https://www.youtube.com/watch?v=5aJNN29f8Hk>). Ακολουθώντας α) ανά ζευγάρι κρατήστε σημειώσεις, αναζητώντας να βρείτε στοιχεία στην ταινία, που παραπέμπουν στις γνώσεις, που αποκτίσατε από το κεφάλαιο αυτό, β) για δέκα λεπτά (10') οργανώστε τις σημειώσεις σας, ώστε να μπορέσετε να τις αφηγηθείτε ή να τις διαβάσετε στους συμμαθητές σας, γ) αφηγηθείτε ή διαβάστε τις σημειώσεις σας, δ) ο καθηγητής/ η καθηγήτριά σας θα κρατά σημειώσεις από τα λεγόμενά σας καθόλη τη διάρκεια που θα ανακοινώνετε στην τάξη τις παρατηρήσεις σας και ε) στο τέλος θα ανακεφαλαιώσει αυτά που γράφτηκαν και θα αφήσει την γραπτή ανακεφαλαίωση στο τετράδιο εργασιών της ιστορίας της τάξης. <https://archive.ert.gr/7655/> (Η νέα εποχή, Πανόραμα του αιώνα, Αρχείο EPT, Επεισόδιο 1). <https://archive.ert.gr/620/> (Η νέα εποχή, Πανόραμα του αιώνα, Αρχείο EPT, β μισό 19ου αιώνα Ευρώπη και Ελλάδα, Επεισόδιο 2).

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Βιομηχανική Επανάσταση: Ιστορική περίοδος στην ανθρωπότητα, κατά την οποία έγιναν μεγάλες τεχνικές, οικονομικές, κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές.

Καπιταλισμός/κεφαλαιοκρατία/φιλελευθερισμός: Οικονομικό σύστημα, στο οποίο τα μέσα παραγωγής ελέγχονται ελεύθερα από ιδιώτες με κίνητρο τη συσσώρευση κέρδους.

ΕΝΟΤΗΤΑ 6

ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΕΞΕΓΕΡΣΕΙΣ ΣΤΗ ΡΩΣΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

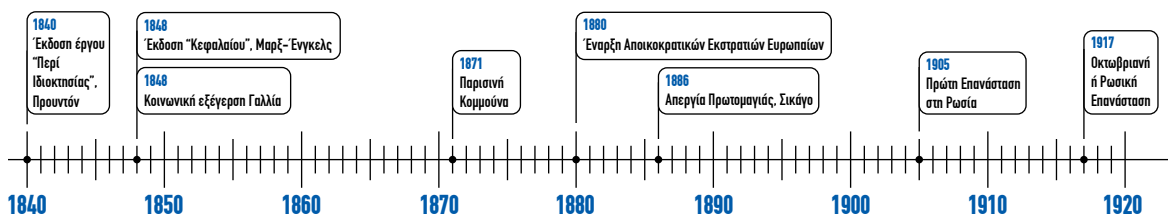
ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ - ΣΤΟΧΟΙ

Επειδή τα τεχνολογικά και επιστημονικά επιτεύγματα της Βιομηχανικής Επανάστασης έγιναν αντικείμενο εκμετάλλευσης λίγων κρατών και ομάδων, δημιουργήθηκαν ιδεολογίες που ζητούσαν περισσότερη δικαιοσύνη. Μία τέτοια εφαρμόστηκε στη Ρωσία με τη Ρωσική Επανάσταση.

Στόχος της ενότητας είναι α) να αφομοιώσουν τα παιδιά έννοιες που γεννήθηκαν και επηρέασαν όλο τον 20ο αιώνα, β) να εντοπιστεί η σχέση αιτίου-αιτιατού ανάμεσα στην άνιση κατανομή του πλούτου και τις κοινωνικές επαναστάσεις.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: *συνδικαλιστικό κίνημα, σοσιαλισμός, μαρξισμός, ιμπεριαλισμός, αποικιοκρατία, κομμουνισμός, σοβιέτ, μπολσεβίκοι, μενσεβίκοι, Οκτωβριανή Επανάσταση.*

ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ

Οι επιστημονικές ανακαλύψεις και οι τεχνολογικές επινοήσεις της Βιομηχανικής Επανάστασης της δυτικής και κεντρικής Ευρώπης δεν έφεραν πλούτο σε όλους τους κατοίκους των πόλεων, που είχαν εγκαταλείψει την ύπαιθρο για να ζήσουν μία καλύτερη ζωή. Άδλιες συνθήκες ζωής σε νέες φτωχογειτονιές, ανεργία και οικονομική εκμετάλλευση εξαπλώνονταν και προκάλεσαν αμφισβήτηση του καπιταλισμού (οικονομικού φιλελευθερισμού). Έτσι γεννήθηκαν οι σοσιαλιστικές ιδέες. Σοσιαλισμός ονομάστηκε το κίνημα που τόνιζε ότι το κοινωνικό συμφέρον πρέπει να προηγείται του ατομικού. Οι πρώτοι σοσιαλιστές (**Σαιν Σιμόν, Φουριέ, Όουεν, Μπλαν, Προυντόν**) διέδωσαν το λεγόμενο *ουτοπικό σοσιαλισμό*, μία δηλαδή ιδεατή αντίληψη για το πώς οι άνθρωποι θα ξεπερνούσαν τον ατομισμό στις κοινωνίες τους.

Όμως οι νέες συνθήκες ζωής μεγέθυναν τα αιτήματα των πολιτών. Από αυτά τα αιτήματα αναπτύχθηκε το *συνδικαλιστικό κίνημα* (απεργία Πρωτομαγιάς, 1886 στο Σικάγο) και το κίνημα για τη χειραφέτηση της γυναίκας (**Πάνκχορστ**).

Το 1848, έτος που στη Γαλλία γίνονταν λαϊκές εξεγέρσεις, ο **Μαρξ** και ο **Ένγκελς** δημοσίευσαν το έργο τους *Το Κεφάλαιο*, με το οποίο εντόπισαν τη διάκριση της κοινωνίας σε τρεις τάξεις, τους αριστοκράτες- μεγαλογαιοκτήμονες, τους αστούς και τους εργάτες-αγρότες, κι ακολούθως ανέπτυξαν τη θεωρία ότι η τάξη των εργατών πρέπει να έχει ως τρόπο ζωής τον αγώνα και πρέπει να επαναστατήσει για να ελέγχει τα μέσα παραγωγής. Η θεωρία αυτή ονομάστηκε *μαρξισμός*.

Οι αντιδράσεις αυτές, που έφτασαν στη Γαλλία σε κορύφωση το 1871, με τη λεγόμενη *Παρισινή Κομμούνια*, δεν περιόρισαν την τάση των κρατών της Δυτικής Ευρώπης για επέκταση του πλούτου. Στη Δυτική Ευρώπη το κεφαλαιοκρατικό σύστημα γέννησε δύο πρακτικές για απόκτηση νέου πλούτου, τον *ιμπεριαλισμό* και την *αποικιοκρατία*. Η εκμετάλλευση περιοχών εκτός Ευρώπης από ευρωπαϊκά έθνη-κράτη με σκοπό το κέρδος ονομάστηκε *ιμπεριαλισμός*. Το μέσο για αυτή την εκμετάλλευση ήταν ο πολιτικός έλεγχος αυτών των περιοχών από τους Ευρωπαίους, πράγμα που ονομάστηκε *αποικιοκρατία*. Τα φαινόμενα αυτά αναπτύχθηκαν από τα μέσα του 19ου αιώνα έως τις αρχές του 20ου.

Τα αίτια για την εξάπλωση του *ιμπεριαλισμού* και της *αποικιοκρατίας* ήταν

- α) η ανάγκη για νέες πηγές πρώτων υλών, καυσίμων και κεφαλαίων,
- β) η ανάγκη για έλεγχο των θαλάσσιων δρόμων και για ανεφοδιασμό των ευρωπαϊκών πλοίων και
- γ) η ενίσχυση του εθνικού γοήτρου.

Παιδιά καπνοδοχοκαθαριστές υπό τον έλεγχο εργολάβων στη Μεγάλη Βρετανία, 19ος αιώνας.

Παιδιά ανθρακωρύχοι στη Δυτική Βιτζίνια. Φωτογραφία του Lewis Hine (1908).

Πετρούπολη Ρωσίας, Λεωφόρος Αλεξάντερ Νιέφσκι, ταραχές Ιούλιος 1917, λίγο πριν την Οκτωβριανή Επανάσταση.

Κύριοι φορείς και υποστηρικτές της αποικιοκρατίας στην Ευρώπη ήταν

- α) οι αστοί, που καλλιεργούσαν τον εθνικισμό και επηρέαζαν την κοινή γνώμη με το αίσθημα της «ανωτερότητας» των Ευρωπαίων,
- β) οι χριστιανοί ιεραπόστολοι (missionari), που ταξίδευαν σε φτωχές χώρες για να διαδώσουν τις χριστιανικές και τις ανθρωπιστικές ιδέες,
- γ) οι εξερευνητές και
- δ) οι έμποροι.

Οι αποικιοκράτες χρησιμοποιούσαν δύο μεθόδους:

- α) την κατάκτηση εδαφών και
- β) την οικονομική διείσδυση.

Τα αποτελέσματα της αποικιοκρατίας συνοψίζονται στα εξής:

- α) ο πλούτος των Αφρικανών και των Ασιατών λεηλατήθηκε από τους Ευρωπαίους,
- β) οι Αφρικανοί και οι Ασιάτες θεωρήθηκαν από τους Ευρωπαίους «κατώτεροι» άνθρωποι,
- γ) οι Ευρωπαίοι μετέφεραν στις αποικίες τις ιδεολογίες τους, τη γλώσσα, τη θρησκεία τους και τον πολιτισμό τους.

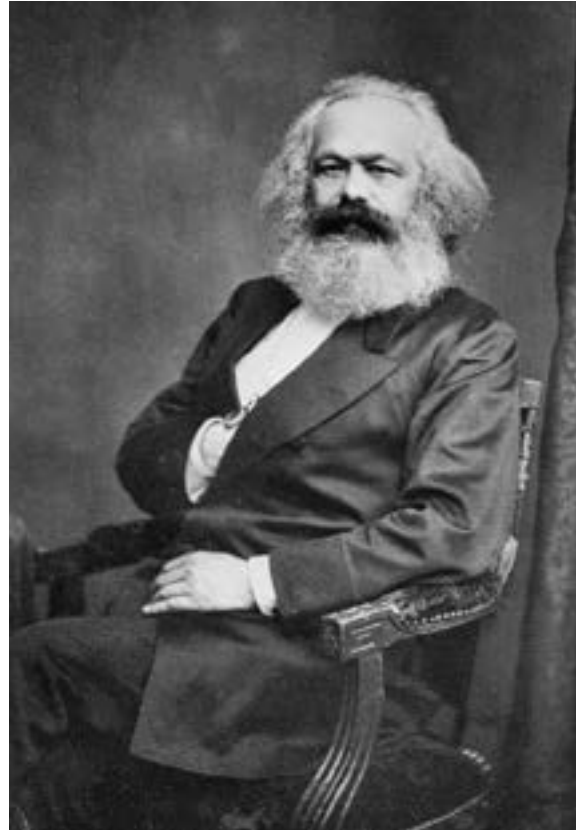
Οι σοσιαλιστικές ιδέες κατάφεραν να επικρατήσουν στη Ρωσία. Κι αυτό, γιατί

- α) τα πιο εύφορα κτήματα της Ρωσίας ανήκαν σε λίγους γαιοκτήμονες,
- β) οι φτωχοί ακτήμονες ζητούσαν αναδιανομή της γης,
- γ) η ζωή των εργατών ήταν άδλια,
- δ) υπήρξε κοινωνική ένταση, όταν η Ρωσία έχασε από την Ιαπωνία σε πόλεμο το 1904-1905,
- ε) η έκρηξη του Α' Παγκόσμιου Πόλεμου (1914) και η συμμετοχή της Ρωσίας σ' αυτόν επιδείνωσε την κατάσταση,
- στ) ο τσάρος **Νικόλαος Β'** κυβερνούσε απολυταρχικά.

Ο λαός της πρωτεύουσας (Πετρούπολη) επαναστάτησε. Η πρώτη επανάστασή (1905-1906) καταπνίγηκε στο αίμα. Το Φεβρουάριο του 1917 ξέσπασε νέα επανάσταση, στην οποία επικράτησαν οι φιλελεύθεροι από τους επαναστάτες. Τότε οργανώθηκαν από επαναστάτες οπαδούς του κομμουνισμού τα σοβιέτ, συμβούλια εργατών και στρατιωτών, που ανέλαβαν την εξουσία στην Πετρούπολη και τη Μόσχα. Η προσωρινή κυβέρνηση των φιλελευθέρων αρνήθηκε την εξουσία των σοβιέτ κι έτσι οδηγήσαμε στη σοσιαλιστική επανάσταση του 1917.

Οι Ρώσοι κομμουνιστές, οι *μπολσεβίκοι*, αν και μειοψηφία αρχικά, ήταν πιο δυνατοί από την προηγούμενη πλειοψηφία των φιλελευθέρων, που ονομάζονταν *μενσεβίκοι*. Με αρχηγό τον **Βλαντιμίρ Ίλιτς Ουλιάνοφ, (Λένιν)**, οι *μπολσεβίκοι* υποστήριξαν

- α) ότι την εξουσία έπρεπε να πάρουν τα σοβιέτ,
- β) ότι έπρεπε να ξαναμοιραστεί η γη στους αγρότες και
- γ) η Ρωσία να αποσυρθεί από τον Α'

Καρλ Μαρξ.

Βλαντιμίρ Ίλιτς Λένιν.

Παγκόσμιο Πόλεμο.

Η σοσιαλιστική Ρωσική Επανάσταση έγινε τον Οκτώβριο του 1917 και γι' αυτό ονομάζεται και *Οκτωβριανή επανάσταση*. Πρόεδρος της νέας επαναστατικής κυβέρνησης ορίστηκε ο Λένιν και

- α) αφαιρέθηκε η ιδιοκτησία από όλους όσους κατείχαν οικονομικά μέσα (αγροκτήματα, τράπεζες, βιομηχανίες, συγκοινωνίες),
- β) τα εργοστάσια και τα αγροκτήματα τα διοικούσαν *σοβιέτ* εργατών και αγροτών,
- γ) κάθε εθνότητα της Ρωσίας μπορούσε να αυτονομηθεί,
- δ) η Ρωσία έπαψε να συμμετέχει στον Α' παγκόσμιο Πόλεμο και υπόγραψε με τη Γερμανία συνθήκη απόσυρσής της (συνθήκη Μπρεστ-Λιτόφσκ, 1918)
- ε) το νέο κράτος ήταν ομοσπονδία και ονομάστηκε Ε.Σ.Σ.Δ., δηλαδή Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών.

Η *Οκτωβριανή Επανάσταση* επηρέασε γενικότερα τον κόσμο, επειδή

- α) ιδρύθηκε στη Μόσχα το 1919 η *Γ' Κομμουνιστική Διεθνής ή Κομιντέρν*, για να οργανωθούν παντού κομμουνιστικά κόμματα με σκοπό τις σοβιετικού τύπου κοινωνίες,
- β) στη Γερμανία έγινε απόπειρα κομμουνιστικής επανάστασης το 1918 από τους Σπαρτακιστές, ριζοσπάστες δηλαδή Γερμανούς σοσιαλιστές, αλλά απέτυχε,
- γ) στην Ουγγαρία εδραιώθηκε ένα βραχύβιο σοβιετικό καθεστώς,
- δ) στην Ελλάδα ιδρύθηκε το 1918 το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδας (Σ.Ε.Κ.Ε.), που αργότερα μετονομάστηκε σε Κ.Κ.Ε.

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Οι συνθήκες ζωής των εργατών των πόλεων και η ιδεολογική τους αντίδραση.

- α) «Οι φτωχοί των μεγάλων πόλεων την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης ζούσαν κάτω από πραγματικά άθλιες συνθήκες. Στριμώχνονταν πολλοί μαζί σε φτηνά καταλύματα, κελάρια, αυλές. Οργανωμένα δίκτυα νερού και αποχέτευσης δεν υπήρχαν, με αποτέλεσμα οι θάνατοι, ιδίως των παιδιών, να αποτελούν συνηθισμένο φαινόμενο. Το 1842 η μέση προσδόκιμη ηλικία ενός παιδιού εργατικής οικογένειας στο Μάντσεστερ της Αγγλίας ήταν 17 χρόνια. Μεγάλες επιδημίες χολέρας όπως αυτές των ετών 1831-1833 και 1847-1848 επιτάχυναν την ανάγκη λήψης μέτρων από το κράτος». Ευαγγ. Λούβη- Δημ. Ξιφαράς, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία Γ' Γυμνασίου*, Βιβλίο Καθηγητή, Αθήνα, ΟΕΔΒ, 2007, σ. 53.
- β) “Μία άμεση συνέπεια της αποξένωσης του ανθρώπου από το προϊόν εργασίας του είναι η αποξένωση του ανθρώπου από τον άνθρωπο....αν το προϊόν εργασίας δεν ανήκει στον εργάτη.....Ο κομμουνισμός είναι το θετικό ξεπέραςμα της ατομικής ιδιοκτησίας σαν ανθρώπινη αυτο-αποξένωση της ανθρώπινης ουσίας”, σ. 100-101, Καρλ Μαρξ, *Οικονομικά και Φιλοσοφικά Χειρόγραφα*, Αθήνα, εκδ. Γλάρος, 1975, σ. 126.

2. Επαγγέλματα στη βιομηχανική πόλη και γυναίκα στην αγορά εργασίας.

“Οι δέσεις στο εργοστάσιο δεν αντιπροσώπευαν, κατά κανένα τρόπο, τις χειρότερες συνθήκες εργασίας και αμοιβών στην πόλη... Πολλοί που απασχολούνταν σε οικοτεχνίες, δούλευαν ακόμη περισσότερες ώρες - και μάλιστα με χαμηλότερη αμοιβή- είτε σαν υπηρέτες ή καμαρότοι είτε σαν εργάτες που αμείβονταν με το κομμάτι, και οι οποίοι έπρεπε να διαδέσουν δικό τους φωτισμό, θερμότητα και χώρο, αν υπήρχε. Οι γυναίκες, φυσικά, ήταν πιο πολυάριθμες στις περιθωριακές κατηγορίες από ότι μεταξύ των βιομηχανικών εργατών. Άλλοι άνδρες και γυναίκες εργάζονταν έξω στο δρόμο ως αγγελιαφόροι, πλανόδιοι πωλητές αγωγιάτες, σκαφτιάδες, εποχικοί εργάτες και ρακοσυλλέκτες ή ασχολούνταν με λιγότερο νόμιμες δραστηριότητες [...] Οι υψηλότερες τάξεις των υπαλλήλων και τεχνιτών - από τους καπνοδοχοκαθαριστές ως τους ξυλουργούς και τους ράφτες - των υπαλλήλων γραφείου των υπαλλήλων εμπορικών καταστημάτων και των καλλιτεχνών αποτελούσαν τον όγκο εκείνων που η οικονομική τους μοίρα δεν ήταν εύκολη παρά το γεγονός ότι η θέση τους ήταν πάνω από εκείνη του όχλου. Η πόλη είχε πειρασμούς και, επίσης, έδετε πρότυπα. Η ευπρεπής ζωή απαιτούσε έξοδα, για ρούχα, για μια καλή κατοικία, για το σχολείο των παιδιών, και πολλά άλλα. Ήταν πολύ ευκολότερο να πέσει κανείς χαμηλότερα εξαιτίας μιας αρρώστιας ή επειδή τον απέλυσε ο εργοδότης του, εξαιτίας ατυχίας ή κακών συνθηκών, ή επειδή χρεοκόπησε η επιχείρηση, παρά να ανέβει ψηλότερα. Ορισμένοι, βέβαια, τα κατάφερναν, παρά ταύτα, να βελτιώνουν τη θέση τους», D. H. Aldcroft - S. P Ville, (2008), *Η ευρωπαϊκή οικονομία 1750-1914*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2008, σ. 60 κ.ε.

3. Ποιες σημαντικές εξωευρωπαϊκές περιοχές κατέκτησαν οι Ευρωπαίοι:

Στα 1900, το 90% της Αφρικής βρισκόταν υπό αποικιακό έλεγχο. Εκτός από την Αφρική και η Ασία βρισκόταν υπό αποικιακό έλεγχο.

Μεγάλη Βρετανία: Καναδάς, Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία, Γιβραλτάρ, Μάλτα, Κύπρος, Ινδία.

Γαλλία: Τυνησία, Αλγερία, Μαρόκο, Ινδοκίνα.

Βέλγιο: Κονγκό

Πορτογαλία: Βραζιλία

Ισπανία: Αργεντινή

Ρωσία: βόρεια-κεντρική Ασία

Η **Γερμανία** θεώρησε ότι έχει αδικηθεί ως προς την κατάκτηση αποικιών.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

1 | Βρείτε στην ενότητα αυτή όλους τους όρους, που τελειώνουν σε -ισμός. Καταγράψτε τους και στη συνέχεια ανατρέξτε σε ηλεκτρονικά λεξικά, για να βρείτε τη σημασία τους. Συγκρίνετε τους ορισμούς και καταλήξτε γράφοντας το δικό σας ορισμό για καθέναν από τους όρους αυτούς. Διαβάστε τον στην τάξη σας, συζητήστε για τη σημασία τους και για το αν αυτή παραμένει ίδια σήμερα.

2 | Δείτε την παρακάτω εικόνα, που απεικονίζει το πώς έβλεπαν οι λευκοί δυτικοί αποικιοκράτες τους κατακτημένους κατοίκους των αποικιών. “Οι Γερμανοί μπορούν να βάλουν σε τάξη ακόμα και τα άγρια ζώα!” Πρόκειται για γελοιογραφία της εποχής, 1896.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

ΑΠΟ ΤΟ ΝΕΟΤΕΡΟ ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ

ΙΣΤΟΡΙΑ Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Σ. Χρηστίδης, *Τά συμβάντα της 7. Σεπτεμβρίου 1843 εν Αθήναις: Η ανακήρυξις του Συντάγματος*, Χρωμολιθογραφία, Άθινα, δεκαετία 1900. Με το Σύνταγμα του 1843 το Ελληνικό Κράτος ακολουθεί το δυτικό πρότυπο πολιτικής ζωής.

ΕΝΟΤΗΤΑ 7

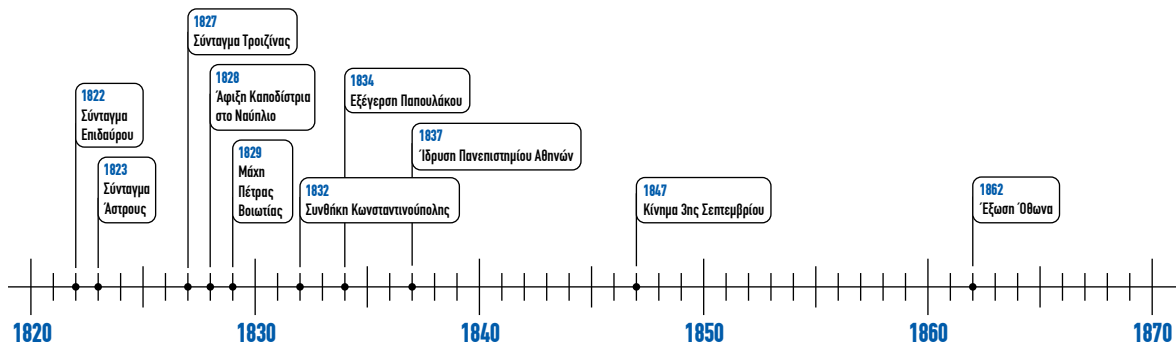
ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ: Η ΔΙΑΜΑΧΗ ΓΙΑ ΤΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΣΥΣΤΑΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ - ΣΤΟΧΟΙ

Στόχος τίθεται να γίνει κατανοητό ότι χρειάζεται μία ιδεολογία που θα δίνει φυσιογνωμία σε ένα κράτος. Και για το Ελληνικό Κράτος η ιδεολογία αυτή δημιουργήθηκε μέσα από μία διαμάχη ανάμεσα σε εκσυγχρονιστές και εκπροσώπους της παράδοσης.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: *Σύνταγμα της Επιδαύρου, Σύνταγμα του Άστρους, Σύνταγμα της Τροιζήνας, αλληλοδιδασκτικά σχολεία, Αυτοκέφαλο, Αντιβασιλεία.*

ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ

Το Ελληνικό Κράτος ήταν ένα μικρό σε έκταση Κράτος, το οποίο έπρεπε να βρει την εθνική του φυσιογνωμία. Θεμελιώδης κατεύθυνση για την επιβίωσή του στο χάρτη της Ευρώπης ήταν η απόκτηση ευρωπαϊκής φυσιογνωμίας. Το Ελληνικό Κράτος έπρεπε να γίνει ένα σύγχρονο ευρωπαϊκό κράτος, να εκσυγχρονιστεί και να μιμηθεί το δρόμο των δυτικο-ευρωπαϊκών λαών. Προς αυτή την κατεύθυνση στράφηκαν το πνεύμα και το γράμμα των πρώτων Ελληνικών Συνταγμάτων της Επιδαύρου (1822) και του Άστρους Κυνουρίας (1823). Το Ελληνικό κράτος υιοθετούσε τις φιλελεύθερες ιδέες της Ευρώπης, τονίζοντας τις αρχές της ισότητας, της διάκρισης εξουσιών και της ανεξιδιρησκίας. Άλλωστε, και το ρεύμα του *Νεοελληνικού Διαφωτισμού* έδειχνε στους Έλληνες το δρόμο της Ευρώπης ως δρόμο για την εθνική του φυσιογνωμία. Από την άλλη μεριά, ένα άλλο ρεύμα καθοδηγούσε τους Έλληνες στο δρόμο της βυζαντινής παράδοσης και

των ηθών και των εθίμων, που είχαν διατηρηθεί για αυτούς κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής τους υποδούλωσης. Οι εκπρόσωποι των δύο αυτών ρευμάτων συγκρούονταν στην ελληνική κοινωνία για το ποια κατεύθυνση θα κυριαρχούσε στη διαμόρφωση της φυσιογνωμίας τους νέου Ελληνικού Κράτους.

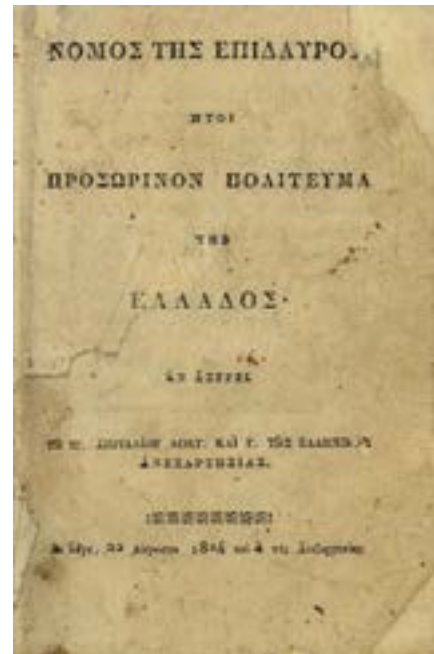
Μετά το 1827 το Ελληνικό Κράτος βρέθηκε στο χείλος του οικονομικού γκρεμού. Με τη *Συνέλευση της Τροιζήνας* (1827) οι Έλληνες κάλεσαν τον πρώην υπουργό Εξωτερικών της Ρωσίας, κόμη **Ιωάννη Καποδίστρια**, ως απόλυτο κυβερνήτη, για να τους σώσει. Ο **Καποδίστριας** έφτασε στην πρωτεύουσα του Ελληνικού Κράτους, το Ναύπλιο, το 1828. Η κατάσταση στη χώρα το 1828 ήταν τραγική. Όλα ήταν ερειπωμένα και ο λαός εξαθλιωμένος. Ο **Καποδίστριας** αγωνίστηκε να δώσει στο νέο Ελληνικό Κράτος ευρωπαϊκή φυσιογνωμία, ξεκινώντας από το μηδέν κι αγωνιζόμενος να διαμορφώσει θεσμούς. Παρόλη τη δύσκολη κατάσταση, ο **Καποδίστριας** κατάφερε και

- α) ίδρυσε το Λόχο των Ευελπίδων (σημερινή σχολή Ευελπίδων),
- β) οργάνωσε τακτικό πολεμικό ναυτικό και καταπολέμησε την πειρατεία,
- γ) έκοψε το πρώτο νόμισμα της χώρας, το φοίνικα,
- δ) εισήγαγε νέες καλλιέργειες και καλλιεργητικές μεθόδους (πατάτα).
- ε) αναδιοργάνωσε την εκπαίδευση και εφάρμοσε τη λειτουργία των *αλληλοδιδασκικών σχολείων*, με τα οποία μεγαλύτεροι μαθητές δίδασκαν τους μικρότερους.

Σ' αυτό το πλαίσιο, ο **Δημ. Υψηλάντης** το Σεπτέμβριο του 1829 νίκησε τις οθωμανικές δυνάμεις στην Πέτρα της Βοιωτίας. Έτσι τα σύνορα της Ελλάδας ορίζονταν με τη συνθήκη της Κωνσταντινούπολης (1832) στη γραμμή Αμβρακικού κόλπου- Παγασητικού κόλπου.

Το μεταρρυθμιστικό έργο του **Καποδίστρια** συνάντησε αντιδράσεις από τοπικές ομάδες, που ζημιώνονταν πολιτικά και οικονομικά. Αντιδράσεις γεννούσε και το γεγονός της συγκεντρωτικής διοίκησής του, που στηριζόταν στη δύναμη που του είχε παραχωρήσει το Σύνταγμα της Τροιζήνας. Τελικά, όταν ο **Καποδίστριας** φυλάκισε έναν από τους ισχυρούς τοπικούς παράγοντες, που αντιδρούσε εναντίον του, τον **Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη**, δολοφονήθηκε στο Ναύπλιο από τους **Κων/νο** και **Γεώργιο Μαυρομιχάλη** το 1831. Έτσι τερματίστηκε το μεταρρυθμιστικό του έργο.

Μετά τη δολοφονία του **Καποδίστρια** στην Ελλάδα ξέσπασε εμφύλιος πόλεμος. Επενέβησαν τότε οι Μεγάλες Δυνάμεις (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία) και όρισαν βασιλιά των Ελλήνων το γιο του βασιλιά της Βαυαρίας, **Λουδοβίκου Α'**, τον **Όθωνα**, και έδωσαν δάνειο 20.000.000 φράγκων στην Ελλάδα. Αυτό επικυρώθηκε με τη συνθήκη του Λονδίνου (1832). Ως πολίτευμα ορίστηκε η απόλυτη μοναρχία. Με την επιλογή αυτή οι ευρωπαϊκές Μεγάλες Δυνάμεις επενέβαιναν για να δείξουν στο Ελληνικό Κράτος το δρόμο του ευρωπαϊκού του εκσυγχρονισμού.

Νόμος της Έπιδαύρου, ήτοι Προσωρινόν πολίτευμα τής Ελλάδος εν Άστρει τῇ ΙΓ' Ἀπριλίου ΑΟΚΓ' καί Γ' τής Ἑλληνικῆς Ἀνεξαρτησίας, Ὑδρα 1824.

Επειδή ο Όθων ήταν ανήλικος, τη διακυβέρνηση της χώρας ανέλαβαν Βαυαροί επίτροποι του Όθωνα, που επιχείρησαν να μεταφυτεύσουν στην Ελλάδα ευρωπαϊκούς δεσμούς. Αυτή η διακυβέρνηση ονομάστηκε Αντιβασιλεία. Τα τρία (3) κύρια μέλη της ήταν:

- α) ο Άρμασμπεργκ, πρωθυπουργός και υπουργός εξωτερικών,
- β) ο Μάουρερ, αρμόδιος για εκπαίδευση, δικαιοσύνη και εκκλησία και
- γ) ο Χάιντεκ, υπεύθυνος για το στρατό.

Η δολοφονία του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια από τους Κωνσταντίνο και Γεωργάκη Μαυρομμάλη, Ελαιογραφία του Διονυσίου Τσόκου, 1850, Μουσείο Μπενάκη.

Η Ελλάδα διαιρέθηκε σε δέκα (10) νομούς. Η πρωτεύουσα μεταφέρθηκε από το Ναύπλιο στην Αθήνα. Ο στρατός της χώρας ήταν μισθοφορικός και τον αποτελούσαν 3.500 Βαυαροί στρατιώτες. Οι Έλληνες αγωνιστές δεν έγιναν δεκτοί στο στρατό. Το 1837 ιδρύθηκε και το πρώτο Πανεπιστήμιο, το Πανεπιστήμιο Αθηνών. Η ελληνική Εκκλησία έγινε αυτοκέφαλη, δηλαδή έπαψε να ελέγχεται από το Πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης και διοικούταν αυτόνομα.

Το ρεύμα αυτό του ευρωπαϊκού εκσυγχρονισμού αντιστρατεύταν η άλλη τάση στην ελληνική κοινωνία, αυτή της πίστης στην παράδοση. Μεγάλες λοιπόν αντιδράσεις ξέσπασαν εναντίον της αυταρχικής διοίκησης της Αντιβασιλείας με αποκορύφωμα το κίνημα του Παπουλάκου και την εξέγερση στη Μεσσηνία (1834). Οι εξεγερμένοι θεωρούσαν ότι η Αντιβασιλεία αλλοιώνει τη φυσιογνωμία του ελληνικού λαού, υποτιμούσε την παράδοσή του και απομάκρυνε την ορθόδοξη πίστη του.

Μετά την ενηλικίωση του Όθωνα και παρά τη λειτουργία τριών κομμάτων (Αγγλικό, Γαλλικό, Ρωσικό) ο λαός ζητούσε Σύνταγμα, που θα περιόριζε την αυταρχική διοίκηση. Έτσι ξέσπασε το κίνημα της 3ης Σεπτεμβρίου 1843.

Τα αίτια του κινήματος ήταν τα ακόλουθα:

- α) η οικονομική κατάσταση των αγροτών χειρότερη,
- β) αναπτυσσόταν ξανά η ληστεία στην ύπαιθρο,
- γ) η Ελλάδα αδυνατούσε να εξοφλήσει τα δάνειά της,
- δ) περικόπηκαν οι κρατικές δαπάνες,
- ε) οι στρατιωτικοί στράφηκαν εναντίον του Όθωνα, επειδή παραγκωνίστηκαν.

Ο λαός πίστευε ότι, αν ο Όθων παραχωρούσε Σύνταγμα, τότε θα απαλλάσσόταν από τους Βαυαρούς. Έτσι με πρωτοβουλία του συνταγματάρχη Καλλέργη και του Μακρυγιάννη πλή-

Όθων Α΄

Γιάννης Μακρυγιάννης

Χριστόφορος Παναγιωτόπουλος ή Παπουλάκος

δος λαού μαζεύτηκε στις 3 Σεπτεμβρίου 1843 στα Ανάκτορα (σημερινή Βουλή) και απαίτησε Σύνταγμα (εξού και ονομάστηκε αργότερα ο χώρος πλατεία Συντάγματος). Ο Όθων τελικά υποχώρησε και προκήρυξε εκλογές για σύγκληση Εθνοσυνέλευσης, που θα ψήφιζε νέο Σύνταγμα. Το νέο Σύνταγμα βελτίωσε την κατάσταση, αλλά δεν την εξομάλυνε τελείως. Ο αρχηγός του Γαλλικού Κόμματος, **Ιωάννης Κωλέττης**, σχηματοποίησε στα 1843 το νέο όραμα του Ελληνικού Κράτους, που το ονόμασε *Μεγάλη Ιδέα*, την εθνική ιδεολογία κατά την οποία το Ελληνικό Κράτος πρέπει να περιέχει και περιοχές, που κατοικούν Έλληνες και βρίσκονται έξω από τα γεωγραφικά σύνορα της χώρας. Με αυτή την ιδεολογία φαίνεται ότι επήλθε ένας συμβιβασμός ανάμεσα στο δίλημμα παράδοση- εκσυγχρονισμός στο Ελληνικό Κράτος, αφού η εθνική ιδεολογία συμπεριλάμβανε και τον ευρωπαϊκό εκσυγχρονισμό και στηριζόταν στην παράδοση του παρελθόντος. Ο Όθων τελικά εκδιώχθηκε από την Ελλάδα το 1862 με τη δικαιολογία ότι ήταν άτεκνος, αλλά αιτίες φαίνεται ότι ήταν

- α) η διάλυση των ξενικών κομμάτων στην Ελλάδα μετά τον Κριμαϊκό Πόλεμο,
- β) η αστικοποίηση της ελληνικής κοινωνίας,
- γ) η δημιουργία μίας νέας γενιάς πολιτικών με φιλελεύθερες ιδέες και
- δ) η διαφθορά του οθωμανικού καθεστώτος.

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Τα Συντάγματα της Επιδαύρου και του Άστρους ως δείγματα φιλελευθερισμού.

- α) *”Το Ελληνικόν Έθνος, το υπό την φοικώδη Οθωμανικήν δυναστείαν, μη δυνάμενον να φέρη τον βαρύτατον και απαραδειγμάτιστον ζυγόν της τυραννίας, και αποσεΐσαν αυτόν με μεγάλας θυσίας, κηρύττει σήμερον διά των νομίμων Παραστατών του, εις Εθνικήν συνηγμένων Συνέλευσιν, ενώπιον Θεού και ανθρώπων, «την Πολιτικήν αυτού ύπαρξιν και ανεξαρτησίαν.....§β΄ Όσοι αυτόχθονες κάτοικοι της Επικρατείας της Ελλάδος πιστεύουσιν εις Χριστόν, εισίν Έλληνες, και απολαμβάνουσιν άνευ τινός διαφοράς όλων των πολιτικών δι-*

καιωμάτων §γ' Όλοι οι Έλληνες εισίν όμοιοι ενώπιον των νόμων άνευ τινός εξαιρέσεως ή θαθμού, ή κλάσεως, ή αξιώματος...§στ' Όλοι οι Έλληνες, εις όλα τα αξιώματα και τιμάς έχουσι το αυτό δικαίωμα· δοτήρ δε τούτων μόνη η αξιότης εκάστου...». Κ. Μαυριά, Α. Παντελή, *Συνταγματικά Κείμενα. Ελληνικά και Ξένα*, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 1999, «Σύνταγμα της Επιδιούρου του 1822 και Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας», σ. 25, 26, 31.

- 6) ...§α' Η επικρατούσα θρησκεία εις την Ελληνικήν Επικράτειαν είναι η της Ανατολικής Ορθόδοξου του Χριστού Εκκλησίας· ανέχεται όμως η Διοίκησης της Ελλάδος πάσαν άλλην θρησκείαν.....§δ' Εις την Ελληνικήν Επικράτειαν ούτε πωλείται, ούτε αγοράζεται άνθρωπος.... είναι ελεύθερος, και από τον δεσπότην αυτού ακαταζήτητος...§ ια' Καθένας δύναται να αναφέρεται προς το Βουλευτικόν εγγράφως προβάλλων την γνώμην του περί παντός πράγματος». Κ. Μαυριά, Α. Παντελή, *Συνταγματικά Κείμενα. Ελληνικά και Ξένα*, Αθήνα- Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 1999, «Σύνταγμα του Άστρου (Νόμος Επιδιούρου)», σ. 36, 37.

2. Ο Αδαμάντιος Κοραής κι ο Παπουλάκος: Εκσυγχρονισμός και Παράδοση στο νέο Ελληνικό Κράτος.

- α) «Του έως την ώραν ταύτην ελευθερωθέντος μέρους της Ελλάδος ο κλήρος [ενν.: οι ιερείς] δεν χρεωστεί πλέον να γνωρίζη εκκλησιαστικόν αρχηγόν του τον Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, εν όσω η Κωνσταντινούπολις μένει μολυσμένη από την καθέδραν του ανόμου τυράννου [ενν.: Οθωμανική Αυτοκρατορία], αλλά πρέπει να κυβερνάται από Σύνοδον ιερέων, εκλεγομένων ελευθέρωσ από ιερείς και κοσμικούς, καθώς έπρασεν η αρχαία Εκκλησία [ενν.: οι πρώτες εκκλησιαστικές κοινότητες του Ιου αι. μ. Χ.] και πράσσει μέχρι σήμερα ακόμη των ομοδρήσκων Ρώσων η Εκκλησία. Ελευθέρων και αυτονόμων Γραικών κλήρος είναι απρεπέστατον να υπακούη εις τας προσταγάς Πατριάρχου εκλεγομένου από τύραννον και αναγκασμένου να προσκυνή τύραννον». Αδ. Κοραή, *Αριστοτέλους Πολιτικών τα Σωζόμενα*, Εν Παρισίοις 1821 (Ελληνικής Βιβλιοθήκης τόμος τρισκαιδέκατος), σελ. ρκ'.
- 6) «Είναι σκοπός τους να χαλάσουν την θρησκεία, οι Άγγλοι που με το δάνειό τους ελέγχουν το κράτος, οι λουθηροκαλθίνοι Βαυβαροί και μισιονάριοι, που έχουν κατακλύσει την Ελλάδα, ο Καϊρης ότι έβαλε τη φωτιά, ο Φαρμακίδης και ο Μάουρερ ότι έχυσε το φαρμάκι, η Σύνοδος που ορίζει ο Όθωνας που είναι μαρά, διαβολική σφραγισμένη με τη βούλα του Άρμασπεργκ. Οι Έλληνες έχουν νόμο το Ευαγγέλιο, όχι τα νομοδετήματα των Βαυβαρών. Τούτον τον Νόμον του Χριστού τον έγραψαν τέσσεροι βαγγελιστάδες, εφτά σύνοδοι Οικουμενικοί και έντεκα τοπικοί και έντεκα μελεούνια μάρτυρες, οπού τους έλεγαν: κάμε όρκον βρε- δεν κάνω βρε, και τους εσκότωναν και είναι έντεκα μελεούνια μάρτυρες», Λόγοι Παπουλάκου, διασκευή από το συγγραφέα, Βλ. Χρ. Γιανναράς, *Ορθοδοξία και Δύση στη Νεότερη Ελλάδα*, Αθήνα, Δόμος, 1992, σ. 290.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

1 | Ας φανταστείτε ότι ξαναπλάθετε το έγγραφο του Συντάγματος της Επιδιούρου (ή και με τη μορφή του Νόμου της Επιδιούρου), στη μορφή που φαντάζεστε ότι θα μπορούσε να ήταν τότε. Για να γίνετε πιο δημιουργικοί, μπορείτε να το «αναπαλαιώσετε» (τσαλακώνοντας το, καίγοντάς το λίγο, ρίχνοντας σε διάφορα σημεία του κάποιο υγρό), ώστε να πείτε ότι θα μπορούσε να έχει βρεθεί με το πέρασμα των χρόνων σ' αυτή τη

μορφή και αποτελεί πολύτιμο κειμήλιο! Προσοχή! Θα πρέπει, ωστόσο, να μην έχουν καταστραφεί οι λέξεις που δηλώνουν τις επιρροές του Συντάγματος από τις φιλελεύθερες ευρωπαϊκές ιδέες, το Διαφωτισμό, τη Γαλλική Επανάσταση, για το έθνος, για τον πολίτη, για την ελευθερία, για το πολίτευμα, που σηματοδοτούν τη ρήξη του κειμένου με το αυταρχικό παρελθόν και δείχνουν το πώς φαντάζονταν οι Έλληνες ότι ήθελαν να οικοδομήσουν το νέο Κράτος τους.

2 | Αφού μελετήσετε τα παραδείγματα της πηγής 2

- α) βρείτε το συγγραφέα του πρώτου και τον ομιλητή των λόγων του δεύτερου,
- β) καταγράψτε από τις γνώσεις σας στο παρόν κεφάλαιο -αλλά και στο προηγούμενο για τον πρώτο- τις πληροφορίες που αντλείτε για αυτούς,
- γ) σε ποιο ζήτημα νομίζετε ότι αναφέρονται τα κείμενα,
- δ) ποια άποψη υποστηρίζει ο πρώτος συγγραφέας για το ζήτημα αυτό και ποια ο δεύτερος;
- ε) στη σύγχρονη εποχή η Εκκλησία της Ελλάδας είναι αυτοκέφαλη ή ελέγχεται από το Πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης;

ΤΙ ΕΙΔΑΜΕ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΥΤΗ

Η σύνδεση του καινούργιου γεννιέται μέσα από μία σύγκρουση αντίθετων δυνάμεων, όπως των δυνάμεων της παράδοσης και του εκσυγχρονισμού.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

https://www.youtube.com/watch?v=eFbSJg9EYd8&list=RDeFbSJg9EYd8&start_radio=1 (Φίλοι κι αδέρφια - 1974 (Το μεγάλο μας τσίρκο) Στίχοι: Ιάκωβος Καμπανέλλης, Μουσική: Σταύρος Ξαρχάκος, Νίκος Ξυλούρης,
https://www.youtube.com/watch?v=HdX_klWsWJA Στίχοι: Μάνος Ελευθερίου, Μουσική: Ηλίας Ανδριόπουλος, Συλλογή: Γράμματα στον Μακρυγιάννη (1979).

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ: Η ΔΙΑΜΑΧΗ ΓΙΑ ΤΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΣΥΣΤΑΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Σύνταγμα Επιδάουρου: Ήταν το Σύνταγμα που υιοθετήθηκε από την Πρώτη Εθνοσυνέλευση της Επιδάουρου την 1η Ιανουαρίου 1822. Επίσημως ονομαζόταν Προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδος. Ήταν μια προσπάθεια επίτευξης προσωρινής κυβερνητικής και στρατιωτικής οργάνωσης μέχρι την ίδρυση ενός ανεξάρτητου κράτους.

Σύνταγμα Αστρους: Το 1823 συνήλθε στο Άστρος Κυνουρίας η Β' Εθνική Συνέλευση των Ελλήνων, με κύριο σκοπό την αναθεώρηση και τον εκσυγχρονισμό του Συντάγματος το οποίο είχε ψηφιστεί το 1822 κατά την Α' Εθνοσυνέλευση στην Επίδαυρο. Για αυτό και ονομάστηκε «Νόμος της Επιδάουρου».

Σύνταγμα Τροιζήνας: Το Ελληνικό Σύνταγμα του 1827 που υπογράφηκε και επικυρώθηκε τον Ιούνιο του 1827 από την Τρίτη Εθνοσυνέλευση.

Αλληλοδιδασκτικά Σχολεία: Σχολεία, στα οποία οι μαθητές μεγαλύτερων τάξεων δίδασκαν ή βοηθούσαν στα μαθήματα μαθητές μικρότερων τάξεων.

Αυτοκέφαλο: Απόφαση του Αντιβασιλέα Μάουρερ το 1833, με την οποία η Εκκλησία της Ελλάδας έγινε ανεξάρτητη από τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, γιατί ο τελευταίος λογοδοτούσε στο Σουλτάνο. Το Πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης αποδέχτηκε την απόφαση αυτή το 1850.

Αντιβασιλεία: Το διοικητικό όργανο που διοικούσε την Ελλάδα στο όνομα του ανήλικου βασιλέα Όθωνα από την άφιξή του στην Ελλάδα, τον Ιανουάριο του 1833, μέχρι την ενηλικίωσή του, τον Ιούνιο του 1835.

ΕΝΟΤΗΤΑ 8

ΕΘΝΙΚΗ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ Ή ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ: Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

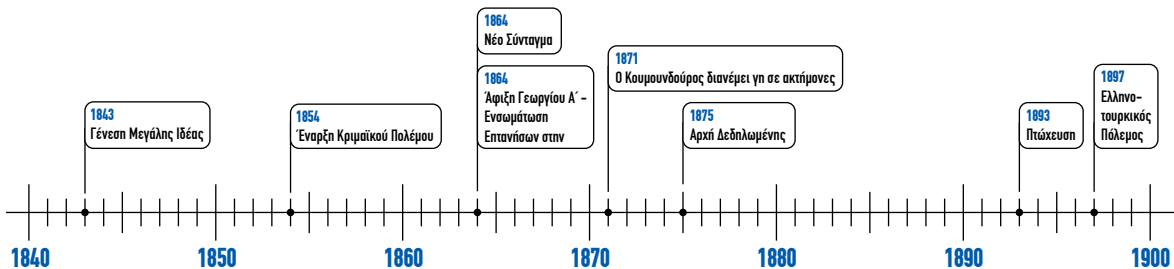
ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ - ΣΤΟΧΟΙ

Το Ελληνικό Κράτος είχε κυρίως ως ιδεολογία του την ιδέα εθνικής επέκτασής του και δευτερευόντως την πρόσληψη των τεχνικών επιτευγμάτων της *Βιομηχανικής Επανάστασης*.

Στόχος της ενότητας είναι α) να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές/τριες πόσο δύσκολο είναι ένα μικρό περιφερειακό κράτος να διατηρήσει τη συνοχή του β) να αποκτήσουν μία πλήρη εικόνα για το πώς εδραιώθηκε το Ελληνικό Κράτος.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Ανατολικό Ζήτημα, Κριμαϊκός Πόλεμος, Μεγάλη Ιδέα, αρχή δεδηλωμένης, δικομματισμός, ΔΟΕ.

ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ

Μετά την έξωση του Όθωνα οι Μεγάλες Δυνάμεις αναγόρευσαν βασιλιά των Ελλήνων τον Δανό πρίγκιπα **Γουλιέλμο Γεώργιο Γκλύξμπουργκ**, που ονομάστηκε **Γεώργιος Α'**. Ως προίκα η Αγγλία παραχώρησε στην Ελλάδα τα Επτάνησα, που ενσωματώθηκαν επίσημα στο Ελληνικό Κράτος το 1864. Μαζί με το νέο βασιλιά προέκυψε κι ένα νέο Σύνταγμα. Το νέο Σύνταγμα του 1864, που προέκυψε από την Εθνοσυνέλευση του 1863, ήταν πιο φιλελεύθερο, θεμελιωνόταν στη δημοκρατική αρχή και θέσπιζε ως πολίτευμα τη βασιλευομένη δημοκρατία. Καταργείτο η Γερουσία και η δικαιοσύνη γινόταν ανεξάρτητη.

Το Ελληνικό Κράτος λοιπόν από το 1827, που έφτασε στο χείλος της οικονομικής και πολιτικής καταστροφής του εξαιτίας εμφύλιων συγκρούσεων, πέρασε τη φάση της ενηλικιώσής του ως εθνικό κράτος. Αφού ανασύρθηκε, όπως είδαμε, από τον οικονομικό και πολιτικό γκρεμό από τον **Ιωάννη Καποδίστρια**, μετά τη δολοφονία του, στηρίχτηκε στη βοήθεια της Δυτικής Ευρώπης τόσο με τον Βαυαρό βασιλιά **Όθωνα Α'** (1832-1862) όσο και με τον Δανό επόμενο βασιλιά

Γεώργιος Α΄.

Χαρίλαος Τρικούπης.

Θεόδωρος Δηλιγιάννης.

Γεώργιο Α΄ (1863-1913). Άλλωστε, η Μεγάλη Βρετανία, η Γαλλία και η Ρωσία ήταν οι εγγυήτριες μέσω του βασιλικού δεσμού για το Ελληνικό Κράτος. Κύρια αδυναμία του κράτους ήταν ο περιορισμένος ζωτικός της χώρας, παρά το ότι στα 1864 η χώρα είχε αποσπάσει κι άλλα εδάφη από την Οθωμανική Αυτοκρατορία και περιελάμβανε Πελοπόννησο, Στερεά Ελλάδα, Θεσσαλία και Άρτα.

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία από τα μέσα του 19ου αιώνα άρχισε να παρακμάζει παρά την πρόσκαιρη νίκη της επί της Ρωσίας στο φονικότατο Κριμαϊκό Πόλεμο (1854-1856). Η παραδοχή αυτή έγειρε ζητήματα απόσπασης πολλών εδαφών της από γειτονικά κράτη και δημιουργίας ανεξάρτητων εθνών-κρατών. Η προσπάθεια να οριστικοποιηθούν οι αλλαγές των συνόρων στα Βαλκάνια από την παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας είχε ονομαστεί *Ανατολικό Ζήτημα*. Σ' αυτό το πλαίσιο, η ελληνική εθνική ιδεολογία δημιούργησε το 1843 τη *Μεγάλη Ιδέα*, ένα όραμα να λυτρωθούν ελληνικοί πληθυσμοί που βρίσκονταν ακόμα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία (Ήπειρος, Μακεδονία). Οι ετερόχθονες, όπως ονομάζονταν οι πληθυσμοί αυτοί, ζητούσαν δικαιώματα στο Ελληνικό Κράτος, γεγονός που προκαλούσε δυσφορία στους κατοίκους του Ελληνικού Κράτους, που ονομάζονταν αυτόχθονες. Αυτές οι περιοχές έπρεπε για τους Έλληνες να ενσωματωθούν στο Ελληνικό Κράτος. Η *Μεγάλη Ιδέα* κυριάρχησε στο Ελληνικό Κράτος στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα και υπερίσχυσε των προσπαθειών του Κράτους να εκσυγχρονιστεί.

Προσπάθειες, πάντως, εκσυγχρονισμού έγιναν με τα Συντάγματα του 1843 και του 1864, με τα οποία το Ελληνικό Κράτος υιοθετούσε κοινοβουλευτικές αρχές της Δυτικής Ευρώπης. Στις προσπάθειες αυτές τα ξενικά κόμματα αντικαταστάθηκαν από μία νέα γενιά πολιτικών, οι οποίοι επιθυμούσαν να επιταχύνουν τον εξευρωπαϊσμό της χώρας. Ο **Αλέξανδρος Κουμουνδούρος** ως νέος πολιτικός στη χώρα, προχώρησε στη διανομή εθνικής γης (1871) και επιδίωξε τη διεύρυνση των συνόρων της χώρας.

Η πιο σοβαρή όμως προσπάθεια να εκσυγχρονιστεί το Κράτος έγινε από τον **Χαρίλαο Τρικούπη**, ο οποίος ανέλαβε να πραγματοποιήσει μία σειρά από μεγάλα δημόσια έργα (σιδηροδρομική γραμμή, Διώρυγα Κορίνθου).

Παρόλα αυτά υπήρξαν παθογένειες που εμπόδιζαν τον εκσυγχρονισμό της χώρας. Οι δη-

μόσοι υπάλληλοι δεν ήταν μόνιμοι και άλλαζαν κάθε φορά που άλλαζε η Κυβέρνηση. Οι βουλευτές στήριζαν για αρχηγό τους όποιον πολιτικό διόριζε τους περισσότερους ψηφοφόρους τους. Το πιο σημαντικό πρόβλημα ήταν ότι με το Σύνταγμα ο βασιλιάς μπορούσε να διορίζει για πρωθυπουργό όποιον ήθελε κι όχι όποιον είχε τη «δεδηλωμένη» εμπιστοσύνη της Βουλής.

Από την κατασκευή της Διώρυγας της Κορίνθου .

Ο **Χαρίλαος Τρικούπης** δημοσίευσε ένα άρθρο με τίτλο «Τίς πταίει»,

αναλύοντας τις ευθύνες του βασιλιά και ζητώντας να ορίζεται ο πρωθυπουργός από την πλειοψηφία της Βουλής. Ο **Τρικούπης** κατήγγειλε τη νόθευση του Συντάγματος και την εικονική ύπαρξη της Βουλής και δικαιολογούσε το λαό για τις διαμαρτυρίες του. Ο βασιλιάς τον διόρισε πρωθυπουργό και αυτός το 1875 απαίτησε από το βασιλιά να αλλάξει το νόμο. Έτσι ψηφίστηκε η *αρχή της δεδηλωμένης* κι έτσι πρωθυπουργός οριζόταν από την πλειοψηφία της Βουλής.

Τη δεκαετία 1885-1895 στην εξουσία εναλλάσσονταν δύο κόμματα, το ένα με επικεφαλής τον **Χαρ. Τρικούπη** και το άλλο με τον **Θεόδ. Δηλιγιάννη**. Το σύστημα αυτό ονομάστηκε δικομματισμός.

Για να πετύχει ο **Τρικούπης** το σχέδιό του, επέβαλε βαρύτατη φορολογία στους πολίτες, έδωσε προνόμια σε Έλληνες εφοπλιστές να επενδύσουν στην Ελλάδα και σύναψε μεγάλα δάνεια με τράπεζες του εξωτερικού. Όμως η χώρα δεν μπόρεσε να ανταποκριθεί στις δανειακές της υποχρεώσεις και κήρυξε πτώχευση. Η οικονομική ερείπωση της Ελλάδας έκανε τις Μεγάλες Δυνάμεις να ελέγξουν τα οικονομικά της χώρας. Για να διασφαλίσουν ότι η Ελλάδα θα αποπληρώσει τα χρέη της, την υποχρέωσαν να δεχτεί το 1893 τη ΔΟΕ, μία επιτροπή Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου της χώρας, η οποία ανέλαβε τη διαχείριση των δημόσιων εσόδων.

Οι εκσυγχρονιστικοί στόχοι του Τρικούπη ήταν

- α) η δημιουργία ενός σύγχρονου και οικονομικά αναπτυγμένου κράτους,
- β) η κατασκευή υποδομών,
- γ) η ειρηνική συμβίωση με την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Ο **Θ. Δηλιγιάννης** υποστήριζε ότι

- α) η φορολογία έπρεπε να ήταν μικρότερη,

- β) τα μικρά και μεσαία στρώματα έπρεπε να διευκολυνθούν,
 γ) ο νόμος του **Τρικούπη** «περί προσόντων δημοσίων υπαλλήλων» έπρεπε να καταργηθεί.

Για να εκφράσει ο **Δηλιγιάννης** τη δέληση του λαού, που οραματιζόταν την *Μεγάλη Ιδέα*, έστειλε στρατό στην οθωμανοκρατούμενη Κρήτη, προκαλώντας επίθεση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στη Θεσσαλία. Έτσι έγινε ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897, κατά τον οποίο οι Έλληνες έχασαν και πλήρωσαν τεράστια αποζημίωση στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, για να ξαναδώσει τα εδάφη της Θεσσαλίας στην Ελλάδα με την επέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων. Στο κλίμα της χρεοκοπίας του 1893 η αποτυχία εφαρμογής της *Μεγάλης Ιδέας* στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 διεύρυνε τη δυσαρέσκεια των Ελλήνων πολιτών, οι οποίοι ζητούσαν πλέον μεταρρυθμίσεις στην ελληνική κοινωνία.

Έτσι το Ελληνικό Κράτος βρισκόταν ανάμεσα σε ένα δίλημμα για το αν θα έβαζε πρώτη προτεραιότητά του τον εκσυγχρονισμό ή την προσπάθεια να πραγματοποιήσει τη *Μεγάλη Ιδέα*. Τελικά, έβαλε σε μεγαλύτερη προτεραιότητα την εφαρμογή της *Μεγάλης Ιδέας* απ' τις προσπάθειες εκσυγχρονισμού του.

Γελοιογραφία της εφημερίδας “Νέος Αριστοφάνης”. Παρομοιάζει τον ΔΟΕ του 1893 με ένα σφαγείο, στο οποίο είναι κρεμασμένο το γυμνό σώμα της Ελλάδας και οι τρεις πληρεξούσιοι (ο Γερμανός πρώτος από αριστερά) ακονίζουν τα χασαπομάχαιρά τους.

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Τα δάνεια, η χρεοκοπία και τα δημόσια έργα στα τέλη του 19ου αιώνα.

“Δεν είναι τυχαίο ότι το 1878, στο Συνέδριο του Βερολίνου, η Ελλάδα, αποκλεισμένη ως τότε και επί πέντε σχεδόν δεκαετίες, από τα ξένα χρηματιστήρια και από την εγγυητική κάλυψη των Μεγάλων Δυνάμεων, υποχρεώθηκε να προχωρήσει σε διακανονισμό των παλαιών χρεών της (δάνεια του 1824, 1825 και 1832), για να μπορέσει να έχει επιτέλους πρόσβαση στα εν λόγω χρηματιστήρια και στον “πακτωλό” των εξωτερικών δανείων. Υπάρχει κάποια σύμπτωση, για να μην πούμε συννενοχή, ανάμεσα στην ανάγκη του ελληνικού κράτους να εξασφαλίσει χρηματοδότηση και στην έγνοια των Ευρωπαίων να απασχολήσουν τα αδρανή κεφάλαιά τους... Όπως κι αν έχουν τα πράγματα, αν η υπέρμετρη επιβάρυνση του δημόσιου χρέους οδήγησε αναπόφευκτα “εις την οδόν την ευθέως άγουσαν εις την εν Κωνσταντινουπόλει και εν Αιγύπτω συστηματοποιηθείσαν χρεοκοπίαν”, όπως είχε προβλέψει από το 1879 ο Ιωάννης Σούτσος, δύσκολα μπορούμε να φανταστούμε από την άλλη πλευρά, πως θα ήταν δυνατό να πραγματοποιηθούν, χωρίς τα εξωτερικά δάνεια, ορισμένα δημόσια έργα ή η αναδιοργάνωση του στρατού που ανέλαβαν

οι κυβερνήσεις της εποχής”. Χ. Αγκριαντώνη, *Οι απαρχές της εκβιομηχάνισης στην Ελλάδα*, Ιστορικό Αρχείο Εμπορικής Τράπεζας, Αθήνα, 1986, σ. 258, 259

2. Ο Τρικούπης και ο Δηλιγιάννης. Δικομματισμός.

“Στην ουσία, ο Τρικούπης εκπροσωπούσε τον εξευρωπαϊσμό της πολιτικής ζωής, ενώ ο Δηλιγιάννης την παραδοσιακή λειτουργία της. Ο Τρικούπης πίστευε ότι το κράτος χρειαζόταν πολιτική και οικονομική ανόρθωση, πριν γίνει λόγος για εμπλοκή σε αλυτρωτικές περιπέτειες. Γι’ αυτό και επεδίωξε να καταστήσει τη χώρα διεθνώς αξιόπιστη, να ενθαρρύνει την έναρξη της εκβιομηχάνισης, να βελτιώσει τις επικοινωνίες με την κατασκευή σιδηροδρόμων και την διάνοιξη του Ισθμού της Κορίνθου, και να εκσυγχρονίσει το στρατό και το ναυτικό. Ωστόσο, ένα τέτοιο πρόγραμμα ήταν δαπανηρό και συνεπαγόταν αυξημένη φορολογία. Αυτό πρόσφερε εύκολο στόχο στο δημοφιλή και δημαγωγό Δηλιγιάννη, ο οποίος δεν είχε πρόβλημα να δηλώνει ότι ήταν αντίθετος προς οτιδήποτε υποστήριζε ο Τρικούπης. Η επιδεικτική λαϊκιστική ρητορεία του Δηλιγιάννη και η φλογερή προάσπιση μιας «Μεγαλύτερης Ελλάδας», χωρίς αμφιβολία εξέφραζε πιο πιστά τους ενδοουσιασμούς και τους μύχιους πόθους του απλού πολίτη από τα αστηρά μεταρρυθμιστικά προγράμματα του Τρικούπη”. R. Clogg, *Συνοπτική Ιστορία της Ελλάδας 1770-1990*, εκδ. Ιστορητής, Αθήνα 1995, σσ. 71-72.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

1 Δείτε και δοκιμάστε να φτιάξετε το Σύνταγμα του 1864 έτσι ώστε να φαίνεται ότι γράφτηκε τότε (αναπαλαιώση εγγράφου), τον 19ο αιώνα, και έχει βρεθεί πρόσφατα. Η πιο πιστή και πειστική εργασία μπορεί να βραβευθεί από την τάξη με κάποιο τρόπο της επιλογής όλης της τάξης.

2 α) Φανταστείτε ότι ζείτε στην Ελλάδα του 1850. Υποδέστε ότι γίνεται τότε ένα δημοψήφισμα σχετικά με το αν η Ελλάδα πρέπει να ακολουθήσει στην εξωτερική της πολιτική τη *Μεγάλη Ιδέα*, πράγμα που σημαίνει ότι όλοι οι οικονομικοί πόροι θα στραφούν προς το σκοπό αυτό, ή θα την εγκαταλείψει με σκοπό να δημιουργηθούν έργα υποδομών (δίκτυα ύδρευσης, αποχέτευσης, αποστραγγιστικά έργα, δρόμοι, εξηλεκτρισμός κ.ά.). Ποια θα ήταν η θέση σας απέναντι στη *Μεγάλη Ιδέα*; Θα ψηφίζατε ΝΑΙ σ’ αυτή ή ΟΧΙ. Αρθρογραφείτε σε μία εφημερίδα της εποχής και σε 150 περίπου λέξεις εξηγείτε τη θέση σας.

β) Ερευνήστε και βρείτε τα μεγάλα έργα που έγιναν στην Ελλάδα την περίοδο της διακυβέρνησης του **Χαρ. Τρικούπη**. Αποτυπώστε τα σε power point και παρουσιάστε τα στην τάξη σας.

3 Στα 1893 η Ελλάδα πτώχευσε. Η πτώχευση ολοκληρώθηκε με την ήττα του 1897 στον ελληνοτουρκικό πόλεμο. Τότε ανέλαβαν οι ξένες δυνάμεις ελέγχοντας την ελληνική οικονομία μέσω της ΔΟΕ. Βέβαια το 1912, στις παραμονές των Βαλκανικών Πολέμων, 15 χρόνια μετά από μεγάλη λιτότητα, η ελληνική οικονομία είχε πλεονάσματα, με τα οποία

χρηματοδότησε τους Βαλκανικούς Πολέμους. Μπορείτε να βρείτε άλλες παρόμοιες περιπτώσεις, στις οποίες βρέθηκε η χώρα μας σε δεινή οικονομική κατάσταση; Πώς αντέδρασε σε κάθε περίπτωση;

4 | Είναι γνωστό ότι τα μεγάλα δημόσια έργα της Ελλάδας την περίοδο διακυβέρνησης από τον Χαρ. Τρικούπη χρηματοδοτήθηκαν από μεγάλο εξωτερικό δανεισμό. Το αποτέλεσμα από το οικονομικό άνοιγμα του Τρικούπη ήταν η χρεοκοπία της χώρας. Αντίθετα, ο Δηλιγιάννης πρότεινε λιγότερα, σχεδόν μηδαμινά, έργα, μικρότερη ανάπτυξη, γεγονός που δεν θα οδηγούσε όμως στην οικονομική χρεοκοπία.

Αν ζούσατε εκείνη την εποχή, του δικομματισμού στη χώρα στα 1880, ποια πολιτική από τις δύο θα επιλέγατε; Φανταστείτε ότι εκφωνείτε μία ομιλία στην τάξη σας και οι συμμαθητές σας, επειδή σας εκτιμούν ως χαρακτήρα και ως συνετό/συνετή πολίτη, «κρέμονται από τα χείλη σας», για να ακούσουν τι θα πείτε. Γράψτε το κείμενο και εκφωνήστε το στην τάξη. Μετά μπορεί να ακουστούν και αντίθετες απόψεις, αλλά η συζήτησή σας πρέπει να καταλήξει σε κάποια αποτελέσματα, που θα καταγραφούν και θα ενσωμαωθούν στο τετράδιο ασκήσεων της τάξης.

ΤΙ ΕΙΔΑΜΕ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΥΤΗ

Όταν οι στόχοι ενός κράτους είναι συγκεχυμένοι και μεγαλόπνοοι πολλές φορές επέρχεται οικονομική και πολιτική κατάρρευση.

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΕΘΝΙΚΗ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ Ή ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ: Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

Ανατολικό Ζήτημα: Οι διαβουλεύσεις των Μεγάλων Δυνάμεων για το πώς θα χαραχτεί ο νέος πολιτικός χάρτης των Βαλκανίων και της Ανατολικής Μεσογείου μετά την παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και τη διάδοση της ιδεολογίας του έθνους-κράτους σε αυτή την περιοχή κατά το 18ο και το 19ο αιώνα.

Κριμαϊκός Πόλεμος: Η ένοπλη σύγκρουση μεταξύ της Ρωσικής Αυτοκρατορίας από τη μία πλευρά και των συμμαχικών δυνάμεων της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, της Γαλλικής Αυτοκρατορίας, της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και του Βασιλείου της Σαρδηνίας από την άλλη πλευρά από το 1854 έως το 1856.

Μεγάλη Ιδέα: Η πολιτική ιδεολογία του Ελληνικού Κράτους από το 1843 έως το 1922, σύμφωνα με την οποία τα σύνορα του ελληνικού κράτους πρέπει να συμπεριλάβουν όλους τους αλύτρωτους ελληνόφωνους εθνικά πληθυσμούς, για να ολοκληρωθεί το ελληνικό έθνος-κράτος.

Αρχή Δεδηλωμένης: Η συνταγματική δέσμευση του αρχηγού του κράτους, που για πρώτη φορά δόθηκε από τον Γεώργιο Α' το 1875, ότι θα αναθέτει το σχηματισμό Κυβέρνησης σε πολιτικό που έχει τη «δεδηλωμένη» εμπιστοσύνη της Βουλής.

Δικομματισμός: Η κυριαρχία στο πολιτικό σκηνικό και η εναλλαγή στην πολιτική διακυβέρνηση μίας χώρας δύο πολιτικών κομμάτων.

ΔΟΕ: Επιτροπή Διεθνούς Οικονομικού Έλεγχου της Ελλάδας από εκπροσώπους έξι ξένων χωρών (Αγγλία, Γαλλία, Αυστρία, Γερμανία, Ρωσία, Ιταλία), η οποία ανέλαβε να διαχειρίζεται τα δημόσια έσοδα μετά την πτώχευση του Ελληνικού Κράτους το 1893.

ΕΝΟΤΗΤΑ 9

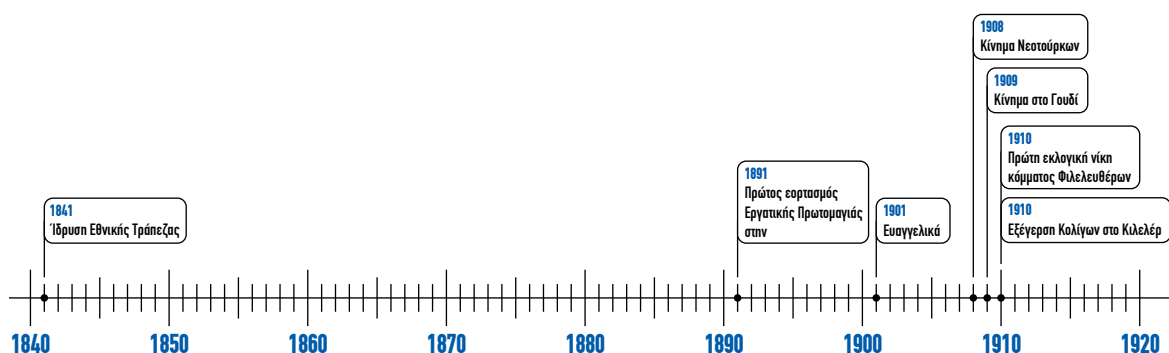
Η ΕΘΝΙΚΗ ΩΡΙΜΑΝΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20ου ΑΙΩΝΑ

ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ - ΣΤΟΧΟΙ

Να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές/τριες ότι μεγάλα προβλήματα αντιμετωπίζονται με επιτυχία και επέρχονται σημαντικές μεταρρυθμίσεις, όταν κυριαρχεί η ψυχραιμία κι όταν η επιμονή συνδυάζεται με υπομονή και σχέδιο.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: σταφιδική κρίση, τσιφλικάδες, κολίγοι, υπερπόντια μετανάστευση, κίνημα Νεοτούρκων, Στρατιωτικός Σύνδεσμος, κίνημα στο Γουδί, Κοινωνιολόγοι

ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ

Τα μεγάλα προβλήματα του Ελληνικού Κράτους στα τέλη του 19ου αιώνα ήταν

- η διανομή της εθνικής γης, που περιήλθε στο ελληνικό δημόσιο με τα νέα σύνορα της χώρας μετά το 1881,
- το σταφιδικό ζήτημα,
- η υπερπόντια μετανάστευση.

Πιο συγκεκριμένα, λίγο πριν την ενσωμάτωση της Θεσσαλίας στο Ελληνικό Κράτος οι Τούρκοι μεγαλοκτηματίες πούλησαν σε Έλληνες εφοπλιστές του εξωτερικού, τους τσιφλικάδες, τα μεγάλα κτήματα της Θεσσαλίας. Έτσι οι Έλληνες ακτήμονες, οι κολίγοι, που καλλιεργούσαν

τα κτήματα αυτά για λογαριασμό των Τούρκων, συνέχισαν ως ακτήμονες να τα καλλιεργούν και για τους τσιφλικάδες, χωρίς να τους ανήκει καθόλου η γη. Οι *κολίγοι* διαμαρτύρονταν κι έρχονταν σε προστριβές με τους επιστάτες των *τσιφλικιάδων*, που προσπαθούσαν με τη βοήθεια της Κυβέρνησης και της αστυνομίας να φοβίσουν τους *κολίγους*. Η σύγκρουση έγινε ένοπλη το 1910 στο χωριό Κιλελέρ της Λάρισας με κυρίαρχη μορφή τον **Μαρίνο Αντύπα**.

Η σταφίδα λόγω της μεγάλης ζήτησής της στο εξωτερικό έγινε μονοκαλλιέργεια κυρίως Πελοπόννησο. Όμως η μείωση της ζήτησης από το εξωτερικό στα τέλη της δεκαετίας του 1890 επέφερε στην ελληνική οικονομία σταφιδικές κρίσεις. Οι άσχημες σοδειές της σταφίδας σε συνδυασμό με την ζήτηση εργατικών χεριών στις Η.Π.Α. οδήγησαν τους αγρότες της Πελοποννήσου κυρίως στη *υπερπόντια μετανάστευση* με υπερωκεάνια ατμόπλοια.

Πάντως, οι εξαγωγές αγροτικών προϊόντων είχαν οδηγήσει την Ελλάδα να έχει τον 7ο καλύτερο ναυτικό στόλο ιστιοφόρων στην Ευρώπη κι έναν από τους πιο εξελισσόμενους. Κύριο λιμάνι εξαγωγής ήταν αυτό της Πάτρας και ως σημαντικό εμπορικό κέντρο είχε εξελιχθεί η Σύρος. Μάλιστα η εμπορική πρόοδος με βάση την εξαγωγή αγροτικών προϊόντων ενισχύθηκε με την ίδρυση το 1841 της

Μετανάστευση Ελλήνων στην Αμερική. Έλληνες λούστροι στην Ινδιανάπολη, Αύγουστος 1908, Αρχείο US Library of Congress. Έλληνες μετανάστες από την Κρήτη έφτασαν στη Γιούτα. Κρατούν όπλα και λικέρ. Αρχείο, Utah State Historical Society. Ο Έλληνας μετανάστης Γιώργος Χακώνας διαφημίζει την πραμάτεια στο μαγαζί του στην Αμερική. 1915, φωτ. Arris & Ewin.

Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος (Ε.Τ.Ε.) και την προσέλκυση των, έστω και πρόσκαιρων, επενδύσεων του εξωελλαδικού κεφαλαίου στην ελληνική οικονομία μετά το 1873.

Έτσι, η ελληνική κοινωνία κατά τα τέλη του 19ου αιώνα έκανε προσπάθειες να εκσυγχρονιστεί. Το 1889 εξηλεκτρίστηκε το κέντρο της Αθήνας. Βέβαια, κοινωνικά στρώματα όπως οι εργάτες αλλά και οι γυναίκες, ζούσαν σε δύσκολες συνθήκες, παρόλο που το 1891 γιορτάστηκε και στην Αθήνα από τους εργάτες και τους πρώτους Έλληνες σοσιαλιστές (**Σταύρος Καλλέργης**) η εργατική πρωτομαγιά και το 1896 πραγματοποιήθηκαν στο Παναθηναϊκό Στάδιο οι πρώτοι Ολυμπιακοί Αγώνες.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, στην Ελλάδα στις αρχές του 20ου αιώνα υπήρχε ουσιαστικά ένα ολιγαρχικό καθεστώς, το οποίο ελεγχόταν από το βασιλιά **Γεώργιο Α'** και τα μέλη της βασιλικής οικογένειας. Αυτοί έλεγχαν τις ένοπλες δυνάμεις παρά τις ευθύνες τους για την ήττα του 1897 από τους Οθωμανούς. Όποιοι αξιωματικοί αντιδρούσαν παραγκωνίζονταν.

Ωστόσο, δεν άργησαν να δημιουργούνται συνθήκες ωρίμανσης των αιτημάτων για μεταρρυθμίσεις στην ελληνική κοινωνία.

Τέτοιες συνθήκες είχαν ήδη δημιουργηθεί στην Οθωμανική Αυτοκρατορία από το 1908, όταν υπήρχαν αναταραχές. Είχε ιδρυθεί στην υπό Οθωμανική ακόμα διοίκηση Θεσσαλονίκη μία οργάνωση, η *Ένωση και Πρόοδος*, που τα μέλη της ήταν γνωστά ως *Νεότουρκοι* και επιθυμούσαν την κυριαρχία των Τούρκων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Αρχικά οι *Νεότουρκοι* υποστήριζαν τις φιλελεύθερες ιδέες, την ισότητα των εθνοτήτων και των θρησκειών στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Επηρεασμένοι από το κίνημα των Νεοτούρκων, τον Αύγουστο του 1909, πολλοί νέοι στρατιωτικοί στην Ελλάδα, διαμαρτύρονταν για τη βασιλική οικογενειοκρατία στο στράτευμα και δημιούργησαν το *Στρατιωτικό Σύνδεσμο*. Προκάλεσαν το κίνημα στο *Γουδί* και ανέθεσαν την αρχηγία στο συνταγματάρχη **Νικόλαο Ζορμπά**.

Τα αιτήματα του *Συνδέσμου* ήταν:

- α) αναδιοργάνωση των ενόπλων δυνάμεων,
- β) απομάκρυνση από το στράτευμα των πριγκίπων,

Ελευθέριος Βενιζέλος.

Κωνσταντίνος Βολανάκης, *Νόστος της Θάλασσας*, Έργα από τη Συλλογή του Ιδρύματος Αικατερίνης Λασκαρίδη.

- γ) ανεμπόδιστη βαθμολογική εξέλιξη των κατώτερων αξιωματικών,
- δ) μεταρρυθμίσεις στη διοίκηση, τη δικαιοσύνη και την οικονομία.

Οι αστοί στην Ελλάδα

- α) στήριξαν τα αιτήματα, που τα εξέφραζαν ανεξάρτητοι πολιτικοί με το σύνθημα «Ανόρθωση»,
- β) ενδουσιάστηκαν, όταν ο Σύνδεσμος κάλεσε στην Αθήνα από την Κρήτη τον **Ελευθ. Βενιζέλο**, και στις 14 Σεπτεμβρίου 1909 εξέφρασαν σε συλλαλητήριο ανοιχτά την υποστήριξή τους στο **Σύνδεσμο**.

Ο **Βενιζέλος** αρνήθηκε την πρωθυπουργία, που του πρότεινε ο *Στρατιωτικός Σύνδεσμος*, επειδή δεν ήθελε να συγκρουστεί με το βασιλιά **Γεώργιο Α΄**. Γι' αυτό ζήτησε Αναθεωρητική Βουλή κι όχι Συντακτική (αναθεώρηση του Συντάγματος κι όχι αλλαγή του Συντάγματος που θα έδωχε το βασιλιά).

Ο **Βενιζέλος** εν συνεχεία ίδρυσε το κόμμα των Φιλελευθέρων και ύστερα από δύο εκλογικές αναμετρήσεις, το 1910 και το 1912, κέρδισε την πλειοψηφία στην Βουλή και κυβέρνησε τη χώρα. Οι βασικές μεταρρυθμίσεις που έγιναν από την κυβέρνηση του κόμματος των Φιλελευθέρων του **Βενιζέλου**, ήταν

- α) προστασία των ατομικών ελευθεριών,
- β) διανομή γης στους ακτήμονες,
- γ) μονιμότητα δημοσίων υπαλλήλων,
- δ) απαγόρευση σε στρατιωτικούς και δημοσίους υπαλλήλους να εκλέγονται βουλευτές,
- ε) καδίερωση της υποχρεωτικής δωρεάν εκπαίδευσης,

στ) προώθηση εργατικών νόμων, όπως εργατικά σωματεία, δωρη εργασία και ίδρυση αγροτικών συνεταιρισμών με την υποστήριξη των Κοινωνιολόγων του **Αλ. Παπαναστασίου**, μίας σοσιαλιστικής ομάδας στο Κόμμα των Φιλελευθέρων.

Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες, στις αρχές του 20ου αιώνα άρχισε να επέρχεται και μία πολιτισμική ωρίμανση του ελληνικού εθνικού κράτους. Ο **Σπ. Ζαμπέλιος**, ο **Κων/νος Παπαρρηγόπουλος** και ο **Νικ. Πολίτης** με τα έργα τους πρόβαλλαν τη διαχρονική -από την αρχαιότητα και το Βυζάντιο- εθνική ταυτότητα και απάντησαν στη θεωρία του Γερμανού **Φαλμεράιερ**, που υποστήριζε ότι οι νεοέλληνες δεν έχουν σχέση με τους αρχαίους Έλληνες. Στο ίδιο μήκος κύματος, με πρωτοβουλία του γλωσσολόγου **Γιάννη Ψυχάρη** (*Το Ταξίδι μου*) έγινε προσπάθεια η δημοτική γλώσσα να αποτελέσει την κύρια γλώσσα στη διοίκηση, στην εκπαίδευση και στη λογοτεχνία. Αυτό το κίνημα ονομάστηκε **δημοτικιστικό κίνημα**.

Το 1901 μάλιστα έγιναν γενικότερες συγκρούσεις με νεκρούς στην Αθήνα ανάμεσα σε όσους υποστήριζαν τη μετάφραση του *Ευαγγελίου* στη δημοτική (*Ευαγγελικά*) και στους συντηρητικούς, που υποστήριζαν το αντίθετο και ότι δεν ήταν δυνατό να μεταφραστεί η Ορέστεια του Αισχύλου από την καθαρεύουσα (*Ορεστειακά*).

Τα ελληνικά γράμματα άρχισαν κι αυτά να διαμορφώνουν μία εθνική ταυτότητα με λογοτέχνες και ποιητές της λεγόμενης Νέας Αθηναϊκής Σχολής (γενιάς του 1880- **Παλαμάς**, **Παπαδιαμάντης**, **Βιζυηνός** κ.ά.), οι οποίοι είχαν εμπνευστεί από την Επτανισιακή Σχολή (**Σολωμός**, **Κάλβος**, **Βαλαωρίτης**) και την Παλαιά Αθηναϊκή Σχολή (**Σούτσος**, **Ραγκαβής**, **Ροΐδης**) του 19ου αιώνα.

Ζωγράφοι (**Γύζης**, **Λύτρας**, **Βολανάκης**, κ.ά.), γλύπτες (**Χαλεπάς**) κι αρχιτέκτονες (αδελφοί **Χάνσεν**, **Τσίλερ**, **Καυτατζόγλου** κ.ά.) είχαν ήδη από το 19ο αιώνα ανοίξει δρόμους μίας νέας εθνικής φυσιογνωμίας της ελληνικής τέχνης, που επιθυμούσε να εμπνευστεί από την αρχαία Ελλάδα (νεοκλασικισμός).

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Ποιοι ήταν οι ιδιοκτήτες της Θεσσαλικής γης.

“Επιπλέον, οι ιδιοκτήτες των Θεσσαλικών κτημάτων ήταν Έλληνες τραπεζίτες της Κωνσταντινούπολης, οι οποίοι είχαν αγοράσει πρόσφατα τα κτήματα από τους Τούρκους που τα εγκατέλειπαν με διασύννη. Οι άνθρωποι αυτοί - οι Ζαρίφης, Ζωγράφος, Συγγρός, Μπαλτατζής, Μαυρογορδάτος και άλλοι...ήταν οι ιδρυτές των νέων τραπεζών στην Ελλάδα...οι χρηματοδότες πολλών δημοσίων έργων και σιδηροδρόμων. Για όλους αυτούς τους λόγους και οι κατοπινές κυβερνήσεις έκαναν την ίδια επιλογή, αφού καμιά αγροτική μεταρρύθμιση δεν έγινε στη Θεσσαλία πριν από τις αρχές του 20ου αιώνα”. Χ. Αghριαντώνη, *Οι απαρχές της εκβιομηχάνισης στην Ελλάδα*, Ιστορικό Αρχείο Εμπορικής Τράπεζας, Αθήνα, 1986, σ.283.

2. Παραγωγή και εξαγωγή κορινθιακής σταφίδας.

ΕΤΟΣ	ΚΑΛΛΙΕΡΓΟΥΜΕΝΑ ΣΤΡΕΜΜΑΤΑ	ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΕ ΛΙΤΡΑ ΕΝΕΤΙΚΑ	ΕΞΑΓΩΓΗ ΣΕ ΛΙΤΡΑ ΕΝΕΤΙΚΑ
1851	172.578	86.289.000	-
1860	220.428	110.228.000	101.707.075
1870	221.164	114.700.000	120.000.000
1878	435.000	217.500.000	210.000.000
1888	-	338.090.640	297.668.966
1893	-	358.300.000	327.399.000

Κ. Βεργόπουλος, *Το αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα*, Εξάντας, Αθήνα, 1992, σ. 104-118.

3. Η εμφάνιση της φυλλοξήρας στους ευρωπαϊκούς αμπελώνες και η αντιμετώπισή της.

«Στα τέλη του 19ου αιώνα και καθόλη σχεδόν τη διάρκεια του 20ου αιώνα, ένα έντομο από την άλλη πλευρά του Ατλαντικού, η πασίγνωστη φυλλοξήρα, κατέστρεψε ολόκληρο τον ευρωπαϊκό αμπελώνα. Ο μόνος τρόπος αντίδρασης σ’ αυτή την καταστροφή ήταν να εμβολιαστούν τα κατεστραμμένα αμπέλια πάνω σε αμερικανικό άγριο υποκείμενο, ανθεκτικό στην φυλλοξήρα. Έτσι φτάσαμε σήμερα το σύνολο των αμπελώνων της Ευρώπης να είναι εμβολιασμένοι σε αμερικανικά υποκείμενα». Π. Ζουμπούλης, “Οι ρίζες μας”, περιοδικό *Οινοχόος*, τεύχος 57, Δεκέμβριος 2019, σ. 26.

4. Ο Μαρίνος Αντύπας ξεσηκώνει τους αγρότες της Θεσσαλίας.

“Από τα 1906 ο Μ. Αντύπας αφήνει τους εργάτες και γίνεται ο σημαιοφόρος του αγροτισμού. Πηγαίνει στη Θεσσαλία και εκεί (στην περιφέρεια της Λάρισας) αρχίζει μιαν έντονη αγροτική δράση. Αν και είναι διορισμένος επιστάτης στο τσιφλίκι του μπάριμπα του Σκιαδαρέση, που ήταν αγορασμένο συντροφικά με το Μεταξά, δεν ξεχνάει τις ιδέες του. Κάθε μέρα έκανε περιοδείες στα γύρω τσιφλίκια (περιφέρεια του Πυργετού) και προπαγάνδιζε την απαλλοτρίωση των τσιφλικιών, όχι βέβαια χωρίς αποζημίωση, αλλά την «παραχώρησιν τούτων εις τους γεωργούς κατόπιν δικαίας και λογικής αποζημιώσεως των τσιφλικούχων». Η αγροτική αυτή προπαγάνδα του Αντύπα ανάγκασε τους τσιφλικάδες να σκεφτούν το ξεπάστρεμα του”, Γ. Κορδάτος, *Ιστορία του ελληνικού εργατικού κινήματος*, εκδ. Καραβάκος, Αθήνα, 1956, σ. 103.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

I Ως ιστορικοί αναλαμβάνετε τη δημιουργία ενός 3λεπτου ή 4λεπτου ιστορικού ντοκιμαντέρ με τίτλο “Η υπερπόντια μετανάστευση των Ελλήνων στην Αμερική- τέλη 19ου, αρχές 20ου αιώνα”. Αυτό θα γίνει με την επιλογή, ύστερα από παρακολούθηση, σκηνών από ταινίες, που σας υποδεικνύονται παρακάτω (ή και άλλες που μπορείτε να αναζητήσετε) και αφορούν την υπερπόντια μετανάστευση Ελλήνων στην Αμερική και φωτογραφιών της ενότητας και άλλων που μπορείτε να εντοπίσετε. Πέρα από τις

σκηνές, που θα επιλέξετε, για να συνδέσετε το ντοκιμαντέρ σας, μπορείτε να πάρετε μία σύντομη συνέντευξη από το διδάσκοντα/τη διδάσκουσα το μάθημα για τον όρο της υπερπόντιας μετανάστευσης, να αφηγηθείτε και να ενσωματώσετε ένα σύντομο κείμενο για τις συνέπειες κάθε μετανάστευσης στους ανθρώπους ή και να επενδύσετε το ντοκιμαντέρ σας με μουσική της επιλογής σας. Το ιστορικό αυτό ντοκιμαντέρ θα το παρουσιάσετε στον προτζέκτορα της τάξης και θα ζητήσετε σχόλια και κρίσεις από τις συμμαθήτριες και τους συμμαθητές σας.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΤΑΙΝΙΕΣ ΚΑΙ ΒΙΝΤΕΟ

- βίντεο «Πογκρόμ Ελλήνων μεταναστών στον Καναδά (1918), *Violent August, Anti- Greek Riot*», 5.58 min
- αποσπάσματα ταινίας «Δολάρια και Όνειρα», Ιωάννα Νταϊφά, 1956
- αποσπάσματα ταινίας «Μέχρι το πλοίο», Αλέξη Δαμιανού, 1956
- ταινία «Μετανάστις», Νέστορα Μάτσα, 1965
- αποσπάσματα ταινίας «Αμέρικα- Αμέρικα» Ελία Καζάν, 1963
- αποσπάσματα ταινίας «Νύφες» Παντελή Βούλγαρη, 2001
- «Ανάθεμά σε ξενιτιά (Τζιβαέρι)», Δημοτικό Τραγούδι
- «Η αχάριστη», ρεμπέτικο τραγούδι του Βασίλη Τσιτσάνη
- «Η φάμπρικα», τραγούδι του Λάκη Χαλκιά

2 | α) «*Εν ταις ημέραις εκείναις παραγίνεται Ιωάννης ο βαπτιστής κηρύσσων εν τη ερήμω της Ιουδαίας και λέγων, Μετανοείτε, ήγγικε γαρ η βασιλεία των ουρανών*». Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον, κεφ. Γ' .

β) «*Κι εκείνες τις ημέρες φτάνει ο Ιωάννης ο βαπτιστής κηρύχοντας στην έρημο της Ιουδαίας και λέγοντας: «Μετανιώστε, γιατί σίμωσε η βασιλεία των ουρανών*». (μετάφραση Αλέξανδρου Πάλλη, 1901 στο Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον, κεφ. Γ'). Β. Καραμανωλάκης- Σπ. Πλουμίδης, *Πηγές της Νεοελληνικής Ιστορίας (19ος αιώνας-1941)*, Αθήνα, ΕΚΠΑ, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Τομέας Ιστορίας, ακαδ. Έτος 2012-2013, σ. 63.

Μελετώντας προσεκτικά τα δύο παραπάνω κείμενα απαντήστε στα ακόλουθα ερωτήματα:

- α) Σε ποιο γεγονός, που διδαχθήκατε στην παρούσα ενότητα, αναφέρονται τα δύο κείμενα;
- β) Ποια άποψη υποστήριζαν όσοι επέλεξαν να ακούν το α' κείμενο και ποια όσοι επέλεξαν να ακούν το β' κείμενο;
- γ) Σήμερα ποια άποψη επικρατεί;

3 | «*Εν Καλάμαις, Τριπόλει και Σπάρτη υπάρχουν ατμολέβητες 25 και 30 ετών ουδέποτε επιδεωρηθέντες ή επισκευασθέντες. Η υγιεινή κατάστασις των εργοστασίων είναι οικτρά. Οι εργάται και αι εργάτιδες εργάζονται 14-18 ώρας. Στερούνται γενικώς αποχωρητηρίων. Εις εν μεταξωκλωστήριον των Καλαμών, το οποίον απασχολεί 170 εργάτιδας,*

υπάρχει αποχωρητήριοιον πλάτους 0,50 και βάθους 0,60...», Έκθεσις επιθεωρητού Ν. Σαλίβερου προς τον Υπουργόν Εθνικής Οικονομίας, 31 Αυγούστου 1912, Γ. Β. Λεονταρίτης, «Το Ελληνικό Εργατικό Κίνημα και το Αστικό Κράτος, 1910-1920» στο συλλογικό, *Μελετήματα γύρω από τον Βενιζέλο και την εποχή του*, εκδ. Φιλιππότης, Αθήνα, 1980, σ. 57-58.

Ποια κατάσταση στην Ελλάδα περιγράφει η παραπάνω μαρτυρία; Πώς αντιμετωπίστηκε το πρόβλημα που περιγράφει η πηγή αυτή από τις κυβερνήσεις **Βενιζέλου**;

4 | Ένα από τα συνταγματικά μέτρα, που πήρε ο **Βενιζέλος** το 1910, ήταν η μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων. Έως το 1910 οι δημόσιοι υπάλληλοι δεν ήταν μόνιμοι. Σήμερα οι δημόσιοι υπάλληλοι είναι μόνιμοι; Πώς κρίνετε το μέτρο του **Βενιζέλου**;

ΤΙ ΕΙΔΑΜΕ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΥΤΗ

Σημαντικές αλλαγές γίνονται, όταν η διάδεση σύγκρουσης αντικαθίσταται από τη μεθοδική προσπάθεια, τη συνδιαλλαγή και τη συνεννόηση.

ΓΛΩΣΣΑΡΙ Η ΕΘΝΙΚΗ ΩΡΙΜΑΝΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20ου ΑΙΩΝΑ

Σταφιδική κρίση: Υπερπαραγωγή της σταφίδας στην Ελλάδα στα τέλη της δεκαετίας του 1890 και στις αρχές της πρώτης δεκαετίας του 20ού αιώνα σε τέτοιο βαθμό που ένα μεγάλο μέρος της παραγωγής έμενε αδιάθετο, ενώ η μικρή ποσότητα που απορροφούσε η αγορά είχε πολύ χαμηλή τιμή.

Τσιφλικάδες: Πολύ πλούσιοι Έλληνες που ζούσαν στο εξωτερικό κι αγόρασαν από Οθωμανούς μεγαλογαιοκτήμονες στα τέλη του 19ου αιώνα τεράστιες εκτάσεις γης στη Θεσσαλία. Τσιφλικάδες ονομάζονταν οι Οθωμανοί μεγαλογαιοκτήμονες, αλλά ο όρος διατηρήθηκε και μετά για τους πολύ πλούσιους Έλληνες.

Κολίγοι: Ακτήμονες γεωργοί ελληνικής καταγωγής, οι οποίοι καλλιεργούσαν τεράστιες εκτάσεις γης της Θεσσαλίας, που κατείχαν Τούρκοι μεγαλοκτηματίες κατά την Οθωμανική περίοδο, διατηρώντας το δικαίωμα να διαμένουν σε αυτά.

Υπερπόντια μετανάστευση: Η μετανάστευση Ελλήνων από την Πελοπόννησο με ατμόπλοια υπερωκεάνια στην Αμερική από τα τέλη του 19ου αιώνα λόγω κυρίως της σταφιδικής κρίσης.

Κίνημα Νεοτούρκων: Κίνημα αξιωματικών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που επαναστάτησαν το 1908 με σκοπό να ζητήσουν μεταρρυθμίσεις από το Σουλτάνο.

Στρατιωτικός Σύνδεσμος: Κίνημα νέων στρατιωτικών στην Ελλάδα το 1909, που επαναστάτησαν διαμαρτυρόμενοι εναντίον της οικογενειοκρατίας, ζητώντας μεταρρυθμίσεις στις ένοπλες δυνάμεις.

Κίνημα στο Γουδί: Στρατιωτικό κίνημα το 1909 Ελλήνων Αξιωματικών, μελών του Στρατιωτικού Συνδέσμου, με το οποίο επιδιώκονταν μεταρρυθμίσεις στον ελληνικό στρατό και γενικά στην ελληνική κοινωνία.

Κοινωνιολόγοι: Ελληνικός επιστημονικός οργανισμός, που δημιουργήθηκε το 1907 από νεαρούς επιστήμονες, οι οποίοι είχαν σπουδές στο εξωτερικό κι επιθυμούσαν να αντιμετωπίσουν τα κοινωνικά ζητήματα της εποχής με βάση τις σοσιαλιστικές ιδέες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

Η ΕΔΡΑΙΩΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΤΕΡΟΥ ΚΟΣΜΟΥ:
ΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

ΑΠΟ ΤΟ ΝΕΟΤΕΡΟ
ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ

ΙΣΤΟΡΙΑ Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Έντβαρτ Μουνκ, *Κραυγή*, 1893, Μουσείο Μουνκ, Όσλο. Το ανθρώπινο άγχος εμπρός από το πρώτο μισό του 20ου αιώνα και της εποχής των Παγκόσμιων Πολέμων.

ΕΝΟΤΗΤΑ 10

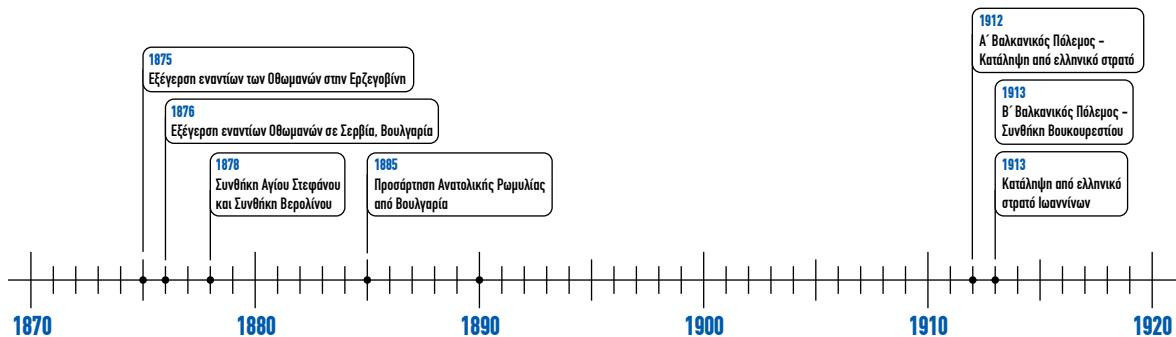
ΟΙ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ - ΣΤΟΧΟΙ

Να γίνει κατανοητό ότι οι Βαλκανικοί Πόλεμοι εντάχθηκαν στο πλαίσιο της δημιουργίας ισχυρών εθνών- κρατών στα Βαλκάνια, όπου η Οθωμανική Αυτοκρατορία παράκμαζε.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Μακεδονικό Ζήτημα, Μακεδονικός Αγώνας, κομιτατζήδες.

ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ

Ήδη από τα μέσα του 19ου αιώνα οι βαλκανικοί λαοί διεκδικούσαν ανεξαρτησία και εδάφη της παρηκμασμένης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Το 1875 ξέσπασε εξέγερση στην Ερζεγοβίνη και το 1876 στη Βουλγαρία, τη Σερβία και το Μαυροβούνιο. Το 1878 η Ρωσία, που είχε νικήσει με πόλεμο την Οθωμανική Αυτοκρατορία, την υποχρέωσε να υπογράψει τη *Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου*, με την οποία η Βουλγαρία γινόταν αυτόνομη και προσαρτούσε τη Μακεδονία. Το ίδιο έτος με τη *Συνθήκη του Βερολίνου* η Βουλγαρία επέστρεψε τη Μακεδονία στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και η Σερβία, η Ρουμανία και το Μαυροβούνιο γίνονταν ανεξάρτητα κράτη. Το 1885 η Βουλγαρία αποσπούσε την Ανατολική Ρωμυλία.

Εν συνεχεία, ξέσπασε μία σύγκρουση των βαλκανικών λαών για την πολιτιστική διείδυση στα οθωμανικά εδάφη την Μακεδονίας. Σκοπός τους ήταν να προσαρτήσουν τη Μακεδονία στα εδάφη τους. Ο αγώνας αυτός για διείδυση στη Μακεδονία έγινε από τη Βουλγαρία, τη Σερβία και την Ελλάδα και δημιούργησε το *Μακεδονικό Ζήτημα*. Εντάθηκε γύρω στα 1900 και οδήγησε σε μία ένοπλη σύγκρουση των βαλκανικών λαών στη Μακεδονία, το *Μακεδονικό Αγώνα*. Ο **Πάυλος Μελάς**, ο μητροπολίτης Καστοριάς **Γερμανός Καραβαγγέλης** κι άλλοι Έλληνες ανέπτυξαν ως *μακεδονομάχοι* δράση στη Μακεδονία, όπου είχαν να αντιμετωπίσουν Βούλγαρους εθني-

κιστές, που ονομάζονταν *κομιτατζήδες*.

Σ' αυτό το πλαίσιο, ο **Βενιζέλος** εκμεταλλεύτηκε την παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και ήρθε σε συνεργασία με τις κυβερνήσεις βαλκανικών κρατών, με σκοπό την από κοινού δράση εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η κατάσταση αυτή ώθησε να ξεσπάσουν σε όλα τα Βαλκάνια οι Βαλκανικοί Πόλεμοι. Αίτια ήταν

- α) ο πλήρης εκτουρκισμός του οθωμανικού κράτους,
- β) η αναξωπύρωση των εθνικών αισθημάτων στους Βαλκανικούς λαούς,
- γ) η ανάμειξη στα Βαλκάνια των Μεγάλων Δυνάμεων.

Χάρτης των Βαλκανίων κατά το Συνέδριο του Βερολίνου (1878). Στο κέντρο η υπό Οθωμανική κυριαρχία Μακεδονία, μήλο της έριδας για τα βαλκανικά κράτη της Ελλάδας, της Σερβίας και της Βουλγαρίας.

Ο **Βενιζέλος** δεν ήταν αρνητικός στην κήρυξη πολέμου εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, πράγμα που θεωρούσε αναπόφευκτο και συγκρουόταν γι' αυτό με το διάδοχο του θρόνου **Κωνσταντίνο**. Έτσι προώθησε την τακτική της βαλκανικής συνεννόησης, υπογράφοντας συμφωνίες με Σερβία, Βουλγαρία και Μαυροβούνιο, που επιθυμούσαν κι αυτές πόλεμο με την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Ο Α' Βαλκανικός Πόλεμος (Οκτώβριος 1912- Μάιος 1913) ξέσπασε, όταν ο Σουλτάνος ήταν απρόθυμος να αποδεχτεί τις απαιτήσεις των Βαλκάνιων συμμάχων, ώστε να προστατευθούν τα δικαιώματα των χριστιανικών πληθυσμών στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Ο ελληνικός στρατός με αρχιστράτηγο το διάδοχο του θρόνου **Κωνσταντίνο** προέλασε στην Μακεδονία. Τα σερβικά στρατεύματα κατέλβαν τα Σκόπια, το Μοναστήρι, κι έφτασαν μέχρι το Δυρράχιο της Αλβανίας. Παρά τις κωλυσιεργίες του **Κωνσταντίνου**, ύστερα από διαταγή του **Βενιζέλου** καταλήφθηκε από τον ελληνικό στρατό τον Οκτώβριο του 1912 η Θεσσαλονίκη και ακολούθησαν το Φεβρουάριο του 1913 τα Ιωάννινα. Παράλληλα το ελληνικό ναυτικό με επικεφαλής το ναύαρχο

Η ελληνική αντιπροσωπεία στο Συνέδριο του Βερολίνου: στο κέντρο ο τότε υπουργός Εξωτερικών, Θεόδωρος Δηλιγιάννης κι αριστερά του ο Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής, τότε πρεσβευτής στο Βερολίνο. Το Θεόδωρο Δηλιγιάννη συνόδευαν ο Άγγελος Βλάχος, Παναγιώτης Πανάς, ο επιτετραμμένος στο Λονδίνο Ιωάννης Γεννάδιος και ο γραμματέας στην πρεσβεία Βιέννης, Αλέξανδρος Σκουζές.

Γελοιογραφία εποχής στη σατιρική εφημερίδα “Νέος Αριστοφάνης”, στα τέλη του 19ου αιώνα, που περιγράφει τις βλέψεις των Βαλκανικών Κρατών στη Μακεδονία και γενικότερα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία

χο **Κουντουριώτη** κατέλαβε τα νησιά του ΒΑ Αιγαίου.

Με την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης ο βασιλιάς **Γεώργιος Α΄** παρέλασε στην πόλη. Κατά την παραμονή του εκεί δολοφονήθηκε από κάποιον ονόματι **Σχινά**, αλλά κοινή ήταν η πεποίθηση ότι για τη δολοφονία ευθυνόταν η Γερμανία, η οποία επιθυμούσε να γίνει βασιλιάς της Ελλάδας ο υιός του **Γεωργίου Α΄**, ο **Κωνσταντίνος**, επειδή ήταν γερμανόφιλος.

Ακολούθως ξέσπασε ο Β΄ Βαλκανικός Πόλεμος (Ιούνιος- Ιούλιος 1913). Αίτια ήταν

- α) το ότι η *Συνθήκη του Λονδίνου*, με την οποία τελείωσε ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος, άφηνε πολλές εκκρεμότητες (προβλεπόταν και η ανεξαρτησία της Αλβανίας),
- β) το ότι η Βουλγαρία και η Σερβία είχαν βλέψεις στη Μακεδονία, που κατεχόταν κυρίως από τον ελληνικό στρατό.

Ο Β΄ Βαλκανικός Πόλεμος ήταν επιτυχής για την Ελλάδα.

Τα αποτελέσματα ήταν:

- α) όλες οι Βαλκανικές χώρες συμμαχίσαν και πολέμησαν εναντίον της Βουλγαρίας, που ηττήθηκε ολοκληρωτικά,
- β) η Ελλάδα κατοχύρωσε την Α.Μακεδονία και τη Δ. Θράκη,

"ΕΚ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΟΥ 1912/ Η ΜΕΓΑΛΗ ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΣΑΡΑΝΤΑΠΟΡΟΥ ΤΗΣ 9 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ GUERRE GRECO-TURQUE DE 1912/ LA GRANDE BATAILLE DE SARANTAPORO DU 9/22 OCTOBRE", χρωμολιθογραφία, 1912, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

- γ) η Τουρκία κατέκτησε την Ανδριανούπολη,
- δ) η Σερβία πήρε τη Δ. Μακεδονία,
- ε) η Ρουμανία περιόρισε την Βουλγαρία εδαφικά.

Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι τερματίστηκαν με τη *Συνθήκη του Βουκουρεστίου* (28 Ιουλίου 1913). Οι συνέπειες των Βαλκανικών Πολέμων για την Ελλάδα ήταν θετικές:

- α) Η Ελλάδα κατέκτησε το μεγαλύτερο μέρος της Μακεδονίας, τη νότια Ήπειρο και τα νησιά του ΒΑ Αιγαίου και την Κρήτη,
- β) διπλασιάστηκε η έκταση και ο πληθυσμός της χώρας,
- γ) αναπτύχθηκε η αγροτική και η εμπορική οικονομία με την κατάκτηση νέων εκτάσεων γης και μεγάλων πόλεων (π.χ. Θεσσαλονίκη, που σχεδόν η πλειοψηφία των κατοίκων ήταν Εβραίοι, Καβάλα, Ιωάννινα, Ηράκλειο)
- δ) τα Δωδεκάνησα διοικούνταν από την Ιταλία και η Β. Ήπειρος από την Αλβανία.

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Η καθημερινότητα των πολεμτών στους Βαλκανικούς Πολέμους.

«...υψίστης σημασίας δέματα τόσο για τους στρατιώτες όσο και για τους αξιωματικούς είναι η αναζήτηση στέγης, τροφής και νερού και η αντιμετώπιση των ασθενειών, της βροχής και της ψείρας. Ένας αχυρώνας με άφθονο άχυρο αποτελεί μεγάλη πολυτέλεια. Η έλλειψη ψωμιού και νερού καταγράφεται με έμφαση. Τα αντίσκηνα μουσκεύουν και οι ψείρες ταλαιπωρούν τους πάντες. Το κινίνο βρίσκεται σε καθημερινή χρήση, καθώς οι ελώδεις πυρετοί δερτίζουν [στη Μακεδονία]...Οι ασθένειες που αναφέρονται είναι κυρίως δυσεντερία, πνευμονία και κρουπαγήματα. Χαρακτηριστικά για το 3ο Ανεξάρτητο Τάγμα Ευζώνων [αυτό που πολέμησε στην Ήπειρο και συνέβαλε στην κατάληψη των Ιωαννίνων από τον ελληνικό στρατό] αναφέρεται ότι το 42% της δύναμής του τέθηκε εκτός μάχης από τέτοιου είδους ασθένειες». Λ. Τρίχα, «Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι μέσα από προσωπικά ημερολόγια και ιδιωτικές αλληλογραφίες», στο Ελ. Γαρδίκια-Κατσιαδάκη (επιμ.), *Η Ελλάδα των Βαλκανικών Πολέμων. 1910-1914*, Αθήνα, Εταιρία Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου, 1998, σ. 133.

2. Ο Άγγελος Σικελιανός υμνεί τον ποιητή Λορέντζο Μαβίλη που σκοτώθηκε στις 29/11/1912 στη μάχη του Δρίσκου έξω από τα Γιάννινα.

“Το μεγάλο κορμί Σου, ομπρός στα Γιάννενα,
κι ο λογισμός σου, κορυφή των κρίνων,
ας είναι η αρχή ν’ ανοίξει η Πύλη διάπλατα,
του οχτρού, για να μπει το άνθος των Ελλήνων!
Κι ας σου κάνουν οι νιοι το νεκροκρέβατο
με των δαφνών κλαριά και με των σκίνων..
Του στρατού της Ηπείρου όλα ας σκύφουνε
να Σου αγγίξουν το μέτωπο στα χείλη...
Απλός στρατιώτης κι εγώ, σκύβω δίνοντας
τον ύστερο ασπασμό, σ’ Εσέ, Μαβίλη!”
Α. Σικελιανός, *Μαβίλης*, Εφημερίδα Ακρόπολις, 6/12/1912.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

- 1 | Δείτε αποσπάσματα από την ταινία του Παντελή Βούλγαρη “Ελευθέριος Βενιζέλος 1910-1927” με πρωταγωνιστή στο ρόλο του Βενιζέλου τον Μηνά Χρηστίδη, παραγωγή 1980. Πιο συγκεκριμένα, αφιερώστε ένα 15λεπτο σε τρεις (3) ή τέσσερις (4) διδακτικές ώρες και δείτε τις σκηνές που αφορούν α) τη συζήτηση Στρατιωτικού Συνδέσμου και Βενιζέλου για τα πολιτικά πράγματα, β) τη συζήτηση του βασιλιά Γεωργίου Α' με τον Βενιζέλο, για να του αναθέσει την πρωθυπουργία γ) την κατάληψη της Θεσσαλονίκης από το διάδοχο Κωνσταντίνο και το παρασκήνιο με τη διαταγή του Βενιζέλου σ' αυτόν. Συζητήστε για τις σκηνές αυτές και να δοκιμάστε να τις εντάξετε στο πνεύμα τις εποχής με βάση την αφήγηση του σχολικού σας εγχειριδίου.
- 2 | Περιγράψτε τη γεωιογραφία της Εικόνας 3 συσχετίζοντάς τη με τους Βαλκανικούς Πολέμους αλλά και γενικότερα με το Ανατολικό Ζήτημα.
- 3 | Αναζητήστε σε διαδικτυακές μηχανές αναζήτησης χάρτη της Ελλάδας πριν τους Βαλκανικούς Πολέμους και αντίστοιχο χάρτη μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους. Αντιπαραβάλετε τους δύο χάρτες στην τάξη κι εντοπίστε τις περιοχές και τις πόλεις, που καταλήφθηκαν από τον ελληνικό στρατό.

ΤΙ ΕΙΔΑΜΕ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΥΤΗ

Είδαμε την εδραίωση του Ελληνικού Κράτους στο νεότερο ευρωπαϊκό κόσμο, η οποία στηρίχτηκε με τους Βαλκανικούς Πολέμους στο όραμα της *Μεγάλης Ιδέας*.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<https://www.youtube.com/watch?v=F8NlaRjibHwo> (Ταινία “Ελευθέριος Βενιζέλος 1910-1927”, Παντελή Βούλγαρη, 1980).

<https://archive.ert.gr/620/> (1850-1900, δολοφονία Βασιλέως Γεωργίου Α', κίνημα Γουδί, Βαλκανικοί Πόλεμοι, Πανόραμα του Αιώνα, Αρχείο ΕΡΤ).

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Μακεδονικό Ζήτημα: Η διεθνής συζήτηση μετά τα μέσα του 19ου αιώνα για το διαμοιρασμό των εδαφών της Μακεδονίας ανάμεσα σε Ελλάδα, Σερβία, Βουλγαρία και Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Μακεδονικός Αγώνας: Ένοπλες συγκρούσεις από το 1904 έως το 1908 ανάμεσα σε ένοπλες ομάδες κυρίως Ελλήνων και Βουλγάρων στα Μακεδονικά εδάφη με σκοπό να πάρουν τους πληθυσμούς της περιοχής με το μέρος τους.

Κομιτατζήδες: Μέλη μυστικής βουλγαρικής οργάνωσης και ένοπλοι αντάρτες που υπηρετούσαν στα Βαλκάνια και ιδιαίτερα στη Μακεδονία τα συμφέροντα της Βουλγαρίας.

ΕΝΟΤΗΤΑ 11

Α' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ - Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟΝ Α' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ - ΣΤΟΧΟΙ

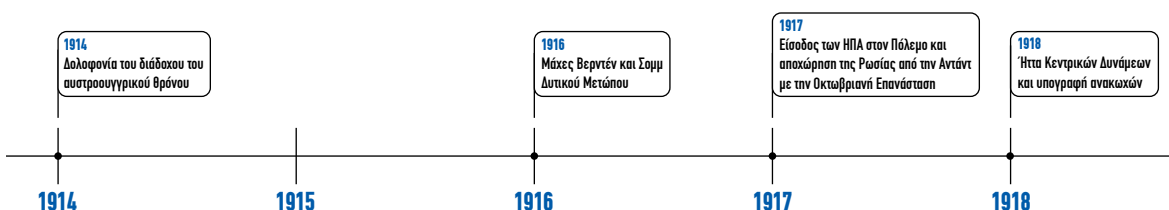
Ο εθνικισμός σε συνδυασμό με τη χρήση της τεχνολογίας οδήγησε την ανθρωπότητα σε παγκόσμια καταστροφή. Στη δίνη του πολέμου η Ελλάδα βίωσε μία εμφύλια διαμάχη.

Στόχος είναι τα παιδιά να συνειδητοποιήσουν πώς η έλλειψη μέτρου στα πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα καταστρέφει τις κοινωνίες.

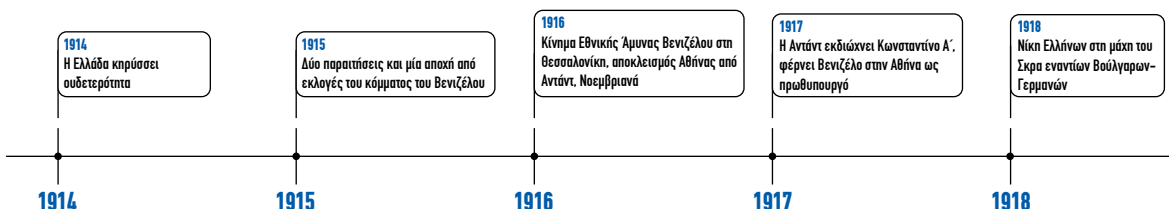
ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: ιμπεριαλισμός, εθνικισμός, милитарισμός, Αντάντ, χαρακώματα, Εθνικός Διχασμός, κυβέρνηση Εθνική Άμυνας

ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ

Α' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟΝ Α' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος ονομάζεται και *Μεγάλος Πόλεμος*, αφού για πρώτη φορά μετά τη Βιομηχανική Επανάσταση, εμπλέχτηκαν σ' αυτόν τα περισσότερα κράτη-έθνη.

Τα αίτια του Α' Παγκόσμιου Πολέμου ήταν

- α) ο *ιμπεριαλισμός*, δηλαδή η πολιτική επέκτασης αναπτυγμένων κρατών σε βάρος φτωχών, μέσω της βιομηχανικής αύξησης της παραγωγής Γερμανίας και Αγγλίας,
- β) η μετατροπή της εθνικής ιδεολογίας σε *εθνικισμό*, δηλαδή φανατική υποστήριξη του έθνους- κράτους,
- γ) ο *μιλιταρισμός*, δηλαδή ο υπερτονισμός των στρατιωτικών αξιών.

Τα αντίπαλα στρατόπεδα στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν

- α) Οι Κεντρικές Δυνάμεις ή η Τριπλή Συμμαχία (Γερμανία, Αυστροουγγαρία, Ιταλία),
- β) η Εγκάρδια ή Τριπλή Συνεννόηση ή Αντάντ (Βρετανία, Γαλλία, Ρωσία).

Αφορμή για το ξέσπασμα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου ήταν ότι τον Ιούνιο του 1914 στο Σεράγιοβο της Βοσνίας, ένας Σέρβος εθνικιστής δολοφόνησε το διάδοχο του αυστροουγγρικού θρόνου, **Φραγκίσκο Φερδινάνδο**. Η Αυστροουγγαρία κήρυξε τον πόλεμο στη Σερβία στο πλευρό της οποίας συντάχθηκαν η Γαλλία και η Αγγλία, ενώ η Γερμανία στήριξε την Αυστροουγγαρία.

Τα μέτωπα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου ήταν

- α) το δυτικό μέτωπο, στο οποίο συγκρούονταν Γάλλοι και Γερμανοί,
- β) το ανατολικό μέτωπο, όπου συγκρούονταν Ρωσία και Πρωσία.

Γερμανοί στρατιώτες οδεύουν προς το μέτωπο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου ανέμελοι, πιστεύοντας ότι πρόκειται για έναν πόλεμο που θα τελειώσει γρήγορα. Άγγλοι και Γάλλοι σε Λονδίνο και Παρίσι επευφημούν με εθνική χαρά για την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Από τον ενθουσιασμό των Ευρωπαίων πολιτών, που θα πολεμήσουν για τη δόξα της πατρίδας, θα οδηγηθούμε στα χαρακώματα.

Κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου ήταν

Γάλλος στρατιώτης επιθεωρεί πτωμάτων Γερμανών στα χαρακώματα, μάχη Βερντέν 1916.

Χριστούγεννα 1914. Δυτικό Μέτωπο. Οι αντιμαχόμενοι βγαίνουν από τα χαρακώματα, για να παίξουν ποδόσφαιρο μεταξύ τους.

- α) οι μάχες στα χαρακώματα, δηλαδή σε ημιυπόγειες τάφρους, που ζούσαν και πολεμούσαν οι πολεμιστές,
- β) οι μάχες με χημικά όπλα σε Βερντέν και Σομ, με χιλιάδες θύματα,
- γ) η Ρωσική Επανάσταση τον Οκτώβριο του 1917 κι αποχώρηση της Ρωσίας από την Αντάντ,
- δ) η συμμετοχή των ΗΠΑ στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ, το 1917.

Στο τέλος του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου

- α) οι Κεντρικές Δυνάμεις έχασαν τον πόλεμο και συνθηκολόγησαν,
- β) στη Γερμανία ανατράπηκε ο Κάιζερ,
- γ) είχαν σκοτωθεί 8 εκατομμύρια άνθρωποι και τραυματιστεί 20.

Στην Ελλάδα μετά την ευφορία των Βαλκανικών Πολέμων, ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος προκάλεσε *Εθνικό Διχασμό*. Εθνικός διχασμός ονομάστηκε η σύγκρουση **Βενιζέλου** - βασιλιά **Κωνσταντίνου Α΄** με θέμα το αν η Ελλάδα θα έπρεπε να συμμετάσχει στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ (άποψη Βενιζέλου) ή να παραμείνει ουδέτερη (άποψη **Κωνσταντίνου Α΄**).

Πρώτη εντύπωση από την ζωή στα χαρακώματα. Ο Μεγάλος Πόλεμος ξεκίνησε.

Επιζώντες με τον εφιάλτη των χημικών στο σώμα τους. Ο Μεγάλος Πόλεμος τελείωσε.

Σειρά από γεγονότα κατά τα έτη 1913-1917 αποδεικνύουν τον Εθνικό Διχασμό της Ελλάδας:

- α) Ο **Βενιζέλος** αναγκάστηκε, παρά τις εκλογικές του νίκες, σε παραίτηση δύο φορές από το βασιλιά, ενώ φιλοβασιλικοί και φιλοβενιζελικοί συγκρούονταν με κάθε ευκαιρία (απολύσεις/εξορίες και από τις δύο πλευρές),
- β) δημιουργήθηκε από τον **Βενιζέλο** η κυβέρνηση *Εθνικής Άμυνας* στην Θεσσαλονίκη.
- γ) Έτσι η Ελλάδα χωρίστηκε στα δύο (κράτος Αθηνών και κράτος Θεσσαλονίκης),
- δ) οι δυνάμεις της *Αντάντ* επέβαλαν ναυτικό αποκλεισμό της Αθήνας και του Πειραιά (οπότε και της νότιας Ελλάδας),
- ε) τελικά ο βασιλιάς **Κωνσταντίνος Α΄** παραιτήθηκε υπέρ του γιου του, **Αλέξανδρου Α΄** και επέστρεψε ο **Βενιζέλος** στην εξουσία με την παλαιά εκλεγμένη Βουλή (*Βουλή των Λαζάρων*),

Τελικά, η Ελλάδα πήρε μέρος το 1917 στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό της *Αντάντ* και ανήκε στην πλευρά των νικητών στο τέλος του πολέμου.

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Ένας Βρετανός στρατιώτης του Δυτικού Μετώπου, ο Μπέρτι Φέλσταντ, θυμάται μία ημέρα του 1914.

«Τα όπλα σίγησαν και οι στρατιώτες άρχισαν να βγαίνουν από τα χαρακώματα τους. Αφήσαμε και εμείς τα όπλα και συναντήσαμε τον εχθρό. Απ' όσο θυμάμαι, οι Γερμανοί βγήκαν πρώτοι και άρχισαν να έρχονται προς το μέρος μας. Τους αντιγράψαμε αυθόρμητα. Χαιρετηθήκαμε και αρκετοί από εμάς άρχισαν να παίζουν ποδόσφαιρο. Μην φαντάζεστε τίποτα οργανωμένο. Μια αυτοσχέδια μπάλα βρέθηκε από το πουθενά και περίπου 50 άτομα αλλάξαμε πάσες». Το συγκεκριμένο περιστατικό έγινε ταινία το 2005 με τίτλο «Καλά Χριστούγεννα» (Joyeux Noël), σε σκηνοθεσία Κριστιάν Καριόν με τους: Ντάνιελ Μπριλ, Γκιγιόμ Κανέ, Νταϊάν Κρούγκερ.

2. Τα χημικά αέρια του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου.

*« Αέρια! ΑΕΡΙΑ! Γρήγορα Παιδιά!.....
Αν μπορούσες να ακούσεις, σε κάθε τράνταγμα, το αίμα
Να βγαίνει γουργουρίζοντας από τους κατεστραμμένους
Πνεύμονες που άφριζαν,
Αισχρό σαν καρκίνος, πικρό σαν εμετός...»*

N. Ferguson, *Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Στρατιωτική, διπλωματική, οικονομική και κοινωνική ιστορία. 1914-1918*, Αθήνα, Ιωλκός, 2016, τ. Α΄, σ. 29, ποιήμα **Ο. Όουεν**, Dulce et Decorum est.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

1 Δείτε τις φωτογραφίες στις εικόνες 1, 2 και 3 της ενότητας για τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και μελετήστε τις λεζάντες τους. Στη συνέχεια, με βάση αυτές φανταστείτε τον εαυτό σας ως ένα ιστορικό, που έχει μπροστά του ιστορικά τεκμήρια, και γράψτε μία παράγραφο με θέμα: «Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος: από τον ενθουσιασμό, στα χαρακώματα και την τραγωδία».

2 | Αν ζούσατε την εποχή του *Εθνικού Διχασμού* στην Ελλάδα, θα υποστηρίζατε τη συμμετοχή της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ή όχι; Να δικαιολογήσετε με επιχειρήματα την άποψή σας σ' ένα μικρό ηλεκτρονικό δοκίμιο συνεργαζόμενοι σε ομάδες.

3 | Δείτε την ταινία του **Ντόναλντ Τράμπο**, που προέρχεται από το ομώνυμο βιβλίο του με τίτλο *Ο Τζόνι πήρε το όπλο του*, 1971. Η ταινία είναι εμπνευσμένη από την ιστορία ενός Καναδού στρατιώτη, που επέστρεψε παραμορφωμένος από τα πεδία των μαχών του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Ποιες ήταν οι συνέπειες του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, που επηρέασαν τον ήρωα του έργου; Ποιες ήταν οι δικές σας εντυπώσεις από την ταινία; Μπορείτε να βρείτε παρόμοιες αντιπολεμικές ταινίες (π.χ. *Αποκάλυψη τώρα* του **Φρ. Φ. Κόπολα**, *Λεπτή κόκκινη γραμμή* του **Μάλικ**, *Ουδέν Νεώτερον από το Δυτικό Μέτωπο* του **Έντουαρντ Μπέργκερ** (2022) που βασίζεται στο γνωστό παγκοσμίως, ομώνυμο μπεστ σέλερ του **Έριχ Μαρία Ρεμάρκ**) και να παρουσιάσετε στην τάξη σας επιλεγμένα αποσπάσματα, που σας έκαναν εντύπωση;

ΤΙ ΕΙΔΑΜΕ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΥΤΗ

Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος γέμισε με νεκρούς, εφιάλτες και ερείπια την Ευρώπη. Η καταστροφή αυτή δεν ήταν υλική για την Ελλάδα, αλλά γέννησε την πολιτική διχόνοια στο λαό.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:PaG_procession_avec_icone_pro_constantin.jpg (Διαδίκλιση υπέρ του βασιλιά Κωνσταντίνου Α΄ στην Αθήνα, 4 Ιουλίου 1915, Ανώνυμος φωτογράφος).

<https://www.youtube.com/watch?v=bffHFDvfrvWM> (Ο Τζόνι πήρε το όπλο του, 1971, Ντόναλντ Τράμπο)

<https://www.youtube.com/watch?v=9432wv3FYUE> (Ουδέν Νεώτερον από το Δυτικό Μέτωπο, 1979, Ντέλμπερτ Μαν)

<https://www.lifo.gr/retronaut/28-spanies-eghromes-fotografies-toy-pagkosmiou-polemos> (Αναδημοσίευση 28 σπάνιων φωτογραφιών του Α΄ παγκοσμίου Πολέμου από το IMAGE: FERNAND CUVILLE/GALERIEBILDERWELT/GETTY IMAGES)

<https://archive.ert.gr/627/> (Πανόραμα του Αιώνα, Αρχείο EPT, επεισόδιο 10, Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος αφορμή- έναρξη- εξέλιξη, Η Ελλάδα στον Α Παγκόσμιο Πόλεμο, Εθνικός Διχασμός)

ΓΛΩΣΣΑΡΙ Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟΝ Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

Εθνικισμός: Πολιτική ιδεολογία με σκοπό την προώθηση των συμφερόντων ενός έθνους ή ενός έθνους-κράτους.

Μιλιταρισμός: Η επικράτηση νοοτροπίας, σκέψης, πολιτικής διακυβέρνησης με πυρήνα το στρατιωτικό και πολεμικό πνεύμα.

Αντάντ: Η συμμαχία Μεγάλης Βρετανίας και Γαλλίας και στη συνέχεια Ρωσίας για να αντιμετωπιστεί η απειλή της αυτοκρατορικής Γερμανίας πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Χαρακώματα: Υπόγειοι τάφοι και σήραγγες, όπου οι εμπόλεμοι του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου κατοικούσαν και πολεμούσαν.

Εθνικός Διχασμός: Η πολιτική σύγκρουση των υποστηρικτών του βασιλιά Κωνσταντίνου Α΄ και του Ελευθερίου Βενιζέλου με αφορμή τη συμμετοχή ή όχι της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό των δυνάμεων της Αντάντ.

Κυβέρνηση Εθνικής Αμυνας: Η δημιουργία ξεχωριστής κυβέρνησης στη Θεσσαλονίκη το 1916 από τον Ελευθέριο Βενιζέλο με σκοπό την είσοδο της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ.

ΕΝΟΤΗΤΑ 12

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ - ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΚΑ ΚΑΘΕΣΤΩΤΑ

ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ - ΣΤΟΧΟΙ

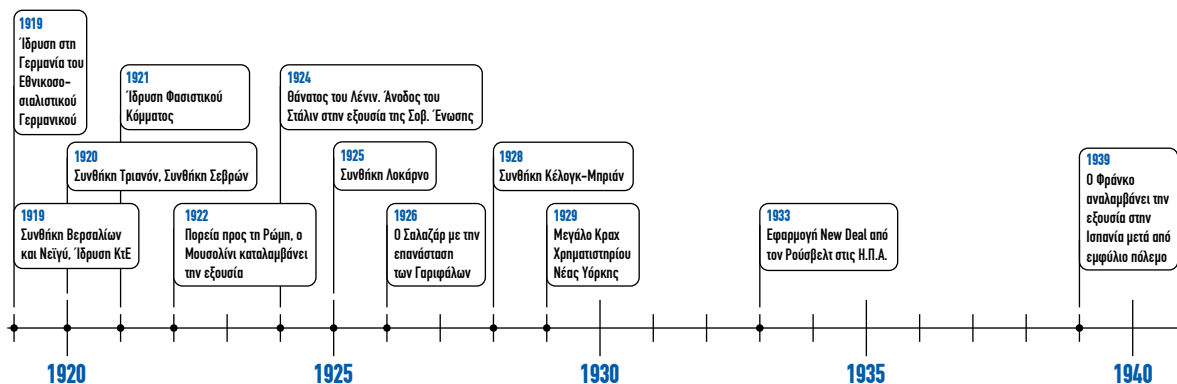
Η οικονομική κρίση, ενώ στις Η.Π.Α. αντιμετωπίστηκε με επιτυχία, στην Ευρώπη οδήγησε τον κόσμο σε αμφισβήτηση της δημοκρατίας και την επικράτηση των ολοκληρωτικών καθεστώτων. Η Ελλάδα εγκατέλειψε τη *Μεγάλη Ιδέα* μετά τη *Μικρασιατική Καταστροφή*.

Στόχος καθίσταται να συνειδητοποιηθεί πόσο σημαντικό είναι να αντιμετωπίζονται οι κρίσεις με ψυχραιμία, αφού ο θυμός οδηγεί σε αντιδημοκρατικές επιλογές που μπορεί να καταστούν ολέθριες.

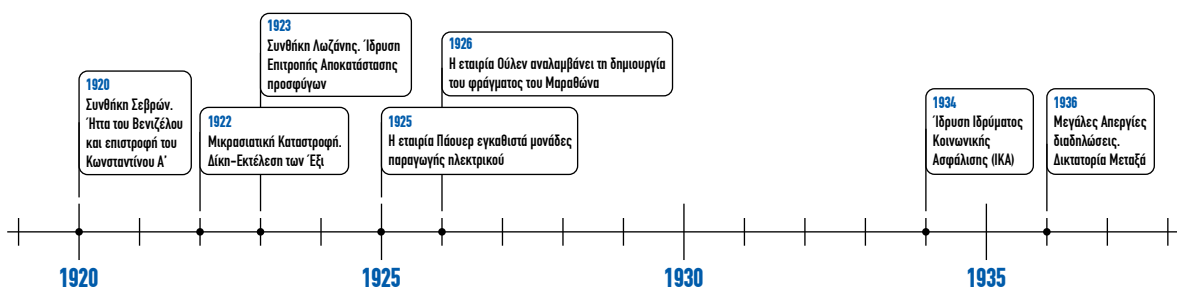
ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: αυτοδιάθεση λαών, Κοινωνία των Εθνών, κραχ, Μεγάλη Ύφεση, new deal, σταλινισμός, φασισμός, ναζισμός, Μικρασιατική Καταστροφή.

ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ

Ο ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Ο ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Οι συνέπειες του Α' Παγκόσμιου Πολέμου ήταν για την ανθρωπότητα τραγικές και οδήγησαν σε σημαντικές αλλαγές:

- α) υπολογίστηκαν περίπου 8 εκατομμύρια νεκροί και 6 εκατομμύρια ανάπηροι,
- β) η Μ. Βρετανία και η Γαλλία, οι νικήτριες του πολέμου, δανείστηκαν τεράστια ποσά από τις Η.Π.Α.,
- γ) ο μεγάλος χαμένος ήταν τα μεσαία στρώματα,
- δ) στην Σοβιετική Ένωση, τη Γερμανία και τη Μ. Βρετανία οι γυναίκες απέκτησαν δικαίωμα ψήφου,
- ε) η Ευρώπη έχασε την παγκόσμια ηγεμονία της,
- στ) δημιουργήθηκε το πρώτο σοσιαλιστικό κράτος, η Σοβιετική Ένωση,
- ζ) ο πόλεμος έπληξε το κύρος του φιλελεύθερου αστικού κράτους.

Νέα Υόρκη, 1929, έξω από το Χρηματιστήριο. Πολλά έχουν γραφτεί για το μέγεθος των αυτοκτονιών μετά το κραχ.

Η βασική αρχή, που κυριάρχησε μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο κατά τις συνθήκες ειρήνης, ήταν η αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών, μία ιδέα δεκατεσσάρων σημείων του Αμερικανού προέδρου Ουίλσον, σύμφωνα με την οποία κάθε λαός που ήταν ξεχωριστό έθνος, μπορούσε να αποφασίσει μόνος του για το μέλλον του. Έτσι μετά το τέλος του Α' Παγκόσμιου Πολέμου ολοκληρώθηκε η διαδικασία δημιουργίας εθνών-κρατών, που είχε ξεκινήσει από το 19ο αιώνα. Τότε οι νέοι λαοί δημιούργησαν την Κοινωνία των Εθνών. Η Κοινωνία των Εθνών (ΚτΕ) ήταν ένας διεθνής οργανισμός εθνών κρατών, που δημιούργησαν οι νικήτριες δυνάμεις του Α' Παγκόσμιου Πολέμου, με σκοπό να διευθετούνται ειρηνικά οι διαφορές τους.

Ωστόσο, το δικαίωμα του βέτο (πάγωμα μίας απόφασης) από κάθε χώρα και η δυνατότητα κάποια χώρα να μην υπακούει στις αποφάσεις της ΚτΕ, την αποδυνάμωσαν. Η περίοδος 1920-1929 ονομάστηκε για το νεότερο κόσμο «οικονομικό θαύμα». Την περίοδο 1920-1929 η βιομηχανική παραγωγή και το μέσο εισόδημα των πολιτών του αναπτυσσόμενου κόσμου διπλασιάστηκε. Επίκεντρο αυτού του «οικονομικού θαύματος» υπήρξαν οι Η.Π.Α.

Ωστόσο, το 1929 ξέσπασε ένα οικονομικό φαινόμενο, που ονομάστηκε *κραχ* και άλλαξε τον κόσμο. Το 1929 στις ΗΠΑ οι μετοχές εταιριών ήταν υπερτιμημένες. Επειδή το καταλάβαιναν αυτό οι επενδυτές, άρχισαν να πουλάνε τις μετοχές τους. Επήλθε γενική κατάρρευση του χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης, την Πέμπτη 24 Οκτωβρίου 1929, που ονομάστηκε «Μαύρη Πέμπτη». Ακολούθησαν απανωτές χρεοκοπίες και επακόλουδες αυτοκτονίες έξω από το Χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης. Το φαινόμενο αυτό εξαπλώθηκε ραγδαία σ' όλο τον κόσμο και ονομάστηκε *κραχ*. Το κραχ ακολούθησε η λεγόμενη *Μεγάλη Ύφεση* στην παγκόσμια οικονομία.

Δηλαδή το 1931 η οικονομία των Η.Π.Α. είχε σχεδόν καταρρεύσει. Το ίδιο έγινε και στην οικονομία της Γερμανίας και της Μ. Βρετανίας, οι οποίες είχαν δανειστεί αμερικανικά κεφάλαια, για να ανασυγκροτηθούν από τον πόλεμο. Έτσι σε όλο το δυτικό κόσμο η περίοδος 1929-1933 ονομάστηκε περίοδος *Μεγάλης Ύφεσης*.

Τα κοινωνικά αποτελέσματα της κρίσης του 1929 ήταν ζοφερά για τους εργαζόμενους:

- α) μειώσεις μισθών σε εργάτες και δημοσίους υπαλλήλους,
- β) μείωση ωρών εργασίας,
- γ) μαζικές απολύσεις,
- δ) ανεργία,
- ε) εξαθλίωση, φτώχεια.

Στις Η.Π.Α. 12.000.000 άνθρωποι έμειναν άνεργοι, 1.600 τράπεζες πτώχευσαν, 23.000 άνθρωποι αυτοκτόνησαν. Οι κυβερνήσεις της Δύσης δεώρησαν τον οικονομικό φιλελευθερισμό, την ελεύθερη διαμόρφωση των τιμών και αμοιβών, ως υπαίτια για την κρίση. Άρα δεώρησαν ότι το Κράτος έπρεπε να επέμβει, να ελέγξει την οικονομία και να περιορίσει την ιδιωτική πρωτοβουλία. Το 1933 λοιπόν ο πρόεδρος των Η.Π.Α., **Φραγκλίνος Ρούζβελτ**, επηρεασμένος από τον Άγγλο οικονομολόγο **Τζον Μείναρντ Κέινς**, ανακοίνωσε ότι το Κράτος αναλαμβάνει την πρωτοβουλία να ελέγξει την οικονομία, να κάνει επενδύσεις σε όλους τους τομείς και έτσι να μειωθεί η ανεργία. Ζήτησε μία νέα συμφωνία με τους πολίτες, ένα *new deal*. Η προσπάθεια αυτή ήταν δύσκολη, αλλά από το 1934 άρχισε να αποδίδει.

Η οικονομική κρίση όμως στην Ευρώπη δεν αντιμετωπίστηκε όπως στις Η.Π.Α. Ενώ στις Η.Π.Α. εφαρμόστηκε το *new deal* και οι Αμερικανοί αγωνίστηκαν σκληρά εμπιστευόμενοι το Κράτος τους, σε μεγάλες χώρες της Ευρώπης επικράτησε η κριτική εναντίον της δημοκρατίας και των πολιτικών, που θεωρήθηκαν υπεύθυνοι ως διαφθαρμένοι για την κρίση. Έτσι αναπτύχθηκαν στη Γερμανία το ναζιστικό καθεστώς, που θεωρούσε υπεύθυνους για όλα τους Εβραίους, και στην Ιταλία το φασιστικό καθεστώς, που υποτιμούσε τη δημοκρατία.

Στη Σοβιετική Ένωση μετά το θάνατο του **Λένιν** (1924), ηγέτης αναδείχθηκε ο **Στάλιν**. Αυτός πέτυχε την εκβιομηχάνιση της χώρας, αλλά φέρθηκε βίαια σε όσους διαφωνούσαν με την

Φραγκλίνος Ρούζβελτ

Ιωσήφ Στάλιν

Μπενίτο Μουσολίνι

Αδόλφος Χίτλερ

Κατασκευή φράγματος Μαραθώνα και εργασίες εγκατάστασης δικτύου νερού στην Αθήνα, 1926-1927, Ιστορικό Αρχείο ΕΥΔΑΠ.

αυταρχική διοίκηση και το συγκεντρωτισμό (= απόλυτη εξουσία), σε βαθμό που να τον λατρεύουν σαν Θεό (προσωπολατρία). Το φαινόμενο αυτό ονομάστηκε σταλινισμός.

Στην Ιταλία το Εθνικό Φασιστικό (από το λατινικό *fascio*= δέσμες, σύμβολα εξουσίας) Κόμμα ιδρύθηκε το 1921, με αρχηγό τον **Μπενίτο Μουσολίνι**. Ενισχύθηκε από μεγαλοβιομήχανους και μεγαλογαιοκτήμονες, οι οπαδοί του δολοφονούσαν κομμουνιστές και απαιτούσαν να αναλάβουν δικτατορικά την εξουσία.

Τον Οκτώβριο του 1922 οι φασίστες έκαναν την «πορεία προς την Ρώμη», απαιτώντας την εξουσία. Ο βασιλιάς **Βίκτωρ Εμμανουήλ Γ'** τους έδωσε τη διακυβέρνηση της χώρας. Ο **Μουσολίνι** απέρριπτε τη δημοκρατία και το φιλελευθερισμό. Ο αρχηγός ονομαζόταν ντούτσε, είχε συγκεντρωτική εξουσία, ενώ το κόμμα έλεγχε τον Τύπο, την εκπαίδευση και ασκούσε προπαγάνδα.

Στη Γερμανία το Εθνικοσοσιαλιστικό Γερμανικό Εργατικό Κόμμα (ναζιστικό κόμμα) είχε ιδρυθεί από το 1919. Ηγέτης του αναδείχθηκε ο **Αδόλφος Χίτλερ**. Οι ισχυροί βιομήχανοι αποφάσισαν να υποστηρίξουν τον **Χίτλερ**, ώστε να αντιμετωπίσει αυτός τους κομμουνιστές, ενώ οι εργάτες εντάσσονταν στο ναζιστικό κόμμα, επειδή θεωρούσαν υπαίτιους για την ανεργία τους ξένους και τους Εβραίους. Έτσι ο **Χίτλερ** το 1933 έγινε *καγκελάριος* της Γερμανίας. Ο **Χίτλερ** ονομάστηκε *φύρερ*, ανέλαβε όλες τις εξουσίες, καταργώντας τη Βουλή (*Ράιχσταγκ*), και διέλυσε τα πολιτικά κόμματα. Από το ναζιστικό κόμμα γινόταν λογοκρισία και εφαρμόστηκε ρατσιστική πολιτική εκδίωξης σε Εβραίους, ομοφυλόφιλους, τσιγγάνους.

Δικτατορικά καθεστώτα αναπτύχθηκαν σε Ισπανία (**Φράνκο**) -μετά από εμφύλιο πολιτικό πόλεμο- Πορτογαλία (**Σαλαζάρ**), Γιουγκοσλαβία, Αυστρία, Βουλγαρία, Ρουμανία, Πολωνία, Λιθουανία. Στη Γαλλία ήρθε στην εξουσία το *Λαϊκό Μέτωπο* αριστερών κομμάτων.

Στην Ελλάδα την περίοδο 1918-1936 επήλθαν ραγδαίες πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις. Το ότι η Ελλάδα ανήκε στους νικητές του Α' Παγκόσμιου Πολέμου οδήγησε τον **Βενιζέλο** να πετύχει 77 χρόνια μετά την εμφάνιση της *Μεγάλης Ιδέας*, το 1920, με την υπογραφή της *Συνθήκης των Σεβρών*, τη βασική ολοκλήρωσή της: τα σύνορα της χώρας περιλάμβαναν την Ανατολική Θράκη και την περιοχή της Σμύρνης. Ωστόσο, ο *Εθνικός Διχασμός* των Ελλήνων δεν τελείωσε το 1918, όταν τελείωσε ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος. Στις εκλογές του 1920 έχασε ο **Βενι-**

Έλληνες θύματα σφαγών στη Σμύρνη. Η προκουμιά της Σμύρνης στις φλόγες με συγκεντρωμένους Έλληνες, που αγωνιούν να σωθούν. Ανώνυμοι φωτογράφοι, 1922.

ζέλος, επέστρεψε από την εξορία ως βασιλιάς ο **Κωνσταντίνος Α΄**, που είχε εκδιωχθεί από την Αντάντ το 1917, χάθηκε η υποστήριξη των δυτικών συμμάχων κι ενισχύθηκε στη Μικρά Ασία η ομάδα των *Νεότουρκων*, με επικεφαλής τον **Μουσταφά Κεμάλ**. Τα γεγονότα αυτά καθώς και στρατηγικά λάθη στο μικρασιατικό μέτωπο, οδήγησαν στο να χαθεί το 1922 για την Ελλάδα η Μικρά Ασία και η Ανατολική Θράκη. 1.300.000 Έλληνες των μικρασιατικών παραλίων και της Θράκης εκδιώχθηκαν από τον τόπο τους, αφού λεηλατήθηκαν από τουρκικούς πληθυσμούς και χάθηκαν οι περιουσίες τους, και ήλθαν ως πρόσφυγες στην Ελλάδα. Τα τραγικά αυτά γεγονότα ονομάστηκαν Μικρασιατική Καταστροφή. Έτσι τέλειωσε άδοξα η *Μεγάλη Ιδέα* για τη χώρα, που έπρεπε το 1922 να αποκαταστήσει τους μικρασιάτες πρόσφυγες. Η αποκατάσταση των προσφύγων ήταν πολύ δύσκολη οικονομικά υπόθεση για το ελληνικό κράτος. Γι' αυτό, σε συνεργασία με την ΚτΕ, πήρε δάνειο και ίδρυσε την Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (Ε.Α.Π.), για να αποκατασταθούν 750.000 πρόσφυγες σε Μακεδονία και Θράκη ώστε οι Έλληνες στις περιοχές αυτές να είναι περισσότεροι σε πληθυσμό. Οι υπόλοιποι πρόσφυγες διοχετεύθηκαν σε προάστια μεγάλων πόλεων όπως η Καισαριανή, ο Βύρνας στην Αθήνα και η Νέα Σμύρνη και η Καλλιόπολη στον Πειραιά. Σε οικονομικό επίπεδο με την άφιξη των προσφύγων αναζωογονήθηκε η αγροτική οικονομία με την αύξηση των εργατών γης και τη χρήση νέων καλλιεργητικών μεθόδων. Ακόμα, η βιομηχανία αύξησε τα εργατικά χέρια και μάλιστα με πιο χαμηλές αμοιβές. Σε κοινωνικό επίπεδο οι πρόσφυγες έφεραν στην Ελλάδα το ρεμπέτικο τραγούδι, τη σμυρνέικη κουζίνα, την εργασία της γυναίκας, τη βραδινή έξοδο της γυναίκας. Σημαντικοί λογοτέχνες ήταν μικρασιάτες, όπως ο **Γ. Σεφέρης**, η **Διδώ Σωτηρίου** κ.ά.

Μετά τη βίαιη κάθαρση από όσους θεωρήθηκαν υπαίτιοι για τη Μικρασιατική Καταστροφή (ο πρωθυπουργός **Γούναρης** και άλλοι πέντε κορυφαίοι υπουργοί και στρατιωτικοί εκτελέστηκαν στο Γουδί μετά τη λεγόμενη “δίκη

Προσφυγικός καταυλισμός Παγκρατίου, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης.

Μητέρα νεκρού καπνεργάτη στη διαδήλωση της Θεσσαλονίκης (1936) και μέλη της νεολαίας ΕΟΝ που χαιρετούν φασιστικά τον Ιωάννη Μεταξά.

των έξι”) και την υπογραφή της *συνθήκης της Λωζάνης* (1923), που επέβαλλε υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία, για να δημιουργηθεί εθνική ομοιογένεια, η χώρα στράφηκε στον εκσυγχρονισμό της. Δεν πρόλαβε να ολοκληρώσει τον πλήρη εξηλεκτρισμό της, τη δημιουργία δικτύων ύδρευσης και τηλεφωνίας, όταν τη χτύπησε η παγκόσμια *Μεγάλη Ύφεση*. Και στην Ελλάδα, όπως και τις περισσότερες χώρες της Ευρώπης, καταλύθηκε η δημοκρατία και ο **Ιωάννης Μεταξάς** διέλυσε τη Βουλή (**4 Αυγούστου 1936**) και κυβέρνησε δικτατορικά, επικαλούμενος μεγάλες αιματηρές και πολύνεκρες λαϊκές διαδηλώσεις σε Θεσσαλονίκη, Καλαμάτα, Καβάλα. Το μεταξικό καθεστώς ακολουθούσε τα πρότυπα του ναζιστικού και του φασιστικού καθεστώτος, δημιουργώντας τη μεταξική νεολαία Ε.Ο.Ν. (Εθνική Οργάνωση Νεολαίας). Στα χρόνια της δικτατορίας λειτούργησε και το Ι.Κ.Α. (Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων), η ίδρυση του οποίου είχε ψηφιστεί με το Ν. 6298, το 1934.

Η περίοδος από το 1919, όταν τελείωσε ο Α΄ Παγκόσμιος, έως το 1940 ονομάστηκε *Μεσοπόλεμος*, επειδή το 1940 θα ξεσπάσει ένας άλλος μεγάλος πόλεμος, ο Β΄ Παγκόσμιος, ως αποτέλεσμα της επιλογής πολλών ευρωπαϊκών κρατών να καταλύσουν τη δημοκρατία.

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Οι βασικές συνθήκες και όροι μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

A. Η συνθήκη των Βερσαλλιών (Ιούνιος 1919) περιελάμβανε για την ηττημένη Γερμανία τα εξής:

- i) η Γερμανία παραχωρούσε εδάφη σε Γαλλία, Βέλγιο, Δανία, Πολωνία, Τσεχοσλοβακία και Λιθουανία,
- ii) η Ρηνανία και το Σάαρ έγιναν αποστρατιωτικοποιημένες ζώνες,
- iii) η Γερμανία υποχρεώθηκε να πληρώσει βαριές αποζημιώσεις,
- iv) η Γερμανία παραχώρησε πίσω στην Ρωσία όλα τα εδάφη που είχε πάρει με τη συνθήκη του Μπρεστ-Λιτόφσκ,
- v) η Γερμανία περιορίσε τις ένοπλες δυνάμεις της.

B. Η συνθήκη του Νεϊγύ (1919) για τις ελληνο-βουλγαρικές σχέσεις περιελάμβανε τα εξής:

- i) η Βουλγαρία παραιτήθηκε από διεκδικήσεις της σε Ελλάδα, Σερβία, Ρουμανία
- ii) έγινε υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών ανάμεσα σε Ελλάδα και Βουλγαρία.

Γ. Η **συνθήκη του Τριανόν (1920)** περιελάμβανε το εξής:

i) η Ουγγαρία παραχώρησε εδάφη σε Τσεχοσλοβακία, Ρουμανία και Γιουγκοσλαβία.

Δ. Η **συνθήκη των Σεβρών (1920)** σχετικά με τα ελληνικά σύνορα περιελάμβανε τα εξής:

i) η Οθωμανική Αυτοκρατορία διαλυόταν και θα ιδρύονταν ανεξάρτητα κράτη σε Συρία, Παλαιστίνη, Υπεριορδανία, Λίβανο, Κουρδιστάν, Αρμενία,

ii) η Ελλάδα έπαιρνε στην κατοχή της την Ύμβρο, την Τένεδο και τη Θράκη έως τα πρόθυρα της Κωνσταντινούπολης και τα Δωδεκάνησα εκτός από την Ρόδο,

iii) η Αντάντ ανέθετε στην Ελλάδα τη διοίκηση της περιοχής της Σμύρνης για πέντε (5) χρόνια και προβλεπόταν στη συνέχεια να γίνει δημοψήφισμα, ώστε οι κάτοικοι της περιοχής να αποφασίσουν αν επιθυμούν να ενσωματωθούν στην Ελλάδα.

2. Βασικές διεθνείς συμφωνίες 1920-1930 για να διατηρηθεί η ειρήνη

α) οι **συνθήκες του Λοκάρνο (1925)**, που προέβλεπαν σεβασμό των ευρωπαϊκών συνόρων,

β) το **σύμφωνο Κέλογκ-Μπριάν (1928)** ανάμεσα σε Γαλλία και ΗΠΑ, με το οποίο καταδικαζόταν ο πόλεμος

3. Οι άδλιες συνθήκες στις προσφυγικές γειτονίες της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης το 1923.

α) *«Με την άφιξη των προσφύγων.. η πείνα και οι επιδημίες αποδεκάτιζαν τις γραμμές τους. Στα λαζαρέτα υπέκυπταν κατά εκατοντάδες. Η δυσεντερία και ο τύφος μαίνονταν. Στη διάρκεια του 1923 ο εξανθηματικός τύφος μόλυνε σχεδόν όλα τα λιμάνια και τις πόλεις του εσωτερικού της Ελλάδας... Τα θρέφη ιδίως και τα παιδιά μικράς ηλικίας ευρίσκοντο εις οικτροτέραν κατάστασιν. Τα τρία τέταρτα των δι' αυτών [ατμόπλοια «Μπερκσάιρ» και «Ελευθερία»] μετακομισθέντων ατόμων ήσαν ασθενείς εμπύρετοι... Αι εκ της πείνης, της στέρησης και της χρονίας ελονοσίας αλλοιώσεις του οργανισμού... ώστε ο θάνατος επήρχετο δι' απλής τινός πυρετικής εισβολής του ελώδους πυρετού ή διά της εισβολής της δυσεντερίας»,* sdN, L' établissement des réfugiés en Grèce, Γενεύη, 1926, σ. 4.

β) *«Το μακεδονικό κλίμα ευνοούσε την ελονοσία. Η πυρκαγιά του 1917 [στη Θεσσαλονίκη] και οι πρόσφυγες είχαν προκαλέσει πληθυσμιακό συνωστισμό που ευνοούσε τις επιδημίες. Το επίπεδο καθαριότητας ήταν θλιβερό. Παντού σκόνη και μύγες. Το καλοκαίρι όταν φυσούσε «σε λίγα λεπτά ολόκληρη η πόλη σκοτεινίαζε και έμοιαζε με το Λονδίνο σε ώρα ομίχλης». Σπάνια τηρούνταν οι αγορανομικοί κανονισμοί και όταν η αστυνομία δοκίμαζε να τους επιβάλλει συναντούσε δύελλα αντιδράσεων. Τα τρόφιμα ήταν έκδετα και η αγορά πηγή δυσσομίας. Οι δρόμοι γεμάτοι σκόνη, χωρίς επίστρωση ασφάλτου γιατί ήταν δαπανηρή. Τα καλντερίμια, κακοκατασκευασμένα εξαρχής, είχαν διαβρωθεί από τη λάσπη. Στάσιμα νερά στην κοίτη των χειμάρρων αποτελούσαν εστίες μόλυνσης. Γυναίκες έπλεναν κάτω από τις γέφυρες γιατί έλειπαν τα δημόσια πλυντήρια. Το αποχετευτικό σύστημα ανεπαρκές και ξεχαρβαλωμένο. Αποχετευτικοί αγωγοί ανοιχτοί, που έρρεαν στη θάλασσα, σε μέρη όπου κολυμπούσε ο κόσμος. Οι απότομες βροχές κατέληγαν σε πλημμύρες και καθιστούσαν τους δρόμους αδιάβατους. Πηγή μόλυνσης ήταν και το δίκτυο υδροδότησης. Τσοπάνηδες στον Χορτιάτη έσπαγαν τους σωλήνες για να ποτίσουν τα κοπάδια, με αποτέλεσμα να μολύνεται το δίκτυο, που με τη σειρά του διέδιδε τον τυφοειδή πυρετό στην πόλη [Θεσσαλονίκη]. Έκθεση Άγγλου Προξένου Θεσσαλονίκης, 1929, PRO FO 286/1052, Salonica Monthly Report, 30 Νοεμβρίου 1929. Αντ. Λιάκος, Εργασία και Πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου.*

Το Διεθνές Γραφείο Εργασίας και η ανάδυση των κοινωνικών θεσμών, Αθήνα, Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδας, 1993, σ. 321, 324.

4. Οι απεργίες του 1936 που οδήγησαν στη Δικτατορία του Μεταξά.

«Στις 8 Μαΐου [1936] η Ενωτική Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος με προκήρυξή της καλούσε όλους τους εργάτες, εργάτριες και υπαλλήλους της χώρας σε απεργίες αλληλεγγύης προς τους αγωνιζόμενους επί δέκα συνεχείς μέρες καπνεργάτες... Στην οδό Εγνατίας [στη Θεσσαλονίκη] μεγάλες δυνάμεις πεζής και έφιππης χωροφυλακής, στρατός και αντλίες προσπάθησαν να τους εμποδίσουν να προχωρήσουν προς το Διοικητήριο. Οι απεργοί κατόρθωσαν να σπάσουν τη ζώνη. Τότε η χωροφυλακή, πεζή και έφιππη, κάνει γενική επίθεση εναντίον των άοπλων διαδηλωτών και χτυπά με λύσσα άντρες, γυναίκες, γέρους και παιδιά. Οι απεργοί σπλίζονται με πέτρες, τούβλα, ξύλα και προσπαθούν να αμυνθούν. Οι χωροφύλακες όμως αρχίζουν να πυροβολούν. Κορμιά απεργών ξαπλώνονται στη γη, γυναίκες τσαλαπατιούνται από τα άλογα, οι σπάδες των εφίππων χωροφυλάκων και οι σφαίρες δερτίζουν. Οι διαδηλωτές ορμούν και αφοπλίζουν χωροφύλακες, ενώ άλλοι, ακόμα και γυναίκες, χτυπούν με τούβλα τους αστυνομικούς, απελευθερώνουν συναδέλφους τους. Από τα παράθυρα και τα πατάρια των μαγαζιών, υπάλληλοι και κόσμος που παρακολουθεί τη σύγκρουση, ρίχνουν πέτρες και γλάστρες κατά των χωροφυλάκων. Τα μαγαζιά μεταβάλλονται σε σταθμούς πρώτων βοηθειών...». Σπ. Λιναρδάτος, *Πώς φτάσαμε στην 4η Αυγούστου 1936*, Αθήνα, Το Βήμα, 2009, σ. 198-200.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

1 | Χωριστείτε σε τέσσερις (4) ομάδες και κάθε ομάδα να αναδέσει συγκεκριμένες δραστηριότητες σε κάθε μέλος. Αυτές θα ελέγχονται από τον πρόεδρο της ομάδας, ο οποίος με τη σειρά του είναι υπεύθυνος να ενημερώνει την τάξη σε κάθε μάθημα για την πρόοδο των εργασιών, έως τη συγκεκριμένη ημερομηνία παρουσίασης των εργασιών των δύο ομάδων, που θα έχει προκαθοριστεί.

Η πρώτη ομάδα θα αναλάβει να δημιουργήσει ένα ντοκιμαντέρ με τίτλο «*Η κρίση του 1929 και οι συνέπειές της στον κόσμο*».

Η δεύτερη ομάδα θα αναλάβει να δημιουργήσει ένα ντοκιμαντέρ με τίτλο «*Η άνοδος του φασισμού και του ναζισμού στην Ευρώπη*».

Η τρίτη ομάδα θα αναλάβει να δημιουργήσει ένα ντοκιμαντέρ με τίτλο «*Το New Deal και η αντιμετώπιση της αμερικανικής κρίσης*».

Η τέταρτη ομάδα θα αναλάβει να δημιουργήσει ένα κόμικ με τίτλο «*Ο Μίκυ Μάους και η πείνα στην Αμερική την εποχή του κραχ*».

Μερικά θέματα θα μπορούσαν να είναι:

Ντοκιμαντέρ: «*Η κρίση του 1929*», «*Το New Deal*», «*Από την οικονομική κρίση στα δικτατορικά καθεστώτα της Ευρώπης*», «*Η άνοδος του φασισμού στην Ιταλία*», «*Ο ισπανικός εμφύλιος πόλεμος*», «*Το έργο της ΕΑΠ στην αποκατάσταση προσφύγων*», «*Προσφυγικοί αθλητικοί σύλλογοι*», «*Το ρεμπέτικο τραγούδι στην Ελλάδα*», «*Στοιχεία Μικρασιατικής κουζίνας*».

Κόμικ: «*Οι Σμυρنيοί, τα ρεμπέτικα, το καζάν ντιπί, τα ντολμαδάκια γιαλατζί και τα*

σουτζουκάκια στην Αθήνα», «Από τη Νέα Σμύρνη στη Νέα Φιλαδέλφεια: Δύο πρόσφυγες στο γήπεδο για το Πανιώνιος-ΑΕΚ».

Εντός τάξης θα αφιερωθεί α) ένα 15λεπτο διδακτικής ώρας, ώστε να αποφασιστούν οι ομάδες και σε σύσκεψη αυτών να οριστεί η ημερομηνία παρουσίασης (ίσως ένα 25λεπτο, αν στη διάσκεψη των ομάδων αποφασιστεί και η ευθύνη του κάθε μέλους), β) ένα 5λεπτο στις επόμενες 5-6 διδακτικές ώρες για ενημέρωση της προόδου των εργασιών και γ) μία (1) διδακτική ώρα (ή δύο) για την παρουσίαση των εργασιών και για συζήτηση στην ολομέλεια της τάξης. Στα ντοκιμαντέρ κάθε μαθήτρια/ής θα αναλάβει συγκεκριμένο ρόλο (ντοκιμαντέρ - μοντάζ, ήχος, αφήγηση, φωτογραφίες, αποσπάσματα από videos, σενάριο, συνεντεύξεις από καθηγητές, λεξάντες, βιβλιογραφία, κόμικ - καρτέ, διάλογοι, ζωγραφίες, εξώφυλλο, βιβλιοδεσία, σχέδιο) και θα κριθεί από το αποτέλεσμα της δικής του δράσης στην ομάδα επάνω στο αντικείμενο που ανέλαβε.

2 | Αναλαμβάνετε να φανταστείτε και να αναπαλαιώσετε ένα έγγραφο εποχής όπως π.χ. τη «Μετοχή της General Motors σκισμένη την εποχή του κραχ», «Η σύσταση της ΕΑΠ». Η αναπαλαιώση μπορεί να γίνει και ηλεκτρονικά με χρήση των κατάλληλων ηλεκτρονικών εργαλείων.

Εντός τάξης θα αφιερωθεί α) ένα 15λεπτο διδακτικής ώρας, ώστε να αποφασιστούν οι ομάδες και σε σύσκεψη αυτών να οριστεί η ημερομηνία παρουσίασης (ίσως ένα 25λεπτο, αν στη διάσκεψη των ομάδων αποφασιστεί και η ευθύνη του κάθε μέλους), β) ένα 5λεπτο στις επόμενες 5-6 διδακτικές ώρες για ενημέρωση της προόδου των εργασιών και γ) μία (1) διδακτική ώρα (ή δύο) για την παρουσίαση των εργασιών και για συζήτηση στην ολομέλεια της τάξης. Κάθε μαθητής θα κριθεί από το αποτέλεσμα της δικής του δράσης στην ομάδα επάνω στο αντικείμενο που ανέλαβε (αντιγραφή/καλλιγραφία, υλικά, παλαιώση, υπογραφές κ.ά.).

3 | Χωριστείτε σε δύο (2) ομάδες και κάθε ομάδα να αναθέσει συγκεκριμένες δραστηριότητες σε κάθε μέλος, που θα ελέγχονται από τον πρόεδρο της ομάδας. Αυτός θα είναι υπεύθυνος να ενημερώνει την τάξη σε κάθε μάθημα για την πρόοδο των εργασιών έως τη συγκεκριμένη ημερομηνία παρουσίασης των εργασιών των δύο ομάδων, που θα έχει προκαθοριστεί. Το θέμα της εργασίας είναι

«*Ιστορική μεταμπίεση*».

Προτεινόμενα θέματα για επιλογή είναι: «Ένας γιάπης τρέφεται από συσσίτιο στη Νέα Υόρκη της οικονομικής κρίσης του 1929», «Ο Μουσολίνι σε παραλήρημα εκφωνώντας πύρινο λόγο», «Ο Χίτλερ σε εθνικιστικό παραλήρημα εκφωνεί κομματική ομιλία στη Νυρεμβέργη», «Νέα/ος ντυμένη/ος ως μέλος της ΕΟΝ», «Σμυρνιά έτοιμη για βραδινή έξοδο», «Ο Γιώργος Σεφέρης απαγγέλει στίχους από ποιήματά του».

Εντός τάξης θα αφιερωθεί α) ένα 15λεπτο διδακτικής ώρας, ώστε να αποφασιστούν οι ομάδες και σε σύσκεψη αυτών να οριστεί η ημερομηνία παρουσίασης (ίσως ένα 25λεπτο, αν στη διάσκεψη των ομάδων αποφασιστεί και η ευθύνη του κάθε μέλους), β) ένα 5λεπτο στις επόμενες 5-6 διδακτικές ώρες για ενημέρωση της προόδου των εργασιών και γ) μία (1) διδακτική ώρα (ή δύο) για την παρουσίαση των εργασιών και για συζήτηση στην ολομέλεια της τάξης. Κάθε μαθητής θα κριθεί από το αποτέλεσμα της δικής

του δράσης στην ομάδα επάνω στο αντικείμενο που ανέλαβε (σκηνοθεσία, κοστούμια, μακιγιάζ, ρόλοι, σκηνικά).

4 | Πώς ερμηνεύεται σήμερα ο όρος *φασίστας*; Έχει σχέση με τη σημασία που είχε στην Ιταλία του Μεσοπολέμου;

ΤΙ ΕΙΔΑΜΕ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΥΤΗ

Είδαμε ότι οι οικονομικές κρίσεις οδηγούν αλυσιδωτά σε κοινωνικές και πολιτικές αναταραχές οι οποίες διαμορφώνουν συνθήκες πολέμου στον κόσμο.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<https://archive.ert.gr/635/>, https://archive.ert.gr/id_341556/ (Πανόραμα Αιώνα, Αρχείο ΕΡΤ, Επεισόδιο 17, Μικρασιατική Καταστροφή).

<https://archive.ert.gr/97323/> (Αρχείο ΕΡΤ, ηχητικό Αρχείο, Η Μικρασιατική Καταστροφή μέσα από λογοτεχνικά κείμενα και μαρτυρίες).

<https://archive.ert.gr/638/> (Πανόραμα Αιώνα, Αρχείο ΕΡΤ, Επεισόδιο 23, Ο Χίτλερ στην εξουσία).

<https://archive.ert.gr/7903/> (Πανόραμα Αιώνα, Αρχείο ΕΡΤ, Επεισόδιο 24, γεγονότα σε κόσμο και Ελλάδα 1934-1938).

<https://archive.ert.gr/7570/> (Πανόραμα Αιώνα, Αρχείο ΕΡΤ, Επεισόδιο 29, Μεταξάς)

<https://archive.ert.gr/6935/> (Πανόραμα Αιώνα, Αρχείο ΕΡΤ, Επεισόδιο 30, Μεταξάς)

<https://www.youtube.com/watch?v=QGIZrPPd33c> (Γιάννης Ρίτσος, Επιτάφιος, Απαγγελία).

<https://www.youtube.com/watch?v=U0iMmJ8ErOM> (Επιτάφιος, μελοποίηση Μίκης Θεοδωράκης, τραγουδι: Γρηγόρης Μπιθικιώτης).

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΚΩΝ ΚΑΘΕΣΤΩΤΩΝ

Αυτοδιάθεση λαών: Πολιτική ιδέα μετά το τέλος του Α' Παγκόσμιου Πολέμου δεκαετησίων σημείων του Αμερικανού προέδρου των ΗΠΑ Ουίλσον, σύμφωνα με την οποία κάθε λαός που ήταν ξεχωριστό έθνος, μπορούσε να αποφασίσει μόνος του για το πολιτικό μέλλον του.

Κοινωνία των Εθνών: Διεθνής οργανισμός όλων των εθνών κρατών, που δημιούργησαν οι νικήτριες δυνάμεις του Α' Παγκόσμιου Πολέμου, με σκοπό να διευθετούνται ειρηνικά οι διαφορές των κρατών.

Κραχ: Η μεγάλη πτώση των τιμών των μετοχών του χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης το φθινόπωρο του 1929, που οδήγησε σε αλυσιδωτή πτώση και στα άλλα χρηματιστήρια και σε οικονομική κρίση.

Μεγάλη Ύφεση: Η περίοδος 1929-1933 ήταν μία περίοδος οικονομικής κρίσης, ανεργίας κι ανασφάλειας για την παγκόσμια κοινωνία, η οποία δεν μπορούσε να ξεφύγει από την οικονομική ύφεση.

New Deal: Η συμφωνία που όρισε με την κοινωνία των ΗΠΑ ο πρόεδρος Φραγκλίνος Ρούζβελτ, κατά την οποία το Κράτος αναλαμβάνει στις ΗΠΑ πρωτοβουλία να ελέγξει την οικονομία, να κάνει επενδύσεις σε όλους τους τομείς και έτσι να μειωθεί η ανεργία και να αντιμετωπιστεί η Μεγάλη Ύφεση.

Σταλινισμός: Η διακυβέρνηση της Σοβιετικής Ένωσης από τον Στάλιν με βάση την εκβιομηχάνιση της χώρας, την αυταρχική διοίκηση, το συγκεντρωτισμό και την προσωπολατρία.

Φασισμός: Η υπερεθνικιστική ιδεολογία με πυρήνα την πολιτική του Μουσολίνι στη μεσοπολεμική Ιταλία, ο οποίος διοικούσε συγκεντρωτικά, ενώ το κόμμα του έλεγχε τον Τύπο, την εκπαίδευση και έκανε προπαγάνδα.

Ναζισμός: Η ιδεολογία του του Εθνικοσοσιαλιστικού Γερμανικού Εργατικού Κόμματος της Γερμανίας υπό τον Χίτλερ με πυρήνα την έννοια της εθνικής και βιολογικής ενότητας και καθαρότητας της Γερμανικής φυλής υπό την καθοδήγηση του Φύρερ.

Μικρασιατική Καταστροφή: Η εκδίωξη και η εξόντωση του ελληνόφωνου πληθυσμού των μικρασιατικών παραλίων μετά το 1922 και την ήττα του Ελληνικού Στρατού από το στρατό του Μουσταφά Κεμάλ στη Μικρά Ασία, την οποία έως τότε έλεγχε η Ελλάδα.

ΕΝΟΤΗΤΑ 13

Ο Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

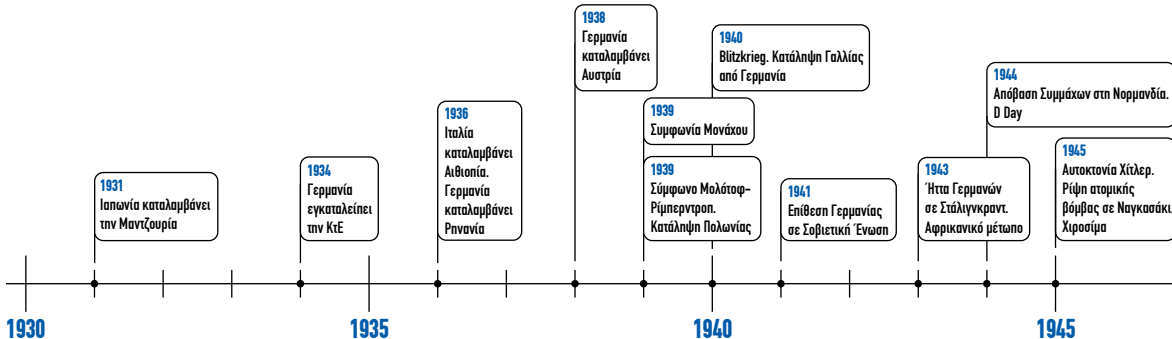
ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ - ΣΤΟΧΟΙ

Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν μία λαίλαπα τρόμου, φόβου και ακροτήτων σε όλο τον κόσμο.

Στόχος είναι να αποκτήσουν τα παιδιά μία συνολική εικόνα για όλες τις παραμέτρους των φρικτών αυτών γεγονότων.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Άξονας, πολιτική κατευνασμού, Blitzkrieg, Ολοκαύτωμα, D Day, “κόκκινος στρατός”.

ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ

Μετά την ισχυροποίηση του ναζιστικού καθεστώτος στη Γερμανία και του φασιστικού στην Ιταλία η ειρήνη φαινόταν ότι απειλείται και ένας Β' Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν ορατός.

Τα αίτια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ήταν

- οι ταπεινωτικοί όροι, που επιβλήθηκαν στη Γερμανία μετά τη λήξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου,
- οι ατελείς συνθήκες ειρήνης (Βερσαλλιών, Τριανόν κ.ά.) μετά τη λήξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, που άφηναν ανικανοποίητα εθνικά αιτήματα όπως αυτό της Ιταλίας,
- η οξύτατη οικονομική κρίση από το 1929,
- ο φόβος των Δυτικών δυνάμεων απέναντι στην κομμουνιστική Σοβιετική Ένωση,
- η αδυναμία της ΚτΕ να είναι αποτελεσματική.

Πολλά ήταν τα προμηνύματα ότι θα ξεσπάσει νέος Παγκόσμιος Πόλεμος. Τέτοια ήταν τα εξής:

- α) το 1931 η Ιαπωνία κατέλαβε την κινεζική επαρχία της Ματζουρίας,
- β) το 1934 η Γερμανία εγκατέλειψε την ΚτΕ και επανέφερε τη στρατιωτική θητεία,
- γ) το 1936 η φασιστική Ιταλία κατέλαβε την Αιθιοπία κι αποχώρησε κι αυτή από την ΚτΕ,
- δ) το 1936 η Γερμανία κατέλαβε στρατιωτικά την αποστρατιωτικοποιημένη ζώνη της Ρηνανίας,
- ε) το 1936 Ιταλία και Γερμανία επεμβαίνουν στον ισπανικό εμφύλιο, βοηθώντας το στρατηγό **Φράνκο** να νικήσει,
- στ) υπογράφηκε από Γερμανία, Ιταλία και Ιαπωνία το Αντιδιεθνιστικό Σύμφωνο, που έγινε γνωστό ως Άξονας Ρώμης- Βερολίνου,
- ζ) το 1938 η Γερμανία κατέλαβε και ενσωμάτωσε (Anschluss) την Αυστρία.

Στρατόπεδο συγκέντρωσης Μπέργκεν-Μπέλζεν της Κάτω Σαξονίας. Ένα παιδάκι περπατά ατάραχο τη στιγμή που δίπλα του υπάρχουν εκατοντάδες πτώματα. Φωτογραφία που βρέθηκε το 1945.

Μπροστά σε όλα τα παραπάνω η Μ. Βρετανία και η Γαλλία έδειξαν αρχικά απέναντι στον **Χίτλερ** μία πολιτική *κατευνασμού*. Ως *πολιτική κατευνασμού* θεωρούμε την υποχώρηση Βρετάνων και Γάλλων στις διεκδικήσεις του **Χίτλερ**. Αυτό έγινε εμφανές με την υπογραφή της *συμφωνίας του Μονάχου* τον Σεπτέμβριο του 1938 ανάμεσα σε Βρετανία, Γαλλία και Γερμανία, με την οποία Βρετανία και Γαλλία αποδέχονταν την προσάρτηση της Δ. Τσεχοσλοβακίας από την τελευταία. Οι Γερμανία δεν σεβάστηκε τη *συμφωνία του Μονάχου* και

- α) διέλυσε την Τσεχοσλοβακία, προσαρτώντας τη Βοημία και στηρίζοντας την ανεξαρτητοποίηση της Σλοβακίας, που έγινε γερμανικό προτεκτοράτο (κράτος υπό γερμανική προστασία),
- β) κατέλαβε στην Πολωνία το Γκντάνσκ, σημαντικό λιμάνι της Βόρειας Θάλασσας.

Και στις δύο περιπτώσεις ο **Χίτλερ** ισχυρίστηκε ότι εκεί βρίσκονταν Γερμανικές μειονότητες.

Τον Αύγουστο του 1939 υπογράφηκε το σύμφωνο μη επίθεσης ανάμεσα σε Σοβιετική

Αεροφωτογραφία των μαχών στο Στάλινγκραντ, Σεπτέμβριος 1942, Deutsches Bundesarchiv.

Ένωση και Γερμανία (σύμφωνο Μολότοφ-Ρίμπερντροπ). Σύμφωνα με αυτό η σταλινική Σοβιετική Ένωση και η χιτλερική Γερμανία δεσμεύονταν να μην επιτεθούν η μία στην άλλη. Έτσι η Γερμανία εξασφάλιζε ρωσική ουδετερότητα στα γερμανικά σχέδια κατάληψης της Πολωνίας.

Ύστερα από όλα αυτά ήταν σίγουρο ότι δεν θα αργούσε να ξεσπάσει ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Αφορμή για να ξεσπάσει ήταν η γερμανική εισβολή στην Πολωνία την 1η Σεπτεμβρίου 1939. Η Μ. Βρετανία και η Γαλλία, μόλις έγινε αυτό, κήρυξαν πόλεμο στη Γερμανία.

Η Γερμανία τότε εφάρμοσε χωρίς χρονοτριβή την τακτική του πολέμου-αστραπή (*Blitzkrieg*), με την οποία κατέλαβε αμέσως τη Δανία, την Ολλανδία, το Λουξεμβούργο, τη Νορβηγία και το Βέλγιο. Στη συνέχεια κατέλαβε τον Ιούνιο του 1940 τη Γαλλία σε δέκα (10) μέρες, παρά την ηρωική αντίσταση πολλών Γάλλων. Η Γερμανία συνάντησε ισχυρή αντίσταση στη Μ. Βρετανία, παρά τους ανηλεείς βομβαρδισμούς της γερμανικής πολεμικής αεροπορίας, της *Luftwaffe*, στις μεγάλες βρετανικές πόλεις. Ο βρετανικός λαός με επικεφαλής τον πρωθυπουργό **Ουίνστον Τσόρτσιλ**, που ονομάστηκε «πατέρας της νίκης», δεν υποχώρησε.

Η Γερμανία οργάνωσε τη διοίκηση της κατεχόμενης από αυτήν Ευρώπης, με τις εξής αρχές:

- α) οι οικονομικοί πόροι των κατεχόμενων λαών δεσμεύτηκαν από τις γερμανικές δυνάμεις κατοχής και κατασπαταλήθηκαν,
- β) οι κατακτημένοι λαοί υπέστησαν προπαγάνδα, ότι δήθεν η ναζιστική Γερμανία ανήκε σε μία «ανώτερη» φυλή,
- γ) έγιναν βίαιες διώξεις σε Εβραίους και Ρομά.

Σ' αυτό το πλαίσιο οι Γερμανοί οργάνωσαν ένα σχέδιο εξόντωσης των Εβραίων της Ευρώπης, που ονομάστηκε *Ολοκαύτωμα*. Τους μάζευαν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης (Αουσβιτς, Μπούχενβαλντ, Μαουντχάουζεν, Νταχάου κ.ά.) και όταν αυξανόταν ο αριθμός των τροφίμων, έστελναν πολλούς ανίκανους για εργασία στα κρεματόρια, δήθεν για να κάνουν μπάνιο και από ειδικούς θαλάμους τους διοχέτευαν θανατηφόρα αέρια, με αποτέλεσμα να πεθαίνουν ακαριαία.

Τον Ιούνιο του 1941 οι γερμανικές δυνάμεις επιτέθηκαν αιφνιδιαστικά στην Σοβιετική Ένωση, η οποία είχε εφησυχαστεί λόγω του *σύμφωνου Μολότοφ-Ρίμπερντροπ*. Στην καθοριστική όμως μάχη στο Στάλινγκραντ (Σεπτέμβριος 1942- Φεβρουάριος 1943) οι Γερμανοί ηττήθηκαν. 300.000 νεκροί ήταν το αποτέλεσμα της μάχης αυτής.

Η Ιταλία επιτέθηκε στις βρετανικές δυνάμεις, που έλεγχαν τη διώρυγα του Σουέζ στην Αίγυ-

Το πτώμα του Μουσολίνι (δεύτερο από αριστερά) στην Πιάτσα Λορέτο, Μιλάνο, 1945. Φωτογραφία Vincenzo Carrese.

πτο. Δεν κατάφεραν να την καταλάβουν. Τελικά έως το Μάιο του 1943 η Γερμανία ηττήθηκε στο μέτωπο της Αφρικής.

Στην Άπω Ανατολή ιαπωνικά πολεμικά αεροπλάνα οδηγούμενα από καμικάζι επιτέθηκαν εναντίον του αμερικανικού πολεμικού στόλου, στο λιμάνι του Περλ Χάρμπορ, στη Χαβάη (Δεκέμβριος 1941). Μετά από αυτό το γεγονός, οι Η.Π.Α. κήρυξαν τον πόλεμο στις δυνάμεις του Άξονα.

Απόβαση των Συμμαχικών Δυνάμεων στην υπό Γερμανική Κατοχή Νορμανδία.

Το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου επήλθε με τα εξής γεγονότα:

- α) ο **Μουσολίνι** καδιρέθηκε μόλις κατέρρευσε το μέτωπο του Άξονα στη Βόρεια Αφρική,
- β) ο διάδοχος του **Μουσολίνι**, συνταγματάρχης **Μπαντόλιο**, υπέγραψε ανακωχή (Σεπτέμβριος 1943),
- γ) στις 6 Ιουνίου 1944 (*D Day*) οι συμμαχικές δυνάμεις υπό την ηγεσία του Αμερικανού στρατηγού **Αϊζενχάουερ** πραγματοποίησαν απόβαση στη Νορμανδία της Β. Γαλλίας. Έτσι, απελευθερώθηκε αμέσως μετά όλη η κατεχόμενη Ευρώπη,
- δ) από τον Ιούνιο του 1944 ο σοβιετικός, «κόκκινος» στρατός, εξαπέλυε ταυτόχρονη επίθεση εναντίον των Γερμανών από την ανατολή,
- ε) το Μάιο του 1945 οι συμμαχικές δυνάμεις και ο «κόκκινος» στρατός συναντήθηκαν, κατέλαβαν το Βερολίνο και ο **Χίτλερ** αυτοκτόνησε,
- στ) οι ΗΠΑ βομβάρδισαν την Ιαπωνία στις πόλεις Χιροσίμα και Ναγκασάκι με την ατομική βόμβα.

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Ένας μέσος Γερμανός αξιωματούχος ενημερώνεται για το Ολοκαύτωμα.

“Ένας στρατιώτης σε διακοπές, μάς είπε ότι είδε μια φοβερή αγριότητα στα κατεχόμενα τμήματα της Πολωνίας. Είδε γυμνούς Εβραίους άνδρες και γυναίκες που ήταν στη σειρά μπροστά από μια μεγάλη βαθιά τάφρο να πυροβολούνται στην πλάτη και στο κεφάλι και να πέφτουν στην τάφρο. Το χαντάκι ήταν γεμάτο με χρώμα, ο ίδιος είπε ότι μπορούσε να ακούσει ακόμη τις κραυγές από τους ανθρώπους που ήταν ζωντανοί μέσα στην τάφρο... Δεν υπάρχει καμία τιμωρία που δεν θα ταίριαζε σε αυτά τα ναζιστικά κτήνη”, περιοδικό Lifo, 12.10.2011, ‘Ήξεραν οι απλοί Γερμανοί για τις φρικαλεότητες των Ναζί’; Αναλυτικά Το ημερολόγιο ενός Γερμανού δίνει απαντήσεις Friedrich Kellner. Ολοκληρω η έκδοση του Ημερολογίου Vernebelt, verdunkelt sind alle Hirne, Tagebücher 1939-1945, Wallstein Verlag, 2011.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

1 Τα αίτια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου σύμφωνα με το εγχειρίδιό σας ήταν πέντε (βλέπε θεωρία).

Ποιο θεωρείτε πιο μεγάλης σημασίας αίτιο; Αριθμήστε κατά σειρά προτεραιότητας αρχίζοντας από αυτό που θεωρείτε πιο σημαντικό και με φθίνουσα πορεία τελειώστε την αρίθμηση μ' αυτό που θεωρείτε ότι επηρέασε λιγότερο. Στη συνέχεια, αναλύστε σε μία παράγραφο αυτό το αίτιο που θεωρείτε πιο σημαντικό, εξηγώντας τη θέση σας.

2 Χωριστείτε σε πέντε (5) ομάδες και κάθε ομάδα να αναθέσει συγκεκριμένες δραστηριότητες σε κάθε μέλος, που θα ελέγχονται από τον πρόεδρο της ομάδας, ο οποίος με τη σειρά του θα είναι υπεύθυνος να ενημερώνει την τάξη σε κάθε μάθημα για την πρόοδο των εργασιών έως τη συγκεκριμένη ημερομηνία παρουσίασης των εργασιών των ομάδων, που θα έχει προκαθοριστεί. Το θέμα της εργασίας κάθε ομάδας είναι ένα από τα παρακάτω.

- Ντοκιμαντέρ: «Τα αίτια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου», «Η ναζιστική ιδεολογία», «Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος», «Η μάχη του Στάλινγκραντ», «Η ατομική βόμβα στην ανθρώπινη ιστορία»,
- Επιτραπέζια Παιχνίδια: «Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος», «Οι ναζί κατακτούν με Blitzkrieg την Ευρώπη», «Το έπος του 1940».
- Κατασκευή αντικειμένων εποχής: «Ομοίωμα ερειπίου από κτίριο του Στάλινγκραντ μετά την ομώνυμη μάχη», «Ψηφιακή κατασκευή της ατομικής βόμβας που εκρήγνυται στη Χιροσίμα», «Ομοίωμα γερμανικού αλεξίπτωτου, με το οποίο Γερμανοί καταδρομείς αποβιβάστηκαν στην Κρήτη».
- Δραματοποίηση ενός ιστορικού περιστατικού: «Η ομιλία του Μουσολίνι πριν την πορεία προς τη Ρώμη», «Τσάπερλαιν, Νταλαντιέ, Χίτλερ και Μουσολίνι υπογράφουν τη συμφωνία του Μονάχου», «Εισβολή Γερμανών αξιωματικών σε εβραϊκή οικία της Θεσσαλονίκης με σκοπό τη σύλληψη και τη μεταφορά των μελών της οικογένειας με τράινο στο Άουσβιτς»,
- Ιστορική μεταμπίση: «Εβραίος τρόφιμος του Άουσβιτς», «Σύμμαχος καταδρομέας έτοιμος για απόβαση στην Νορμανδία».

Εντός τάξης θα αφιερωθεί α) ένα 15λεπτο διδακτικής ώρας, ώστε να αποφασιστούν οι ομάδες και σε σύσκεψη αυτών να οριστεί η ημερομηνία παρουσίασης (ίσως ένα 25λεπτο, αν στη διάσκεψη των ομάδων αποφασιστεί και η ευθύνη του κάθε μέλους), β) ένα 5λεπτο στις επόμενες 5-6 διδακτικές ώρες για ενημέρωση της προόδου των εργασιών και γ) μία (1) διδακτική ώρα (ή δύο) για την παρουσίαση των εργασιών και για συζήτηση στην ολομέλεια της τάξης. Κάθε ομάδα και κάθε μαθητής, που ανήκει σε μία ομάδα, θα κριθούν από το αποτέλεσμα της δικής τους δράσης επάνω στο αντικείμενο που ανέλαβαν.

3 Στην Εικόνα 3 βλέπουμε το τέλος του Μουσολίνι, που διαπομπεύεται δημόσια κρεμασμένος χειροπόδαρα. Για ενημέρωσή σας σχετικά με το τέλος των δικτατόρων μελετή-

στε το ποίημα του **Γ. Σεφέρη**, *Επί ασπάλδων*. Με βάση αυτά πώς κρίνετε το τέλος όσων παίρνουν την εξουσία με τα όπλα, τη βία ή εκβιασμούς; Συσχετίστε την εικόνα με τους στίχους του ποιητή σε μία παράγραφο.

4 | α) Μία ομάδα μαθητών, που θα το επιλέξει, χωριζόμενη σε δύο υπο-ομάδες, μπορεί να παρακολουθήσει τις ταινίες α) του **Στ. Σπίλμπεργκ**, *Η λίστα του Σίντλερ* και β) του **Ρ. Μπενίνι**, *Η ζωή είναι ωραία*, οι οποίες έχουν θεματική σχετική με το *Ολοκαύτωμα των Εβραίων*. Η ομάδα, στη συνέχεια, θα επιλέξει αποσπάσματα από τις δύο ταινίες διάρκειας 20 λεπτών και θα τα παρουσιάσει στην τάξη, αφού πρώτα έχει εξηγήσει την υπόθεση κάθε ταινίας και έχει παρουσιάσει τα ιστορικά γεγονότα για το θέμα. Στη συνέχεια η ομάδα θα απαντήσει σε πιθανές ερωτήσεις και απορίες της τάξης και τα συμπεράσματα θα καταγραφούν και θα ενσωματωθούν στο τετράδιο εργασιών του μαθήματος.

β) Μία ομάδα μαθητών, που θα το επιλέξει, χωριζόμενη σε δύο υπο-ομάδες, μπορεί να διαβάσει τα μυθιστορήματα α) του **Ι. Καμπανέλλη**, *Μαουντχάουζεν* β) του **Ίμρε Κέρτες**, *Το μυθιστόρημα ενός ανθρώπου δίχως πεπρωμένο*, γ) του **Πρ. Λέβι**, *Εάν αυτό είναι ο άνθρωπος*, τα οποία έχουν θεματική σχετική με το *Ολοκαύτωμα των Εβραίων*. Η ομάδα, στη συνέχεια, θα επιλέξει αποσπάσματα από τα τρία (3) μυθιστορήματα διάρκειας 20 λεπτών και θα τα παρουσιάσει στην τάξη, αφού πρώτα έχει εξηγήσει την πλοκή κάθε έργου και έχει παρουσιάσει τα ιστορικά γεγονότα. Στη συνέχεια, η ομάδα θα απαντήσει σε πιθανές ερωτήσεις και απορίες της τάξης και τα συμπεράσματα θα καταγραφούν και θα ενσωματωθούν στο τετράδιο εργασιών του μαθήματος.

ΤΙ ΕΙΔΑΜΕ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΥΤΗ

Είδαμε πόσο μπορούν να παραπλανήσουν, να καταστρέψουν και να υποδουλώσουν την ανθρωπότητα πεποιδήσεις, ολοκληρωτικές ιδεολογίες και εμμονές.

ΓΛΩΣΣΑΡΙ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Αξονας: Η συμμαχία Γερμανίας, Ιταλίας και Ιαπωνίας για αναθεώρηση των συνθηκών του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Πολιτική Κατευνασμού: Η υποχώρηση Βρετανών και Γάλλων στις διεκδικήσεις του της Γερμανίας έως το 1939 και τη Γερμανική επίθεση στην Πολωνία.

Blitzkrieg: Η εφαρμογή της τακτικής του πολέμου-αστραπή, με την οποία η Γερμανία κατέλαβε αμέσως την Δανία, την Ολλανδία, το Λουξεμβούργο, την Νορβηγία και το Βέλγιο έως το καλοκαίρι του 1940.

Ολοκαύτωμα: Το οργανωμένο σχέδιο εξόντωσης των Εβραίων της Ευρώπης, που εφάρμοσε η χιτλερική Γερμανία κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

D Day: Η 6η Ιουνίου 1944, ημέρα απόβασης των Συμμαχικών Δυνάμεων στην Νορμανδία της Β. Γαλλίας, για να ξεκινήσει η απελευθέρωση όλης της κατεχόμενης Ευρώπης από τη Γερμανία.

Κόκκινος Στρατός: Ο στρατός της Σοβιετικής Ένωσης από το 1918 έως το 1946, οπότε και μετονομάστηκε Σοβιετικός Στρατός.

ΕΝΟΤΗΤΑ 14

Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Ο Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

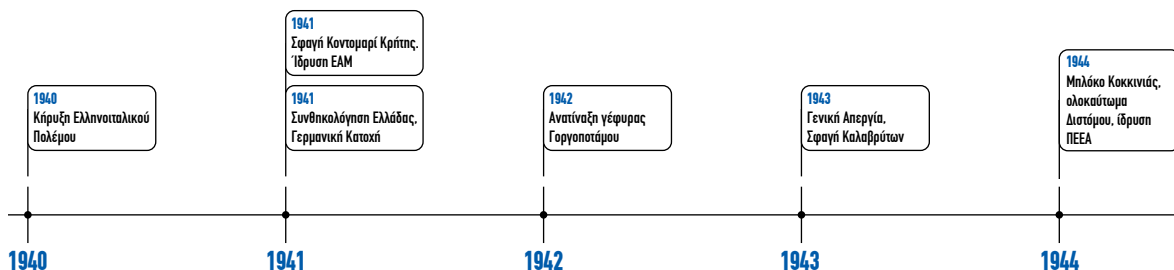
ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ - ΣΤΟΧΟΙ

Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν τραγικός και για την Ελλάδα, γιατί η χώρα, παρά τη νίκη της στον ελληνοϊταλικό πόλεμο, έζησε την Κατοχή, γέμισε νεκρούς, πείνα, φόβο, μίσος.

Στόχος είναι να αποκτήσουν τα παιδιά μία ολοκληρωμένη εικόνα για την Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: εαρινή επίθεση, δοσίλογοι, Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης

ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ

Η φασιστική Ιταλία, που από το 1939 είχε καταλάβει την Αλβανία, επέτρεψε σε υποβρύχιο της να βυθίσει στις 15 Αυγούστου 1940, στην Τήνο, το ελληνικό πολεμικό πλοίο «Έλλη». Αυτό έδειξε ότι η Ιταλία ήθελε να προκαλέσει πόλεμο με την Ελλάδα.

Στις 28 Οκτωβρίου 1940 η Ιταλία απαίτησε από την Ελλάδα να της επιτρέψει την είσοδο των στρατευμάτων της στο ελληνικό έδαφος. Ο **Ιωάννης Μεταξάς** αρνήθηκε και αυτό καταγράφηκε στη μνήμη των Ελλήνων ως ΟΧΙ. Έτσι ξεκίνησε ο ελληνοϊταλικός πόλεμος.

Τα βασικά στρατιωτικά γεγονότα που έκριναν τον ελληνοϊταλικό πόλεμο ήταν τα εξής:

- έως τον Νοέμβριο του 1940 ο ελληνικός στρατός υποχωρούσε,
- ακολούθησε ηρωική αντεπίθεση του ελληνικού στρατού και απελευθέρωση ελληνόφωνων πόλεων στη Β. Ήπειρο (Κορυτσά, Άγιοι Σαράντα, Αργυρόκαστρο),
- το Μάρτιο του 1941 οι Ιταλοί εξαπέλυσαν αντεπίθεση, τη γνωστή «εαρινή επίθεση», η οποία απέτυχε.

Η αποτυχημένη προσπάθεια της Ιταλίας να εισβάλει στην Ελλάδα οδήγησε τη σύμμαχό της

Γερμανία να αναθεωρήσει για λίγο τα σχέδιά της στο ανατολικό μέτωπο και να κατέλθει στα Βαλκάνια. Έτσι μέσω της συμμάχου της Βουλγαρίας, ο Γερμανικός Στρατός εισέβαλε στην Ελλάδα, φέρνοντας στη χώρα τη γερμανική κατοχή.

Το ελληνικό πυροβολικό βάλλει λίγο πριν εισέλθει στην Κορυτσά. Ελληνοϊταλικός Πόλεμος 1940, φωτογραφία αγνώστου.

Τα πολιτικά γεγονότα που οδήγησαν την Ελλάδα στη γερμανική κατοχή είναι τα εξής:

- α) τον Ιανουάριο του 1941 πέθανε ο **Μεταξάς** και ο **Γεώργιος Β΄** όρισε πρωθυπουργό τον **Αλέξανδρο Κορυζή**,
- β) ενώ ο ελληνοϊταλικός πόλεμος συνεχιζόταν, η Ελλάδα δέχτηκε επίθεση από Γερμανία και Βουλγαρία στα σύνορά της στη Μακεδονία,
- γ) ο αντιστράτηγος **Τσολάκογλου** υπέγραψε συνθηκολόγηση και τον Απρίλιο του 1941 οι Γερμανοί κατέλαβαν την Αθήνα,
- δ) ο βασιλιάς **Γεώργιος Β΄** υποχώρησε στην Κρήτη (η οποία παρά την ηρωική αντίσταση των Κρητικών κατακτήθηκε από τους Γερμανούς τον Ιούνιο του 1941) και από εκεί έφυγε με την κυβέρνηση του για το Κάιρο της Αιγύπτου, όπου εγκαταστάθηκε η εξόριστη κυβέρνηση της Ελλάδας, με την εποπτεία των Συμμαχικών Δυνάμεων.

Η κατοχική Ελλάδα χωρίστηκε σε τρεις (3) ζώνες επιρροής:

- α) τη γερμανική ζώνη (Κρήτη, Αττική, ορισμένα νησιά Αιγαίου, το μεγαλύτερο τμήμα Μακεδονίας),
- β) την ιταλική ζώνη (Πελοπόννησο, Ιόνια νησιά, υπόλοιπη ηπειρωτική και νησιωτική Ελλάδα),
- γ) τη βουλγαρική ζώνη (Ανατολική Μακεδονία, Θράκη).

Οι κατοχικές δυνάμεις όρισαν ως πρωθυπουργό της Ελλάδας τον **Τσολάκογλου**. Υπήρξαν Έλληνες, που συνεργάστηκαν με τους Γερμανούς και ονομάστηκαν *δοσίλογοι*. Επιβλήθηκε λογοκρισία, απαγόρευση νυχτερινής κυκλοφορίας, εξοντώθηκαν οι Εβραίοι, έγινε προσπάθεια βίαιου εκβουλγαρισμού των πληθυσμών της Μακεδονίας.

Η Ελλάδα τα χρόνια της Κατοχής αντιμετώπισε συνθήκες ακραίας φτώχειας και πείνας. Κι αυτό, γιατί οι κατακτητές δέσμευσαν και πήραν όλους τους οικονομικούς πόρους της Ελλάδας για την εξυπηρέτηση των αναγκών του πολέμου της Γερμανίας. Έτσι εμφανίστηκαν έλλειψη αγαθών πρώτης ανάγκης και φαινόμενα μαύρης αγοράς (πώλησης αγαθών σε υψηλές τιμές). Το χειμώνα 1941-1942 πέθαναν από πείνα χιλιάδες Αθηναίοι.

Ήταν λοιπόν φυσικό οι Έλληνες να αρχίσουν να αντιστέκονται στις κατοχικές δυνάμεις. Στις 30 Μαΐου 1941 ο **Μανώλης Γλέζος** και ο **Απόστολος Σάντας** ξεκρέμασαν από την Ακρόπολη τη ναζιστική σημαία. Η πράξη αυτή αποτέλεσε πλήγμα για τις κατοχικές δυνάμεις. Στη συνέχεια

Ναπολέων Ζέρβας, Δημήτριος Ψαρρός, Άρης Βελουχιώτης, αρχηγοί των αντιστασιακών ομάδων στην Ελλάδα. Φωτογραφίες αγνώστων οι δύο πρώτες, φωτογραφία Άρη Μελετζή η τρίτη.

γεννήθηκαν οι πρώτες αντιστασιακές οργανώσεις που αναπτύχθηκαν στην κατεχόμενη Ελλάδα:

- α) το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (ΕΑΜ),
- β) ο Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος (ΕΔΕΣ),
- γ) η Εθνική Και Κοινωνική Απελευθέρωση (ΕΚΚΑ),
- δ) ο Εθνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός (ΕΛΑΣ).

Το ΕΑΜ ιδρύθηκε με πρωτοβουλία του Κ.Κ.Ε. και συμμετοχή αριστερών και σοσιαλιστικών ομάδων και επιθυμούσε, μετά την Απελευθέρωση από τις δυνάμεις κατοχής, οι Έλληνες να επιλέξουν μόνοι τους τη διακυβέρνηση που θέλουν.

Ο ΕΔΕΣ δημιουργήθηκε από το συνταγματάρχη **Ναπολέοντα Ζέρβα** και επιθυμούσε μετά την Απελευθέρωση την αβασίλευτη δημοκρατία στην Ελλάδα.

Ο ΕΚΚΑ είχε επικεφαλής το συνταγματάρχη **Δημήτριο Ψαρρό** και είχε μικρότερη απήχηση από τις δύο προηγούμενες οργανώσεις.

Ο ΕΛΑΣ ήταν το ένοπλο στρατιωτικό τμήμα του ΕΑΜ και ιδρύθηκε τον Ιούνιο του 1942 από τον κομμουνιστή **Θανάση Κλάρα**, που έγινε γνωστός με το όνομα **Άρης Βελουχιώτης**, από τη στιγμή που πρωτοεμφανίστηκε στο χωριό Δομνίστα της Ευρυτανίας.

Οι αντιστασιακές ομάδες προέβαιναν σε σειρά σαμποτάζ εναντίον γερμανικών υποδομών και επιδέσεων εναντίον Γερμανών αξιωματούχων. Οι πιο σημαντικές πράξεις αντίστασης κατά την περίοδο της Κατοχής θα μπορούσαν να θεωρηθούν οι εξής:

- α) Τμήματα του ΕΛΑΣ και του ΕΔΕΣ με συμμετοχή Βρετανών καταδρομέων ανατίναξαν τη γέφυρα του Γοργοποτάμου, το Νοέμβριο του 1942,
- β) τον Ιανουάριο του 1943 μεγάλη γενική απεργία εμπόδισε τις αρχές κατοχής να στείλουν Έλληνες στη Γερμανία ως εργάτες,
- γ) ογκώδες συλλαλητήριο έγινε στην κηδεία του ποιητή **Κωστή Παλαμά**,
- δ) το ΕΑΜ ιδρύει την ΕΠΟΝ (την Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων).

Στην ελληνική αντίσταση δεν πρέπει να ξεχνάμε και τη σημαντική συμμετοχή των γυναικών. Η **Ηλέκτρα Αποστόλου**, η **Λέλα Καραγιάννη**, η **Ηρώ Κωνσταντοπούλου** διακρίθηκαν για

τη δράση τους, καθώς πολλές γενναίες γυναίκες δήλωναν ότι δεν μπορούσαν να είναι μητέρες και γυναίκες σκλάβων.

Οι αντιστασιακές ενέργειες προκαλούσαν αντίποινα των δυνάμεων Κατοχής σε βάρος του ελληνικού πληθυσμού. Ως αντίποινα για την ένοπλη αντίσταση των Ελλήνων οι γερμανικές δυνάμεις και οι *δοσίλογοι* συνεργάτες τους, ανάμεσα στις πολλές βίαιες πράξεις τους

- α) εκτέλεσαν, ως αντίποινα για νεκρούς Γερμανούς αλεξιπτωτιστές, κατοίκους του χωριού Κοντομαρί, στην Κρήτη (1941),
- β) έκαψαν τα Καλάβρυτα και εκτέλεσαν 1.100 κατοίκους (1943),
- γ) σκότωσαν σε μπλόκο στην Κοκκινιά και τον Πειραιά πολλούς κατοίκους (1944),
- δ) έκαψαν το Δίστομο και εκτέλεσαν τους κατοίκους του (1944).

Αυτά τα αντίποινα δεν πτόησαν την Αντίσταση, που κορύφωσε τις ενέργειές της για αγώνα κατά των κατακτητών. Το ΕΑΜ και ο ΕΛΑΣ έλεγχαν μία μεγάλη γεωγραφική έκταση στην ορεινή ηπειρωτική Ελλάδα, που την ονόμασαν «ελεύθερη Ελλάδα». Το Μάρτιο του 1944 το ΕΑΜ ίδρυσε την ΠΕΕΑ (*Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης*), η οποία με έδρα τις Κορυσχάδες Ευρυτανίας προκήρυξε εκλογές με συμμετοχή και γυναικών, οι οποίες έως τότε στην Ελλάδα δεν είχαν δικαίωμα ψήφου. Από τους εκλεγμένους δημιουργήθηκε η λεγόμενη «κυβέρνηση του βουνού». Έτσι στο 1944, η Ελλάδα διοικείτο από τέσσερις διαφορετικές πηγές εξουσίας:

- α) την κυβέρνηση του Κάιρου, που ελεγχόταν από το βασιλιά **Γεώργιο Α΄** και τις συμμαχικές κυβερνήσεις,
- β) την κατοχική Γερμανική στρατιωτική διοίκηση, που ήταν η ουσιαστική εξουσία στο εσωτερικό της χώρας και κυρίως τις πόλεις,
- γ) την επίσημη κυβέρνηση της Αθήνας, που την έλεγχε η Γερμανική διοίκηση,
- δ) την ΠΕΕΑ (*Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης*), που έλεγχε την ορεινή κυρίως περιφέρεια της χώρας.

Α) Εκτελεστικό απόσπασμα Γερμανών, Β) Κρητικοί διασωθέντες (Γαλάνης και Βλιζάκης), Γ) νεκροί Κρητικοί εκτελέσεων στο Κοντομαρί Κρήτης 1941, φωτογραφίες Weixler, Franz Peter, Bundesarchiv - Bild_101I-166-0525-30, _Kreta, _Kondomari.

Μετά τις ήττες των Γερμανών στο Στάλινγκραντ και το Αφρικανικό Μέτωπο άρχισε η αντίστροφη μέτρηση για την απελευθέρωση και της Ελλάδας. Οι συμμαχικές δυνάμεις ανέλαβαν αποφασιστικό ρόλο. Μετά τις συμφωνίες της Καζέρτας και του Λιβάνου, όπου αποφασίστηκε το πώς θα διοικηθεί η Ελλάδα, όταν απελευθερωθεί, η Απελευθέρωση έγινε στις 12 Οκτωβρίου 1944 και την εξουσία ανέλαβε, με την υπόδειξη των Βρετανών, ο Γεώργιος Παπανδρέου ως πρωθυπουργός.

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Η πρώτη μορφή αντίστασης στη γερμανική Κατοχή: άρνηση συνεργασίας.

«Η άπλη καθεστώς αντίστασης περιλαμβάνει πολλές μορφές πάλης. Πρώτα-πρώτα την άρνηση κάθε συνεργασίας με τους ξένους. Εσύ και η ομάδα σου και κάθε άλλος που θα αντιμετωξίται από σένα πρέπει να άπορρίγεται να θέματα άπορρίξονται βοήθεια στην ξένη κατοχική. Ν' άπορρίγεται να τους μιλάνε, ν' άπορρίγεται να θέματα κάθε πληροφορία, ν' άπορρίγεται να τους βοηθάτε σε ό,τι επί ζητούν να βοηθάτε πάντα άπορρηκή άπορρη. Κάθε δουλειά προβάλλει στην άπορρητική τους είναι άπορρηματιώ. Να μην άπορρίξεται στις

Δ. Γληνός, *Τι είναι και τι θέλει το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο*, Αθήνα, 1944, σ.60

2. Οι Ιταλοί καίνε τη Σαϊδόνα στη Μάνη το 1941.

“Οι Ιταλοί κάψανε 22 σπίτια περίπου, μπήκε μια ομίχλη και βλέπαμε από μακριά έτσι το χωριό. Ακούγαμε τους κρότους και λέγαμε ότι πρέπει να πάμε κάτω... Οι Ιταλοί, όταν κατέβηκαν κάτω, μάζεψαν όσα γυναικόπαιδα βρήκαν και τα πήγαν στην Καρδαμύλη, γέροντες, νέους...Το βράδυ κατεβήκαμε στο χωριό. Ήταν αλήθεια ότι ήταν μια θλίψη. Σπίτια καίγανε ακόμα, κατόγια. Όσα σπίτια κάψανε τα είχαν κλέψει κιόλας με μεγάλη συμμετοχή των ρουφιάνων...”, Γ. Καρακατσιάνης, μαρτυρία Μιχάλη Ξυδέα, *Ο Πόλεμος στη Μάνη. Κατοχή, Αντίσταση και Εμφύλιος (1940-1950) μέσα από αφηγήσεις ζωής και ανέκδοτα αρχεία*, 2013, τ. 2, σ. 42.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

- 1 | Μία ομάδα μαθητών, που θα το επιλέξει, χωριζόμενη σε δύο υπο-ομάδες, μπορεί να συλλέξει φωτογραφίες σχετικές με τον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο 1940-1941, να τις τοποθετήσει σε χρονική σειρά, να τις επενδύσει με τα κατάλληλα τραγούδια εποχής και να φτιάξει ένα power point 15-20 λεπτών. Στη συνέχεια η ομάδα θα απαντήσει σε πιθανές ερωτήσεις και απορίες της τάξης και τα συμπεράσματα μπορούν να καταγραφούν.
- 2 | Μία άλλη ομάδα μαθητών, που θα το επιλέξει, χωριζόμενη σε δύο υπο-ομάδες, μπορεί να συλλέξει φωτογραφίες σχετικές με την Πείνα στην Κατοχή 1940-1941, να τις τοποθετήσει σε χρονική σειρά, να τις επενδύσει με τα κατάλληλα τραγούδια εποχής και να φτιάξει ένα power point 15-20 λεπτών. Στη συνέχεια η ομάδα θα απαντήσει σε πιθανές ερωτήσεις και απορίες της τάξης και τα συμπεράσματα μπορούν να καταγραφούν.
- 3 | Μία τρίτη ομάδα μαθητών, που θα το επιλέξει, χωριζόμενη σε δύο υπο-ομάδες, μπορεί να συλλέξει προφορικές μαρτυρίες από συγγενείς, παππούδες, προπαππούδες, γείτο-

νες που μετείχαν στον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο και έζησαν την περίοδο της Κατοχής. Αυτό μπορεί να γίνει είτε με απομαγνητοφώνηση είτε με βιντεοσκόπηση. Ακολουθώντας θα μπορούσε να μοντάρει τις αφηγήσεις και να φτιάξει ένα ηχητικό ή κινηματογραφικό απόσπασμα 15-20 λεπτών. Η ομάδα μπορεί να έχει ετοιμάσει σε συνεργασία με τον καθηγητή/ την καθηγήτρια του μαθήματος μία σειρά από ερωτήσεις ή να αφήσει την αφηγήτρια/ τον αφηγητή να αφηγηθεί μία αφήγηση ζωής. Η εργασία θα παρουσιαστεί στην τάξη. Στη συνέχεια η ομάδα θα απαντήσει σε πιθανές ερωτήσεις και απορίες της τάξης και τα συμπεράσματα μπορούν να καταγραφούν.

4 | Μία ομάδα μαθητών, που θα το επιλέξει, χωριζόμενη σε δύο υπο-ομάδες, μπορεί να ερευνήσει στην ευρύτερη περιοχή του για τόπους μνήμης, όπου οι δυνάμεις κατοχής εκτέλεσαν μαζικά Έλληνες. Αφού εντοπίσει τις περιοχές, μπορεί να πραγματοποιήσει εκτός μαθήματος μία επιτόπια έρευνα για φωτογράφιση και να συλλέξει περισσότερες πληροφορίες για τον κάθε τόπο. Στη συνέχεια μπορεί να φτιάξει ένα power point 15-20 λεπτών και να παρουσιάσει την εργασία της. Καλό θα ήταν, σε συνεργασία με τη διευθύντρια/διευθυντή του σχολείου και τη διδάσκουσα/ διδάσκοντα καθηγήτρια/ καθηγητή, να οργανωθεί μία εκδρομή του τμήματος στο συγκεκριμένο τόπο μνήμης (ή στους τόπους μνήμης, αν είναι αρκετοί και σε κοντινή απόσταση) και η εργασία να πραγματοποιηθεί με μορφή ξενάγησης από την ομάδα στην τάξη. Στη συνέχεια η ομάδα θα απαντήσει σε πιθανές ερωτήσεις και απορίες της τάξης και τα συμπεράσματα μπορούν να καταγραφούν.

ΤΙ ΕΙΔΑΜΕ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ενώ ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος δεν άφησε τραγικά αποτυπώματα στους Έλληνες, ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, παρά την αντιστασιακή τους γενναιότητα, άφησε ανεξίτηλα σημάδια τρόμου, αποτροπιασμού και τραυμάτων.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<https://archive.ert.gr/155631/> (Ο ελληνοϊταλικός Πόλεμος)

<https://archive.ert.gr/33459/> (Ο μεγάλος λιμός)

<https://archive.ert.gr/8126/> (Η αρχή του ένοπλου Αγώνα)

<https://archive.ert.gr/8138/> (Η οργανωμένη τρομοκρατία των κατακτητών)

<https://archive.ert.gr/8146/> (Η Απελευθέρωση)

<https://archive.ert.gr/98231/> (πχπτικό αρχείο από Γ. Παπανδρέου κατά την Απελευθέρωση).

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

Εαρινή Επίθεση: Η επιθετική αντεπίθεση που εξαπέλυσε η Ιταλία στον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο το Μάρτιο του 1941, η οποία απέτυχε.

Δοσίλογοι: Έλληνες που συνεργάστηκαν με τις κατοχικές δυνάμεις στην κατεχόμενη κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο Ελλάδα.

Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης: Η κυβέρνηση που σχηματίστηκε από το Ε.Α.Μ. και τα συνεργαζόμενα με αυτό κόμματα και οργανώσεις, κατά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, στην Ελεύθερη Ελλάδα. Σκοπός της ήταν η διοίκηση και η οργάνωση της δημόσιας ζωής στις απελευθερωμένες από τους Γερμανούς περιοχές.

ΕΝΟΤΗΤΑ 15

ΑΠΟ ΤΟ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ ΣΤΟΝ "ΨΥΧΡΟ ΠΟΛΕΜΟ"

ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ - ΣΤΟΧΟΙ

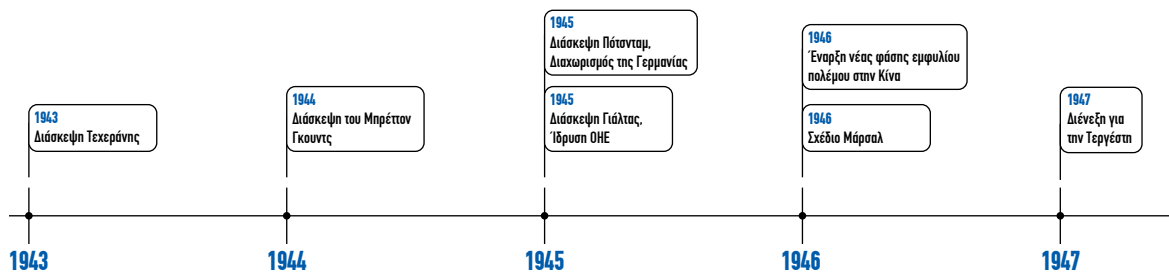
Το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου οδήγησε α) τον κόσμο σ' έναν άλλο πόλεμο, τον Ψυχρό Πόλεμο, ανάμεσα στις Η.Π.Α. και τη Σοβιετική Ένωση, και β) την Ελλάδα σ' έναν Εμφύλιο Πόλεμο.

Στόχος είναι να συνειδητοποιήσουν τα παιδιά ότι το τέλος ενός δεύτερου στη σειρά μεγάλου πολέμου οδηγεί σε συγκρούσεις τους νικητές για το ποιος θα επικυριαρχήσει.

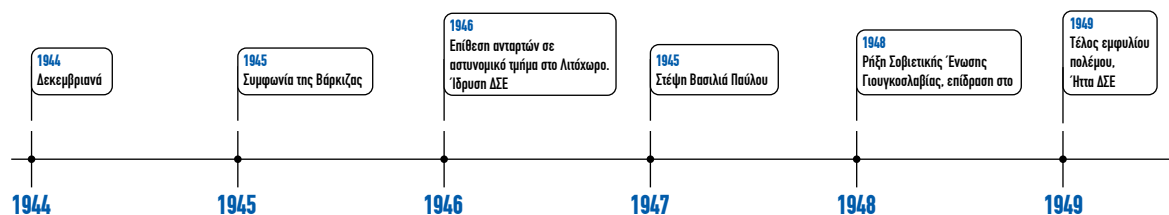
ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: ΟΗΕ, λαϊκές δημοκρατίες, σχέδιο Μάρσαλ, Ψυχρός Πόλεμος, Δεκεμβριανά, συμφωνία Βάρκιζας.

ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ

ΑΠΟ ΤΟ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ ΣΤΟΝ ΨΥΧΡΟ ΠΟΛΕΜΟ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Οι συνέπειες του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου ήταν τρομακτικές για το νεότερο κόσμο:

- α) 50.000.000 εκατομμύρια άνθρωποι ήταν νεκροί και αγνοούμενοι- οι περισσότεροι Ευρωπαίοι,
- β) 20.000.000 άνθρωποι σκοτώθηκαν στη Σοβιετική Ένωση (60% άμαχοι),
- γ) η Ευρώπη ήταν ένα ερείπιο (6.000.000 σπίτια καταστραμμένα στη Σοβιετική Ένωση, το 80% της βιομηχανίας της Πολωνίας καταστράφηκε, πόλεις όπως το Λονδίνο, το Βερολίνο, το Ναγκασάκι, η Αγία Πετρούπολη ισοπεδώθηκαν, το 75% της ελληνικής εμπορικής ναυτιλίας δεν υπήρχε πια),
- δ) το βιοτικό επίπεδο είχε καταρρεύσει (πείνα, δυστυχία και μαύρη αγορά επικρατούσαν στη Γερμανία και την Αυστρία),
- ε) έγιναν βιασμοί, μαζικές εκτελέσεις, Ολοκαύτωμα Εβραίων, ανατριχιαστικά εγκλήματα από τους «γιατρούς του θανάτου» (πειράματα των ναζί γιατρών σε ανθρώπους),
- στ) το αίσθημα ατιμωρησίας πολλών θυτών του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου επικρατούσε.

Η διάσκεψη της Γιάλτας στη Ρωσία, στην οποία οι νικητές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (Μεγάλη Βρετανία, ΗΠΑ, Ρωσία) μοίρασαν σε σφαίρες επιρροής το μεταπολεμικό κόσμο. Από αριστερά καθιστοί: Τσώρτσιλ, Ρούζβελτ, Στάλιν. Φωτογραφία από Army Signal Corps Collection in the U.S. National Archives

Η μεταπολεμική κοινωνία δέλησε να βρει τρόπους, για να λύσει από το σημείο εκείνο και πέρα τα προβλήματα της ανθρωπότητας ειρηνικά. Δύο παγκόσμιοι πόλεμοι σε διάστημα τριάντα χρόνων ήταν κάτι ολέθριο. Επειδή συνειδητοποίησε ότι η ΚτΕ δεν επιτέλεσε το σκοπό της, δημιούργησε έναν άλλο διεθνή οργανισμό, ο οποίος θα διασφάλιζε την ειρήνη στον κόσμο. Ο Οργανισμός αυτός ονομάστηκε *Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών* (Ο.Η.Ε.). Ο *Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών* (Ο.Η.Ε.) ιδρύθηκε το 1945 με συμμετοχή πενήντα (50) κρατών. Η έδρα του ήταν και εξακολουθεί να είναι η Νέα Υόρκη.

Τα όργανα του ΟΗΕ ήταν

- α) το Συμβούλιο Ασφαλείας (με πέντε μόνιμα μέλη, Η.Π.Α., Σοβιετική Ένωση, Μ. Βρετανία, Γαλλία και Κίνα, που είχαν και έχουν την πιο μεγάλη δύναμη στις διεθνείς αποφάσεις),
- β) η Γενική Συνέλευση (που μετέχουν όλα τα κράτη),
- γ) η Γενική Γραμματεία.

Παρά κάποιες επιτυχίες (ιταλογιογκοσλαβική διένεξη για την Τεργέστη το 1947) δεν κατορθώθηκε να επιβληθεί το διεθνές δίκαιο (περίπτωση τουρκικής εισβολής στην Κύπρο το 1974).

Ωστόσο ο Ο.Η.Ε. παρέχει έως σήμερα ανθρωπιστική βοήθεια και διασώζει την πολιτισμική κληρονομιά.

Μετά το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου οι ηγέτες των ΗΠΑ, **Ρούζβελτ**, της Σοβιετικής Ένωσης, **Στάλιν**, και της Μ. Βρετανίας, **Τσόρτσιλ**, συναντήθηκαν το 1945 στη Γιάлта της Ουκρανίας και το Πότσνταμ της Γερμανίας (είχαν μία πρώτη συνάντηση στην Τεχεράνη λίγο νωρίτερα). Εκεί αποφάσισαν για το μεταπολεμικό χωρισμό του κόσμου και της Γερμανίας σε σφαίρες επιρροής.

Η πρώτη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ με τη συμμετοχή 51 κρατών πραγματοποιήθηκε στο Central Hall, του Ουέστμινστερ του Λονδίνου, 10/1/1946. Φωτογραφία από το Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης του ΟΗΕ, <https://unric.org/el/1941-1950-2/>.

- α) Η Σοβιετική Ένωση, επικαλούμενη τις δυσίες των 20.000.000 νεκρών και την ανάγκη να ασφαλίσει τα σύνορά της, θα έλεγχε την Αν. Ευρώπη και τα Βαλκάνια (εκτός της Ελλάδας) και
- β) η Γερμανία χωρίστηκε αρχικά σε τέσσερις (4) ζώνες (αγγλική, γαλλική, σοβιετική και αμερικανική) με το Βερολίνο να είναι υπό κοινό συμμαχικό έλεγχο, ενώ λίγο αργότερα χωρίστηκε σε Δυτική και Ανατολική Γερμανία.

Οι χώρες που πέρασαν στη δικαιοδοσία της Σοβιετικής Ένωσης ονομάστηκαν *λαϊκές δημοκρατίες*. Οι χώρες της Αν. Ευρώπης (Τσεχοσλοβακία, Ουγγαρία, Πολωνία, Αν. Γερμανία) και των Βαλκανίων (Γιουγκοσλαβία, Αλβανία, Ρουμανία, Βουλγαρία, εκτός Ελλάδας) ακολούθησαν το σοβιετικό μοντέλο διοίκησης, που καταργούσε την ατομική ιδιοκτησία κι έδινε τον έλεγχο των μέσων παραγωγής στο Κράτος. Η Γιουγκοσλαβία και η Αλβανία με το πέρασμα των χρόνων διαφοροποιήθηκαν κάπως από το σοβιετικό μοντέλο. Τις χώρες αυτές, ο **Τσόρτσιλ** τις ονόμασε «σιδηρούς παραπέτασμα». Το 1946 ξεκίνησε, άλλωστε, και στην Κίνα ένας εμφύλιος πόλεμος, που θα έφερνε αργότερα το Κομμουνιστικό Κόμμα στην εξουσία.

Οι Η.Π.Α. το 1946, φοβούμενες μήπως η κομμουνιστική ιδεολογία διαδοθεί και στη Δυτική Ευρώπη, παραχώρησαν στις χώρες της δυτικής Ευρώπης οικονομική βοήθεια ύψους 13 δισεκατομμυρίων δολαρίων, για να αντιμετωπιστούν οι καταστροφές του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου. Αυτό το πρόγραμμα ονομάστηκε *σχέδιο Μάρσαλ* από το όνομα του υπουργού εξωτερικών των Η.Π.Α., που το οργάνωσε. Οι Η.Π.Α., που μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ηγήθηκαν οικονομικά και γεωπολιτικά του δυτικού κόσμου, αφού η οικονομία της Μεγάλης Βρετανίας κατέρρευσε, προώθησαν ως τρόπο ζωής το μοντέλο της ελεύθερης οικονομίας. Το 1944 στο Μπρέττον Γουντς του Νιου Χαμσάιρ στις Η.Π.Α., 44 χώρες που θα ανήκαν από τότε και στο εξής στη Δύση προσδιόρισαν σταθερές ισοτιμίες των νομισμάτων τους μεταξύ τους με βάση το αμερικανικό δολάριο. Έτσι ξεκίνησε η κυριαρχία των Η.Π.Α. στο δυτικό κόσμο.

Ανάμεσα στο σοβιετικό μοντέλο των *λαϊκών δημοκρατιών* και στο δυτικό τρόπο ζωής δημιουργήθηκε μία τεράστια αντίθεση. Ο ιδεολογικός, οικονομικός, πολιτικός, πολιτιστικός και αθλητικός ανταγωνισμός Η.Π.Α. και Σοβιετικής Ένωσης από τα τέλη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου έως την κατάρρευση των σοβιετικών καθεστώτων το 1989, ονομάστηκε *Ψυχρός Πόλεμος*.

Στην Ελλάδα, την ίδια περίοδο, ξέσπασε ένας οδυνηρός εμφύλιος πόλεμος ανάμεσα σε όσους υποστήριζαν το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ κι αναζητούσαν υποστήριξη από τη Σοβιετική Ένωση και τις ομάδες που υποστήριζαν την επιλογή των Βρετανών για επάνοδο του βασιλιά **Γεωργίου Β΄** και των προπολεμικών κομμάτων. Μετά την Απελευθέρωση η κυβέρνηση **Παπανδρέου**, που ήταν επιλογή των Βρετανών, αποφάσισε τον αποπλισμό του ΕΛΑΣ. Αυτό προκάλεσε την αντίδραση του ΕΑΜ, που οργάνωσε συλλαλητήριο το Δεκέμβριο του 1944 στην Αθήνα. 30 άνθρωποι σκοτώθηκαν κι έτσι ξεκίνησε η σύγκρουση ανάμεσα στον ΕΛΑΣ και τις κυβερνητικές δυνάμεις (*Δεκεμβριανά*), που τις βοηθούσαν οι Βρετανοί, οι οποίοι κατά τον **Τσόρτσιλ** επιθυμούσαν γρήγορο και άμεσο χτύπημα, για να προκαταλάβουν το ΕΑΜ.

Από το λεγόμενο πρώτο εμφύλιο πόλεμο (1944) ο ΕΛΑΣ ηττήθηκε και η Ελλάδα ανήκε στη σφαίρα επιρροής της Μ. Βρετανίας. Τότε, το Φεβρουάριο του 1945, υπογράφηκε η *συμφωνία της Βάρκιζας*. Μ' αυτή ο ΕΛΑΣ, στον οποίο επικυριάρχησε πλέον το Κ.Κ.Ε., θα παρέδιδε τα όπλα στις κυβερνητικές δυνάμεις και θα διαλυόταν με αντάλλαγμα την αμνηστία (δεν θα τιμωρούνταν οι στρατιώτες του ΕΛΑΣ για όσες/όσους σκότωσαν στον Εμφύλιο) και την απομάκρυνση των δοσίλογων από τη διοίκηση.

Οι όροι της συμφωνίας δεν τηρήθηκαν με αποτέλεσμα να ασκείται βία εναντίον αριστερών και οικογενειών Εαμιτών και Ελασιτών, να γίνουν εκλογές το 1946, στις οποίες το Κ.Κ.Ε. με εντολή του νέου αρχηγού του, **Νίκου Ζαχαριάδη**, απείχε και από τις οποίες επανήλθε στην Ελλάδα ο βασιλιάς **Γεώργιος Β΄**.

Ο εμφύλιος πόλεμος εντάθηκε την περίοδο 1946-1948

- α) με τις εξορίες στη Μακρόνησο και τις διώξεις εναντίον των οικογενειών αριστερών από δεξιές παραστρατιωτικές ομάδες, ομάδες ένοπλων αντικομμουνιστών, που δρούσαν παράλληλα με το κράτος και ονομάστηκαν παρακράτος,
- β) με την επάνοδο του **Γε-**

Η Διάσκεψη του Μπρέτον Γουντς (1944). Ο Αμερικανός Henry Morgenthau αγορεύει και οι εκπρόσωποι Σοβιετικής Ένωσης και Μεγάλης Βρετανίας (John Maynard Keynes) συζητούν. Φωτογραφικό Αρχείο Παγκόσμιας Τράπεζας, Αρχείο Μπρέτον Γουντς.

- ωργίου Β΄ και τη διαδοχή του από τον αδελφό του **Παύλο**, όταν ο πρώτος πέθανε, το 1947,
- γ) με την επίθεση μίας αντάρτικης ομάδας υπό τον **Μάρκο Βαφειάδη** σε αστυνομικό τμήμα στο Λιτόχωρο Πιερίας και
- δ) με την ίδρυση του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας (ΔΣΕ) το Δεκέμβριο του 1946.

Όμως εξωγενείς παράγοντες έκριναν την τύχη του ελληνικού εμφύλιου πολέμου:

- α) Η ρήξη Σοβιετικής Ένωσης και Γιουγκοσλαβίας, η οποία ενίσχυε τον ΔΣΕ και
- β) η ενεργός αμερικανική επέμβαση εναντίον του ΔΣΕ

οδήγησαν το 1949 τον κυβερνητικό στρατό υπό την ηγεσία των στρατηγών **Παπάγου** και **Βαν Φλιτ** στη νίκη. Οι μαχητές του ΔΣΕ πέρασαν τα ελληνοαλβανικά σύνορα το 1949 και από εκεί με εποπτεία από την Σοβιετική Ένωση, που τους υποστήριζε, έφτασαν στις *λαϊκές δημοκρατίες*.

Οι επιπτώσεις του ελληνικού εμφύλιου πολέμου για την ελληνική κοινωνική, πολιτική και οικονομική ζωή ήταν ζοφερές:

- α) 50.000 νεκροί, 80.000 πολιτικοί πρόσφυγες και 700.000 Έλληνες μετανάστες στις *λαϊκές δημοκρατίες*,
- β) τεράστιες υλικές ζημιές,
- γ) διατήρηση της έλλειψης ελευθερίας στην Ελλάδα και στα χρόνια μετά τον εμφύλιο,
- δ) έλεγχος της ελληνικής πολιτικής ζωής από τις Η.Π.Α.

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Στη μεταπολεμική Ευρώπη επικρατούσε το αίσθημα ατιμωρησίας των θυτών του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

«Έτσι, στην ΟΔΓ [Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, δηλαδή Δυτική Γερμανία], μέχρι σήμερα δεν τιμωρήθηκε κανένας από τους υπευθύνους για τις 60.000 θανατικές καταδίκες της ναζιστικής δικαιοσύνης....π.χ. για τις μαζικές σφαγές στα Καλάβρυτα, στο Δίστομο και σε αμέτρητους άλλους μαρτυρικούς τόπους στην Ελλάδα, μέχρι σήμερα δεν έχει καταδικαστεί ούτε ένας...» Χ. Φλάισερ, Οι πόλεμοι της μνήμης. Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος στη Δημόσια Ιστορία, Αθήνα, Νεφέλη, 2008, σ. 51, 69, 77.

2. Σφαγές στον ελληνικό εμφύλιο κατά τα Δεκεμβριανά.

α) *«Τη Νύχτα 9ης προς 10 Δεκεμβρίου [1944] δολοφονήθηκαν 37 αιχμάλωτοι χωροφύλακες στα διυλιστήρια της ΟΥΛΕΝ [Εταιρίας Ύδρευσης της Αθήνας] από μέλη της πολιτοφυλακής [ΟΠΛΑ, Ομάδες Πολιτοφυλακής Λαϊκού Αγώνα, κανονική και μυστική αστυνομία του ΕΛΑΣ]. Κατά την ακροαματική διαδικασία παρατέθηκαν ανατριχιαστικές μαρτυρίες. Πρόεδρος:
_ Πώς τους σκοτώσανε;*

Κατηγορούμενος:

– Ο Τζογανάκης μου είπε ότι ο Ορέστης τους έδωσε το τσεκούρι. Χτύπαγε ο Τζογανάκης με την ανάποδη του τσεκουριού στο πίσω μέρος του κεφαλιού τον εκτελούμενο. Ύστερα τους παίρνανε δύο της πολιτοφυλακής και τους πηγαίνανε πιο πέρα, όπου τους έσφαζε αποτελειώνοντάς τους ο ανάρτης Μπάμπης. Έτσι εκτελεστήκανε όλοι οι χωροφύλακες... Τους πέρανε έναν έναν από το στρατόπεδο, τους λέγανε ότι θα πάνε για ανάκριση, τους γδύνανε κι ύστερα τους παραδίνανε για εκτέλεση...

– Πρόεδρος: Πώς γινόταν η εκτέλεσις;

– Τζογανάκης: Έπαιρναν έναν έναν από το κρατητήριο. Τους πηγαίνανε στον Ορέστη. Αυτός με άλλους πολιτοφύλακες τους έγδυναν. «Γδύσου» του λέγανε «για να φας ένα ξύλο ανάρτικο». Ύστερα τον οδηγούσανε στο μέρος που βρισκόμουνα εγώ. Δηλαδή καμιά δεκαριά μέτρα πιο δω από το λάκκο. Εκεί του λέγανε «θγάλε τα παπούτσια σου».

Καθώς έσκυβε αυτός να θγάλη τα παπούτσια του εγώ που βρισκόμουνα πίσω του τον χτύπαγα με το τσεκούρι στο κεφάλι. Σωριαζότανε κάτω. Τότε τον έπαιρναν δύο πολιτοφύλακες. Ο ένας από τα πόδια, ο άλλος από τους ώμους και τον πηγαίνανε κοντά στο λάκκο. Εκεί τον παραλάβαινε ο Μπάμπης και του έκοβε το λαιμό με το μαχαίρι. Ύστερα τον ρίχνανε στον λάκκο», Εφημ. Ακρόπολις, Κ. Καζάκος, «Η μάχη της Αθήνας. Η αναμέτρηση που «έστειλε» την Ελλάδα στη Δύση», στο Ι. Χανδρινός, Κ. Καζάκος, Π. Δημητράκης, 1944. Ο ματωμένος Δεκέμβρης της Αθήνας. Ιστορία του Έθνους, τ. 10, Δεκέμβριος 2009, σ. 66.

- β) “Έδωσα 87 μάχες κι είχα μόνο ένα θύμα...Με ρωτήσανε αν έχω εχθρούς κι εγώ τους απαντώ πως όχι. Κι όταν μου λένε «μα, πώς», τους απαντώ ότι δεν έχω εχθρούς, γιατί τους σκότωσα όλους...Είχα μυαλό. Ήξερα πώς να οργανωθώ...Έκανα από πιο παλιά τις συνεργασίες μου, ήξερα που έπρεπε σε κάθε στιγμή ανάγκης να στηριχτώ, έφτιαχνα τις σχέσεις μου. Φτιάχτηκε η ομάδα μου...Στην ομάδα υπήρχε μπέσα. ..Αν δεν ήσουν πιστός, πάει. Τους δοκίμαζα και δεν το καταλαβαίνανε. Και μέσα στο παπούτσι κοίταγα ακόμα. Η βάση μου ήταν 100-150 άτομα. Σε όποιο χωριό πήγα να έβρισκα όσους άντρες ήθελα. Έβαζα το τσιγάρο επάνω στο δίκωχο τους, πυροβολούσα και το έκοβα το τσιγάρο στη μέση. Αν άκουγα κάτι, τους το έλεγα και όταν μου έλεγαν όχι, δεν ισχύει, τους έλεγα πάμε να τον σκοτώσουμε αυτόν που το είπε. Οπότε αναγκαστικά μαρτυρούσαν...Επιανα τον καθοδηγητή κι όλα τα άλλα ήταν αλυσίδα. Ο ένας οδηγούσε στον άλλο...Όταν κάνεις μια δουλειά, πρέπει να την κάνεις καλά, διαφορετικά να μην την κάνεις». Μαρτυρία Γ.Π., μέλους παραστρατιωτικών ομάδων την εποχή της λεγόμενης «λευκής τρομοκρατίας” στο Γ.Δ. Καρακατσιάνης, Ο πόλεμος στη Μάνη. Κατοχή, Αντίσταση, Εμφύλιος μέσα από αφηγήσεις πρωταγωνιστών και ανέκδοτες πηγές, Αρεόπολη, τ. Β΄, 2014, σ. 35-26.

3. Οι ΗΠΑ διοικούν ουσιαστικά τη μεταπολεμική Ελλάδα.

«Αυτή είναι πραγματικά η δεύτερη φορά μετά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο που η Ελλάδα κυβερνιόταν από μία αμερικανική χούντα-αν και δεν ονομάζεται έτσι-, που αποτελούνταν από τον πρεσβευτή Γκρέιντι, το στρατηγό Βαν Φλιτ και εμένα ως αρχηγό της αποστολής του Σχεδίου Μάρσαλ. Σύμφωνα με τους όρους της συμφωνίας αυτής, η Ελλάδα δεν μπορούσε να εισάγει ούτε να εξαίγει τίποτα χωρίς την άδειά μας. Ακόμα εμείς κανονίζαμε τις τιμές των εμπορευμάτων, καθορίζαμε τους φόρους, εγκρίναμε τα τραπεζικά δάνεια και ελέγγαμε το νόμισμα. Κατόπιν επιμονής του πρέσβη Πιουρεφόι, που διαδέχτηκε τον Γκρέιντι, η Ελλάδα αντικατέστησε το εκλογικό σύστημά της με ένα άλλο το οποίο σχεδιάστηκε για να αφανίσει τα μικρά κόμματα και να τερματίσει την ανάγκη κυβερνητικών σχηματισμών, όπως εκείνων της μεταπολεμικής Γαλλίας, που, ως γνωστόν, ήταν ασταθείς και αναποτελεσματικοί». Τζον

Νουβέιν, “*The Christian Century Magazine*”, 2, Οκτώβριος 1968. Βλέπε Ηλ. Θερούς, *Η γερμανική ηγεμονία, ψευδαισθήσεις και πραγματικότητα*, Αθήνα, Το Βήμα, 2015, σ. 161.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

1 Το πιο αποφασιστικής σημασίας όργανο του Ο.Η.Ε. είναι το Συμβούλιο Ασφαλείας, το οποίο επηρεάζει τον πλανήτη και αποτελείται από πέντε μόνιμα μέλη, Η.Π.Α., Σοβιετική Ένωση [τώρα Ρωσία], Μ. Βρετανία, Γαλλία και Κίνα, που είχαν και έχουν την πιο μεγάλη δύναμη στις διεθνείς αποφάσεις. Τα μόνιμα αυτά μέλη συμμετέχουν στο Συμβούλιο Ασφαλείας αδιάκοπα από το 1945 έως και σήμερα. Πώς κρίνετε από άποψη ίσων δικαιωμάτων και δημοκρατικών διαδικασιών τον τρόπο λειτουργίας του Συμβουλίου Ασφαλείας και του Ο.Η.Ε.; Να αναπτύξετε τις απόψεις σας ή και να προτείνετε τρόπους για την καλύτερη και πιο παραγωγική λειτουργία του ΟΗΕ σε μία παράγραφο.

2 α) Με βάση τον προηγούμενο διάλογο της πηγής 1α επιλέξτε Σ για καθεμιά από τις σωστές και Λ για καθεμιά από τις λανθασμένες παρακάτω προτάσεις:

- Κατά τα Δεκεμβριανά ομάδες πολιτοφυλακής του ΕΛΑΣ δολοφονούσαν χωροφύλακες που συλλάμβαναν. Σ, Λ.
- Ο καπετάν Ορέστης ήταν ο υπεύθυνος αρχηγός της χωροφυλακής. Σ, Λ.
- Ο αντάρτης Μπάμπης έσφαζε τους χωροφύλακες με τσεκούρι. Σ, Λ.
- Ο διάλογος αφορά δίκη εναντίον ακροδεξιών παρακρατικών δυνάμεων. Σ, Λ.
- Ο διάλογος αφορά δίκη ανταρτών του ΕΛΑΣ που διέπραξαν σφαγές κατά τα Δεκεμβριανά. Σ, Λ.

β) Με βάση την εξομολόγηση της πηγής 1β επιλέξτε Σ για καθεμιά από τις σωστές και Λ για καθεμιά από τις λανθασμένες παρακάτω προτάσεις:

- Η πηγή αυτή είναι δευτερογενής.
- Η πηγή αφορά την περίοδο 1967-1974.
- Ο αφηγητής υπήρξε μέλος δεξιάς παρακρατικής οργάνωσης.
- Ο αφηγητής ανάγκαζε τα μέλη της ομάδας του να διαπράττουν φόνους πολιτικών αντιπάλων.

Στη συνέχεια αιτιολογήστε με λίγα λόγια γιατί επιλέξατε το Σ ή το Λ σε κάθε περίπτωση και στα δύο παραδείγματα της πηγής 1.

3 α) Με βάση το ημερολόγιο του Τζον Νουβέιν (πηγή 3) από την παρουσία του στην Ελλάδα επιλέξτε Σ για καθεμιά από τις σωστές και Λ για καθεμιά από τις λανθασμένες παρακάτω προτάσεις:

- Η μαρτυρία αυτή αποτελεί πρωτογενή πηγή. Σ, Λ.
- Η μαρτυρία αναφέρεται στην περίοδο από το 1948 και μετά. Σ, Λ.
- Κατά τον Τζον Νουβέιν η Ελλάδα βοηθήθηκε για να αναπτυχθεί οικονομικά από τις ΗΠΑ. Σ, Λ.

- Κατά τον Νουβέιν ο Πιουρεφόι αποφάσισε το εκλογικό σύστημα στην Ελλάδα. Σ, Λ.
- Η επέμβαση των ΗΠΑ στην Ελλάδα είχε σκοπό η Ελλάδα να ακολουθήσει το παράδειγμα της Γαλλίας. Σ, Λ.

β) Στη συνέχεια αιτιολογήστε με λίγα λόγια γιατί επιλέξατε το Σ ή το Λ σε κάθε περίπτωση.

4 | Διαβάστε τα μυθιστορήματα του **Μεν. Λουντέμη**, *Οδός αβύσσου αριθμός 0* και του **Ανδρ. Φραγκιά Λοιμός**. Σε ποια περιστατικά αναφέρονται; Ποια είναι τα κοινά τους σημεία; Ποιες εντυπώσεις σας προκάλεσαν για τη μεταπολεμική ζωή στην Ελλάδα; Επιλέξτε να διαβάσετε μερικά αποσπάσματα που σας έκαναν εντύπωση από κάθε έργο.

ΤΙ ΕΙΔΑΜΕ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΥΤΗ

Είδαμε ότι το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου δεν έφερε αμέσως την ειρήνη, αλλά ο αγώνας για οικονομικό και γεωπολιτικό έλεγχο διαίρεσε τους νικητές κι άρχισε να διαιρεί και τον υπόλοιπο κόσμο.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-lor-8521-11257>

<https://archive.ert.gr/10854/>

<http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-aggregatedcontent-8526-1079>

<https://www.youtube.com/watch?v=AGyfkvnUex8>

<https://archive.ert.gr/75979/>

<https://archive.ert.gr/75981/>

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΑΠΟ ΤΟ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ ΣΤΟΝ ΨΥΧΡΟ ΠΟΛΕΜΟ

Ο.Η.Ε.: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, διεθνής οργανισμός που δημιουργήθηκε μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου με σκοπό να διασφαλίσει την ειρήνη σε όλο τον κόσμο.

Λαϊκές Δημοκρατίες: Οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης (Τσεχοσλοβακία, Ουγγαρία, Πολωνία, Αν. Γερμανία) και των Βαλκανίων (Γιουγκοσλαβία, Αλβανία, Ρουμανία, Βουλγαρία, εκτός Ελλάδας) που μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο πέρασαν στη δικαιοδοσία της Σοβιετικής Ένωσης και ακολούθησαν το σοβιετικό μοντέλο διοίκησης, που καταργούσε την ατομική ιδιοκτησία κι έδινε τον έλεγχο των μέσων παραγωγής στο Κράτος.

Σχέδιο Μάρσαλ: Πρόγραμμα παραχώρησης το 1946 από τις Η.Π.Α. οικονομικής βοήθειας στις χώρες της δυτικής Ευρώπης ύψους 13 δισεκατομμυρίων δολαρίων, για να αντιμετωπιστούν τα ερείπια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και να μην βρεθούν στη σφαίρα επιρροής της Σοβιετικής Ένωσης.

Ψυχρός Πόλεμος: Ο ιδεολογικός, οικονομικός, πολιτικός, πολιτιστικός και αθλητικός ανταγωνισμός ΗΠΑ και Σοβιετικής Ένωσης από τα τέλη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου έως την κατάρρευση των σοβιετικών καθεστώτων το 1989.

Δεκεμβριανά: Η σύγκρουση στην Αθήνα το Δεκέμβριο του 1944 ανάμεσα στον ΕΛΑΣ και τις κυβερνητικές δυνάμεις, που έφτασαν από το εξωτερικό και τις βοήθυσαν οι Βρετανοί για το ποιος θα πάρει την εξουσία στη μεταπολεμική Ελλάδα.

Συμφωνία Βάρκιζας: Συμφωνία το Φεβρουάριο του 1945, με την οποία ο ηττημένος στα Δεκεμβριανά ΕΛΑΣ θα παρέδιδε τα όπλα στις κυβερνητικές δυνάμεις και θα διαλυόταν με αντάλλαγμα την αμνηστία και την απομάκρυνση των δοσίλογων από τη διοίκηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

Η ΑΚΜΗ

ΤΟΥ ΝΕΟΤΕΡΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ΑΠΟ ΤΟ ΝΕΟΤΕΡΟ
ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ

ΙΣΤΟΡΙΑ Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Α. Γουόρολ, *Campbell's Soup Cans* (Δοχεία Σούπας Κάμπελ), 1962, Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης, Νέα Υόρκη.
Η μεταπολεμική δυτική κοινωνία της αφθονίας και του καταναλωτισμού.

ΕΝΟΤΗΤΑ 16

Ο ΔΥΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ: ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ - ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΑ ΠΡΟΤΥΠΑ - Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟ ΔΥΤΙΚΟ ΚΟΣΜΟ

ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ - ΣΤΟΧΟΙ

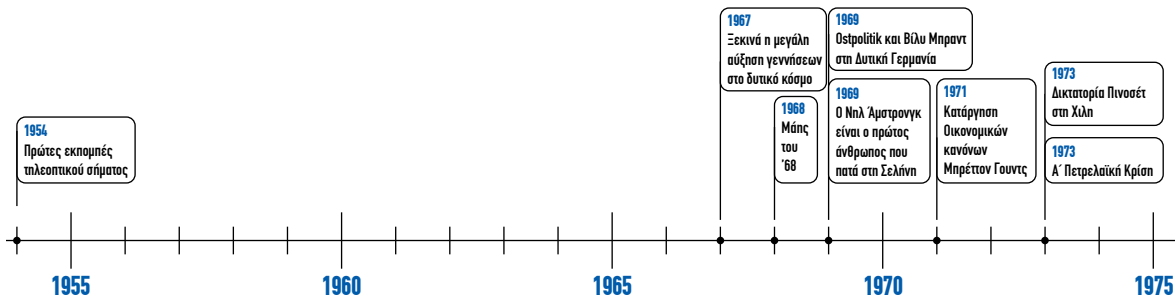
Ο σύγχρονος καταναλωτικός τρόπος ζωής με επίκεντρο τις μεγαλουπόλεις ήταν το ξεκίνημα της ακμής του νεότερου κόσμου. Η Ελλάδα ακολούθησε αυτό το φιλελεύθερο μοντέλο ζωής του δυτικού μεταπολεμικού κόσμου.

Στόχος τίθεται να κατανοηθεί η διαμόρφωση του σύγχρονου τρόπου ζωής στο δυτικό κόσμο, οι αντιδράσεις και η οριστική παρουσία της Ελλάδας στον κόσμο αυτό, που ηγούνταν οι Η.Π.Α.

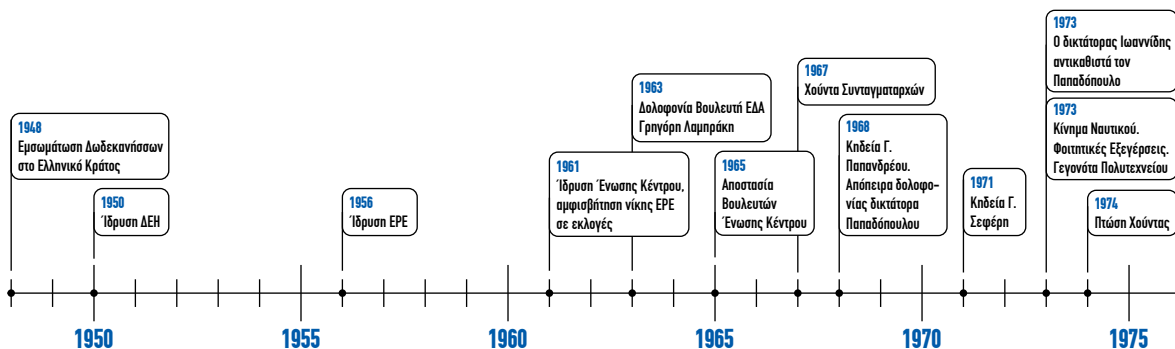
ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: δόγμα Τρούμαν, κράτος πρόνοιας, χίπις, Μάης του '68, αποστασία του '65, χούντα, Κυπριακό Ζήτημα.

ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ

Ο ΔΥΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ - ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ

Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟ ΔΥΤΙΚΟ ΚΟΣΜΟ

Από τη δεκαετία του '50 στο δυτικό κόσμο επικράτησε το λεγόμενο *δόγμα Τρούμαν*, δηλαδή οι Η.Π.Α. χορηγούσαν οικονομική βοήθεια στη Δυτική Ευρώπη, έπειδαν Αμερικανούς κεφαλαιούχους να επενδύουν σ' αυτή, επενδύονταν στα πολιτικά πράγματα χωρών, ώστε να εκλέγονται φιλοαμερικανικές και αντικομμουνιστικές κυβερνήσεις, ειδικά μάλιστα αφότου η Σοβιετική Ένωση είχε κατασκευάσει ατομική βόμβα. Μάλιστα, από το 1949, 12 χώρες της Βόρειας Αμερικής και της Ευρώπης είχαν δημιουργήσει στην Ουάσινγκτον έναν οργανισμό Βορειοατλαντικού Συμφώνου (NATO), για να προασπίσουν στρατιωτικά τα συμφέροντα του δυτικού κόσμου. Οι Η.Π.Α. είχαν την κυρίαρχη θέση στις χώρες αυτές.

Η μαζική παραγωγή και χρήση της τηλεόρασης αλλάζει τις καθημερινές συνήθειες. Αμερικανική οικογένεια παρακολουθεί τηλεόραση, φωτογραφία Evert F. Baumgardner, 1958, National Archives and Records Administration

Από το 1954, η ευρεία διάδοση της εκπομπής τηλεοπτικού σήματος στις Η.Π.Α. έφερε την οδόνη στο επίκεντρο της καθημερινότητας του μεταπολεμικού ανθρώπου. Στο λεγόμενο δυτικό κόσμο η οδόνη προέβαλλε εύκολα και γρήγορα νέα καταναλωτικά αγαθά. Αυτά γίνονταν αντικείμενο επιθυμίας των πολιτών, οι οποίοι άλλαζαν σιγά σιγά την ενδυμασία τους, τις διατροφικές τους επιλογές, τον τόπο και το χώρο κατοικίας τους, ζητώντας ολοένα και μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής στα νέα καταναλωτικά προϊόντα, που βασίζονταν στην τυποποίηση και τον αυτοματισμό. Η εξάπλωση των σούπερ μάρκετ, της μαζικής παραγωγής κι αγοράς ψυγείων, πλυντηρίων, ηλεκτρικών κουζινών, αυτοκινήτων διόγκωνε την επιθυμία απόκτησης υλικών αγαθών. Έτσι γεννήθηκε ως τρόπος ζωής η προβολή και η αναζήτηση της “κοινωνίας της αφθονίας”. Από το 1967 οι γεννήσεις στο δυτικό κόσμο άρχιζαν να φτάνουν στο υψηλότερο μεταπολεμικό σημείο τους και να πραγματοποιείται η χειραφέτηση της γυναίκας από προκαταλήψεις του παρελθόντος. Μάλιστα, το 1969 η διαστημική αποστολή του διαστημόπλοιου Apollo II με κυβερνήτη τον **Νηλ Άρμστονγκ**, οδήγησε την ανθρωπότητα για πρώτη φορά στη Σελήνη. Έτσι ο δυτικός φιλελεύθερος τρόπος ζωής έφερε το νεότερο κόσμο στην ακμή του. Αλλά αυτό το κυνήγι της καταναλωτικής αφθονίας γέννησε αντιδράσεις για το αν θα έπρεπε να περιορίζεται το ακραίο ατομικό κυνήγι του κέρδους.

Από το 1970 εντείνονταν οι πολιτικές προτάσεις για αυτοπεριορισμό του φιλελεύθερου μοντέλου, που πρότασαν οι Η.Π.Α. Η κατάργηση το 1971 της απόλυτης κυριαρχίας του δολαρίου με την αποκήρυξη των κανόνων του Μπρέττον- Γουντς σταμάτησε την περίοδο οικονομικής σταθερότητας. Η επακόλουθη πετρελαϊκή κρίση του 1973 αύξησε την παγκόσμια τιμή του πετρελαίου. Έτσι αυξήθηκαν οι αντιδράσεις στο φιλελεύθερο μοντέλο. Η πολιτική θεωρία, που επικράτησε στη Δυτική Ευρώπη με την πίεση των εργατικών συνδικάτων, η οποία υποστήριζε ότι η δημοκρατία θα πρέπει να συνδυάζεται με την κοινωνική δικαιοσύνη, την ισότητα, την κοινωνική ασφάλιση, τη δημόσια δωρεάν υγεία και εκπαίδευση, ονομάστηκε *κράτος πρόνοιας*. Πολλές χώρες της δυτικής Ευρώπης δοκίμασαν να ακολουθήσουν τέτοιες πολιτικές τη δεκαετία 1970-1980,

όπως η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας από το 1969 έως το 1982 με τους καγκελάριους **Μπραντ** (1969-1974) και **Σμιτ** (1974-1982), ενώ σε χώρες της Λατινικής Αμερικής, που το δοκίμασαν, έγιναν στρατιωτικά πραξικοπήματα, όπως για παράδειγμα στη Χιλή, το 1973, με τη δικτατορία του **Πινοσέτ**, που ανέτρεψε το σοσιαλιστή **Σαλβατόρ Αλιέντε**.

Εξεγέρση νέων, Γαλλία, Μάης '68.

Όμως ο καταναλωτικός/αστικός τρόπος ζωής της δυτικής κοινωνίας αμφισβητήθηκε κυρίως από τους νέους. Χαρακτηριστικά κινήματα νέων ήταν

- α) το κίνημα των «χίπις» και
- β) ο Μάης του '68 στη Γαλλία.

Στη μεταπολεμική Ελλάδα, μετά την αμνήστευση πολιτικών κρατούμενων, έγινε μία προσπάθεια πολιτικής κατευνασμού παρά το ότι το Κ.Κ.Ε. ήταν ακόμα παράνομο. Τα πολιτικά κόμματα που επηρέασαν την πολιτική ζωή ήταν

- α) ο Ελληνικός Συναγερμός με αρχηγό τον, αρχιστράτηγο πια, **Αλ. Παπάγο**,
- β) η Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση (Ε.Ρ.Ε.), που διαδέχτηκε ιδεολογικά τον Ελληνικό Συναγερμό, με αρχηγό τον **Κωνσταντίνο Καραμανλή**,
- γ) η Ένωση Κέντρου με αρχηγό τον **Γεώργιο Παπανδρέου** και
- δ) η Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά (Ε.Δ.Α.) με επικεφαλής τον **Ηλία Ηλιού**.

Πιο έντονη πολιτική στιγμή ήταν η έντονη αμφισβήτηση της εκλογικής νίκης της Ε.Ρ.Ε. το 1961, γεγονός που ξαναφούντωσε τα πολιτικά πάθη σε βαθμό που παρακρατικοί δολοφόνησαν στην Θεσσαλονίκη το 1963 το βουλευτή της Ε.Δ.Α., **Γρηγόρη Λαμπράκη**.

Σημαντικές εξελίξεις στην καθημερινή ζωή του ελληνικού στοιχείου από το 1948 έως το 1965, θα μπορούσαμε να σημειώσουμε ότι αποτέλεσαν

- α) η ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου στο ελληνικό κράτος (1948),
- β) η ίδρυση της Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ, 1950),
- γ) η ένταξη της Ελλάδας στη στρατιωτική συμμαχία των χωρών της Δύσης, του ΝΑΤΟ (1952),
- δ) η δημιουργία μεγάλων τεχνικών έργων στη χώρα,
- ε) η έναρξη της διαδικασίας ένταξης της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Ε.Ο.Κ., 1961),

στ) η συγκέντρωση του μεγάλου πληθυσμού της χώρας στην Αθήνα και η χωρίς σχέδιο τσιμεντοποίησή της,

ζ) η δημιουργία το 1960 της Κυπριακής Δημοκρατίας με πρόεδρο τον αρχιεπίσκοπο **Μακάριο** μετά τον πολύνεκρο αγώνα των Κυπρίων και την υπογραφή των *συνθηκών της Ζυρίχης* και του *Λονδίνου*.

Φεστιβάλ Χίπις, Γούντστοκ 1968

Η δυνατότητα συνεργασίας των κομμάτων της Ένωσης Κέντρου και της Ε.Δ.Α. μετά το 1965 οδήγησε τις Η.Π.Α. να ενταρρύνουν στρατιωτικές ομάδες να κινηθούν, ώστε να καταλάβουν την εξουσία με δικτατορία. Ως αφορμές για να γίνει δικτατορία στην Ελλάδα στις 21 Απριλίου 1967 θα συμπεριλαμβάναμε τις εξής:

- α) τη νίκη το 1963 της Ένωσης Κέντρου και η πρωθυπουργία της χώρας από τον **Γ. Παπανδρέου**, που προώθησε δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις (εκπαιδευτική μεταρρύθμιση **Παπανούτσου**) και περιόρισε τις αμερικανικές επεμβάσεις,
- β) την αντίδραση του βασιλιά **Παύλου** και, μετά το θάνατό του, το 1964, του διαδόχου του, **Κωνσταντίνου Β΄**, ο οποίος διαφώνησε με τον **Γ. Παπανδρέου** και απαίτησε αντισυνταγματικά να διορίζει ο ίδιος τον υπουργό Εθνικής Άμυνας,
- γ) την αποστασία του 1965, το ότι δηλαδή ο **Κωνσταντίνος Β΄** έπεισε με ποικίλους τρόπους βουλευτές της Ένωσης Κέντρου να καταψηφίσουν την κυβέρνηση **Γ. Παπανδρέου**,
- δ) την πολιτική αστάθεια και αβεβαιότητα σχηματισμού φιλοαμερικανικής και φιλοβασιλικής κυβέρνησης με τις εκλογές που προκηρύχθηκαν από Ε.Ρ.Ε. και Ένωση Κέντρου για το 1967.

Αυτά οδήγησαν στην επιβολή δικτατορίας από μία ομάδα συνταγματαρχών στις 21 Απριλίου 1967 με την υποστήριξη των Η.Π.Α. Η *χούντα* των συνταγματαρχών, όπως ονομάστηκε, πρόλαβε φιλοβασιλι-

Οι πρωτεργάτες της χούντας των Συνταγματαρχών. Από αριστερά Στυλιανός Πατακός, Γεώργιος Παπαδόπουλος, Νικόλαος Μακαρέζος.

κούς στρατηγούς, που ήθελαν να κάνουν αυτοί πρώτοι δικτατορία. Οι συνταγματάρχες έδωξαν τον **Κωνσταντίνο Β΄**, όταν ξαναπροσπάθησε να τους ανατρέψει.

Τα βασικά στοιχεία της διακυβέρνησης της χούντας των συνταγματάρχων θα μπορούσαν να συγκεφαλαιωθούν στα εξής:

Επιχείρηση “Αττίλας”, εισβολή Τουρκίας στη βόρεια Κύπρο, 1974

- α) Η χούντα με ηγέτες τους **Γ. Παπαδόπουλο**, **Στ. Πατακό** και **Ν. Μακαρέζο** (και από το 1973 τον **Δ. Ιωαννίδη** που απομάκρυνε τον έως τότε πιο ισχυρό άντρα της, τον **Παπαδόπουλο**), επικαλέστηκε την ανάγκη προστασίας της χώρας από τον κομμουνιστικό κίνδυνο,
- β) η χούντα προέβη σε διώξεις, εκτοπίσεις, ξυλοδαρμούς και καταδίκες ενάντια σε όσους διαφωνούσαν με αυτή,
- γ) έγινε αναστολή της διαδικασίας ένταξης της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ. και ακολουθήθηκε στενή συνεργασία με τις Η.Π.Α.

Ως πιο σημαντικές αντιδράσεις στη χούντα μπορούν να θεωρηθούν

- α) η κηδεία του **Γ. Παπανδρέου** (1968),
- β) η απόπειρα δολοφονίας του **Παπαδόπουλου** από τον **Αλέκο Παναγούλη** (1968)
- γ) η κηδεία του **Γ. Σεφέρη** (1971),
- δ) το κίνημα από στρατιωτικούς του ναυτικού εναντίον του καθεστώτος, το λεγόμενο *κίνημα του Ναυτικού* (1973) και
- ε) το φοιτητικό κίνημα σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη (1973), που οδήγησε στην κατάληψη του Πολυτεχνείου από φοιτητές και στην αιματηρή εισβολή σ’ αυτό από τα τανκς της χούντας.

Το γεγονός που οδήγησε στην πτώση της χούντας ήταν η εξέλιξη του *Κυπριακού Ζητήματος*. Η χούντα προκάλεσε πραξικόπημα στην Κύπρο εναντίον του Κύπριου ηγέτη, αρχιεπίσκοπου **Μακάριου**, γεγονός που εκμεταλλεύτηκε η τουρκική κυβέρνηση, για να επέμβει στρατιωτικά στο νησί και να καταλάβει το βόρειο κομμάτι της Κύπρου με το πρόσχημα, ως εγγυήτρια δύναμη, της παραβίασης των διεθνών συμβάσεων εκ μέρους της Ελλάδας. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος το 1974 η χούντα παρέδωσε την εξουσία στους πολιτικούς. Η νέα περίοδος στην ελληνική ιστορία, που ξεκίνησε το 1974, ονομάστηκε *Μεταπολίτευση*. Σ’ αυτή κυριάρχησαν ως πολιτικοί σχηματισμοί το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας, που ίδρυσε ο **Κωνσταντίνος Καραμανλής**, και το ΠΑ.ΣΟ.Κ (Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα), που ίδρυσε ο **Ανδρέας Παπανδρέου**.

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Οι φάσεις του Ψυχρού Πολέμου:

- α) α' φάση 1947-1962 = η πιο σκληρή σύγκρουση
Ελληνικός Εμφύλιος (1946-1949),
διαμελισμός Γερμανίας (1949),
Κινεζική Επανάσταση (1949, **Μάο Τσε Τουνγκ**),
Εμφύλιος Κορέας (1950-1953)
ίδρυση NATO (1949),
ίδρυση Συμφώνου Βαρσοβίας (1955),
Κουβανική Επανάσταση (1959, **Φ. Κάστρο**)
- β) β' φάση 1962-1974 = πιο ήπια σύγκρουση
Πόλεμος του Βιετνάμ (1964-1975)
- γ) γ' φάση 1974-1987 = τέλος Ψυχρού Πολέμου
Πόλεμος Αφγανιστάν (1980-1988)
Διάσκεψη Ρέικιαβικ (1986, **Μ. Γκορμπατσόφ**)
Διάσκεψη Ουάσινγκτον (1987).

2. Ξημερώματα της 20ης Ιουλίου 1974 άρχισε η τουρκική εισβολή στην Κύπρο.

“Χρησιμοποιώντας μεγάλες ναυτικές δυνάμεις και όλες τις επίλεκτες μονάδες καταδρομών που διέθεταν, οι Τούρκοι επετέθησαν στην Κύπρο με τρεις βασικούς στόχους:

- *Βομβαρδίζοντας, πρώτα πρώτα, στρατιωτικούς κυρίως στόχους, προσπάθησαν να κάμψουν αποφασιστικά το ηθικό των στρατιωτικών μονάδων που υπήρχαν στο νησί και, παράλληλα, να προκαλέσουν σύγχυση και πανικό.*
- *Ρίχνοντας ή αποβιβάζοντας αλεξιπτωτιστές και καταδρομείς, προσπάθησαν να ενισχύσουν εξαιρετικά τον μεγαλύτερο τουρκοκυπριακό θύλακο, την περιοχή δηλαδή από την τουρκοκυπριακή συνοικία της Λευκωσίας προς τα βόρεια, ώστε να μην μπορέσουν να τον καταλάβουν οι ελληνοκυπριακές δυνάμεις.*
- *Αποβιβάζοντας πεζοναύτες και άλλες ενισχυμένες μονάδες πεζικού, προσπάθησαν να δημιουργήσουν προγεφυρώματα στην κύρια περιοχή της εισβολής, δυτικά από την Κυρήνεια...
...οι Τούρκοι, τελικά, κατάφεραν να υποκλέπτουν τις τηλεπικοινωνίες μεταξύ εθνικής φρουράς και Αθηνών και από κάποια στιγμή και μετά πρέπει να γνώριζαν από «πρώτο χέρι» την πραγματική απολίθωση των δυνάμεων του αντιπάλου τους... Δεν χρειάζεται, τέλος, να αναφερθεί η παροιμιώδης γκάφα της αερομαχίας- ανάμεσα στην τουρκική αεροπορία και μονάδες του τουρκικού ναυτικού», Στ. Π. Ψυχάρης, Τα παρασκήνια της αλλαγής. Ιούλιος '74, Αθήνα, Το Βήμα, 2010, σ. 89, 100-102.*

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

I | Αναζητήστε σε μηχανές αναζήτησης και ηλεκτρονικά λεξικά ποιοι Έλληνες φιλόσοφοι και θεωρητικοί επιστήμονες διακρίθηκαν με τη συμμετοχή τους ή την επιρροή τους στο κίνημα του Μάη του '68; Το σύνθημα των φοιτητών του Μάη του '68 ήταν «η φαντασία στην εξουσία». Πιστεύετε ότι στη σύγχρονη εποχή το σύνθημα αυτό έχει βρει απήχηση; Να αναπτύξετε την άποψή σας σε μία παράγραφο.

2 | Κάποια μαθήτρια/ κάποιος μαθητής μπορεί να αναλάβει να μεταμφιεστεί σε «χίπι». Να παρουσιαστεί με τη μεταμφίεση στην τάξη, να εξηγήσει το ντύσιμό του και να απαντήσει σε ερωτήσεις της τάξης.

3 | Με βάση την πηγή 2 επιλέξτε Σ για καθεμιά από τις σωστές και Λ για καθεμιά από τις λανθασμένες παρακάτω προτάσεις:

- Το κείμενο αφορά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974. Σ, Λ.
- Ο συγγραφέας του κειμένου θεωρεί ότι οι Τούρκοι είχαν σκοπό να καταλάβουν όλη την Κύπρο. Σ, Λ.
- Οι Τούρκοι υπέκλεπταν τις τηλεφωνικές συνομιλίες Ελλήνων και Κυπρίων την περίοδο της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο. Σ, Λ.
- Αν οι ελληνοκυπριακές δυνάμεις λειτουργούσαν δυναμικά, θα απέκρουαν την εισβολή. Σ, Λ.
- Οι τουρκικές δυνάμεις συγκρούστηκαν κατά λάθος μεταξύ τους κατά τη διάρκεια της τουρκικής εισβολής. Σ, Λ.

Στη συνέχεια αιτιολογήστε με λίγα λόγια γιατί επιλέξατε το Σ ή το Λ σε κάθε περίπτωση.

ΤΙ ΕΙΔΑΜΕ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΥΤΗ

Είδαμε το πώς γεννήθηκε ο λεγόμενος δυτικός κόσμος υπό την ηγεσία των Η.Π.Α. και ποια ήταν η παρουσία της Ελλάδας στον κόσμο αυτό.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<https://archive.ert.gr/75063/> (εκπομπή Ριμέικ, 40 χρόνια Ανεξαρτησίας Κύπρου, 0000075063, Αρχείο EPT).

<https://archive.ert.gr/72513/> (εκπομπή Ριμέικ, Η ζωή μας αλλάζει, νέες καταναλωτικές συνήθειες, 0000072513, Αρχείο EPT).

<https://archive.ert.gr/4755/> (Μόδα και Πολιτισμός τον 20ο αιώνα, Η Δεκαετία του 70, Αρχείο EPT).

<https://archive.ert.gr/71644/> (ΚΥΠΡΟΣ ΩΡΑ ΜΗΔΕΝ. 15 ΙΟΥΛΙΟΥ 1974 ΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ Μέρους: 2 0000071644, Αρχείο EPT).

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΔΥΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ - Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟ ΔΥΤΙΚΟ ΚΟΣΜΟ

Δόγμα Τρούμαν: Οι ΗΠΑ τη δεκαετία του '50 χορηγούσαν κατά το σχέδιο Μάρσαλ οικονομική βοήθεια στη Δυτική Ευρώπη κι έπειθαν Αμερικανούς κεφαλαιούχους να επενδύουν σ' αυτή.

Κράτος Πρόνοιας: Η πολιτική θεωρία, που επικράτησε στη Δυτική Ευρώπη με την πίεση των εργατικών συνδικάτων, η οποία υποστήριζε ότι η δημοκρατία θα πρέπει να συνδυάζεται με την κοινωνική δικαιοσύνη, την ισότητα, την κοινωνική ασφάλιση, τη δημόσια δωρεάν υγεία και εκπαίδευση.

Χίπις: Νεανικό κίνημα που εμφανίστηκε στις Η.Π.Α στα μέσα του 1960 και διαδόθηκε ταχέως και σε άλλες χώρες σε όλον τον κόσμο ως αντίδραση στον πόλεμο των ΗΠΑ στο Βιετνάμ.

Μάης του '68: Πολιτική και κοινωνική αναταραχή που ξέσπασε στη Γαλλία κατά τη διάρκεια των μηνών Μαΐου - Ιουνίου του 1968 με πρωταγωνιστές φοιτητές και με βασικό σύνθημα "η φαντασία στην εξουσία".

Αποστασία του '65: Η ανατροπή της εκλεγμένης κυβέρνησης Γ. Παπανδρέου, όταν Κωνσταντίνος Β' έπεισε με ποικίλους τρόπους βουλευτές της Ένωσης Κέντρου να καταψηφίσουν τη νόμιμη εκλεγμένη κυβέρνηση.

Χούντα: Ισπανική λέξη που αναφέρεται σε ομάδες αξιωματικών που συνωμοτούν και καταλαμβάνουν την εξουσία με στρατιωτικό πραξικόπημα, όπως έγινε στην Ελλάδα τον Απρίλιο του 1967.

Κυπριακό Ζήτημα: Το ζήτημα που σχετίζεται με την οργάνωση του κράτους της Κύπρου και το μέλλον των ελληνοφώνων και των τουρκόφωνων κατοίκων μετά την ανεξαρτησία του νησιού το 1960 και την εισβολή της Τουρκίας το 1974.

ΕΝΟΤΗΤΑ 17

Ο ΚΛΕΙΣΤΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΤΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΥ

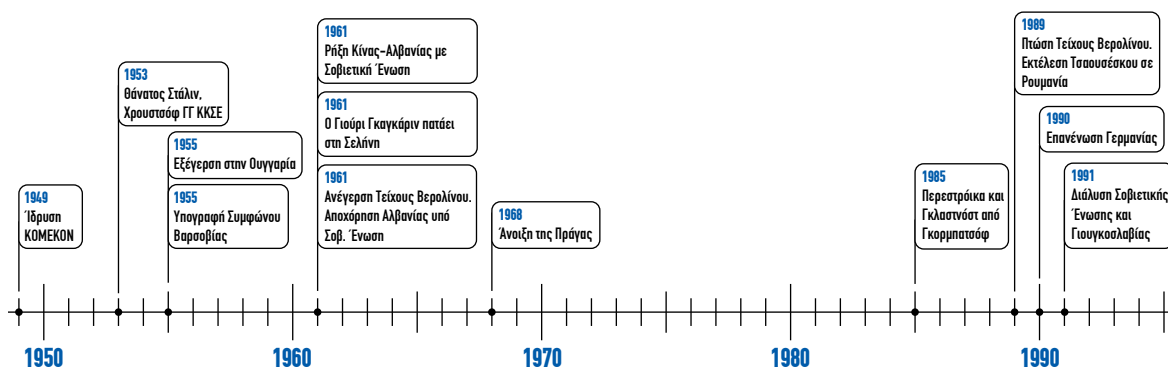
ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ - ΣΤΟΧΟΙ

Ο σοσιαλιστικός κόσμος με επίκεντρο τη Σοβιετική Ένωση δοκίμασε να δημιουργήσει μια κομμουνιστική κοινωνία, αλλά απέτυχε.

Στόχος καθίσταται να συνειδητοποιηθεί η πορεία για εφαρμογή μίας κομμουνιστικής κοινωνίας από την έναρξή της έως το τέλος της προσπάθειας, τα στάδια και τα προβλήματα στην εφαρμογή.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Ανατολικό Μπλοκ, σύμφωνο της Βαρσοβίας, Άνοιξη της Πράγας, περεστρόικα, γκλάσνοστ

ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ

Οι λαϊκές δημοκρατίες της Αν. Ευρώπης (Τσεχοσλοβακία, Ουγγαρία, Πολωνία, Αν. Γερμανία) και των Βαλκανίων (Γιουγκοσλαβία, Αλβανία, Ρουμανία, Βουλγαρία) δεν εντάχθηκαν στο δυτικό κόσμο. Μερικές από αυτές από το 1949, είχαν ιδρύσει ένα Συμβούλιο για Αμοιβαία Οικονομική Βοήθεια (ΚΟΜΕΚΟΝ) σε αντιστάθμισμα του δόγματος Τρούμαν του δυτικού κόσμου. Άρχιζαν να ονομάζονται Ανατολικό Μπλοκ και να κλείνουν τα σύνορά τους προς το δυτικό κόσμο. Το 1961 με την ανέγερση από τη Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας τείχους που χώριζε το Βερολίνο στα δύο, του τείχους του Βερολίνου, ο αποκλεισμός του Ανατολικού Μπλοκ από το δυτικό κόσμο ήταν ένα οριστικό γεγονός την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου. Εκτός Ευρώπης, η Μογγολία, η Κούβα μετά την επανάσταση του Φιντέλ Κάστρο, το Λάος, η Καμπότζη, η Βόρεια Κορέα και πολύ αργότερα το Βιετνάμ (1976) και η Νικαράγουα (1979) εντάχθηκαν στη σφαίρα επιρρο-

Ο υπουργός Άμυνας της Σοβιετικής Ένωσης Νικολάι Μπουλγκάνιν υπογράφει το Σύμφωνο της Βαρσοβίας.

ής του σοσιαλιστικού κόσμου. Το 1955 οι χώρες του *Ανατολικού Μπλοκ* υπέγραψαν (εκτός από τη Γιουγκοσλαβία) το *σύμφωνο της Βαρσοβίας*, μία στρατιωτική συμμαχία αμυντικού χαρακτήρα, που θα τους διασφάλιζε από τις χώρες της Δύσης, που είχαν δημιουργήσει το ΝΑΤΟ. Στόχος των χωρών αυτών ήταν να δημιουργήσουν μία σοσιαλιστική κοινωνία που θα ελαχιστοποιούσε την ατομική ιδιοκτησία, ώσπου να την εξαφανίσει, και να πετύχει το λεγόμενο “υπαρκτό σοσιαλισμό”. Το κράτος και οι συνεταιρισμοί θα διαχειρίζονταν τα μέσα παραγωγής, γεγονός που θα οδηγούσε στον κομμουνισμό. Το κράτος βρισκόταν υπό τον έλεγχο του Κομμουνιστικών και Εργατικών Κομμάτων, τα οποία ενέκριναν πενταετή προγράμματα παραγωγής πρώτων υλών και αγαθών. Το μοντέλο των σοσιαλιστικών χωρών προτάθηκε στην ανθρωπότητα ως καλύτερο σε σύγκριση με αυτό του δυτικού κόσμου. Οι σοσιαλιστικές χώρες πρόβαλλαν στον κόσμο επιτυχίες τους, για να δείξουν ότι ο σοσιαλισμός είναι πιο επιτυχής τρόπος πολιτικής διοίκησης από τον φιλελευθερισμό/καπιταλισμό. Έτσι προβλήθηκε το ότι το 1961 ο σοβιετικός **Γιούρι Γκαγκάριν** έγινε ο πρώτος άνθρωπος που ταξίδεψε στο διάστημα ή οι διαρκείς αθλητικές επιτυχίες αθλητών από τις χώρες του *Ανατολικού Μπλοκ* στα παγκόσμια αθλητικά γεγονότα. Ωστόσο, μετά

Νικήτα Χρουστσόφ, Λεονίντ Μπρέζνιεφ, Μιχαήλ Γκορμπατσόφ, Γενικοί Γραμματείς ΚΚΣοβιετικής Ένωσης.

το θάνατο του **Στάλιν** (1953), ο νέος ηγέτης της Σοβιετικής Ένωσης, **Νικίτα Χρουστσόφ** (1953-1964), αλλά και ο διάδοχός του, **Λεονίντ Μπρέζνιεφ** (1964-1982,) επέκτειναν και εδραίωσαν την επιρροή της Σοβιετικής Ένωσης στα άλλα κράτη του *συμφώνου της Βαρσοβίας*, γεγονός που προκάλεσε αντιδράσεις εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης:

Σοβιετικά τανκς εισβάλλουν στην Πράγα, 1968.

- α) εξεγέρσεις φοιτητών και διανοούμενων στην Ουγγαρία, που καταπνίγηκαν στο αίμα από τη Σοβιετική Ένωση (1956),
- β) ρήξη της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας (με ηγέτη το **Μάο Τσε Τουνγκ**) και της Αλβανίας με τη Σοβιετική Ένωση και προσκόλληση της Αλβανίας στην Κίνα (1961),
- γ) προσπάθειες του Γενικού Γραμματέα του Κομμουνιστικού Κόμματος Τσεχοσλοβακίας, **Αλεξάντερ Ντούμπτσεκ**, να φιλελευθεροποιήσει και να εκδημοκρατικοποιήσει το σοσιαλιστικό μοντέλο της Τσεχοσλοβακίας (Άνοιξη της Πράγας) που καταπνίγηκαν από τα σοβιετικά τανκς (1968).

Οι *λαϊκές δημοκρατίες* προόδευαν στη βιομηχανία, την υγεία, το εκπαιδευτικό σύστημα, βελτιώνοντας τη θέση της γυναίκας. Ωστόσο, απαγορευόταν η ίδρυση άλλων πολιτικών κομμάτων εκτός του κομμουνιστικού, δεν υπήρχε ελευθερία πολιτικής άποψης, όσοι διαφωνούσαν αντιμετώπιζαν διώξεις και παρατηρούνταν ελλείψεις σε καταναλωτικά αγαθά, αφού οι χώρες του Ανατολικού Μπλοκ δεν μπορούσαν εύκολα να εξάγουν προϊόντα στο δυτικό κόσμο ή να δανειστούν από αυτόν.

Τα προβλήματα των *λαϊκών δημοκρατιών* οξύνθηκαν τη δεκαετία του 1980:

- α) υπήρχε ανεπάρκεια (ή και έλλειψη) καταναλωτικών αγαθών,
- β) η Σοβιετική Ένωση, που στήριζε οικονομικά τις άλλες *λαϊκές δημοκρατίες*, ξόδευε τεράστια ποσά για στρατιωτικούς εξοπλισμούς,
- γ) το καθεστώς είχε γίνει πολύ συγκεντρωτικό και απόμακρο για τους πολίτες.

Ο Γενικός Γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης **Μιχαήλ Γκορμπατσόφ** από το 1985 προσπάθησε να αλλάξει την κατάσταση στη Σοβιετική Ένωση, προωθώντας την *περεστρόικα* και την *γκλάσνοστ*.

Με τον όρο *περεστρόικα* εννοήθηκε η προσπάθεια για οικονομική ανασυγκρότηση, ο περιορισμός του απόλυτου κρατικού έλεγχου και ο εκδημοκρατισμός των πολιτικών διαδικασιών. Ο **Γκορμπατσόφ** πίστευε ότι η *περεστρόικα* ήταν αναγκαϊότητα, που θα ανανέωνε τη σοσιαλιστική κοινωνία. Με τον όρο *γκλάσνοστ* εννοήθηκε η προσπάθεια για διαφάνεια στην ελεύθερη πληρο-

φόρηση και στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης.

Ωστόσο, κατά την εφαρμογή των μέτρων αυτών επήλθε σύγχυση, οικονομική κρίση και αποσχιστικές τάσεις εθνοτήτων της Σοβιετικής Ένωσης.

Αφού τα προβλήματα των λαϊκών δημοκρατιών δεν έβρισκαν λύση, μία σειρά από γεγονότα σημάδεψαν την κατάρρευση των σοσιαλιστικών καθεστώτων:

Πτώση τείχους Βερολίνου, 1989.

- α) η εν ψυχρώ εκτέλεση του Ρουμάνου κομμουνιστή ηγέτη **Νικολάι Τσαουσέσκου** και της γυναίκας του (1989),
- β) η πτώση του τείχους του Βερολίνου (1989) και η ένωση της Γερμανίας (1990),
- γ) η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης (Δεκέμβριος 1991) μετά από αποτυχημένη προσπάθεια συντηρητικών κομμουνιστών εναντίον της περεστρόικα,
- δ) ο διαχωρισμός Τσεχοσλοβακίας σε Τσεχία και Σλοβακία,
- ε) η διάλυση Γιουγκοσλαβίας μετά από εμφύλιους πολέμους (1991-1999) και η δημιουργία της Σερβίας, της Κροατίας, της Σλοβενίας, της Βοσνίας, του Μαυροβουνίου και της Π.Γ.Δ.Μ. με επέμβαση Η.Π.Α. και Ε.Ε.

Από τα 1990-1991 η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης δημιούργησε μία σειρά από κράτη όπως της Λιθουανίας, Εσθονίας, Λετονίας, Ουκρανίας, Λευκορωσίας, Μολδαβίας, Αζερμπαϊτζάν, Κιργιστάν, Ουζμπεκιστάν, Τατζικιστάν, Τουρκμενιστάν, Καζακιστάν. Έτσι το κλειστό σοσιαλιστικό μοντέλο με βάση το πρότυπο της Σοβιετικής Ένωσης στη μεταπολεμική νεότερη ιστορία έληξε παρά το ότι χώρες όπως η Κούβα και η Βόρεια Κορέα, η καθεμιά με τη δική της κατεύθυνση, το διατηρούν.

ΠΗΓΕΣ- ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης.

“Ήδη πριν από το τέλος της δεκαετίας του ‘70 οι απαιτήσεις των πολιτών της ΕΣΣΔ, όσον αφορά τις συνθήκες διαβίωσης, αυξανόνταν με ταχύτερο ρυθμό από ότι η αποδοτικότητα της εθνικής οικονομίας. Παρά το γεγονός ότι η σοβιετική ηγεσία έθετε κάθε χρόνο υψηλούς στόχους στον τομέα της οικονομίας, τα πραγματικά αποτελέσματα εξακολουθούσαν να είναι απογοητευτικά. Η απόσταση από τις προηγμένες βιομηχανικές χώρες του δυτικού κόσμου αυξανόταν διαρκώς. Το χάσμα μεταξύ προσδοκίας και πραγματικότητας έγινε τόσο μεγάλο, ώστε έπρεπε

κατ' ανάγκη να οδηγήσει σε κρίση του σοβιετικού οικονομικού συστήματος... Παρόλα αυτά, οι προσπάθειες μεταρρύθμισης της οικονομίας, κατά τις δεκαετίες του '60 και '70, οδήγησαν σε αποτυχία, επειδή δεν υπήρχε διάθεση να διγούν τα βασικά στοιχεία του παραδοσιακού συστήματος της σχεδιασμένης οικονομίας ούτε επίσης -και αυτό είναι σημαντικό- ο πολιτικός συσχετισμός δυνάμεων.” Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και η δημιουργία ανεξάρτητων δημοκρατιών, Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 24/4/95, Αριθ. C 102/43.

2. Η σοσιαλιστική πόλη τη δεκαετία 1950-1960.

- A) “Στην πρώτη τους δεκαετία [1950-1960] οι σοσιαλιστικές πόλεις κάλυψαν τους στόχους τους με τεράστια επιτυχία: όλες τους γνώρισαν μία απίστευτα ταχεία ανάπτυξη. Η Νόβα Χούτα, που ιδρύθηκε το 1949, είχε 18.800 κατοίκους στα τέλη του 1950 και έφτασε τους 101.000 κατοίκους το 1960. Το Στάλινβαρος είχε 5.860 κατοίκους στα τέλη του 1950 αλλά ο αριθμός του είχε υπερδιπλασιαστεί ένα χρόνο αργότερα, φτάνοντας τις 14.708. Το Στάλινσταντ είχε 2.400 κατοίκους το 1952 και 15.150 το 1955...Μεγάλη απόσταση άρχισε να εμφανίζεται και ανάμεσα στις διάφορες συνοικίες των σοσιαλιστικών πόλεων. Όχι μακριά από την οδό Πρωτομαγιάς, την Ελβετία του Στάλινβαρος, υπήρχαν θαλαμουπόλεις...Ήταν στην ουσία φτωχογειτονίες χωρίς τρεχούμενο νερό, χωρίς εσωτερικές τουαλέτες, χωρίς ασφαλτοστους δρόμους. Η αποκομιδή των απορριμμάτων γινόταν μία στο τόσο. Ο κόσμος έτρεφε γουρούνια και κότες μέσα σε στέγαστρα δίπλα στους κοιτώνες- και μερικές φορές στις μισοτελειωμένες πολυκατοικίες που ήταν παραδίπλα. Όταν έβρεχε, η λάσπη ήταν τόσο βαθιά, που οι γονείς έπρεπε να κουβαλούν τα παιδιά στις πλάτες τους για να πάνε στο νηπιαγωγείο. Μερικές φορές, δύο, τρεις ή και περισσότερες οικογένειες ζούσαν σε χώρους φτιαγμένους για μία”, Anne Applebaum, Σιδηρούν παραπέτασμα. Συνθλίβοντας την Ανατολική Ευρώπη 1944-1956, Αθήνα, εκδ. Αλεξάνδρεια, 2016, σ. 375, 378.
- B) “Το Δεκέμβριο του 1954, λιγότερο από ένα χρόνο μετά το θάνατο του Στάλιν, ο Νικίτα Χρουστσόφ ξεκίνησε μία καμπάνια προώθησης “της εκβιομηχάνισης της αρχιτεκτονικής”. Σε μία ομιλία του...μίλησε με ενθουσιασμό για τα προκατασκευασμένα κτίρια, το μπετόν αρμέ και τα τυποποιημένα διαμερίσματα. Επέκρινε τους αρχιτέκτονες που ασχολούνταν υπερβολικά με τις εξωτερικές όψεις. “Εκείνος χρειάζεται μία όμορφη πρόσοψη, αλλά εκείνο που χρειάζονται οι άνθρωποι είναι διαμερίσματα”, Anne Applebaum, Σιδηρούν παραπέτασμα. Συνθλίβοντας την Ανατολική Ευρώπη 1944-1956, Αθήνα, εκδ. Αλεξάνδρεια, 2016, σ. 383.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

- 1** | Οι λαϊκές δημοκρατίες κατά το συντάκτη του σχολικού σας εγχειριδίου
- κρατικοποίησαν τα μέσα παραγωγής,
 - προόδευσαν στη βιομηχανία,
 - φρόντισαν ιδιαίτερα και δωρεάν την υγεία και την περίθαλψη των πολιτών,
 - παρείχαν ποιοτική δωρεάν εκπαίδευση σε όλους τους πολίτες,
 - συνέβαλλαν στη βελτίωση της θέσης της γυναίκας,
 - απαγόρευσαν την ίδρυση άλλων κομμάτων εκτός του κομμουνιστικού,
 - περιορίσαν ή και μηδένισαν την ελευθερία πολιτικής άποψης,
 - όσους διαφωνούσαν τους αντιμετώπιζαν με διώξεις και
 - σ' αυτές παρατηρούνταν μεγάλες και σημαντικές ελλείψεις σε καταναλωτικά αγαθά.

Έχοντας υπόψη σας τα παραπάνω,

- α) κατηγοριοποιήστε αυτά που θεωρείτε θετικά και αυτά που θεωρείτε αρνητικά,
- β) ιεραρχήστε κατά σειρά προτεραιότητας βάζοντας πρώτο αυτό που θεωρείτε πιο σημαντικό και τελευταίο αυτό που θεωρείτε λιγότερο σημαντικό τόσο στα θετικά όσο και στα αρνητικά,
- γ) γράψτε μία παράγραφο για αυτό που επιλέξατε πιο σημαντικό από τα θετικά και μία για αυτό που θεωρείτε πιο σημαντικό από τα αρνητικά,
- δ) αν ήταν να επιλέγατε ανάμεσα στα δύο πιο σημαντικά, που έχετε επιλέξει, ποιο θα επικρατούσε περισσότερο στη δική σας νοοτροπία, το θετικό ή το αρνητικό, στη λειτουργία των λαϊκών δημοκρατιών; Να αιτιολογήσετε την επιλογή σας σε άλλη μία παράγραφο.

2 | Μπορεί να δημιουργηθεί μία ομάδα μαθητών/τριών, η οποία θα αναλάβει να παρακολουθήσει τις ταινίες του **Φλόριαν Χένκελ φον Ντόνερσμαρκ**, *Η ζωή των άλλων*, 2006, και του **Κρίστιαν Πέτσολντ**, *Μπάρμπαρα*, 2012. Η ομάδα θα αναλάβει α) να επιλέξει στιγμιότυπα 20 λεπτών που να σχετίζονται με τα θετικά και τα αρνητικά σημεία των *λαϊκών δημοκρατιών*, όπως έχουν τεθεί από το σχολικό εγχειρίδιο και β) να ζητήσει από τις συμμαθήτριες/συμμαθητές της να αναγνωρίσει σε ποιο θέμα αναφέρεται το κάθε στιγμιότυπο.

ΤΙ ΕΙΔΑΜΕ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΥΤΗ

Είδαμε ότι η εφαρμογή στην πράξη ιδεολογιών και πολιτικών θεωριών δεν είναι εύκολη υπόθεση, καθώς υπάρχει μεγάλη απόσταση ανάμεσα στη θεωρία και την εφαρμογή της.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<https://archive.ert.gr/75693/> (Η Δημοκρατία των Σοβιέτ έως τον Γκορμπατσόφ, Μόσχα 1990, Σκηνοθεσία Φ. Λαμπρινός, 0000075693, Επεισόδιο 4, Αρχείο EPT).

<https://archive.ert.gr/75694/> (Επιστροφή στο μέλλον, Μόσχα Νοέμβριος 1990, Σκηνοθεσία Φ. Λαμπρινός, 0000075694, Επεισόδιο 5, Αρχείο EPT).

<https://archive.ert.gr/75696/> ((Ο αιματοβαμμένος Μιχαήλ, Μόσχα Νοέμβριος 1990, Σκηνοθεσία Φ. Λαμπρινός, 0000075696, Επεισόδιο 2, Αρχείο EPT).

<https://archive.ert.gr/37558/> (Ρεπορτάζ Χωρίς Σύνορα, Το Απίστευτο 1989, Στέλιος Κούλογλου, 0000037558, Κύκλος Β, Αρχείο EPT).

<https://www.youtube.com/watch?v=kALuIrbBtOU> (Το τέλος του Τσαουσέσκου).

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΚΟΣΜΟΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΥ

Ανατολικό Μπλοκ: Οι λαϊκές δημοκρατίες της Αν. Ευρώπης (Τσεχοσλοβακία, Ουγγαρία, Πολωνία, Αν. Γερμανία) και των Βαλκανίων (Γιουγκοσλαβία, Αλβανία, Ρουμανία, Βουλγαρία, εκτός Ελλάδας) που δεν εντάχθηκαν στο δυτικό κόσμο άρχιζαν να κλείνουν τα σύνορά τους προς το δυτικό κόσμο, δημιουργώντας μια δική τους ομάδα.

Σύμφωνο Βαρσοβίας: Στρατιωτική συμμαχία το 1955 αμυντικού χαρακτήρα των χωρών του Ανατολικού Μπλοκ, που θα τους παρείχε ασφάλεια από τις χώρες της Δύσης, που είχαν δημιουργήσει το ΝΑΤΟ.

Ανοιξη Πράγας: Προσπάθειες της λαϊκής δημοκρατίας της Τσεχοσλοβακίας να φιλελευθεροποιήσει και να εκδημοκρατικοποιήσει το σοσιαλιστικό μοντέλο, οι οποίες το 1968 καταπνίγηκαν από τα σοβιετικά τανκς.

Περεστρόικα: Προσπάθειες από το 1985 οικονομικής ανασυγκρότησης και περιορισμού του απόλυτου κρατικού έλεγχου του σοσιαλιστικού μοντέλου της Σοβιετικής Ένωσης, με σκοπό τον εκδημοκρατισμό των πολιτικών διαδικασιών.

Γκλάσνστ: Προσπάθειες από το 1985 για διαφάνεια στην ελεύθερη πληροφόρηση και τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης στην κοινωνία της Σοβιετικής Ένωσης.

ΕΝΟΤΗΤΑ 18

ΑΠΟ-ΑΠΟΙΚΙΟΠΟΙΗΣΗ

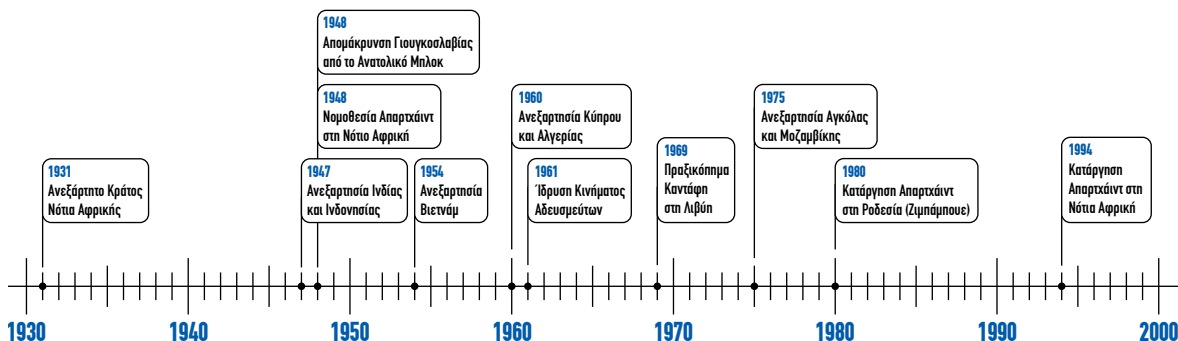
ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ - ΣΤΟΧΟΙ

Όσες χώρες ήταν από το 19ο αιώνα αποικίες των Ευρωπαίων απελευθερώθηκαν την περίοδο 1950-1980, αλλά δεν απέκτησαν και την οικονομική τους ανεξαρτησία.

Στόχος είναι να παρακολουθήσουν τα παιδιά την πορεία δημιουργίας εθνών-κρατών στον εξευρωπαϊκό κόσμο και να αιτιολογηθεί γιατί αυτά δεν είναι οικονομικά ισχυρά.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: αποαποικιοποίηση, αντιαποικιοκρατικά κινήματα, κίνημα Αδεσμεύτων, Τρίτος Κόσμος, απαρτχάιντ.

ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ

Ο μεταπολεμικός νεότερος κόσμος κατάφερε να γκρεμίσει την αποικιοποίηση του 19ου αιώνα. Λαοί στην Ασία και την Αφρική ζήτησαν, αγωνίστηκαν και πέτυχαν την πολιτική τους ανεξαρτησία και εκδίωξαν τους Ευρωπαίους αποίκους, που τους διοικούσαν. Η διαδικασία για την ανεξαρτησία αυτή ονομάστηκε *απο-αποικιοποίηση*. *Αντιαποικιοκρατικά* ονομάστηκαν τα μεταπολεμικά κινήματα σε Αφρική και Ασία, τα οποία σκοπό είχαν να αποτινάξουν τον αποικιοκρατικό ζυγό των χωρών του δυτικού κόσμου.

Τα αίτια που δημιούργησαν τα *αντιαποικιοκρατικά κινήματα* ήταν τα εξής:

- η δημιουργία μίας μορφωμένης ελίτ στον αφροασιατικό κόσμο, που ζητούσε ελευθερία,
- η μείωση του γοήτρου των αποικιοκρατών μετά την κατάληψή τους από τους *ναζί* σε συνδυασμό με την άσχημη κατάσταση των κατοίκων των αποικιών στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο,

γ) η οικονομική αδυναμία των αποικιοκρατών μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο σε συνδυασμό με την επιθυμία Η.Π.Α. και Σοβιετικής Ένωσης για χειραφέτηση των αποικιών.

Τα κράτη που απελευθερώθηκαν από τα δεσμά των Ευρωπαίων αποίκων απέκτησαν πολιτική ελευθερία, αλλά δεν κατάφεραν να δημιουργήσουν συνθήκες οικονομικής ευημερίας. Οι Ευρωπαίοι άποικοι διατήρησαν την εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών των παλαιών αποικιών τους παρά τους αγώνες και την προσπάθεια των χωρών αυτών να χειραφετηθούν και οικονομικά. Υπήρξαν και εξαιρέσεις σ' αυτό τον κανόνα όπως η περίπτωση της Λιβύης, όπου ο συνταγματάρχης **Καντάφι**, το 1969 ανέλαβε την εξουσία με πραξικόπημα εναντίον του βασιλιά **Ιντρίς** και δημιούργησε μία ιδιότυπη δημοκρατία, έως το 2011. Οι περισσότερες όμως χώρες, που απο-αποικιοποιήθηκαν, αποτέλεσαν το λεγόμενο *Τρίτο Κόσμο*, δηλαδή κράτη κατώτερης οικονομικής δυναμικής σε σχέση με το δυτικό κόσμο. Τέτοια κράτη ήταν

- α) η Ινδία, που απελευθερώθηκε από την Μ. Βρετανία το 1947,
- β) η Ινδονησία, που απελευθερώθηκε από την Ολλανδία το 1947,
- γ) το Βιετνάμ (που με τον **Χο Τσι Μινχ** κατηγόρησε τη Γαλλία ότι, παρότι στηριζόταν στα αγαθά της Γαλλικής Επανάστασης, δεν εφαρμόζε τη δικαιοσύνη και τον ανθρωπισμό) απελευθερώθηκε το 1954,
- δ) η Κύπρος, που απελευθερώθηκε από τη Μ. Βρετανία το 1960,
- ε) η Αλγερία, που απελευθερώθηκε από την Γαλλία το 1960,
- στ) η Αγκόλα και η Μοζαμβίκη, που απελευθερώθηκαν από τους Πορτογάλους το 1975.

Σ' αυτό το πλαίσιο, η Νότια Αφρική αποτέλεσε μία ιδιαίζουσα περίπτωση. Βρετανοί από το 1879 και Ολλανδοί (Μπόερς) από το 1881 είχαν υποτάξει τους ντόπιους Ζουλού κατοίκους. Με τον *πόλεμο των Μπόερς* οι Βρετανοί το 1902 είχαν επιβληθεί των Ολλανδών. Το 1931 οι λευκοί κάτοικοι της Νότια Αφρικής δημιούργησαν ανεξάρτητο κράτος εκμεταλλευόμενοι το χρυσό και

Εφαρμογή του απαρχαίνι στην καθημερινή ζωή της Νότιας Αφρικής: δημόσια θρύση και πλατφόρμα τρένου ξεχωριστές για λευκούς και για μαύρους νοτιοαφρικανούς.

το πλούσιο υπέδαφός της. Το 1948 οι λευκοί κάτοικοι της Νοτίου Αφρικής υιοθέτησαν με νόμο το *απαρτχάιντ*. Πολιτική του *απαρτχάιντ* στις αφρικανικές χώρες ονομάστηκε η πολιτική του ρατσισμού και των φυλετικών διακρίσεων, κατά την οποία οι λευκοί θεωρούσαν τον εαυτό τους ανώτερο από τους μαύρους και τους εκμεταλλεύονταν. Αυτή η πολιτική ξεκίνησε στη Νότια Αφρική και καταργήθηκε ύστερα από αγώνες με ήρωα τον **Νέλσον Μαντέλα** το 1994, ενώ στην Ροδεσία (Ζιμπάμπουε) είχε καταργηθεί το 1980.

Νεκροί Αλγερινοί επαναστάτες από Γάλλους στρατιώτες, Αλγερία 1955

Κατά τα μεταπολεμικά χρόνια σημαντικές σε πληθυσμό χώρες, που απο-αποικιοποιήθηκαν, δέλησαν να παραμείνουν ουδέτερες στη μεταπολεμική διαμάχη δυτικού και σοσιαλιστικού κόσμου, Έτσι προσπάθησαν να βγάλουν τον εαυτό τους έξω από το κάδρο του *Ψυχρού Πολέμου*, δημιουργώντας ένα κίνημα, που ονομάστηκε κίνημα των Αδεσμεύτων. Το κίνημα των Αδεσμεύτων ήταν λοιπόν μία πολιτική προσπάθεια χωρών να παραμείνουν ανεξάρτητες, ασφαλείς και να κρατήσουν ισορροπίες ουδετερότητας ανάμεσα σε Η.Π.Α. και Σοβιετική Ένωση. Η ίδρυση έγινε επίσημα στο Βελιγράδι το 1961 από τους ηγέτες της Γιουγκοσλαβίας **Γιόζιπ Τίτο**, της Ινδίας Πα-

Η Σύνοδος των Αδεσμεύτων στο Βελιγράδι, 1961, εφημ. *Καθημερινή*, 6/12/2015, Σωτήρης Ρούσσοσ, Το Κίνημα των Αδεσμεύτων.

Γιόσιπ Τίτο

Αμπντέλ Γκαμάλ Νάσερ

Μακάριος Γ΄

ντίτ Νεχρού, της Αιγύπτου **Αμπντέλ Γκαμάλ Νάσερ** και της Κύπρου, αρχιεπισκόπου **Μακαρίου Γ΄**. Η Γιουγκοσλαβία εντάχθηκε στο *κίνημα των Αδεσμεύτων*, όταν το 1948 ο αρχιτέκτονας της σοσιαλιστικής ομοσπονδίας της Γιουγκοσλαβίας και ηγέτης της, **Γιόσιπ Τίτο**, διαφώνησε με τον ηγέτη της Σοβιετικής Ένωσης, **Ιωσήφ Στάλιν**, κι αποχώρησε από το *Ανατολικό Μπλοκ*.

Τελικά, αποδείχτηκε πολύ δύσκολο οι χώρες που απο-αποικιοποιήθηκαν να ξεπεράσουν τα οικονομικά τους προβλήματα και πολλές από αυτές μαστίζονταν από μεγάλα προβλήματα.

Τα κύρια προβλήματα των χωρών αυτών, που χαρακτηρίστηκαν *Τρίτος Κόσμος*, ήταν τα εξής:

- α) υπήρχε οικονομική αποικιοκρατία,
- β) σημειώθηκε ραγδαία αύξηση του πληθυσμού την περίοδο 1950- 1990,
- γ) υπήρχε (και υπάρχει) πείνα, έλλειψη πόσιμου νερού,
- δ) κυριαρχούν ο δρησκευτικός φανατισμός και οι φυλετικές συγκρούσεις (Ρουάντα),
- ε) μαστίζει τους πληθυσμούς ο ιός AIDS-HIV (στο Μαλάουι ένας στους δύο κατοίκους φαινόταν ως φορέας το 1998)
- στ) τα τραύματα της αποικιοκρατικής εποχής έχουν σημαδέψει την ζωή των κατοίκων σε βαθμό που να τα κάνουν ιστορία και κομμάτι της γλώσσας τους.

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

Η πολιτική ανεξαρτησία δεν φέρνει ταυτόχρονα και την οικονομική ανεξαρτησία.

“Η ανεξαρτησία των αποικιών στέρησε από πολλές ευρωπαϊκές χώρες (Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία, Ολλανδία, Βέλγιο, Ιταλία) εκτεταμένα αποικιακά εδάφη, δε φαίνεται όμως να είχε γι’ αυτές-αντίθετα απ’ ό, τι θα ενόμιζε κανείς- σημαντικές επιπτώσεις στον οικονομικό τομέα...Θα πρέπει πάντως να μην ξεχνάμε ότι η λήξη της πολιτικής εξάρτησης δεν έχει πάντοτε σαν αποτέλεσμα και τη διακοπή κάθε οικονομικής εξάρτησης των αποικιών (ή και της άσκησης πολιτικής επιρροής σ’ αυτές) από τις μητροπόλεις”, Ιωάννης Δημάκης, *Φιλελευθερισμός, σοσιαλισμός και εθνικισμός στη νεότερη Ευρώπη*, Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 1983, σ. 230.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΕΜΠΕΔΩΣΗΣ

1 Η Ρουάντα είναι μία αφρικανική χώρα του λεγόμενου **Τρίτου Κόσμου**. Στη Ρουάντα υπάρχουν δύο μεγάλες φυλές, οι Τούτσι και οι Χούτου. Στον εμφύλιο πόλεμο του 1994 ανάμεσα στις δύο φυλές σκοτώθηκαν 1.000.000 άνθρωποι. Οι πολυπληθέστεροι Χούτου είχαν σκοτώσει το 90% των Τούτσι. Αργότερα, όταν οι Τούτσι πήραν την εξουσία, ανταπέδωσαν έως ένα βαθμό στα ίσα.

Μπορείτε να φανταστείτε (ή να ερευνήσετε) γιατί μετά την απο-αποικιοκρατία η Αφρική χωρίστηκε σε έθνη-κράτη, ενώ στην ουσία δεν υπήρχαν έθνη εκεί, αλλά φυλές, που συχνά αλληλοεξοντώνονταν; Στη σύγχρονη εποχή ο όρος *Τρίτος Κόσμος* υπάρχει; Αν ναι, τι σημαίνει;

2 Ο ιός AIDS-HIV πλήττει ιδιαίτερα τις χώρες του *Τρίτου Κόσμου*. Στο Μαλάουι, την πρώτη δεκαετία του 2000, ένας στους δύο κατοίκους θεωρούνταν φορέας του ιού. Φανταστείτε ότι γράφετε μία επιστολή στο Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ και του παρουσιάζετε το ιστορικό πλαίσιο των προβλημάτων των χωρών αυτών του Τρίτου Κόσμου.

ΤΙ ΕΙΔΑΜΕ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΥΤΗ

Είδαμε ότι η πολιτική ανεξαρτησία, που επιτεύχθηκε για πολλές χώρες του πλανήτη την περίοδο 1950-1980, δε σήμαινε και καλύτερευση της ποιότητας ζωής των κατοίκων, οι οποίοι παρέμεναν φτωχοί.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/45/1955-08-25_Rebellion_Spreads_in_North_Africa.ogv (Αλγερινή Επανάσταση, Universal Newsreels).

<https://www.digital-herodotus.eu/archive/video/items/4883/o-makarios-sten-khora-tou-gkanti/?page=7> (Επίσκεψη Μακάριου Γ' στην Ινδία, Καθημερινή ζωή αποαποικιοποιημένης Ινδίας, Αρχείο ΡΙΚ, Κείμενο Πάτροκλος Σταύρου, 1962).

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΑΠΟ-ΑΠΟΙΚΙΟΠΟΙΗΣΗΣ

Αποαποικιοποίηση: Η διαδικασία ανεξαρτησίας κατά τη μεταπολεμική περίοδο από τον έλεγχο των ευρωπαϊκών κρατών και δημιουργίας κρατών στις χώρες της Αφρικής και της Ασίας

Αντιαποικιοκρατικά κινήματα: Μεταπολεμικά κινήματα σε Αφρική και Ασία, τα οποία σκοπό είχαν να αποτινάξουν τον αποικιοκρατικό ζυγό των χωρών του δυτικού κόσμου.

Κίνημα Αδεσμεύτων: Πολιτική προσπάθεια από το 1961 χωρών να παραμείνουν ανεξάρτητες, ασφαλείς και να κρατήσουν ισορροπίες ουδετερότητας ανάμεσα σε ΗΠΑ και Σοβιετική Ένωση.

Τρίτος Κόσμος: Κράτη κατώτερης οικονομικής δυναμικής σε σχέση με το δυτικό κόσμο.

Απαρτχάιντ: Πολιτική του ρατσισμού και των φυλετικών διακρίσεων στη Νότια Αφρική νομοθετημένη από το 1948, κατά την οποία οι λευκοί θεωρούσαν τον εαυτό τους ανώτερο από τους μαύρους και τους εκμεταλλεύονταν.

ΕΝΟΤΗΤΑ 19

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ “ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ”: ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ “ΑΓΟΡΩΝ” - Ε.Ε.

ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ - ΣΤΟΧΟΙ

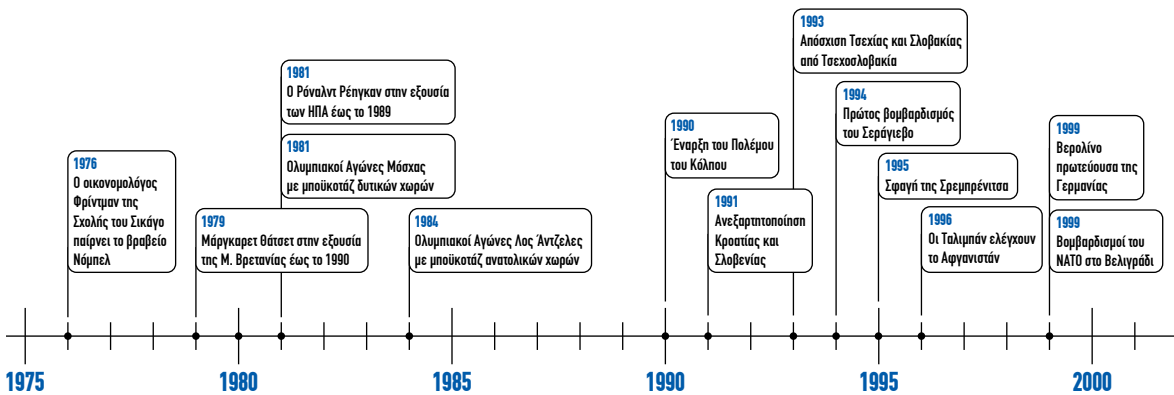
Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου η ανθρωπότητα πέρασε με μία μεταβατική πορεία από το νεότερο στο σύγχρονο κόσμο με αλλαγές στον παγκόσμιο χάρτη και κυριαρχία των κανόνων της ελεύθερης αγοράς. Η Ελλάδα, σε μία Ευρώπη που προσπαθεί να ενοποιηθεί, δέλησε να βρίσκεται πρωτοπόρα στην ευρωπαϊκή ενοποίηση.

Στόχος καθίσταται να περιγραφούν τα χαρακτηριστικά της οικονομίας της «ελεύθερης αγοράς» και να αποτιμηθούν οι συνέπειες από την ενοποίηση μεγάλου τμήματος της Ευρώπης.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Σχολή του Σικάγου, νεοφιλελευθερισμός, πόλεμος του Κόλπου, Ταλιμπάν, Κοινωνικό Πλαίσιο Στήριξης, συνθήκη του Μάαστριχτ

ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ

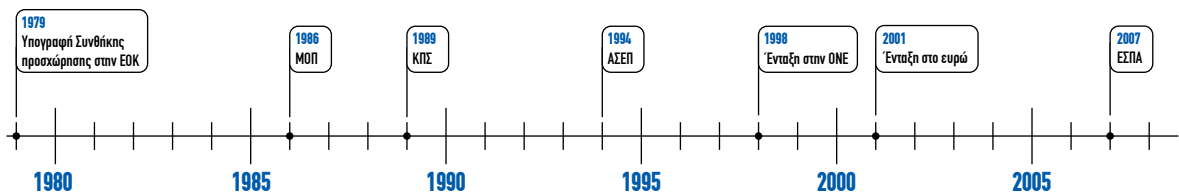
ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΕΛΟΥΣ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Στις αρχές της δεκαετίας του 1980-1990 δε φαινόταν ότι ο Ψυχρός Πόλεμος θα τελειώνει. Μάλιστα, το ότι στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Μόσχας το 1980 δεν έλαβαν μέρος πολλές δυτικές χώρες αλλά και σε αυτούς τους Λος Άντζελες των Η.Π.Α. το 1984 δεν έλαβαν μέρος οι περισσότερες χώρες του ανατολικού μπλοκ έδειχνε το μέγεθος του χωρισμού του κόσμου. Όμως τα οικονομικά προβλήματα, που εμφανίστηκαν, όπως είδαμε, στις σοσιαλιστικές χώρες από το τέλος της δεκαετίας αυτής, οδήγησαν στην πτώση των καθεστώτων του σοσιαλιστικού κόσμου και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου ξεκίνησε η ιδεολογική κυριαρχία της «ελεύθερης» αγοράς. Μ' αυτή την κυριαρχία ξεκίνησε μία σταδιακή διαδικασία μετάβασης από το νεότερο στο σύγχρονο κόσμο μας. Άρχισε από το 1970, με την εφαρμογή των θεωριών του οικονομολόγου καθηγητή του Πανεπιστημίου του Σικάγο, **Μίλτον Φρίντμαν**, ο οποίος πρότεινε στις κυβερνήσεις περιστολή δημόσιων δαπανών και ιδιωτικοποιήσεις. Το πείραμα εφάρμοσαν μαθητές του οικονομολόγου στη Χιλή που την κυβερνούσε ο δικτάτορας **Αουγκούστο Πινοσέτ**. Οι οικονομικές θέσεις της λεγόμενης *Σχολής του Σικάγο*, όσων δηλαδή οικονομολόγων συμμερίστηκαν και διέυρυναν της θέσεις του **Φρίντμαν**, επηρέασαν την οικονομική και πολιτική κατεύθυνση κυβερνήσεων στο δυτικό κόσμο τη δεκαετία 1980-1990 (**Μάργκαρετ Θάτσερ**, πρωθυπουργός στη Μεγάλη Βρετανία, **Ρόναλντ Ρέγκαν**, πρόεδρος των ΗΠΑ) και χαρακτηρίστηκαν ως *νεοφιλελευθερισμός*.

Μετά τη διάλυση των χωρών του σοσιαλιστικού κόσμου, από το 1991 και μετά, η ιδεολογική κυριαρχία της «ελεύθερης» αγοράς διευρύνθηκε με τον παγκόσμιο έλεγχο των κρατών από διεθνείς οικονο-

Μάργκαρετ Θάτσερ.

Ρόναλντ Ρέγκαν.

μικούς οργανισμούς. Η δανειοδότηση ισχυρών χωρών σε αδύναμες άρχισε σιγά σιγά να αντικαθίσταται με δανειοδότηση από διεθνείς οργανισμούς ή από πλούσια ιδιωτικά αμοιβαία κεφάλαια. Έτσι άρχισαν να αποκτούν τεράστια παγκόσμια δύναμη τραπεζικοί οργανισμοί όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Παγκόσμια Τράπεζα. Το νέο σύνθημά

Πτώματα σφαγμένων στη Σρεμπρένιτσα, που δάφτηκαν σε μαζικό τάφο στο χωριό Πλίτσα.

τους ήταν η «δανειοδότηση υπό όρους»: αν οι χώρες δεν έκαναν οικονομικές μεταρρυθμίσεις, δεν θα μπορούσαν να έχουν πρόσβαση σε δάνεια. Ο πρώτος όρος, για να αποκτήσουν χρήμα, ήταν να επιβάλουν δημοσιονομική πειθαρχία, για να μειωθούν ή να εξαλειφθούν τα οικονομικά ελλείμματα. Τα επιτόκια και οι συναλλαγματικές ισοτιμίες των νομισμάτων στη διεθνή οικονομία θα οριζόνταν πλέον από την αγορά. Μ' αυτόν τον τρόπο η οικονομία έβγαινε έξω από τα σύνορα των εθνών-κρατών και γινόταν παγκόσμια και ανοιχτή.

Παρόλες αυτές τις οικονομικές εξελίξεις, που οδήγησαν τον κόσμο στη σύγχρονή εποχή, η εμφάνιση και η διάδοση από τις αρχές της δεκαετίας 1990 του ιού AIDS-HIV και πολεμικές συρράξεις ταλαιπωρούσαν ακόμα την ανθρωπότητα. Αξιοσημείωτες ήταν:

- α) ο πόλεμος του Κόλπου, όταν οι Η.Π.Α. και 38 σύμμαχοί τους επιτέθηκαν στο Ιράκ, που είχε νωρίτερα καταλάβει έδαφος του Κουβέιτ (1990-1991)
- β) οι επιθέσεις της Σερβίας στη Βοσνία με το βομβαρδισμό του Σεράγιεβο (1994), η σφαγή 8.000 Βόσνιων μουσουλμάνων της Σρεμπρένιτσα (1995) και οι φοβερές επιθέσεις του ΝΑΤΟ στο Βελιγράδι (1999),
- γ) ο έλεγχος του Αφγανιστάν από τους Ταλιμπάν, ακραίους μουσουλμάνους (1996).

Κι ενώ σ' αυτό το κλίμα οι ανατολικές πρώην σοσιαλιστικές χώρες δημιουργούσαν ακόμη έθνη-κράτη (Τσεχία και Σλοβακία το 1993), η Ευρώπη πραγματοποιούσε σημαντικά βήματα για την ένωσή της. Πολλοί ήταν οι παράγοντες που οδήγησαν την Ευρώπη στην πορεία ενοποίησής της μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο:

- α) οι απώλειες κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο,
- β) η απώλεια των αποικιών της Ευρώπης που της στερούσε οικονομικούς πόρους,
- γ) η ανάδυση ως υπερδυνάμειων των Η.Π.Α. και της Σοβιετικής Ένωσης, που περιόρισε τη δύναμη της Ευρώπης,

- δ) η ενδάρρυνση των Η.Π.Α. για ενοποίηση της Ευρώπης ως φραγμού για τη διάδοση των κομμουνιστικών ιδεών.

Αντιστοίχως τα στάδια που οδήγησαν στην ευρωπαϊκή ενοποίηση θα τα σκιαγραφούσαμε ως εξής:

Νατοϊκοί βομβαρδισμοί στο Νόβισαντ της Σερβίας, 1999.

- α) το 1950 ο **Ρόμπερτ Σουμάν**, υπουργός εξωτερικών της Γαλλίας, παρουσίασε το σχέδιό του για ένωση των λαών της Ευρώπης,
- β) το 1951 ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Κοινοπραξία Άνδρακα και Χάλυβα (Ε.Κ.Α.Χ.), στην οποία συμμετείχαν Γαλλία, Δυτική Γερμανία, Ιταλία, Βέλγιο, Λουξεμβούργο, Ολλανδία,
- γ) το 1957 υπογράφηκε στη Ρώμη από τις χώρες της Ε.Κ.Α.Χ. η συνθήκη ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (Ε.Ο.Κ.), που στόχευε στην ισορροπημένη οικονομική ανάπτυξη και τη σύγκλιση των οικονομιών όλων των ευρωπαϊκών χωρών,
- δ) το 1986, μετά από συσσώρευση ετών εμπειρίας, υπογράφηκε η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, που επιτάχυνε την οικονομική συνοχή των χωρών μελών με τα λεγόμενα *Κοινωνικά Πακέτα Στήριξης* (ΚΠΣ) προς τις πιο ασθενείς οικονομικά χώρες,
- ε) το 1992 υπογράφηκε η συνθήκη του *Μάαστριχτ*, με την οποία ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση,
- στ) το 2001 υπογράφηκε η Οικονομική Νομισματική Ένωση (Ο.Ν.Ε.) και υιοθετήθηκε ως κοινό νόμισμα των χωρών μελών που το επέλεξαν και μπορούσαν οικονομικά να ανταποκριθούν σ' αυτό, το ευρώ.

Τα βασικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ορίστηκαν ως εξής:

- α) η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Κομισιόν), μία ευρωπαϊκή κυβέρνηση,
- β) το Συμβούλιο Υπουργών, συμβούλιο υπουργών των χωρών μελών,
- γ) το Συμβούλιο Κορυφής, συμβούλιο πρωθυπουργών ή προέδρων των χωρών μελών,

Οι Ταλιμπάν αναλαμβάνουν την εξουσία στο Αφγανιστάν κι ακολουθούν αυστηρή πολιτική διαχωρισμού άνδρα γυναίκας. Στη φωτογραφία Ταλιμπάν χτυπά δημόσια γυναίκα, 2001.

- δ) το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, που το συγκροτούν οι εκλεγμένοι ευρωβουλευτές των χωρών μελών,
- ε) το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο.

Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης η ενοποιημένη Γερμανία με πρωτεύουσα από το 1999 το Βερολίνο, αποκτούσε ολοένα και μεγαλύτερη επιρροή, άλλοτε σε συνεννόηση με τη Γαλλία (γαλλογερμανικός άξονας) κι άλλοτε σε συνεννόηση με τις χώρες- μέλη της Βόρειας Ευρώπης. Η ανεξαρτητοποίηση της Κροατίας και της Σλοβενίας το 1991 από τη Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία είχε τη σφραγίδα της νέας ενοποιημένης Γερμανίας. Η

Ελλάδα από το 1979, που υπογράφηκε η συνθήκη προσχώρησης της χώρας στην Ε.Ο.Κ., ήταν προσανατολισμένη προς μία πλήρη ένταξή της σε μία ενοποιημένη Ευρώπη τόσο με τις κυβερνήσεις του Π.Α.Σ.Ο.Κ. (Πανελληνίου Σοσιαλιστικού Κινήματος, 1981-1989, 1993-2004) όσο και με αυτές της Ν.Δ. (Νέας Δημοκρατίας, 1979-1981, 1990-1993). Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης η Ελλάδα δέχτηκε ως φτωχή χώρα τρία προγράμματα μακράς οικονομικής βοήθειας, για να συμπορευτεί με τις χώρες του ευρωπαϊκού βορρά:

- α) τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (ΜΟΠ, 1986-1992),
- β) το Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (ΚΠΣ, 1989-2006) και
- γ) το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ, 2007-2020).

Με αυτά προέβη σε μεταρρυθμίσεις όπως αυτή της ίδρυσης το 2004 του Ανώτατου Συμβουλίου Επιλογής Προσωπικού (Α.Σ.Ε.Π., 1994), με το οποίο αναζητήθηκε η διαφάνεια και η αξιοκρατία στους διορισμούς των δημόσιων λειτουργών. Με πρωθυπουργό τον **Κωνσταντίνο**

Σύνοδος Ευρωπαίων Ηγετών στο βασιλικό Παλάτι Βρυξελλών 1987.

Κλασική εθιμοτυπική φωτογραφία Συνόδου Κορυφής των ηγετών της ΕΕ μετά το 2000.

Σημίτη (1996-2004), που διαδέχθηκε στην ηγεσία του ΠΑ.ΣΟ.Κ. τον **Ανδρέα Παπανδρέου** (πρωθυπουργός 1981-1989 και 1993-1996), εντάχθηκε στην Ο.Ν.Ε. (1998) και το 2001 επέλεξε ως νόμισμά της το ευρώ. Έτσι από το 2001 η Ελλάδα έπαψε να έχει ως νόμισμά της τη δραχμή.

Ως προς το μέλλον της Ε.Ε. ο Γάλλος ιστορικός **Φερνάντ Μπροντέλ** σημειώνει ότι η ευρωπαϊκή ενοποίηση πρέπει να δώσει πιο μεγάλη σημασία στην κοινή πολιτισμική της συνοχή, τις κοινές της ρίζες, τις ιδέες και την κοινή φιλοσοφία των ευρωπαϊκών λαών κι όχι στα οικονομικά και πρακτικά ζητήματα, που απασχολούν τις κυβερνήσεις.

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Η επιρροή της πολιτικής του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου στη διεύρυνση του χάσματος πλουσίων και φτωχών κατά τα έτη 1997-2000.

*«Πολλές από τις πολιτικές μεθοδεύσεις που προώθησε το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, ιδιαίτερα η πρόωγη απελευθέρωση της κεφαλαιαγοράς, συνέβαλαν στην παγκόσμια αστάθεια [...]. Οι δουλειές καταστρέφονται συστηματικά [επειδή] η ροή θερμού χρήματος προς και από τη χώρα, η οποία τόσο συχνά ακολουθεί μετά την απελευθέρωση της κεφαλαιαγοράς, αφήνει τον όλεθρο στο πέρασμά της [...]. Ακόμα και όσες χώρες έχουν βιώσει κάποια περιορισμένη ανάπτυξη έχουν δει τα οφέλη να πηγαίνουν στους εύπορους και μάλιστα στους ιδιαίτερα εύπορους», Joseph E. Stiglitz, *Globalization and Its Discontents*, New York, 2012, σ. 12, 14, 15, 17.*

2. Οι αγορές τελικά δρουν ανορθολογικά κατά τον Τζορτζ Σόρος, ισχυρό επενδυτή τη δεκαετία 1990-2000.

*«Οι αγορές ποτέ δεν φτάνουν στην ισορροπία που θεωρείται αξίωμα στην οικονομική θεωρία. Υπάρχει μία αμφίδρομη σχέση μεταξύ της αντίληψης και της πραγματικότητας, η οποία μπορεί να προκαλέσει αυτό-καταστροφικές διαδικασίες οικονομικής έκρηξης - πτώχευσης ή «φούσκας» [κερδοσκοπικής και χωρίς δετικά μακροπρόδεσμα αποτελέσματα οικονομικής μεγέθυνσης]. Κάθε «φούσκα» αποτελεί ταυτόχρονα μία τάση και μία εσφαλμένη εκτίμηση, οι οποίες αλληλεπιδρούν με ανακλαστικό τρόπο». George Soros, *The New Paradigm for Financial Market: The Credit Crash of 2008 and What It Means*, New York, 2018, σ. X.*

3. α) Η Γερμανία από τη φαινομενική άρνηση του ναζισμού (1945-1949) στην επανένωση και την υπέρβαση του παρελθόντος (1990).

«Ο Νόμπερτ Φράι χωρίζει σε τέσσερις φάσεις την λεγόμενη «κουλτούρα της μνήμης ή μνημόνευσης» στη Γερμανία: Η πρώτη φάση είναι η περίοδος της επίπλαστης «αποναζιστικοποίησης» (1945-1949), με τις πολλαπλές δίκες εγκληματιών πολέμου και ναζί αξιωματούχων. Η δεύτερη φάση είναι η φάση της «πολιτικής του παρελθόντος», στη δεκαετία του '50, με σαφή τάση τη λεγόμενη «απαλλαγή από τα δεινά του παρελθόντος» Αίτημα ήταν η απομάκρυνση από το επίπονο παρελθόν και η αδώωση αρκετών «λιγότερο επιβαρυνμένων» ναζί. Η τρίτη φάση («υπέρβαση του παρελθόντος») περιλάμβανε τις διαμαρτυρίες της γενιάς του '68 ως απάντηση στη σχετική απώθηση και αποσιώπηση του παρελθόντος εκ μέρους των «πατεράδων-θυτών», ενώ η τέταρτη («διατήρηση/φύλαξη του παρελθόντος») συνεχίζεται ως σήμερα με την έκρηξη μνήμης και τις μάχες της Ιστορίας». Άννα Μαρία

Δρουμπούκη, *Μνημονικοί τόποι και δημόσια ιστορία του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στην Ελλάδα – μια συγκριτική προσέγγιση*, διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Ιστορίας Αρχαιολογίας Φιλοσοφικής Σχολής Παν/μίου Αθήνας, 2014, σ. 78, όπου περιγράφεται εν συντομία η άποψη του Norbert Frei, 1945 und wir. Das dritte Reich im Bewußtsein der Deutschen, Beck, München 2005, σ. 28-35.

β) Πώς οι γενιές των Γερμανών έβλεπαν το ναζιστικό παρελθόν;

«Τα μπεςτ σέλερ [διάσημων Γερμανών συγγραφέων] επικεντρώνονται στις σχέσεις μεταξύ των γενεών [...]. Η γενιά των εγγονών δείχνει περισσότερη κατανόηση για τα πολεμικά διώματα και τα πάθη των παππούδων από τη ενδιάμεση [έχοντας ως βάση τη ναζιστική περίοδο 1940-1945] γενιά του '68, που είχε αναγάγει σε προπατορικό αμάρτημα την απροθυμία των πατεράδων να παραδεχτούν την όποια ενοχή τους». Χάγκεν Φλάισερ, *Οι πόλεμοι της μνήμης*, Αθήνα, εκδ. Νεφέλη, 2008, σ. 490.

γ) Η γερμανική ενοποίηση.

«Η αντίδραση της Μέρκελ [Γερμανίδα καγκελάριας] στην ελληνική κρίση [...] αποτελεί ένα ιδιαίτερο και αυθεντικό παράδειγμα ενός νέου είδους δύναμης στις διεθνείς σχέσεις, τη γεωοικονομική δύναμη [...]. Η Γερμανία πέρασε από τη φάση της πολιτικής δύναμης στο επίπεδο της γεωοικονομικής, χρησιμοποιώντας μεθόδους στο εμπόριο με τη λογική της σύγκρουσης [...]. Οι Γερμανοί εξαγωγείς άσκησαν μεγάλη επιρροή στην εξωτερική πολιτική της χώρας τους». Μ. Ανδρόπουλος, *Το γερμανικό σύνδρομο*, Τόμος Α', Αθήνα, εκδ. Ταξιδευτής, 2013, σ. 146-147 [όπου παρατίθενται οι αναλύσεις του προβεβλημένου άρθρου του Hans Kundnani, "Germany as a geoeconomic power", European Council on Foreign Relations, 1 July 2011.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

1 Σ' όλη την Ευρώπη γίνονται συζητήσεις για το μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Χωριστείτε σε τέσσερις (4) ομάδες και αναλάβετε να πραγματοποιήσετε μία δημοσκόπηση. Μία ομάδα θα αναλάβει να φτιάξει τα ερωτήματα (π.χ. Είστε υπέρ ή κατά της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης, πώς θα θέλατε να λειτουργούσε η Ευρωπαϊκή Ένωση, νιώθετε περισσότερο Έλληνας ή Ευρωπαίος κ.ά.). Για να τα φτιάξετε, συμβουλευτείτε και το βιβλίο της Πολιτικής και Κοινωνικής Αγωγής και την ενότητα από το βιβλίο του μαθήματος Γλωσσικής Διδασκαλίας, που αφορά την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η δεύτερη ομάδα θα αναλάβει να φτιάξει σε ηλεκτρονική μορφή με τη χρήση σχετικών προγραμμάτων τα ερωτηματολόγια με όλες τις πιθανές κι ενδεχόμενες απαντήσεις.

Η τρίτη ομάδα θα πραγματοποιήσει τη δημοσκόπηση σε όλους τους μαθητές, τους εκπαιδευτικούς, τους γονείς, δίνοντας και παίρνοντας τα ερωτηματολόγια.

Η τέταρτη ομάδα θα επεξεργαστεί τα αποτελέσματα ποσοτικά (μέσω του Excel) και ποιοτικά (με κείμενο συμπερασμάτων) και θα τα ανακοινώσει.

Όλη η έρευνα μπορεί να ανακοινωθεί σε όλους τους μαθητές, τους γονείς και τους

εκπαιδευτικούς σε μία ενημερωτική συνάντηση, που μπορείτε να οργανώσετε στην αίθουσα εκδηλώσεων του σχολείου σας.

- 2 | Έχετε ακούσει τους όρους *Grexit*, *Brexit*, *Ευρωσύμβαση*, *Ευρωστρατός*, *ευρωσκεπτικισμός*, *ευρωζώνη*; Αναζητήστε σε ηλεκτρονικά λεξικά να βρείτε τι σημαίνουν.
- 3 | Έχετε ταξιδέψει στην Ευρώπη; Σκεφτείτε τις εμπειρίες σας από ένα τέτοιο ταξίδι και γράψτε μία παράγραφο για τον πολιτισμό, το φαγητό, τη μουσική, τα αξιοθέατα, τις αθλητικές ομάδες και την ιστορία του κάθε λαού της χώρας που επισκεφτήκατε.
- 4 | Με τη βοήθεια του word φτιάξτε έναν πίνακα, στον οποίο κάθετα κάθε κελί να αντιστοιχεί σε κάθε χώρα, που ανήκει στην Ευρωπαϊκή Ένωση, και οριζόντια κάθε κελί να περιλαμβάνει τους εξής όρους: γλώσσα, πολίτευμα, φαγητό, σημαία, ενδυμασία, χαρακτηριστική εικόνα, ονόματα, ένας διάσημος αθλητής, ένας διάσημος καλλιτέχνης, ένας διάσημος λογοτέχνης. Παίξτε σαν παιχνίδι με το διπλανό/τη διπλανή σας, δίνοντάς του/της να συμπληρώσει τον πίνακα σε προκαθορισμένο χρόνο. Εξετάστε μετά τις απαντήσεις που πήρατε.

ΤΙ ΕΙΔΑΜΕ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ

Με το τέλος μίας μεγάλης ιστορικής περιόδου, όπως ο *Ψυχρός Πόλεμος*, δημιουργούνται αβέβαιες και αντιθετικές ιστορικές καταστάσεις για την ανθρωπότητα.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<https://archive.ert.gr/37741/> (Ρεπορτάζ χωρίς Σύνορα 2000-2001, Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΗΤΑΝ ΓΥΜΝΟΣ, 0000037741, Διάσπαση Γιουγκοσλαβίας, Αρχείο EPT).

<https://archive.ert.gr/74371/> (Ριμπέκ, ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΕΤΝΑΜ ΣΤΟΝ ΚΟΛΠΟ, 0000074371, Αρχείο EPT).

<https://archive.ert.gr/37782/> (Ρεπορτάζ χωρίς Σύνορα 2001-2002, ΕΔΩ ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ, 0000037782, Αρχείο EPT).

<https://archive.ert.gr/96102/> (Ρεπορτάζ χωρίς Σύνορα 2001-2002, ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ 20 ΧΡΟΝΙΑ, 0000096102, Αρχείο EPT).

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΤΕΛΟΣ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ - Ε.Ε.

Σχολή Σικάγου: Οικονομική θεωρία περί περιορισμού της ποσότητας του χρήματος και των δημόσιων επενδύσεων, για να υπάρξει οικονομική ανάπτυξη.

Νεοφιλελευθερισμός: Η οικονομική θεωρία και η πολιτική ιδεολογία, που υποστηρίζουν ότι τα μέσα παραγωγής και οι επιχειρηματικές δραστηριότητες πρέπει να ελέγχονται στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό από τους ιδιώτες, για να λειτουργούν ελεύθερα και παραγωγικά οι αγορές και να υπάρχει οικονομική ευημερία.

Πόλεμος του Κόλπου: Ο πόλεμος στα 1990-1991 στην αραβική χερσόνησο, όταν οι ΗΠΑ και 38 σύμμαχοί τους επιτέθηκαν στο Ιράκ, που είχε καταλάβει έδαφος του Κουβέιτ.

Ταλιμπάν: Πολιτικό-θρησκευτικό κίνημα που κυβέρνησε το Αφγανιστάν από το 1996 έως το 2001 και από τον Αύγουστο του 2021, με σκοπό να εφαρμόσει αυστηρά τον ισλαμικό κώδικα διαβίωσης.

Κοινωνικά Πακέτα Στήριξης: Συμφωνία μεταξύ της Ελληνικής Κυβέρνησης και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για ένα σύνολο χρηματοδοτούμενων παρεμβάσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Ελλάδα τα έτη 1989-2006, που εξυπηρετούν αναπτυξιακούς στόχους μέσα σε συγκεκριμένα χρονικά όρια εφαρμογής.

Συνθήκη Μάαστριχτ: Συνθήκη των ευρωπαϊκών χωρών οι οποίες το 1992 ίδρυσαν την Ευρωπαϊκή Ένωση.

A close-up photograph of a sculpture of a human skull. The skull is rendered in a dark, textured material, possibly bronze or a dark stone, with a highly detailed, almost crystalline surface. A prominent feature is a large, brilliant-cut diamond set into the forehead area, just above the bridge of the nose. The lighting is dramatic, highlighting the facets of the diamond and the intricate details of the skull's structure. The background is dark, making the sculpture stand out.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

Ο ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

ΑΠΟ ΤΟ ΝΕΟΤΕΡΟ
ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ

ΙΣΤΟΡΙΑ Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Ντάμιεν Χίρστ, *For the Love of God*, 2007. Γλυπτό από λευκόχρυσο ενός ανθρώπινου κρανίου, επενδυμένο με 8.601 διαμάντια. Η σχέση του χρήματος και της τέχνης.

ΕΝΟΤΗΤΑ 20

ΑΠΟ ΤΟ “ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ” ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ

ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ - ΣΤΟΧΟΙ

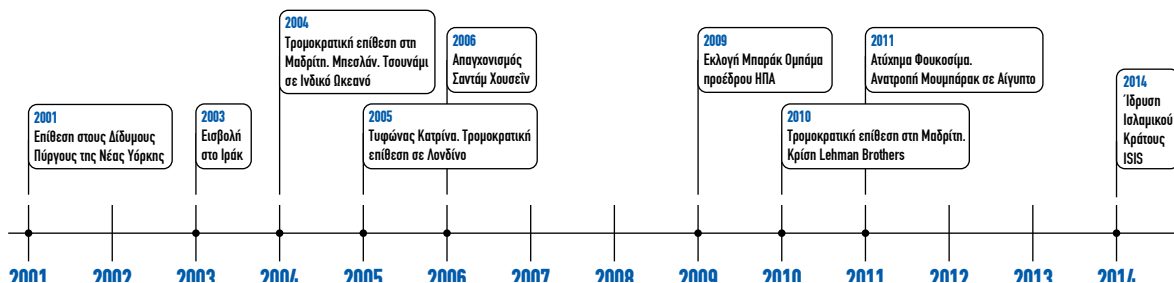
Η νέα χιλιετία άνοιξε τα σύνορα του κόσμου πιο εύκολα κι έφερε στην επιφάνεια τις φωνές των λαών έξω από το δυτικό κόσμο.

Να εξοικειωθούν οι μαθήτριες/μαθητές με τους όρους και την πραγματικότητα, που επήλθε στην ανθρωπότητα με τη νέα χιλιετία.

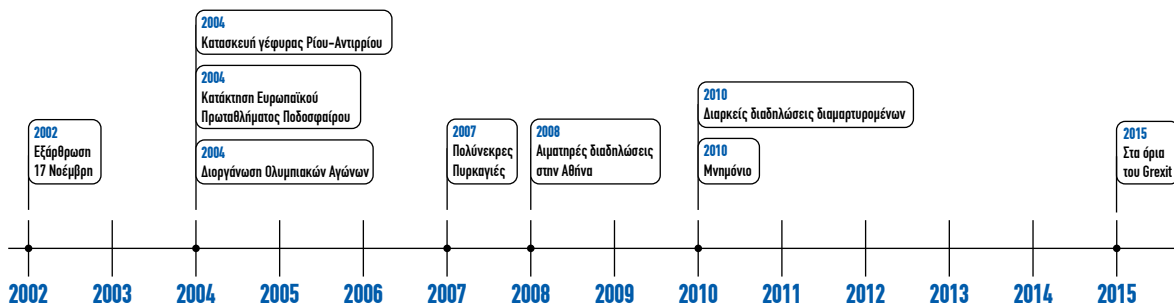
ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: τέλος ιστορίας, σύγκρουση πολιτισμών, πολυπολιτισμικότητα, παγκοσμιοποίηση, Αλ Κάιντα, Αραβική Άνοιξη, ISIS, Grexit, ευρωζώνη.

ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ

ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ 2001-2014

ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 2002-2015

Μετά την κατάρρευση των σοβιετικών καθεστώτων και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου από το 1990 στις Η.Π.Α. αναπτύχθηκαν διάφορες θεωρίες για το μέλλον του κόσμου. Αυτές που προκάλεσαν παγκόσμιο ενδιαφέρον ήταν

- α) η θεωρία του φιλελεύθερου πολιτικού επιστήμονα από τις Η.Π.Α. **Φράνσις Φουκουγιάμα**, που θεωρούσε ότι με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου επέρχεται το τέλος της Ιστορίας και η παγκόσμια επικράτηση του φιλελευθερισμού και
- β) η θεωρία του Αμερικανού συντηρητικού πολιτικού επιστήμονα **Σάμιουελ Χάντινγκτον**, που θεωρούσε ότι τον Ψυχρό Πόλεμο στον πλανήτη θα ακολουθούσε ένας πόλεμος μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών (θεωρία σύγκρουσης πολιτισμών).

Λίγο μετά τη συντριβή του αεροπλάνου της πτήσης 175 της United Airlines στη βόρεια όψη του νότιου Πύργου, Νέα Υόρκη, 11 Σεπτεμβρίου 2001

Προς το τέλος του 20ου αιώνα με την παγκόσμια επικράτηση του φιλελευθερισμού οι όροι *πολυπολιτισμικότητα* και *παγκοσμιοποίηση* εμφανίστηκαν στη ζωή των ανθρώπων. Ο όρος *πολυπολιτισμικότητα* εμφανίζεται πρώτη φορά το 1976 από τον Τζίμη Κάρτερ, υποψήφιο του Δημοκρατικού Κόμματος και στη συνέχεια πρόεδρο των Η.Π.Α. Το 1977 ο Πήτερ Άντλερ εξέφρασε για πρώτη φορά τον όρο *πολυπολιτισμικό άτομο*, εννοώντας το άτομο που συνειδητοποιούσε την ιδιαίτερη ύπαρξή του μέσα στην πολιτισμική ποικιλομορφία της μεταμοντέρνας εποχής. Η *πολυπολιτισμικότητα* συμπεριλάμβανε, υπό την «αρχή της ανοχής», την εύρυθμη συνύπαρξη ανθρώπων διαφορετικής κουλτούρας, οι οποίοι αποδέχονταν κάποια κοινά δεδομένα, κι αφορούσε την επανόρθωση των αδικιών στις Η.Π.Α. Η κοινωνία από το 2000 ήταν σε δέση να δημιουργήσει πολυσύνθετες πολιτισμικές ταυτότητες, απορροφώντας τα διαφορετικά κοινωνικά σχήματα του περιβάλλοντός της, και ταυτόχρονα να υιοθετεί ή να συμβιβάζεται με την εκάστοτε ισχύουσα καθολική ταυτότητα. Οι *πολυπολιτισμικές ομάδες* διευρύνονταν σε όλες τις δραστηριότητες των ανθρώπων. Με τις ολοένα και πιο μεγάλες ευκολίες στις μετακινήσεις ανθρώπων και εμπορευμάτων η κοινωνία μας έγινε παγκοσμιοποιημένη. Με την *παγκοσμιοποίηση* άνοιγαν πιο εύκολα τα σύνορα των εθνών-κρατών και δινόταν η δυνατότητα διακίνησης πολιτών και συμβίωσης ετερόκλητων ομάδων σε όλα τα μήκη και τα πλάτη του κόσμου.

Όμως στις αρχές της νέας χιλιετίας φάνηκε ότι και μία *σύγκρουση των πολιτισμών* επερχόταν, αυτή του ισλαμικού κόσμου με το δυτικό. Στις 11 Σεπτεμβρίου 2001 εκδηλώθηκαν τρομοκρατικές επιθέσεις εναντίον στόχων στις Η.Π.Α. Σε τέσσερα πολιτικά αεροσκάφη εκδηλώθηκε αεροπειρατεία, και τα τρία από αυτά οδηγήθηκαν από τους αεροπειρατές και προσέκρουσαν στους Δίδυμους Πύργους του Παγκόσμιου Κέντρου Εμπορίου, ενώ το τέταρτο κατέπεσε σε ανοικτό χώρο. Οι επιβλητικοί Δίδυμοι Πύργοι στο εμπορικό κέντρο της Νέας Υόρκης, δείγμα της ευρωστίας του

οικονομικού συστήματος της ελεύθερης αγοράς, κατέρρευσαν λίγη ώρα μετά, προκαλώντας χιλιάδες ανθρώπινες απώλειες: εκτός των 19 αεροπειρατών, από τις επιθέσεις, 2.973 άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους και 24 παρέμειναν αγνοούμενοι. Τις επιθέσεις πραγματοποίησαν ισλαμιστές τρομοκράτες, μέλη της οργάνωσης *Αλ Κάιντα* υπό την ηγεσία του **Οσάμα μπιν Λάντεν**. Ξαφνικά βρεθήκαμε να ζούμε σε ένα είδος «Έτους Μηδέν» οπότε οτιδήποτε γνωρίζαμε για τον κόσμο μέχρι τότε έπρεπε να απορριφθεί ως "τρόπος σκέψης προ της 11ης Σεπτεμβρίου".

Η 11η Σεπτεμβρίου άνοιξε τον ασκό του Αιόλου για ένα κύμα πολέμων, βίας και τρομοκρατίας στον κόσμο. Το Μάρτιο του 2003 οι Η.Π.Α. εισέβαλαν στο Ιράκ και η χώρα κατελήφθη το Μάιο του ίδιου έτους. Ο έως τότε ηγέτης του Ιράκ, **Σαντάμ Χουσεΐν**, απαγχονίστηκε το 2006 μετά από απόφαση ιρακινού δικαστηρίου. Σειρά τρομοκρατικών επιθέσεων στη Μαδρίτη (2004), στο Μπεσλάν Βόρειας Οσετίας (2004), στο Λονδίνο (2005), μαζικές λαϊκές κινητοποιήσεις όπως στη Γαλλία από νεαρούς υποβαθμισμένων περιοχών (2005), τη Μαδρίτη (2010), την Αθήνα (2008 και 2010), φονικά φυσικά φαινόμενα, όπως το τσουνάμι στον Ινδικό Ωκεανό (2004), ο φονικός κυκλώνας "Κατρίνα" στη Νέα Ορλεάνη (2005) αλλά και το πυρηνικό ατύχημα στη Φουκουσίμα (2011) κατέδειχναν ότι ήταν αδύνατο να είχε έρδει το τέλος της Ιστορίας. Μάλιστα, όταν το 2008 εκλέχτηκε στις Η.Π.Α. για πρώτη φορά αφροαμερικάνος πρόεδρος, ο **Μπάρακ Ομπάμα**, ξεκινούσε από τη χώρα αυτή μία μεγάλη παγκόσμια οικονομική κρίση. Με αφορμή την οικονομική κατάρρευση της επενδυτικής τράπεζας Lehman Brothers λόγω ακάλυπτων στεγαστικών δανείων, ξέσπασε μία παγκόσμια τραπεζική και χρηματοοικονομική κρίση στην Ευρώπη, η οποία γέννησε με τη σειρά της κοινωνική κρίση.

Την περίοδο αυτή της κρίσης ο πρόεδρος των Η.Π.Α., **Μπάρακ Ομπάμα**, το 2009, μιλώντας στο Πανεπιστήμιο του Κάιρου στην Αίγυπτο, αναφέρεται στην ελπίδα του να εκδημοκρατικοποιηθεί η Αίγυπτος σε δέματα δικαιωμάτων της γυναίκας και δημοκρατικών ελευθεριών και δίνει το έναυσμα για κινητοποιήσεις διαφόρων μορφών κινημάτων όχι μόνο στην Αίγυπτο αλλά και την Τυνησία. Ο αυτοπυρπολισμός ενός νεαρού πωλητή φρούτων στην Τυνησία αποτέλεσε

Οσάμα μπιν Λάντεν.

Μπάρακ Ομπάμα.

το έναυσμα να ξεσπάσουν αυτές οι διαδηλώσεις και διαμαρτυρίες σε σειρά αραβικών χωρών. Οι διαμαρτυρίες αυτές χαρακτηρίστηκαν ως *Αραβική Άνοιξη*. Το 2011 ανατρέπεται στην Αίγυπτο ο ηγέτης της χώρας, **Χόσνεί Μουμπάρακ**, ξεκινούν οι πρώτες διαδηλώσεις εναντίον του ηγέτη της Συρίας **Άσαντ**, ανατρέπεται και δολοφονείται ο έως τότε ηγέτης της Λιβύης, **Μοαμάρ Καντάφι**. Με την *Αραβική Άνοιξη* όμως τα κινήματα, που τελικά επικράτησαν, έπαιρναν φονταμενταλιστική, δηλαδή ακραία φανατική θρησκευτική μορφή. Αποκορύφωμα αυτής της φονταμενταλιστικής τροπής των εξεγέρσεων ήταν η 29η Ιουνίου 2014, όταν η ισλαμιστική οργάνωση *ISIS* (Ισλαμικό Κράτος του Ιράκ και του Λεβάντε) κήρυξε μονομερώς την ίδρυση ισλαμικού χαλιφάτου, σε μια έκταση που περιελάμβανε περιοχές της Συρίας και του Ιράκ, ορίζοντας στην θέση του «χαλίφη» και «ηγέτη των απανταχού μουσουλμάνων» τον επικεφαλής της, **Αμπού Μπακρ αλ-Μπαγκνάντι** (γνωστό έκτοτε ως Χαλίφη **Ιμπραήμ**). Το ισλαμικό αυτό χαλιφάτο έπαψε να υπάρχει το 2019, όταν ένοπλες δυνάμεις των Η.Π.Α. και της Συρίας κυριεύσαν και τα τελευταία κέντρα ελέγχου του.

Στην Ελλάδα, ενώ είχε από το 2002 εξαρθρωθεί η τρομοκρατική οργάνωση “17 Νοέμβρη”, η ευφορία από

- α) τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων (2004),
- β) την κατάκτηση του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου (2004) και
- γ) την ολοκλήρωση της κατασκευής της μεγαλύτερης έως τότε σε μήκος καλωδιωτής γέφυρας πολλαπλών ανοιγμάτων στο Ρίο-Αντίρριο το 2004

έδωσε τη θέση της σε μία περίοδο μεγάλης έντασης και αβεβαιότητας με αποκορύφωμα την οικονομική αδυναμία της χώρας να εξυπηρετήσει τα δάνειά της και την προσφυγή της το 2010 σε διεθνή οικονομικό έλεγχο μέσω υπογραφής μνημονίου και λήψης σκληρών μέτρων για τους Έλληνες, υπό τον έλεγχο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Η Ευρωπαϊκή Ένωση επεμβαίνει για να στηρίξει την ελληνική οικονομία με οικονομικό μηχανισμό στήριξης, όπως έκανε και στην Ιρλανδία το ίδιο έτος αλλά και την Πορτογαλία το 2011. Από το 2012 μάλιστα στην Ευρώπη χρησιμοποιούταν ο όρος *Grexit*, που αφορούσε την αποχώρηση της Ελλάδας από την *Ευρωζώνη*, ζώνη χωρών που χρησι-

Σαντάμ Χουσεΐν.

Μοαμάρ Καντάφι.

μποιούσαν ως νόμισμά τους το ευρώ, και την επιστροφή της στο παλαιό εθνικό νόμισμά της, τη δραχμή. Αυτή την αποχώρηση πρότειναν μερικές ευρωπαϊκές χώρες ως λύση στην κρίση χρέους, που αντιμετώπιζε η Ελλάδα. Κάτι τέτοιο παραλίγο να πραγματοποιηθεί το 2015, αλλά τελικά δεν έγινε.

Η Εθνική Ομάδα Ποδοσφαίρου της Ελλάδας κατακτά το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου στη Λισαβόνα της Πορτογαλίας, 2004.

ΠΗΓΕΣ- ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Το τέλος της ιστορίας.

«...Η ακαταμάχητη νίκη του οικονομικού και πολιτικού φιλελευθερισμού...[σημαίνει όχι μόνο]... το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, ή την παρέλευση μίας συγκεκριμένης περιόδου της μεταπολεμικής ιστορίας, αλλά αυτό τούτο το τέλος της ίδιας της ιστορίας, δηλαδή το τελικό σημείο της ιδεολογικής εξέλιξης του ανθρώπινου γένους και την οικουμενοποίηση της δυτικής φιλελεύθερης δημοκρατίας ως της τελικής μορφής ανθρώπινης διακυβέρνησης», Francis Fukuyama, *Το Τέλος της Ιστορίας και ο Τελευταίος Άνθρωπος*, Αθήνα, εκδ. «Νέα Σύνορα» Α.Α. Λιβάνη, 1993, σ. 8).

2. Η σύγκρουση των πολιτισμών.

«...Η δεμελιώδης πηγή συγκρούσεων σ' αυτό τον καινούργιο κόσμο (δηλαδή τον μεταψυχροπολεμικό), δεν θα είναι πρωταρχικά ούτε ιδεολογική ούτε οικονομική. Οι μεγάλοι διαχωρισμοί στο εσωτερικό της ανθρωπότητας και η κυρίαρχη πηγή συγκρούσεων θα είναι πολιτισμικοί. Τα έθνη-κράτη θα παραμείνουν οι ισχυρότεροι παίκτες στις διεθνείς υποθέσεις, οι κυριότερες όμως συγκρούσεις στην παγκόσμια πολιτική θα προκύψουν ανάμεσα σε έθνη και ομάδες διαφορετικών πολιτισμών. Οι διαχωριστικές γραμμές μεταξύ πολιτισμών θα είναι τα πολεμικά μέτωπα του μέλλοντος», Samuel P. Huntington, «The Clash of Civilizations?», *Foreign Affairs*, 72/3, 1993, σ. 22.

3. Η 11η Σεπτεμβρίου ως έτος μηδέν.

«Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν το σοκ της 11ης Σεπτεμβρίου [2001], όταν για εκατομμύρια ανθρώπους διερράγη «ο κόσμος που τους ήταν οικείος» και ξεκίνησε μία περίοδος αποπροσανατολισμού και ψυχολογικής παλινδρόμησης [...]. Ξαφνικά βρεθήκαμε να ζούμε σε ένα είδος

«Έτους Μηδέν» οπότε οτιδήποτε γνωρίζαμε για τον κόσμο μέχρι τότε έπρεπε να απορριφθεί ως «τρόπος σκέψης προ της 11ης Σεπτεμβρίου». Ναόμι Κλάιν, *Το δόγμα του σοκ. Η άνοδος του καπιταλισμού της καταστροφής*, Αθήνα, εκδ. Λιβάνη, 2010, σ. 33.

4. Οι ελπίδες του δυτικού κόσμου από την Αραβική Άνοιξη.

“...θα καλωσορίσουμε όλες τις εκλεγμένες, ειρηνικές κυβερνήσεις – υπό την προϋπόθεση ότι κυβερνούν με σεβασμό για όλο το λαό τους. Αυτό το τελευταίο είναι σημαντικό, επειδή υπάρχουν κάποιοι που επικαλούνται τη δημοκρατία, όταν δεν ασκούν εξουσία· μόλις πάρουν την εξουσία, γίνονται αδίστακτοι στο να καταπιέσουν τα δικαιώματα των άλλων [...]. Υπάρχει μία μοναδική σταθερά για όλους που θα αναλάβουν εξουσία: πρέπει να διατηρείς την εξουσία με τη συναίνεση και όχι με τον εξαναγκασμό· πρέπει να σέβεται τα δικαιώματα των μειονοτήτων και να συμμετέχεις με πνεύμα ανεκτικότητας και συμβιβασμού· πρέπει να δέχεται τα δικαιώματα του λαού σου και τις νόμιμες διεργασίες της πολιτικής διαδικασίας πάνω από το κόμμα σου. Χωρίς αυτά τα στοιχεία, οι εκλογές από μόνες τους δεν φέρνουν τη δημοκρατία”. Δηλώσεις Προέδρου Η.Π.Α., Μπάρακ Ομπάμα http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-the-President-at-Cairo-University-6-04-09/ και http://www.youtube.com/watch?v=B_889oBKkNU.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΕΜΠΕΔΩΣΗΣ

1 | Να οργανώσετε στην τάξη σας ένα ρητορικό αγώνα επιχειρηματολογίας (debate) με βάση τη μελέτη αποσπασμάτων από κείμενα για το πολιτικό μέλλον του πλανήτη μετά την πτώση του τείχους του Βερολίνου. Να χωριστείτε σε τρεις (3) ομάδες. Η τρίτη ομάδα μπορεί να αποτελείται από πιο λίγα άτομα. Φανταστείτε ότι ζείτε γύρω στο 2000. Η πρώτη ομάδα θα εκπροσωπεί τις θέσεις του **Φουκουγιάμα**, ότι δηλαδή ο φιλελευθερισμός και η οικονομία της αγοράς θα είναι στο εξής παντοτινά κυρίαρχη, αφού ήρθε το τέλος της Ιστορίας, η δεύτερη του **Χάντιγκτον**, ότι δηλαδή επέρχεται στον πλανήτη γενική σύγκρουση ισλαμικού και χριστιανικού πληθυσμού. Η τρίτη ομάδα, χωρίς να μετέχει στο ρητορικό αγώνα, στο τέλος θα κρίνει ποια από τις δύο ομάδες ήταν πιο πειστική.

2 | Να δημιουργήσετε - μέσα στην τάξη - οπτικό υλικό της διδακτικής ενότητας και να το μετατρέψετε σε αφηγηματικό κείμενο. Να χωριστείτε σε τέσσερις (4) ομάδες. Η κάθε ομάδα με βάση το φωτογραφικό, ενδεχομένως και το ψηφιακό, αν αυτό είναι δυνατό, υλικό της ενότητας, συλλέγει φωτογραφίες και επιλέγει τις κατάλληλες. Θέμα του υλικού είναι: “Ο κόσμος από την τρομοκρατική επίθεση της Αλ Κάιντα στους Δίδυμους Πύργους έως την Αραβική Άνοιξη. Αφού οργανώσει το υλικό της με ιστορικά και χρονολογικά κριτήρια, κάθε ομάδα με συνεργατική γραφή σε ηλεκτρονικό κείμενο συνδέει, οργανώνει, ετοιμάζει και παρουσιάζει ένα ιστορικό δοκίμιο 200 λέξεων περίπου με βάση αυτό το θέμα.

3 | Να επιλέξετε ένα από τα θέματα που δίγει η ενότητα και να το συσχετίσετε με τον όρο ή τους όρους από το γλωσσάρι. Στη συνέχεια να επιχειρήσετε να τεκμηριώσετε τη

σχέση του όρου με το θέμα της ενότητας και να προσδιορίσετε τον τόπο και το χρόνο του ιστορικού συμβάντος. Τέλος, επιχειρήστε να καταγράψετε ή να αφηγηθείτε με μία ολοκληρωμένη σειρά (ορισμός, ιστορικό, τόπος, χρόνος, αίτια, συνέπειες) τον ιστορικό όρο.

4 | Δημιουργήστε έναν δικό σας εννοιολογικό χάρτη με βάση τους όρους από το γλωσσάρι και τις έννοιες της ενότητας.

ΤΙ ΕΙΔΑΜΕ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΥΤΗ

Είδαμε ότι μία σύγκρουση πολιτισμών στην αρχή του 21ου αιώνα εκφράζει τη φωνή αγανακτισμένων ανθρώπων, που δεν μπορούσαν να γευτούν στον 20ο αιώνα τα αγαθά του σύγχρονου κόσμου.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<https://archive.ert.gr/46222/> (Ρεπορτάζ χωρίς Σύνορα 2002–2003, ΑΠΟ ΤΟ ΣΗΜΕΙΟ ΜΗΔΕΝ ΣΤΟ ΣΗΜΕΙΟ ΜΗΔΕΝ, 0000046222, Αρχείο EPT)

<https://archive.ert.gr/46095/> (Ρεπορτάζ χωρίς Σύνορα 2002–2003, Ο ΙΕΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΜΠΟΥΣ, 0000046095, Αρχείο EPT).

<https://www.youtube.com/watch?v=YVnvr8Cpzo> (Πηγή: κανάλι oly.ch/Olympics, τελετή έναρξης Ολυμπιακών Αγώνων 2004).

<https://www.youtube.com/watch?v=pF-EvT0efV4> (Πηγή: <http://bit.ly/ERTYT>, 4/7/2004, περιγραφή στιγμιότυπων τελικού Euro 2004).

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΕ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ

Τέλος ιστορίας: Θεωρία του φιλελεύθερου πολιτικού επιστήμονα από τις ΗΠΑ Φράνσις Φουκουγιάμα, που θεωρούσε ότι με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου επέρχεται το τέλος της Ιστορίας και η παγκόσμια επικράτηση του φιλελευθερισμού

Σύγκρουση πολιτισμών: Θεωρία του Αμερικανού συντηρητικού πολιτικού επιστήμονα Σάμιουελ Χάντινγκτον, που θεωρούσε ότι τον Ψυχρό Πόλεμο στον πλανήτη θα ακολουθούσε ένας πόλεμος μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών.

Πολυπολιτισμικότητα: Η αρμονική συνύπαρξη πολιτών με διαφορετικές πολιτισμικές καταβολές και η συμβίωση ετερόκλητων ομάδων στις ανοιχτές σύγχρονες παγκόσμιες κοινότητες.

Παγκοσμιοποίηση: Το άνοιγμα των συνόρων των κρατών και η αυξανόμενη ενοποίηση των οικονομιών σε όλο τον κόσμο για την ελεύθερη διασυνοριακή διακίνηση ανθρώπων, προϊόντων, υπηρεσιών .

Αλ Κάιντα: Δίκτυο (μετάφραση: «το ίδρυμα» ή «η βάση») φανατικών ισλαμικών οργανώσεων, που στοχεύει με ανορθόδοξες πολεμικές μεθόδους να πλήξει κέντρα του δυτικού κόσμου και να τρομοκρατήσει τις δυτικές κοινωνίες στο όνομα του Ισλάμ.

Αραβική Ανοιξη: Κύμα διαδηλώσεων και διαμαρτυριών του λαού των χωρών της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής, που ξέσπασε το 2010 και βασικό σκοπό είχε την εναντίωση στην καταπίεση, τη λογοκρισία από τα καθεστώτα αυτά, αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις οδήγησε στην εγκαθίδρυση ακραίων ισλαμικών καθεστώτων ή την έναρξη εμφυλίων πολέμων.

ISIS: Ονομασία του επονομαζόμενου Ισλαμικού Κράτους του Ιράκ και του Λεβάντε [Ανατολής], που σκοπό έχει με τη μέθοδο του Ιερού Πολέμου (τζιχάντ) τη δημιουργία ισλαμικού κράτους σε χώρο του Ιράκ, της Συρίας και περιοχών της Μέσης Ανατολής.

Grexit: Η απειλή για αποχώρηση της Ελλάδας από την ζώνη χωρών που χρησιμοποιούσαν ως νόμισμά τους το ευρώ.

Ευρωζώνη: Οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που χρησιμοποιούν ως νόμισμά τους το ευρώ.

ΕΝΟΤΗΤΑ 21

Η ΜΕΤΑΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Ο ΨΗΦΙΑΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

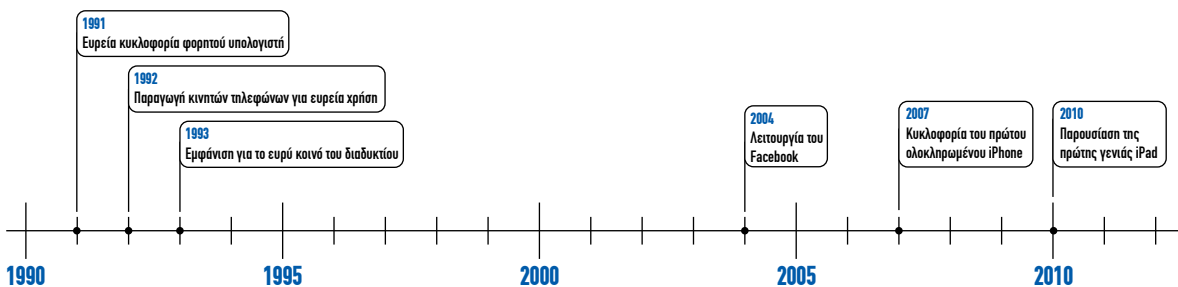
ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ - ΣΤΟΧΟΙ

Ο σύγχρονος κόσμος είναι ο κόσμος της ψηφιακής τεχνολογίας που αυτοματοποιεί τη ζωή των ανθρώπων και δημιουργεί παγκόσμιες κοινότητες.

Στόχος καθίσταται να συνειδητοποιηθεί ο σύγχρονος κόσμος που ζούμε στην εξελικτική του πορεία και να εντοπιστούν οι κίνδυνοι που ελλοχεύουν.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: μετανεωτερικότητα, νεωτερικότητα, μεταμοντερνισμός, μοντερνισμός

ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ

Ο σύγχρονος κόσμος έχει ονομαστεί κόσμος μετανεωτερικός και ψηφιακός. Με τον όρο μετανεωτερικότητα οι αναλυτές της νεότερης ιστορίας εννοούν την κριτική απέναντι στις θεωρίες, που επικράτησαν στο νεότερο κόσμο από τη *Βιομηχανική Επανάσταση* και χαρακτηρίστηκαν ως *νεωτερικότητα*. Οι θεωρίες της μετανεωτερικότητας δέλησαν να επανεκτιμήσουν όλο το σύστημα δυτικών αξιών σε τομείς όπως ο έρωτας, ο γάμος, η τέχνη. Η αμφισβήτηση αυτή ξεκίνησε έντονα με το κίνημα του Μάη του '68, όπως είδαμε, και χαρακτήρισε τη σύγχρονη ιστορία, η οποία είχε ως τομή τη διάλυση των χωρών του σοσιαλιστικού κόσμου από το 1989. Αυτή η *μετανεωτερικότητα* λοιπόν ταυτίστηκε στην ιστορία με το σύγχρονο κόσμο, ενώ η *νεωτερικότητα* με το νεότερο κόσμο (1870-1989).

Ο σύγχρονος *μετανεωτερικός* κόσμος ταυτίστηκε με το ρεύμα του *μεταμοντερνισμού*. Απορρίπτει την απόλυτη αντικειμενικότητα, κρίνει με ειρωνεία την απόλυτη αλήθεια, που επιζητούσε ο νεότερος κόσμος, αναζητά την αλήθεια σε κομμάτια, αναδεικνύει το απλό, το καθημερινό και το μερικό και δεν πιστεύει σε απόλυτες ιδεολογίες. Μάλλον στρέφει τον άνθρωπο στην αναζήτηση της εσωτερικής πνευματικής αρμονίας κι όχι στο όραμα για επιτυχία ενός πολιτικού συστή-

ματος, γεγονός που έχει επηρεάσει την ανθρωπινή ιστορία. Στο σύγχρονο κόσμο αποδυναμώνεται η συγκεντρωτική εξουσία. Κάπως έτσι από τους φιλόσοφους Ζακ Ντεριντά, Μισέλ Φουκώ, Ζαν Φρανσού Λιοτάρ, Ρίτσαρντ Ρόρτρι έως τον Άαρον Απαντουράι ή και τον Γιουβάλ Χαράρι έγιναν προσπάθειες να περιγραφεί το σχήμα του σύγχρονου κόσμου, στο οποίο η πολιτική ως εφαρμογή στις σχέσεις του έθνους-κράτους διαρκώς φθίνει. Σ'

αυτό έχει συμβάλει πολύ η νέα καθημερινή πραγματικότητα του ανθρώπου, η χρήση του φορητού ηλεκτρονικού υπολογιστή, το διαδίκτυο και το κινητό τηλέφωνο. Η εκτεταμένη διάδοση στο καταναλωτικό κοινό φορητού ηλεκτρονικού υπολογιστή, η χρήση του διαδικτύου και το κινητό τηλέφωνο εμφανίστηκαν δυναμικά στη ζωή του δυτικού ανθρώπου στα μέσα της δεκαετίας 1990-2000 κι άλλαξαν την καθημερινότητά του. Άλλαξαν την έννοια του τόπου, καθώς δημιουργήθηκαν κοινότητες ανθρώπων πέρα και μακριά από τον τόπο κατοικίας τους. Μάλιστα, η εξέλιξη της λειτουργίας του διαδικτύου και του κινητού τηλεφώνου οδήγησαν τις ανθρώπινες κοινωνίες στο λεγόμενο ψηφιακό κόσμο. Η διάδοση των ηλεκτρονικών τραπεζικών συναλλαγών την ίδια δεκαετία σφράγισε την είσοδο των πολιτών στον κόσμο αυτό. Ωστόσο,

- α) η δημιουργία από τον **Μαρκ Ζάκεμπεργκ** και η λειτουργία του Facebook (2004),
- β) η κυκλοφορία του πρώτου iPhone, κινητού τηλεφώνου, που έφερε την πρώτη οθόνη αφής η οποία μπορούσε να μεγεθύνει φωτογραφίες, να γίνει GPS και επέτρεπε την πλήρη πλοήγηση στο Διαδίκτυο (2007) και
- γ) η παρουσίαση της πρώτης γενιάς iPad, σειράς δηλαδή υπολογιστών ταμπλετών που αναπτύσσεται βασισμένη στην οθόνη αφής, από τον **Στηβ Τζομπς** (2010)

αποτελέσαν κοσμοϊστορικά γεγονότα για την κοινωνική και καθημερινή ιστορία της ανθρωπότητας. Ο πολίτης του σύγχρονου κόσμου είναι διασυνδεδεμένος στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ασκεί ηλεκτρονικές εμπορικές και τραπεζικές συναλλαγές, διδάσκεται ή διδάσκει, επιτελεί υπηρεσίες και πράξεις μέσα από μία οθόνη σε όλα τα μήκη και πλάτη του κόσμου. Στην οθόνη του Facebook το 2013 ήταν συνδεδεμένοι πάνω από 1 δισεκατομμύριο ενεργοί χρήστες. Έτσι, η οθόνη, που ως τηλεόραση, ήταν το κυρίαρχο κοινωνικό και πολιτιστικό εργαλείο διαπροσωπικών σχέσεων του νεότερου κόσμου, παραμένει ως τέτοιο και στο σύγχρονο κόσμο. Η

Γελοιογραφία που σχολιάζει τη σχέση αληθινών δια ζώσης φίλων με διαδικτυακούς φίλους. Δημιουργός, Chip Bok.

τηλεόραση πέρασε από ένα ενδιάμεσο στάδιο των δεκαετιών 1990-2010, όταν το τηλεχειριστήριό της δημιούργησε νέες συνήθειες περιήγησης από κανάλι σε κανάλι. Μετά το 2010 η οδόννη εξακολουθεί να κυριαρχεί ως τρόπος κοινωνικής επικοινωνίας, μόνο που έχει μικρύνει και βρίσκεται σε τάμπλετ, κινητά, ρολόγια, φορητούς υπολογιστές. Μάλιστα, από τα τέλη της δεκαετίας 2010 και τις αρχές τις δεκαετίας του 2020 ο ψηφιακός κόσμος επεκτείνεται στην εξελιγμένη αυτοματοποίηση, τη ρομποτική και την εποχή της τεχνητής νοημοσύνης, της κλωνοποίησης και των γενετικά μεταλλαγμένων προϊόντων. Νέα ψηφιακά προβλήματα έχουν γεννηθεί για το σύγχρονο πολίτη όπως η προστασία των ηλεκτρονικών δεδομένων, των πνευματικών δικαιωμάτων, οι ηλεκτρονικές απάτες, η λογοκρισία και άλλα.

Σ' αυτή τη μορφή το ψηφιακού σύγχρονου κόσμου αλλάζουν οι καταναλωτικές συνήθειες, καθώς η τεχνολογία υπαγορεύει τους κανόνες παραγωγής και κατανάλωσης. Αλλάζουν και οι οικογενειακές σχέσεις από τον τρόπο που δομήθηκαν στο μεταπολεμικό κόσμο, καθώς διαμορφώνονται διάφοροι αποδεκτοί τύποι λειτουργίας της οικογένειας. Τέλος, αναπτύσσονται ποικίλα κοινωνικά και πολιτιστικά κινήματα, που δε βασίζονται στον κοινό τόπο ή την κοινωνική τάξη, αλλά σε διάφορες μορφές ταυτότητας φύλου, μειονοτήτων, δικαιωμάτων. Αυτά έχουν να κάνουν και με το νέο περιβάλλον των προαστίων στις μεγαλουπόλεις αλλά και με την αντίδραση στις κοινωνικές δομές. Έτσι από την πανκ κουλτούρα των πόλεων τη δεκαετία του 1990 ή των emo του 2000 είχε γεννηθεί από τη μια πλευρά, μετά το 2000 η αστική κουλτούρα των skinhead, των gothic, που υποδήλωνε τη λευκή υπεροχή, ενώ από την άλλη μετά το 2015 αναδύθηκε από την Αμερική η γενιά των χίπστερ ως αντίδραση στην αφροαμερικανική κουλτούρα των αμερικανικών μεγαλουπόλεων. Οι συμπεριφορές αυτές μέσα από τον ψηφιακό κόσμο διαδίδονται

Μαρκ Ζάρκεμπεργκ.

Στηβ Τζομπς.

ταχύτατα ως πρότυπα αστικής ζωής στις γενιές των σύγχρονων νέων, της λεγόμενης γενιάς Α, που διαδέχτηκε στο δυτικό κόσμο τη γενιά Z (2010) και τους millennials (γενιά του 2000).

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Τι είναι ο μεταμοντερνισμός.

“...Η μεταμοντέρνα στρατηγική (χάρην συντομίας ‘μεταμοντερνισμός’) απαιτεί από τη φιλοσοφία (ή, εν προκειμένω, από τις κοινωνικές επιστήμες) να αποκηρύξουν ως μάταιη και να εγκαταλείψουν εμπράκτως, την αναζήτηση έξω-κοινωνικών θεμελίων της αλήθειας, και το ίδιο ακόμη το ιδεώδες της καθολικά δεσμευτικής γνώσης, και να συμβιβάσθουν με τον ανεπανόρθωτα ‘περιφερειακό’ και εξαρτημένο χαρακτήρα κάθε γνώσης”, Μπάουμαν Ζίγκμουντ “...Ο ‘φιλοσοφικός λόγος της νεωτερικότητας’ του Jurgen Habermas” στο Γ. Βέλτσος (επ.), *Η διαμάχη -κείμενα για τη νεωτερικότητα*, Πλέθρον, Αθήνα, 1990, σ. 68.

2. Το ψηφιακό βιβλίο.

“...η έρευνα, η συγγραφή, η διδασκαλία – και γενικότερα η πολιτική οικονομία της γνώσης (της παραγωγής και της διάδοσής της) θεμελιώνεται στο έντυπο βιβλίο. Θα ήταν πολύ πιο εύκολο για μας να συνεχίσουμε τη δουλειά μας όπως παλιά, χωρίς να δώσουμε ιδιαίτερη σημασία στις βαθύτερες μεταβολές του «γράφειν» στο ψηφιακό περιβάλλον. Στην προκειμένη περίπτωση, αυτό θα σήμαινε απλούστατα ένα είδος αναμεσοποίησης (remediation) γνωστών μορφών γραφής: δηλαδή, θα φτιάχναμε ένα κείμενο Word, θα συμπεριλαμβάναμε κάποιες φωτογραφίες, βίντεο και συνδέσμους, μετά θα το «σφραγίζαμε» ως PDF και θα ήταν έτοιμο για ανάρτηση στο διαδίκτυο. Με άλλα λόγια: το σύγγραμμά μας θα συνιστούσε μια ψηφιοποιημένη εκδοχή ενός έντυπου βιβλίου, με κάποια επιπρόσθετα πολυμεσικά στοιχεία”, Πηνελόπη Παπαηλία- Πέτρος Πετρίδης, *Ψηφιακή Εθνογραφία, Ελληνικά Ακαδημαϊκά Συγγράμματα και Βοηθήματα*, 2015, κεφ. 2.1, Εισαγωγή.

3. Πνευματική ιδιοκτησία διαδικτυακών παιχνιδιών.

“Πρώτα απ’ όλα, υπάρχει το ζήτημα της πληρωμής/συνδρομής για τη συμμετοχή στο παιχνίδι. Οι παίκτες – ανάλογα με το παιχνίδι - πρέπει είτε να το αγοράσουν και να πληρώνουν μηνιαία συνδρομή, όπως στην περίπτωση του WoW, είτε απλώς να το αγοράσουν. Επίσης, υπάρχουν παιχνίδια που, ενώ λειτουργούν στη λογική του WoW (αγορά και μηνιαία συνδρομή), παρέχουν στους παίκτες τη δυνατότητα να συγκεντρώνουν ingame συνάλλαγμα, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί αντί «πραγματικού» χρήματος για την πληρωμή της συνδρομής (eve online). Κατ’ αυτόν τον τρόπο εξασφαλίζεται περισσότερος κόσμος στους servers και το ότι οι πελάτες που δεν έχουν οικονομική ευχέρεια δε θα εγκαταλείψουν – τουλάχιστον όχι τόσο εύκολα το παιχνίδι... Ο ingame κόσμος των παιχνιδιών αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία των εταιρειών που τα παράγουν. Έτσι, οποιαδήποτε οικονομική συναλλαγή δεν τυγχάνει εγκρίσεως της εταιρείας θεωρείται παράνομη. Σε αυτές τις περιπτώσεις εντάσσονται οι αγοραπωλησίες λογαριασμών και in game αντικειμένων δικαιώματα (δημιουργία ασφαλούς και φθηνότερης φάρμας, η οποία ενδυναμώνει την παραγωγή και τα έσοδα των παικτών), γεγονός που δημιουργεί σημαντικές ανισοκατανομές”, Πηνελόπη Παπαηλία- Πέτρος Πετρίδης, *Ψηφιακή Εθνογραφία, Ελληνικά Ακαδημαϊκά Συγγράμματα και Βοηθήματα*, 2015, σ. 121-122.

4. Οι φανταστικές κοινότητες του μεταμοντέρνου κόσμου.

“...ο όρος τοπίο υπογραμμίζει το πέρασμα από τις “φανταστικές κοινότητες” οι οποίες έχουν ταυτιστεί με τις εδαφοποιημένες εθνικές κοινότητες στους φανταστικούς κόσμους”, Α. Appadurai, *Νεωτερικότητα χωρίς σύνορα. Πολιτισμικές διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2010, σ. 295-297.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

- 1 | Χωριστείτε σε ομάδες και κάθε ομάδα να συνεργαστεί, ώστε να δημιουργήσει ένα συνεργατικό έγγραφο ηλεκτρονικής γραφής, στο οποίο να περιγράφονται σε 120-160 περίπου λέξεις τα χαρακτηριστικά του σύγχρονου κόσμου. Μπορείτε το κείμενό σας να το εμπλουτίσετε με ανάλογο φωτογραφικό υλικό, χωρίς ασφαλώς να ξεχνάτε να δηλώνετε την πηγή προέλευσης της φωτογραφίας σας. Ανακοινώστε και παρουσιάστε το κείμενό σας στην τάξη και συζητήστε για τη σκοπιά, με την οποία η κάθε ομάδα είδε το σύγχρονο κόσμο.
- 2 | Δημιουργήστε ένα ηλεκτρονικό φωτογραφικό άλμπουμ με θέμα “Η ιστορία της οδόνης”. Να φροντίσετε κάθε φωτογραφία σας να τήν «λεξαντάρετε» με τα κατάλληλα σχόλια, τα οποία να ορίζουν την ιστορική της περίοδο.
- 3 | Δείτε στην ενότητα τις έννοιες *Προστασία Δεδομένων*, *Πνευματική Ιδιοκτησία*, *Λογοκρισία*. Αναζητήστε τους ορισμούς τους σε ηλεκτρονικά λεξικά και ακολουθώντας δοκιμάστε να φτιάξετε έναν εννοιολογικό χάρτη, με τον οποίο να τις ερμηνεύετε.

ΤΙ ΕΙΔΑΜΕ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο σύγχρονος κόσμος έχει αλλάξει ραγδαία τον τρόπο σκέψης και λειτουργίας των ανθρώπινων κοινωνιών.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

<https://www.bbc.co.uk/archive/first-apple-iphone-launched-2007/zvj8r2p> (Apple iPhone launched by Steve Jobs, 2007, BBC, Archive).

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΜΕΤΑΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΨΗΦΙΑΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Μετανεωτερικότητα: Η κριτική στάση ζωής του σύγχρονου κόσμου (1989 και εξής) απέναντι στις θεωρίες, που επικράτησαν στο νεότερο κόσμο, δηλαδή τον κόσμο από τη Βιομηχανική Επανάσταση έως το 1989.

Νεωτερικότητα: Ο κόσμος, οι ιδέες και οι θεωρίες του από τη Βιομηχανική Επανάσταση έως το 1989.

Μεταμοντερνισμός: Ο τρόπος ζωής του σύγχρονου κόσμου, που απορρίπτει την απόλυτη αντικειμενικότητα, κρίνει με ειρωνεία την απόλυτη αλήθεια, που επιζητούσε ο νεότερος κόσμος.

Μοντερνισμός: Οι επαναστατικές αλλαγές που έφερε ο νεότερος κόσμος στην κοινωνία, την πολιτική, την οικονομία, τον πολιτισμό.

ΕΝΟΤΗΤΑ 22

Η ΝΕΑ ΜΕΓΑΛΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ

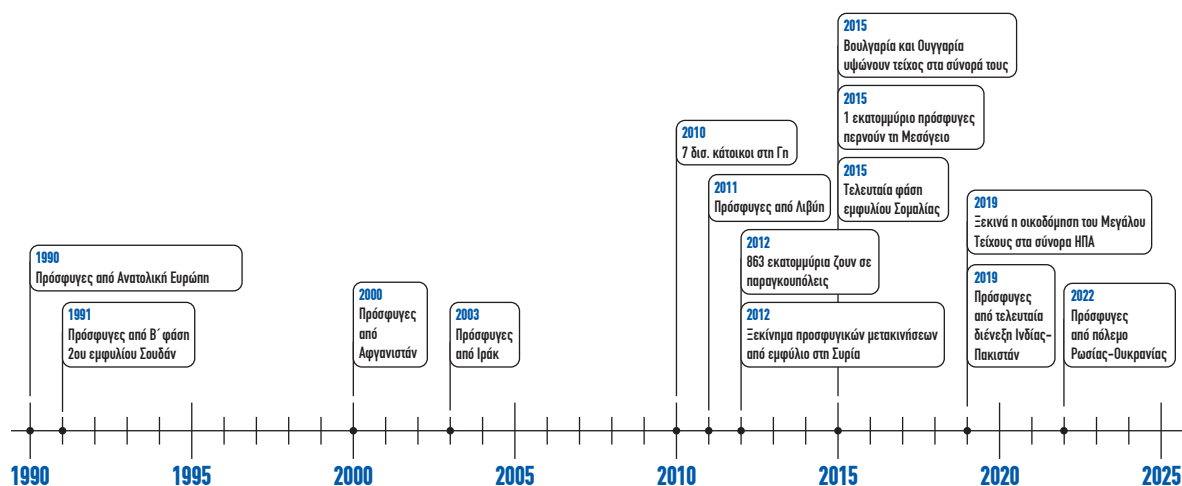
ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ - ΣΤΟΧΟΙ

Από το 2000 έχει ξεκινήσει μία μακρά διαδικασία μετακίνησης πληθυσμών από την Αφρική, την Ασία και την Κεντρική και Νότια Αμερική προς το λεγόμενο δυτικό κόσμο.

Να αναγνωρίζουν τα παιδιά στο σύγχρονο πολιτικό χάρτη του κόσμου την κοινωνική ανισότητα και να διερευνηθούν τα αίτια των μεγάλων πληθυσμιακών μετακινήσεων.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: παραγκουπόλεις, hot spots

ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ

Από το 2000 έως το 2010 η Ευρώπη αλλά και οι Η.Π.Α. έγιναν φορείς μεγάλων μεταναστευτικών ρευμάτων. Η μετακίνηση αυτή πληθυσμών αφορά πολλά εκατομμύρια ανθρώπινων ψυχών. Άνθρωποι από την Αφρική και την Ασία μέσω των βορείων ακτών της Αφρικής και μέσω της ανατολικής Μεσογείου μετακινούνταν προς την Ευρώπη. Αλλά και άνθρωποι από τη Νότια και Κεντρική Αμερική μετακινούνταν προς τις Η.Π.Α. Αν συγκεφαλαιώναμε τα αίτια των μαζικών αυτών μετακινήσεων, θα μπορούσαμε να πούμε ότι βασικοί λόγοι ήταν

- πόλεμοι,
- επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής,

Αλβανοί μετανάστες στο λιμάνι του Μπάρι της Ιταλίας το 1991, όταν τα αλβανικά σύνορα άνοιξαν μετά το τέλος του σοσιαλιστικού πολιτικού μοντέλου στην Αλβανία. 7 Αυγούστου 1991.

- γ) διεύρυνση της κοινωνικής ανισότητας,
- δ) πολιτικο-θρησκευτικές αντιθέσεις.

Ενώ τα κύρια μεταναστευτικά ρεύματα, που είχε δεχτεί η Ευρώπη τη δεκαετία 1990-2000 προέρχονταν από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων, με τη διάλυση του σοσιαλιστικού κόσμου από το 2000 και μετά, οι ροές άλλαξαν. Οι πόλεμοι στο Αφγανιστάν (2001), το Ιράκ (2003), την Ουκρανία (2022), οι εμφύλιοι πόλεμοι στη Λιβύη, το Σουδάν, τη Σομαλία και τη Συρία, οι μεγάλες ξηρασίες στο νοτιο-μεσογειακό τόξο Αφρικής και Αραβίας, οι διενέξεις Ινδίας- Πακιστάν, η στρατιωτική δικτατορία έως το 2008 στο Πακιστάν, η ραγδαία αύξηση του πληθυσμού στις χώρες του λεγόμενου *Τρίτου Κόσμου*, η φτωχοποίηση των κατοίκων του Μεξικό και της Κεντρικής και Νότιας Αμερικής και γενικά η διεύρυνση του οικονομικού χάσματος ανάμεσα στον εγγράμματο κόσμο της Δύσης και στους φτωχοποιημένους πληθυσμούς των *παραγκουπόλεων*, αύξησαν τις μεταναστευτικές ροές. Σύμφωνα με το Πρόγραμμα Ανθρώπινων Οικισμών του ΟΗΕ περίπου το 33% του αστικού πληθυσμού του αναπτυσσόμενου κόσμου το 2012, ή περίπου 863 εκατομμύρια άτομα, ζούσαν σε *παραγκουπόλεις*. Μάλιστα, ήδη από το Δεκέμβριο του 2006 ο ΟΗΕ διαπίστωνε ότι το πλουσιότερο 2% των ενηλίκων του πλανήτη κατείχε περισσότερο από το μισό παγκόσμιο κατά κεφαλήν πλούτο. Κι αυτό, όταν το 2010 ο πληθυσμός της γης ανερχόταν σε 7 δισ. ανθρώπους, εξαπλάσιος των 2,5 δισ. ανθρώπων που ζούσαν στον πλανήτη μας, το 1951.

Οι μετακινήσεις αυτές προκάλεσαν τριγμούς στις δυτικές κοινωνίες. Στην Ευρώπη το βάρος των μεταναστεύσεων αυτών επωμίστηκαν οι χώρες της νότιας Ευρώπης, όπως

Τούρκος κρατικός υπάλληλος συλλέγει από τα τουρκικά παράλια μικρό παιδάκι από τη Συρία, που πνίγηκε κατά την προσπάθεια της οικογένειάς του να μετακινηθεί μέσω Τουρκίας την Ελλάδα και στην Ευρώπη (Σεπτέμβριος 2015). Η φωτογραφία του Reuters έγινε πρωτοσέλιδο στα περισσότερα ευρωπαϊκά μέσα ενημέρωσης.

η Ελλάδα, η Ιταλία και η Ισπανία. Το 2015 1 εκατομμύριο άνθρωποι επιχείρησαν το διάπλου της Μεσογείου για να φτάσουν ως μετανάστες στην Ευρώπη. Στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ξεκίνησε μία μακρά συζήτηση για ισοκατανομή των βαρών υποδοχής των νέων πληθυσμών. Τα αποτελέσματα δεν ήταν πάντα πετυχημένα. Μάλιστα μερικές ευρωπαϊκές χώρες, όπως η Ουγγαρία, έχτισαν το 2015 τείχος, για να αποτρέψουν τις εισροές μεταναστών στις επικράτειές τους. Στις ΗΠΑ ο πρόεδρος **Ντόναλντ Τραμπ** (2017-2021) από το 2019 ξεκίνησε την οικοδόμηση ενός “Μεγάλου Τείχους” στα σύνορα των Η.Π.Α. με το Μεξικό, έργο που σταμάτησε προσωρινά ο διάδοχός του **Τζο Μπάιντεν**, από τον Ιανουάριο του 2021, όταν ορκίστηκε πρόεδρος, ενώ ο ίδιος το 2023 σκέφτεται να το συνεχίσει. Στην Ευρώπη, οι χώρες υποδοχής μεταναστών αναγκάστηκαν να δημιουργήσουν χώρους υποδοχής, χώρους προσωρινής διαμονής μεταναστών, όπου πρωτο-μαζεύονται όσοι διαφεύγουν από τις πατρίδες τους για οικονομικούς ή πολιτικούς λόγους, αναζητώντας καλύτερες συνθήκες ζωής. Στη συνέχεια, από το 2015, προχώρησαν στη δημιουργία *hot spots*, Κέντρων Διαπίστευσης και Υποδοχής Προσφύγων, κυρίως σε Ιταλία και Ελλάδα, με σκοπό την καταγραφή και το διαχωρισμό οικονομικών μεταναστών και προσφύγων, που καταφεύγουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, για να χορηγείται άσυλο σ’ αυτή μόνο στους πρόσφυγες.

Οι συνθήκες ζωής των μεταναστών ομοιάζαν με συνθήκες στρατοπέδου και οι όροι κράτησής τους στους προαναφερόμενους χώρους αποτελούσαν εξαίρεση από τις συνθήκες που επικρατούν σε χώρες που οι πολίτες τους έχουν κατοχυρώσει τα ανθρώπινα δικαιώματα. Έτσι δημιουργήθηκαν περιοχές με νόμους “εξαίρεσης” από τα κατοχυρωμένα ανθρώπινα δικαιώματα σε περιοχές

Ένας μετανάστης περπατά στο χιονισμένο hot spot στη Μόρια της Λέσβου με το συσσίτιο, που μόλις έχει λάβει στο χέρι. 9 Ιανουαρίου 2018,

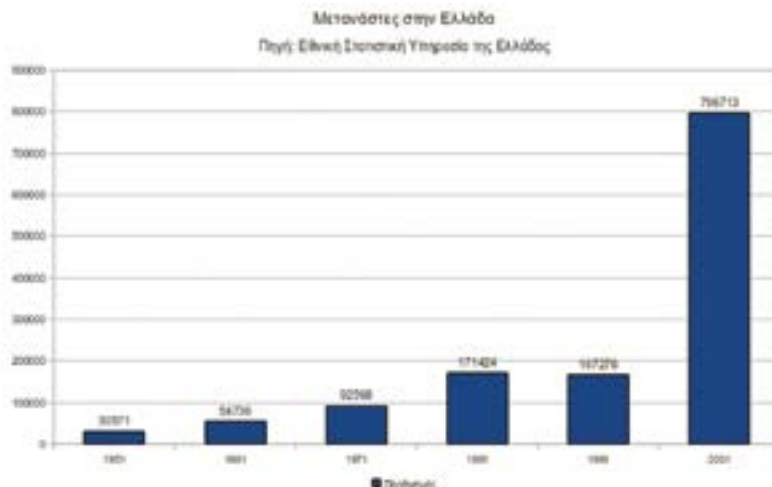
Η Ροσίγια είναι η μεγαλύτερη ορεινή παραγκούπολη (φαβέλα) στο Ρίο ντε Τζανέιρο και τη Βραζιλία, καθώς και η δεύτερη μεγαλύτερη παραγκούπολη στην Λατινική Αμερική.

υποδοχής μεταναστών όπως το αθλητικό στάδιο του Μπάρι, όπου το 1991 η ιταλική αστυνομία είχε στοιβάξει Αλβανούς λαθρομετανάστες, η νήσος Λαμπεντούζα στη νότια Ιταλία το 2022, οι χώροι αναμονής των αεροδρομίων των ευρωπαϊκών πόλεων, το λιμάνι στα στενά του Καλαί στα σύνορα Γαλλίας- Ηνωμένου Βασιλείου.

Στις περισσότερες χώρες του δυτικού κόσμου υπάρχει

και αυξάνεται μια συνεχώς διευρυνόμενη μάζα μόνιμα εγκατεστημένων ανθρώπων που δεν είναι ούτε πολίτες της χώρας όπου βρίσκονται, ούτε της χώρας από την οποία προήλθαν ως μετανάστες ή πρόσφυγες. Οι άνθρωποι αυτοί παρουσιάζουν μεγάλη πολιτισμική ετερογένεια και διαφορετικό βαθμό ενσωμάτωσης στις χώρες του δυτικού κόσμου. Στην πλειονότητά τους είναι άνδρες, που προέρχονται κυρίως από αγροτικές αφρικανικές και ασιατικές χώρες.

Συμβάλλουν, πάντως, με την άτυπη εργασία τους και με τη συμμετοχή τους στην οικονομία των χωρών που καταλύουν, εργαζόμενοι κυρίως σε αγροτικές, οικοδομικές και οικιακές εργασίες.

Διάγραμμα πορείας της μετανάστευσης στην Ελλάδα ανά δεκαετία από το 1951 έως το 2001, όπως το κατέγραψε η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία. Από το βιβλίο του Κ. Καλοφωλιά, *Το Μεταναστευτικό Ζήτημα στη Μεσόγειο (Ισπανία, Ιταλία, Ελλάδα)*, Αθήνα, εκδ. Μ. Σιδέρη, 2011.

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Η κοινωνική ανισότητα στη μεταψυχροπολεμική περίοδο του πλανήτη μας.

- α) «Στην Κίνα, παρά την εκπληκτική μεγέθυνση της οικονομίας, το εισοδηματικό χάσμα ανάμεσα στους κατοίκους των πόλεων και στους 800 εκατομμύρια κατοίκους της υπαίθρου διπλασιάστηκε την τελευταία εικοσαετία...Το Δεκέμβριο του 2006...μία μελέτη του ΟΗΕ διαπίστωνε ότι «το πλουσιότερο 2% των ενηλίκων του πλανήτη κατέχει περισσότερο από το μισό παγκόσμιο κατά κεφαλήν πλούτο»...Το χάσμα είναι ιδιαίτερα μεγάλο στις ΗΠΑ», Ναόμι Κλάιν, *Το δόγμα του σοκ. Η άνοδος του καπιταλισμού της καταστροφής*, Αθήνα, εκδ. Λιβάνη, 2010, σ. 587).
- β) «Ο πληθυσμός της υψηλίου έχει διπλασιαστεί από 2,5 σε 5 δισεκατομμύρια [...] ενώ πιθανόν να πλησιάζει τα δέκα δισεκατομμύρια στα τέλη της επόμενης πεντηκονταετίας. Το 90% αυτής της αύξησης θα προκύψει στις φτωχές χώρες. Η όλο και πιο σφικτή ολοκλήρωση της παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομίας, καθώς φαίνεται τώρα για πρώτη φορά να συμπεριλαμβάνει όλη τη γη, και οι όλο και πιο ορατές πολώσεις πλούτου μέσα σ' αυτήν, γεννούν τρομακτικές πιέσεις για είσοδο στις προνομιούχες ζώνες. Ήδη υπάρχουν περίπου 25 εκατομμύρια φυγάδες από την οικονομική και πολιτική απόγνωση στις φτωχές χώρες. Ρεύματα μετανάστευσης σε μία παλιρροιακή κλίμακα είναι η λογική έκβαση ενός διχασμού της υψηλίου που καθιστά την αξία της διαμονής στις πλούσιες χώρες - ακόμα και ως πολίτες 6' κατηγορίας - ασύγκριτη. Αφού ο Πρώτος Κόσμος δεν μπορεί να αναπαραχθεί στον Τρίτο, αυξανόμενοι αριθμοί ανθρώπων από τον Τρίτο θα προσπαθήσουν να έλθουν στον Πρώτο», Πέρι Άντερσον, *Θεωρίες για το τέλος της ιστορίας*, Αθήνα, εκδ. Στάχυ, 1994, σ. 95, διασκευή].

2. Η ζωή σε ζώνες αναμονής υπό συνθήκες στρατοπέδου και οι μη-πολίτες.

«Στρατόπεδο θα είναι είτε πρόκειται για το στάδιο του Μπάρι, όπου το 1991 η ιταλική αστυνομία στοιβάξε προσωρινά τους Αλβανούς λαθρομετανάστες, πριν τους ξαναστείλει στην πατρίδα τους [...] είτε με τις «ζώνες αναμονής» των διεθνών γαλλικών αεροδρομίων, όπου κρατούνται οι ξένοι που ζητούν να τους αναγνωριστεί η ιδιότητα του πρόσφυγα. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, ένας τόπος φαινομενικώς ανώδυνος οριοθετεί στην πραγματικότητα έναν χώρο όπου η κανονική τάξη αναστέλλεται εκ των πραγμάτων και όπου το γεγονός πως διαπράττονται ή όχι φρικαλεότητες δεν εξαρτάται από το δίκαιο, αλλά μόνο από τον πολιτισμό και το ηθικό αίσθημα της αστυνομίας η οποία ενεργεί προσωρινά ως κυρίαρχη (για παράδειγμα, στη διάρκεια των τεσσάρων ημερών που οι αλλοδαποί μπορούν να κρατηθούν στις «ζώνες αναμονής», πριν παρέμβουν οι δικαστικές αρχές) [...]. Η αυξανόμενη αποσύνδεση του έθνους-κράτους είναι το καινοφανές γεγονός της πολιτικής του καιρού μας και ό,τι αποκαλούμε στρατόπεδο δεν είναι παρά αυτή η απόκλιση [...]. Στην κατάσταση εξαιρέσεως ο νόμος αναστέλλεται [...]. Το στρατόπεδο, ως διαρκής χώρος εξαιρέσεως [...] είναι η κρύφια μήτρα της πολιτικής εντός της οποίας ακόμα ζούμε, την οποία οφείλουμε να μάθουμε να αναγνωρίζουμε διαμέσου όλων των μεταμορφώσεών της, στις «ζώνες αναμονής» των αεροδρομίων μας, όπως και σε ορισμένες περιφέρειες των πόλεών μας», Giorgio Agamben, Homo Sacer - Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή, Αθήνα, εκδ. Scripta, 2005, σελ. 268-270.

6) «Ο Αγκάμπεν, περιγράφοντας τους αποκλεισμένους, χρησιμοποιεί έναν νεολογισμό που δύσκολα μεταφράζεται στα ελληνικά: *denizen*. Ο όρος προκύπτει από τη σύνδεση του *citizen* (πολίτης) και του *deny* (αρνούμαι). Πρόκειται για τους μη πολίτες. Σήμερα, στις περισσότερες χώρες υπάρχει και αυξάνεται μια συνεχώς διευρυνόμενη μάζα μόνιμα εγκατεστημένων ανθρώπων που δεν είναι ούτε πολίτες της χώρας όπου βρίσκονται, ούτε της χώρας από την οποία προήλθαν [...]. Αυτοί οι μη πολίτες αποτελούν τη σκόνη, τα ροκανίδια, από το προϊόν της παλιάς τάξης πραγμάτων από τη μηχανή της Παγκοσμιοποίησης. Όσο επιταχύνεται αυτή η διαδικασία, τόσο περισσότερα είναι τα ροκανίδια. Μετρούν πλέον ένα μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού σε κάθε χώρα...», Αντώνης Λιάκος, Πώς στοχάστηκαν το έθνος αυτοί που ήδελαν να αλλάξουν τον κόσμο, Αθήνα, εκδ. Πόλις, 2005, σ. 119-120.

3. Διαδικασίες και τα κριτήρια καθορισμού του καθεστώτος των προσφύγων.

«44. Παρόλο που ο καθορισμός του καθεστώτος του πρόσφυγα γίνεται κανονικά σε ατομική βάση, έχουν παρουσιαστεί περιπτώσεις μετακίνησης ολόκληρων ομάδων υπό συνθήκες που υποδηλώνουν ότι τα μέλη της ομάδας θα μπορούσαν να θεωρηθούν ατομικά ως πρόσφυγες [...]. Πρέπει να γίνει χρήση της αποκαλούμενης «ομαδικής αναγνώρισης» του καθεστώτος του πρόσφυγα, όπου κάθε μέλος της ομάδας θεωρείται *prima facie* (εφόσον δηλαδή δεν υπάρχει απόδειξη για το αντίθετο) πρόσφυγας. 45. [...] Ένα πρόσωπο που ζητά να του αναγνωριστεί το καθεστώς του πρόσφυγα, πρέπει κανονικά να προβάλλει βάσιμο λόγο, για τον οποίο φοβάται ότι θα διωχθεί ατομικά. Μπορεί έτσι να γίνει δεκτό ότι ένα πρόσωπο έχει δικαιολογημένο φόβο ότι θα διωχθεί, εάν υπήρξε ήδη δύμα διώξεως για κάποιον από τους λόγους που απαριθμούνται στη Σύμβαση του 1951. Η λέξη «φόβος» δεν αναφέρεται ωστόσο μόνο στα πρόσωπα που έχουν ήδη διωχθεί, αλλά και σ' εκείνα που επιδιώκουν να αποφύγουν μια κατάσταση που περικλείει τον κίνδυνο της δίωξης», Γραφείο Του Υπατου Αρμοστή των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες. Εγχειρίδιο για τις διαδικασίες και τα κριτήρια καθορισμού του καθεστώτος των προσφύγων σύμφωνα με τη Σύμβαση του 1951 και το Πρωτόκολλο του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων, ΣΤ' Έκδοση, Αθήνα 2009, σ. 18.

4. Οι συνθήκες ζωής των προσφύγων μετά την άφιξη τους στα ελληνικά νησιά.

«Οργανώσεις ξεκινούν εκστρατεία για να δοθεί τέλος στην πολιτική περιορισμού [των προσφύγων]: Κατά την 30η Νοεμβρίου, τα hot spot στα νησιά της Λέσβου, Χίου, Σάμου, Λέρου και Κω έχουν ξεπεράσει τη δυναμικότητά τους κατά σχεδόν 7.200 άτομα: 12.744 άτομα διαμένουν σε δομές με δυναμικότητα μόλις 5.576 ατόμων. Ανάμεσά τους γυναίκες μόνες, γυναίκες – αρχηγό οικογενείας, και παιδιά πολύ μικρής ηλικίας, αναγκάζονται να ζουν σε καλοκαιρινά αντίσκηνα, ουσιαστικά να κοιμούνται στο χώμα, και με την επιδείνωση του καιρού, εκτίθενται στο κρύο, την υγρασία και τη βροχή. Ορισμένες γυναίκες αναγκάζονται να μοιραστούν αντίσκηνα και οικίσκους (container) με άνδρες, με τους οποίους δεν έχουν συγγενική σχέση, θέτοντας σε κίνδυνο την ιδιωτικότητά τους και την ασφάλειά τους. Επίσης, υπάρχει έλλειψη πρόσβασης σε καθαρό νερό, εγκαταστάσεις υγιεινής και υγειονομικές υπηρεσίες», Παρατηρητήριο Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, Αθήνα, 1 Δεκεμβρίου 2017, <https://www.hrw.org/el/news/2017/12/01/312027>).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

1 | Να χωριστείτε – μέσα στην τάξη - σε τέσσερις (4) ομάδες. Αφού η κάθε ομάδα δώσει στα μέλη της συγκεκριμένους ρόλους (ερευνητή, υπεύθυνου ερωτήσεων, δημοσιογράφου που θα πάρει τη συνέντευξη, παρουσιαστή, τεχνικού υπεύθυνου βιντεοσκόπησης και σκηνοθεσίας), θα ανατρέξετε στο οικογενειακό, φιλικό σας περιβάλλον, όπου πιθανόν υπάρχει κάποιος μετανάστης ή πρόσφυγας. Κάθε ομάδα ετοιμάζει τις ερωτήσεις με βάση το παραπάνω εκπαιδευτικό υλικό της ενότητας και ετοιμάζεται για να ανακοινώσει στην ολομέλεια της τάξης όλα τα στοιχεία της εργασίας της ομάδας: ποιο θα είναι το έργο του κάθε μέλους, πότε θα γίνει η παρουσίαση. Την ημερομηνία, που έχει οριστεί (πιθανόν στο επόμενο μάθημα), γίνεται η παρουσίαση και ακολούθως συζητούνται στην τάξη τα αποτελέσματα της κάθε ομάδας.

2 | Με αφορμή τις Πηγές και τις Εικόνες να δημιουργήσετε ένα σύντομο μικρό βίντεο (με μορφή ιστορικού ντοκιμαντέρ) ή μία ηλεκτρονική παρουσίαση με φωτογραφίες, οπτικοακουστικό υλικό ή και συνεντεύξεις από καθηγήτριες και καθηγητές σας, σχετικά με το σύγχρονο προσφυγικό και μεταναστευτικό πρόβλημα του πλανήτη μας. Να δώσετε έμφαση στα αίτια εμφάνισης και τις συνέπειές του στη ζωή των ανθρώπων. Μπορείτε να λάβετε υπόψη και τον παρακάτω Πίνακα:

Επεξεργασμένος συγκριτικός πίνακας μεταβολής αλλοδαπών πληθυσμών ανά χιλιάδες και σε ποσοστό επί του συνολικού πληθυσμού σε χώρες της Ευρώπης το 1960 και το 1990.

ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΧΩΡΕΣ	1960		1990	
ΒΕΛΓΙΟ	453.000	4,9%	905.000	9,1%
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	686.000	1,2%	5.242.000	8,2%
ΕΛΒΕΤΙΑ	495.000	9,2%	1.100.000	16,3%

Μ. Mazower, Σκοτεινή Ήπειρος. Ο Ευρωπαϊκός Εικοστός Αιώνας, Αθήνα, εκδ. Αλεξάνδρεια, 2013, Τόμος 2, σ. 247.

3 | Η διεύρυνση της κοινωνικής ανισότητας και η γεωγραφική κατανομή του πλούτου στο τέλος της δεύτερης χιλιετηρίδας και στην αρχή της τρίτης (2005) μπορούν να εντοπιστούν στον χάρτη της Unicef, που σας δίνεται στους προτεινόμενους ιστότοπους και στηρίζεται σε στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας για τη γεωγραφική κατανομή του πλούτου, που σας δίνεται σ' αυτή τη διδακτική ενότητα. Καλείστε να εντοπίσετε τις γεωγραφικές περιοχές με τα μεγαλύτερα και με τα μικρότερα ποσοστά ανθρώπων που ζουν με λιγότερο από ένα δολάριο την ημέρα και την αναλογική σχέση ανά γεωγραφική περιοχή του 10% των πλουσιότερων ανθρώπων με το 10% των φτωχότερων ανθρώπων. Παράλληλα μπορείτε να αξιοποιήσετε και το υπόλοιπο υλικό της ενότητας αυτής καθώς και τις πηγές της. Τέλος, επιχειρήστε να καταγράψετε ή να αφηγηθείτε με μία ολοκληρωμένη σειρά (ορισμός, ιστορικό, τόπος, χρόνος, αίτια, συνέπειες) τα αποτελέσματα από την αξιοποίηση τη μελέτης του χάρτη.

4 | Να συνδέσετε ένα κείμενο 200 περίπου λέξεων για τη σχέση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των προσφυγικών ροών στο σύγχρονο κόσμο ή εναλλακτικά μπορείτε να αφηγηθείτε το κείμενό σας, αν επιλέξετε τη στρατηγική να κρατήσετε σημειώσεις για την ομιλία σας. Μπορείτε να λάβετε υπόψη τα παραδείγματα και τις εικόνες της ενότητας. Σ' αυτό το κείμενο ή την ομιλία σας μπορείτε να αναφερθείτε α) στο το τι ορίζεται ως πρόσφυγας στη σύγχρονη κοινωνία, β) στις συνθήκες ζωής των προσφύγων στους χώρους υποδοχής τους στο Δυτικό Κόσμο γ) στα φαινόμενα μισαλλοδοξίας και ρατσισμού εναντίον των προσφυγικών πληθυσμών, δ) στην καταπάτηση των δικαιωμάτων μεγάλης μερίδας πληθυσμών του πλανήτη μας και ε) στο πώς μπορούμε να ενισχύσουμε τα δικαιώματα των ανθρώπων που παύουν να αισθάνονται πολίτες.

ΤΙ ΕΙΔΑΜΕ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΥΤΗ

Είδαμε γιατί οι άνθρωποι αναγκάζονται να μεταναστεύουν, για να μπορούμε να καταλαβαίνουμε καλύτερα τις ανάγκες και τα προβλήματα των συνανθρώπων μας.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

Χάρτης ένδειξης πληθυσμών που ζουν με λιγότερο από ένα δολάριο την ημέρα και αναλυτικής διανομής του παγκόσμιου εισοδήματος στον πλανήτη. Πηγή UNICEF. https://www.unicef.org/sowc06/pdfs/map_living.pdf. Στοιχεία από Παγκόσμια Τράπεζα, 2005. <https://archive.ert.gr/22mar2016-eidiseis-gia-toys-prosfyges/> (Δελτίο Ειδήσεων για τους Πρόσφυγες στην Ελλάδα, 22/3/2016, αναφορά στα κλειστά σύνορα της Βόρειας Μακεδονίας με την Ελλάδα, Αρχείο ΕΡΤ).

ΓΛΩΣΣΑΡΙ Η ΝΕΑ ΜΕΓΑΛΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΛΑΩΝ

Παραγκουπώσεις: Πυκνοκατοικημένες πρόχειρα κτισμένες συνοικίες σε υποβαθμισμένες ζώνες των μεγαλουπόλεων χωρίς βασικές υποδομές, που κατοικούνται από ανθρώπους με μικρό ή ελάχιστο εισόδημα.

Hot spots: Κέντρα Διαπίστευσης και Υποδοχής Προσφύγων στην Ευρώπη, που λειτουργούν σε Ιταλία και Ελλάδα, με σκοπό την καταγραφή και το διαχωρισμό οικονομικών μεταναστών και προσφύγων, που καταφεύγουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, για να χορηγείται άσυλο σ' αυτή μόνο στους πρόσφυγες.

ΕΝΟΤΗΤΑ 23

ΤΕΧΝΕΣ - ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΟΥ 20ου ΑΙΩΝΑ

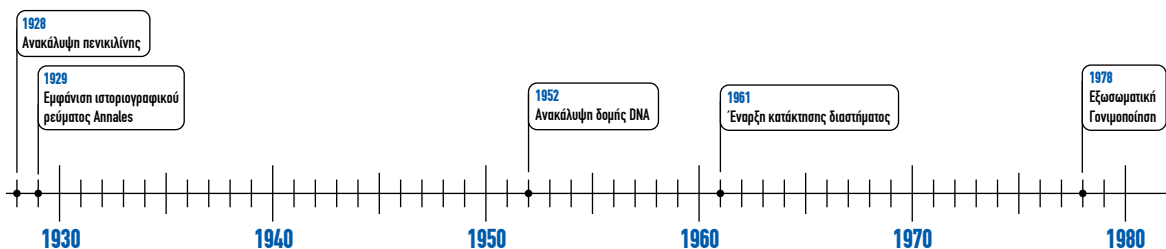
ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ - ΣΤΟΧΟΙ

Η ανθρωπότητα τον 20ο αιώνα δημιούργησε τεράστιες επιστημονικές και πολιτισμικές επαναστάσεις.

Στόχος καθίσταται να κατηγοριοποιηθεί η πορεία των επιστημονικών και πολιτισμικών σταθμών στην ιστορία του 20ου αιώνα.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: θεωρία λίμπιντο.

ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ

Ο 20ος αιώνας ονομάστηκε «αιώνας των επιστημονικών επαναστάσεων», επειδή τα τεχνολογικά και τα επιστημονικά επιτεύγματα εξελίχθηκαν με ραγδαίους ρυθμούς. Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η ανθρωπότητα αξιοποίησε τις θεωρητικές κατακτήσεις των **Πλανκ**, **Ράδερφορντ** και **Αϊνστάιν**. Μερικοί πολύ σημαντικοί σταθμοί στις επιστημονικές ανακαλύψεις θα λέγαμε ότι ήταν οι εξής:

Αλ. Φλέμινγκ → ανακάλυψη πενικιλίνης, 1928,

Γιούρι Γκαγκάριν → πρώτος άνθρωπος στο διάστημα, 1961,

Νιλ Άρμστρονγκ → πρώτος άνθρωπος στη σελήνη, 1969,

Ρ. Φράνκλιν, Φρ. Κρικ, Τζ. Γουότσον → δομή του γενετικού κώδικα (DNA), 1952-1953.

Οι μεταμοσχεύσεις οργάνων, η εκτεταμένη χρήση ακτίνων λέιζερ και η εξωσωματική γονιμοποίηση (1978) άλλαξαν την επιστήμη της ιατρικής και αύξησαν το προσδόκιμο όριο ζωής.

Στην ψυχανάλυση ο **Ζίγκμουντ Φρόιντ**, αναζητώντας τη θεραπεία της υστερίας ήδη πριν τον

Ο Edwin Aldrin από το Apollo 11 πατά τη Σελήνη

Η NASA εγκαθιστά επιστημονικά μηχανήματα μέτρησης στη Σελήνη

Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, συνέδεσε τη σεξουαλική επιθυμία (*λίμπιντο*) με τις ψυχικές διαταραχές.

Στην επιστήμη της Ιστορίας, το περιοδικό *Annales* από το 1929, μετατοπίζει την ιστορική αφήγηση από την πολιτική ιστορία στην οικονομική και την πολιτισμική.

Στην τέχνη, ένα σύνολο από διαφορετικά καλλιτεχνικά ρεύματα του 20ου αιώνα, που συγκλίνουν στις εξής δέσεις, ονομάστηκε *μοντερνισμός*:

- α) έκφραση του εσωτερικού κόσμου,
- β) έκφραση του ασυνείδητου, του χώρου πέρα από την ανθρωπίνη συνείδηση,
- γ) έμφαση στη διαδικασία καλλιτεχνικής δημιουργίας.

Τα πιο σημαντικά μοντέρνα ρεύματα στην τέχνη μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν:

αφηρημένη τέχνη → δεν αναπαριστάνονται αναγνωρίσιμα θέματα (**Καντίνσκι**),
σουρρεαλισμός → υποβολή του θεατή από το ένστικτο και τα όνειρα (**Μπρετόν, Ερνστ, Νταλί**),
ντανταϊσμός → έκφραση αποστροφής για τις συνέπειες του Α' Παγκοσμίου Πολέμου (**Τζαρά, Ντισάν**),
μπαουχάους → σημασία στη λειτουργικότητα κι όχι τη δημιουργία, αρχιτεκτονικές εφαρμο-

Η πρώτη αφηρημένη ακουαρέλα του Β. Καντίνσκι, 1910, Neuilly, συλλογή Ν. Καντίνσκι, Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 27, Παγκόσμια Τέχνη, σ. 81.

γές (Γκρόπιους, Λε Κορμπιζιέ), αφηρημένος εξπρεσιονισμός → έμφαση στη διαδικασία δημιουργίας τέχνης, ιδιαίτερη ανάπτυξη μεταπολεμικά στις Η.Π.Α. (Πόλοκ), *pop art* → επικοινωνία της «υψηλής τέχνης» με τη λαϊκή κουλτούρα (Άντι Ουόρχολ).

Η σύγκλιση, Τζάκσον Πόλλοκ, 1952, αφηρημένος εξπρεσιονισμός, Μπόφαλο, Allbright Knox Art Gallery, Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 27, Παγκόσμια Τέχνη, σ. 84.

Ιδιάζουσες θεωρούνται οι περιπτώσεις των **Σαγκάλ**, **Μοντλιάνι** και **Ουτριλό**.

Στη μουσική, ενώ πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο κυριάρχησε η μουσική τζαζ, μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ξεπήδησε το ροκ εντ ρολ με εμβληματικούς εκπροσώπους της τον Έλβις Πρίσλεϊ, το συγκρότημα των Μπιτλς και των Ρόλινγκ Στόουνς.

Στον κινηματογράφο ενώ πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο αναπτύχθηκε ο βωβός (Τσάρλι Τσάπλιν) και ο σοβιετικός κινηματογράφος, μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο αναπτύχθηκε ο ιταλικός νεο-ρεαλισμός και η γαλλική νουβέλ βαγκ.

Τα κυρίαρχα ρεύματα της ποίησης, το α΄ μισό του 20ου αιώνα, θα μπορούσαν να κατηγοριοποιηθούν ως εξής:

- α) *συμβολισμός* → προσπάθεια με σύμβολα να μείνει η «καθαρή ποίηση» (Ρίλκε, Βαλερί, Ματσάδο, Ντ' Ανούτσιο),
- β) *μοντερνισμός* → εγκατάλειψη παραδοσιακής μορφής ποίησης (Απολιναίρ),

Μουσείο Ατομικής Βόμβας, Χιροσίμα, 1949-1955, δείγμα μεταμοντερνιστικής τέχνης του Ιάπωνα Κέντζο Τάγκε, Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 27, Παγκόσμια Τέχνη, σ. 221.

Farugaga, Max Ernst, ντανταϊστική σύνδεση, Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 27, Παγκόσμια Τέχνη, σ. 266.

Η επιλογή της μνήμης (ή Τα μαλακά ρολόγια), Σαλβαντόρ Νταλί, 1931, σουρεαλισμός, Νέα Υόρκη, Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 27, Παγκόσμια Τέχνη, σ. 330.

- γ) φουτουρισμός/ντανταϊσμός → απελευθέρωση ποίησης από τη μορφή (**Μαγιακόφσκι**),
- δ) αγγλοσαξονικός μοντερνισμός → ο κατακερματισμένος άνθρωπος πρέπει να ολοκληρωθεί (**Έλιοτ, Πάουντ**).

Στη λογοτεχνία, ως κυρίαρχα λογοτεχνικά ρεύματα τον 20ο αιώνα θα παραδέταμε

- α) το νεωτεριστικό ή μοντερνιστικό μυθιστόρημα → η πραγματικότητα είναι σχετική, εγκατάλειψη γραμμικής αφήγησης, ψυχολογικοί μονόλογοι (**Προυστ, Τζόις, Κάφκα, Μαν**),
- β) το ρεαλιστικό μυθιστόρημα → καταγραφή της φρίκης των Παγκοσμίων Πολέμων και του κραχ (**Χέμινγκουεϊ, Φόκνερ, Στάινμπεκ, Γκρας, Μπελ**),
- γ) ο σοσιαλιστικός ρεαλισμός → εξύμνηση των λαϊκών δημοκρατιών (**Σολόχοφ, [οι Πάστερνακ και Σολζενίτσιν απέρριψαν το σοσιαλισμό]**),
- δ) η λογοτεχνία του παραλόγου → αντίδραση στην

Μοναδικές Στιγμές Συνέχειας στο Διάστημα, Ουμπέρτο Μοτσιόνι, φουτουρισμός, Νέα Υόρκη, Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 27, Παγκόσμια Τέχνη, σ. 350.

παραδοσιακή λογοτεχνία (Κάφκα, Σαρτρ, Καμί),
 ε) η λογοτεχνία του φανταστικού → Χάξλεϊ, Ασίμοφ, Όργουελ,
 στ) ο μαγικός ρεαλισμός → ρεαλισμός με μυδικά στοιχεία (Μπόρχες, Μάρκες, Αλιέντε).

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Ο ήρωας του Φραντς Κάφκα Γρεγκόρ Σάμσα ένα πρωινό ξυπνά μεταμορφωμένος σε ένα γιγάντιο ζώφιο. (1912)

“Όταν ο Γρεγκόρ Σάμσα ξύπνησε ένα πρωί από ταραγμένα όνειρα, βρέθηκε στο κρεβάτι του μεταμορφωμένος σ’ ένα πελώριο ζώφιο. Κείτονταν πάνω στη σκληρή σαν θώρακας ράχη του κι έβλεπε, όταν σήκωνε λίγο το κεφάλι, την τουρλωτή, μελαμψή, με τοξωτές ραβδώσεις χωρισμένη κοιλιά του, που πάνω της το κλινσοκέπασμα, έτοιμο να ξεγλιστρήσει ολότελα, μόλις μπορούσε πια να κρατηθεί. Τα πολλά, μπροστά στον υπόλοιπο όγκο του, αξιοδρήνητα λεπτά πόδια του, του δάμπωναν με αμηχανία τα μάτια.”Τι μου συνέβη;”, σκέφτηκε”. Φ. Κάφκα, Η Μεταμόρφωση, εκδ. Ροές, έκδοση ΣΤ’, μετ. Δη. Στ. Δήμου, Αθήνα 2001, σ.17.

2. Ο μαγικός ρεαλισμός του Γκαμπριέλ Γκαρθία Μάρκες.

“Την εποχή εκείνη ο Μελκιάδες γερνούσε φανερά από τη μια μέρα στην άλλη...έδειχνε να τον κατατρώνει κάποια κρυφή ασθένεια. Στην πραγματικότητα, αυτό ήταν το αποτέλεσμα πολλών και σπάνιων ασθενειών που’ χε κολλήσει στα αμέτρητα ταξίδια του σ’ όλο τον κόσμο. ..ο θάνατος τον ακολουδούσε παντού, σφραρινόταν τα πατζάκια του παντελονιού του, χωρίς όμως να’ χει αποφασίσει να του δώσει το τελικό χτύπημα. Είχε γλιτώσει από όλους τους λοιμούς και τους καταποντισμούς που’ χαν χτυπήσει την ανθρωπότητα. Είχε σωθεί από πελλάγρα στην Περσία, σκορβούτο στο αρχιπέλαγος της Μαλαισίας, λέπρα στην Αλεξάνδρεια, μπέρι- μπέρι στην Ιαπωνία, βουβωνική πανώλη στη Μαδαγασκάρη, ένα σεισμό στη Σικελία κι ένα καταστροφικό ναυάγιο στα στενά του Μαγγελάνου”. Γκ. Γκ. Μάρκες, Εκατό χρόνια μοναξιάς, εκδ. Νέα Σύνορα Λιβάνη, μετ. Κλαίτη Σωτηριάδου- Μπαράχας, Αθήνα 1984, σ. 15.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

1 Τα σημαντικότερα επιτεύγματα του 20ου αιώνα κατά το εγχειρίδιό σας ήταν τα θεωρία κβάντα, εικόνα ύλης (πρωτόνια, νετρόνια, ηλεκτρόνια), θεωρία σχετικότητας, πρώτος άνθρωπος στο διάστημα, πρώτος άνθρωπος στη σελήνη, δομή του γενετικού κώδικα (DNA), ανακάλυψη πενικιλίνης, μεταμοσχεύσεις οργάνων, ακτίνες λέιζερ, ηλεκτρονικός υπολογιστής, εξωσωματική γονιμοποίηση, διαδίκτυο, κλωνοποίηση, ψηφιακοί δίσκοι, προϊόντα μαζικής κουλτούρας.

Αφού τα ιεραρχήσετε κατά σειρά προτεραιότητας, βάζοντας πρώτο αυτό που θεωρείτε πιο σημαντικό για την ανθρωπότητα και με φθίνουσα σειρά βάζοντας τελευταίο αυτό που θεωρείτε λιγότερο σημαντικό, να γράψετε μία παράγραφο, αιτιολογώντας την επιλογή σας.

2 | Χωριστείτε σε πέντε (5) ομάδες και η καθεμιά, που θα χωριστεί σε υπο-ομάδες, θα αναλάβει να φτιάξει ένα κολάζ. Η πρώτη με τίτλο *εξπρεσιονισμός*, η δεύτερη με τίτλο *κυβισμός*, η τρίτη με τίτλο *σουρρεαλισμός*, η τέταρτη με τίτλο *μπαουχάους* και η πέμπτη με τίτλο *pop art*. Στο κάθε κολάζ, που μπορεί να γίνει σε ό, τι υλικό επιλέξει η κάθε ομάδα, θα γραφτούν στίχοι και φράσεις από ποιήματα και πεζά, θα κολληθούν εικόνες από ζωγραφικά και αρχιτεκτονικά έργα, θα κολληθούν πρόσωπα αντιπροσώπων κάθε ρεύματος. Το κολάζ μπορεί να γίνει ηλεκτρονικά όπως και η αναζήτηση αλλά και η παρουσίαση, χωρίς να ξεχνάτε να αναφέρετε τις πηγές προέλευσης των στοιχείων σας. Η εργασία μπορεί να γίνει σε μία (1) διδακτική ώρα στη βιβλιοθήκη και στην αίθουσα πληροφορικής ή σε όποια αίθουσα του σχολείου υπάρχουν Η/Υ και υπάρχει πρόσβαση στο διαδίκτυο.

3 | Ακούστε κομμάτια Rock and Roll και τζαζ. Επιλέξτε κομμάτια των **Beatles** και του **Έλβις Πρίσλεϊ**. Προσπαθήστε να δικαιολογήσετε το γιατί εξέφραζαν τη μεταπολεμική ευρωπαϊκή και δυτική κοινωνία. Γράψτε τις απόψεις σας σε μία παράγραφο.

4 | Χωριστείτε σε πέντε (5) ομάδες και η καθεμιά, που θα χωριστεί σε υπο-ομάδες, θα αναλάβει να φτιάξει ένα κολάζ. Η πρώτη με τίτλο *συμβολισμός*, η δεύτερη με τίτλο *μοντερνισμός*, η τρίτη με τίτλο *φουτουρισμός/ντανταϊσμός*, η τέταρτη με τίτλο *λογοτεχνία του παραλόγου* και η πέμπτη με τίτλο *λογοτεχνία του φανταστικού/μαγικός ρεαλισμός*. Στο κάθε κολάζ, που μπορεί να γίνει σε ό, τι υλικό επιλέξει η κάθε ομάδα, θα γραφτούν στίχοι και φράσεις από ποιήματα και πεζά, θα κολληθούν εικόνες από ζωγραφικά και αρχιτεκτονικά έργα, θα κολληθούν πρόσωπα αντιπροσώπων κάθε ρεύματος. Το κολάζ μπορεί να γίνει ηλεκτρονικά όπως και η αναζήτηση αλλά και η παρουσίαση, χωρίς να ξεχνάτε να αναφέρετε τις πηγές προέλευσης των στοιχείων σας. Η εργασία μπορεί να γίνει σε μία (1) διδακτική ώρα στη βιβλιοθήκη και στην αίθουσα πληροφορικής ή σε όποια αίθουσα του σχολείου υπάρχουν Η/Υ και υπάρχει πρόσβαση στο διαδίκτυο.

ΤΙ ΕΙΔΑΜΕ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΥΤΗ

Τον 20ο αιώνα το ανθρώπινο πνεύμα εξέλιξε την ανθρώπινη παρουσία σε τέτοιο βαθμό που δεν το είχε κάνει τους προηγούμενους αιώνες.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

https://artsandculture.google.com/exhibit/mgIS_CwzoLmYIA

<https://www.searchculture.gr/>

<http://users.sch.gr/pchaloul/ellines-zografoi.htm>

<http://photodentro.edu.gr/aggregator/>

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΤΕΧΝΕΣ, ΓΡΑΜΜΑΤΑ, ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΩΝ 20ο ΑΙΩΝΑ

Θεωρία λίμπιντο: Η θεωρία για τη δομή, τις αλληλεπιδράσεις και τις αιτιότητες της ανάπτυξης της σεξουαλικής ορμής και επιθυμίας για το ανθρώπινο είδος.

ΕΝΟΤΗΤΑ 24

ΤΕΧΝΕΣ - ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ 20ου ΑΙΩΝΑ

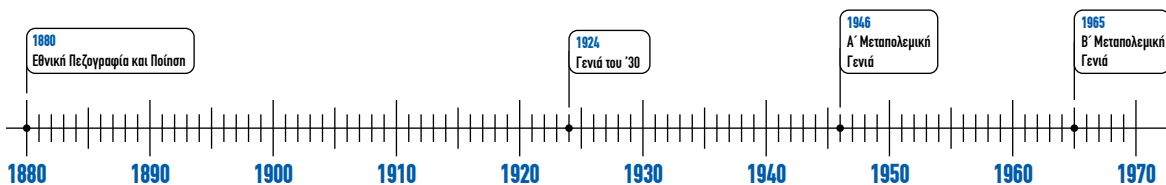
ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ - ΣΤΟΧΟΙ

Η ελληνική τέχνη και τα ελληνικά γράμματα δέχθηκαν ευρωπαϊκές επιρροές αλλά και προσπάθησαν να δημιουργήσουν έννοιες για το τι είναι ελληνικότητα.

Στόχος καθίσταται να κατηγοριοποιηθούν τα ρεύματα και οι τάσεις στη νεοελληνική τέχνη και την ανάπτυξη των γραμμάτων.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: γενιά του '30, ρεμπέτικο τραγούδι, α' μεταπολεμική γενιά, β' μεταπολεμική γενιά

ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ

Η Ελλάδα ακολούθησε τις επιρροές στα γράμματα και τις τέχνες από το δυτικό κόσμο. Ωστόσο, οι επιρροές αυτές φιλτραρίστηκαν από τις ιστορικές συγκυρίες των πολιτικών γεγονότων του νεοελληνικού κράτους, αλλά και από την αναζήτηση χαρακτηριστικών μιας ξεχωριστής νεοελληνικής ταυτότητας.

Τα κυριότερα πεζογραφικά ρεύματα στο α' μισό του 20ου αιώνα, θα μπορούσαν να κατηγοριοποιηθούν ως εξής:

- ιδεολογικό/σοσιαλιστικό μυθιστόρημα → Χαντζόπουλος, Θεοτόκης, Βουτυράς,
- ιδεολογικό/εθνικό μυθιστόρημα και ποίηση → Παλαμάς, Δραγούμης, Δέλτα, Γιαννόπουλος, Σικελιανός,
- γαλλικός συμβολισμός → Λαπαδιώτης, Αυγέρης, Μελαχρινός, Βάρναλης (με στοιχεία μαρξιστικά),

- δ) *παρνασισμός* → λυρικήτητα, μουσικότητα (**Καρυωτάκης**),
 ε) *γενιά του '30/υπερρεαλισμός* → αναζήτηση της ελληνικότητας μετά το τέλος της *Μεγάλης Ιδέας* (**Θεοτοκάς, Σεφέρης, Ελύτης, Ρίτσος** [με σοσιαλιστική στροφή], **Βρεττάκος, Σαραντάρης**),
 στ) *ευρωπαϊκός μοντερνισμός* → ανάπτυξη στην Θεσσαλονίκη (**Ξεφλούδας, Πεντζίκης, Δέλιος**),
 ζ) *ρεαλισμός/νατουραλισμός* → **Καραγάτσης, Μυριβήλης, Βενέζης, Δούκας**.

Ιδιόμορφες περιπτώσεις θεωρούνται αυτές του **Καβάφη** και του **Καζαντζάκη**, που ακολούθησαν προσωπικούς δρόμους και χάραξαν νέους προσανατολισμούς στη φιλοσοφία και την ποίηση.

Αντίστοιχα τα κυριότερα ποιητικά και πεζογραφικά ρεύματα στο β' μισό του 20ου αιώνα, θα μπορούσαν να κατηγοριοποιηθούν ως εξής:

- α) *α' μεταπολεμική γενιά* → I. ρεύμα πολιτικής ποίησης (**Αλεξάνδρου, Αναγνωστάκης, Πατρίκιος, Λειβαδίτης, Κατσαρός**), II. υπερρεαλιστικό ποιητικό ρεύμα (**Σαχτούρης, Κακναβάτος**), III. μεταφυσικό ποιητικό ρεύμα (**Δημουλά, Παπαδίτσας, Καρούζος**), συγγραφείς (**Πλασκοβίτης, Χαντζής, Φραγκιάς**) επηρεασμένοι από τη φρίκη της Κατοχής και του Εμφύλιου Πολέμου,
 β) *β' μεταπολεμική γενιά* → στράφηκε στον εσωτερικό κόσμο και έχει εξομολογητικό ύφος (**Χριστιανόπουλος, Βαλτινός, Μηλιώνης, Ιωάννου, Κουμανταρέας**),
 γ) *ποιητική γενιά του '70* → απορριπτική διάθεση σε κάθε μορφής εξουσία (**Πούλιος, Κοντός, Λαϊνά**),

Νέος με άσπρα λινά, Γιάννης Τσαρούχης, Ίδρυμα Γιάννη Τσαρούχη, Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 27, Παγκόσμια Τέχνη, σ. 137.

Το παιδί με τις τιράντες, Σπύρος Παπαλουκάς, Εθνική Πινακοθήκη Αθηνών, Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 27, Παγκόσμια Τέχνη, σ. 135.

δ) νεότερο ελληνικό μυθιστόρημα → κοσμοπολίτικη τάση (Θέμελης, Γαλανάκη, Δούκα).

Οι κύριες τάσεις της ελληνικής ζωγραφικής κατά τον 20ο αιώνα, συνοψίζονται ως εξής:

- α) επιρροές από τη σχολή του Μονάχου του 19ου αιώνα (Γ. Ιακωβίδης),
- β) η παρουσία των «τριών πατέρων» της ελληνικής τέχνης του 20ου αιώνα, **Παρθένη, Μαλέα, Μπουζιάνη**,
- γ) η γενιά του '30 και η ιδέα της ελληνικότητας (Κόντογλου, Τσαρούχης),
- δ) επιρροές από το μοντερνισμό (Χατζηκυριάκος-Γκίκας / κυβισμός, Βασιλείου, Εγγονόπουλος / υπερρεαλισμός, Μόραλης),
- ε) νεότεροι ζωγράφοι (Γαϊτής, Τέτσης, Κανιάρης, Τσόκλης, Φασιανός, Κουνέλλης, Ψυχοπαίδης).

Στη μουσική στο α' μισό του 20ου αιώνα κυριάρχησαν

- α) η δημιουργία μίας ελληνικής εθνικής μουσικής σχολής (Λαμπελέτ, Καλομοίρης),
- β) οι υπερρεαλιστικές επιρροές (Μητρόπουλος, Σκαλκώτας),
- γ) η δημοτική μουσική,
- δ) η εξελληνισμένη ευρωπαϊκή και αμερικανική μουσική (Αττίκ),
- δ) τα ρεμπέτικα τραγούδια (μικρασιατική παράδοση).

Συνθέτες και τραγουδιστές που ξεχώρισαν το β' μισό του 20ου αιώνα ήταν οι

συνθέτες → **Β. Τσιτσάνης, Μ. Θεοδωράκης, Μ. Χατζιδάκις, Στ. Ξαρχάκος, Ι. Ξενάκης, Γ. Χρήστου, Γ. Μαρκόπουλος**,
τραγουδιστές → **Δ. Σαββόπουλος, Γρ.**

Νεκρή Φύση, Νίκου Χατζηκυριάκου- Γκίκας, 1948, Αθήνα, Συλλογή Β. Βαλαμπού, Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 27, Παγκόσμια Τέχνη, σ. 136.

Ο πατινέρ, Γιάννης Γαϊτής, 1980, Αθήνα, Συλλογή Ιωαννίδη, Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 27, Παγκόσμια Τέχνη, σ. 138.

Τρεις γυναικείες μορφές σε θαλασσινό τοπίο, Γιώργος Γουναρόπουλος, 1973, Μουσείο Γουναρόπουλου, Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 27, Παγκόσμια Τέχνη, σ. 134.

Μπιδικώτσης, Ν. Ξυλούρης.

Αλλά και ο κινηματογράφος αναπτύχθηκε στην Ελλάδα το 6' μισό του 20ου αιώνα. Κύριες τάσεις του ήταν

- α) οι επιρροές από τον ιταλικό νεορεαλισμό (Γ. Γρηγορίου, Γκρ. Τάλας),
- β) ο εμπορικός κινηματογράφος,
- γ) ο νέος ελληνικός κινηματογράφος (Θ. Αγγελόπουλος).

Σημαντικοί σκηνοθέτες εμφανίστηκαν στο ελληνικό προσκήνιο τις τελευταίες δεκαετίες του 20ου αιώνα, όπως οι Ν. Κούνδουρος, Μ. Κακογιάννης, Π. Βούλγαρης, Ν. Περράκης, Π. Χούρσογλου, Σ. Γκορίτσας κι άλλοι.

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Η πνευματική αυτοβιογραφία του Καξαντζάκη συμπεριλαμβάνει τις ελπίδες, τους φόβους και τις ανησυχίες του ανθρώπου του 20ου αιώνα.

“Μαζεύω τα σύνεργά μου: όραση, ακοή, γέψη, όσφρηση, αφή, μυαλό, βράδιασε πια, τελεύει το μεροκάματο, γυρίζω σαν τον τυφλοπόντικα σπίτι μου, στο χώμα. Όχι γιατί κουράστηκα να δουλεύω, δεν κουράστηκα, μα ο ήλιος βασίλεψε. Ο ήλιος βασίλεψε, δάμπωσαν τα βουνά, οι οροσειρές του μυαλού μου κρατούν ακόμα λίγο φως στην κορφή τους, μα η άγια νύχτα πλακώνει, ανεβαίνει από τη γης, κατεβαίνει από τον ουρανό, και το φως ορκίστηκε να μην παραδοθεί· μα

το ξέρει, σωτηρία δεν υπάρχει. Δε θα παραδοθεί, μα θα σβήσει. Ρίχνω στερνή ματιά γύρα μου, ποιον ν' αποχαιρετήσω; τι ν' αποχαιρετήσω; τα βουνά, τη θάλασσα, την καρπισμένη κληματαριά στο μπαλκόνι μου, την αρετή, την αμαρτία, το δροσερό νερό; Μάταια, μάταια· κατεβαίνουν όλα ετούτα μαζί μου στο χώμα". Ν. Καζαντζάκης, *Αναφορά στον Γκρέκο*, Αθήνα, Πρόλογος. Εκδόσεις Ελένη Ν. Καζαντζάκη, σ. Αθήνα 1982, σ. 17.

2. Ο υπερρεαλιστικός κόσμος του Μίλτου Σαχτούρη εκφράζει τη φρίκη και το φόβο του μεταπολεμικού ανθρώπου.

Ο Στρατιώτης ποιητής

Δεν έχω γράψει ποιήματα

*μέσα σε κρότους
μέσα σε κρότους
κύλησε η ζωή μου*

*Τη μιαν ημέρα έτρεμα
την άλλην ανατρίχιαζα
μέσα στο φόβο
μέσα στο φόβο
πέρασε η ζωή μου*

Δεν έχω γράψει ποιήματα

δεν έχω γράψει ποιήματα

μόνο σταυρούς

σε μνήματα

Καρφώνω", Μ. Σαχτούρης, *Τα φάσματα ή η χαρά στον άλλο δρόμο*, 1958.

3. Η εδραίωση της γυναικείας λογοτεχνικής ματιάς στην ελληνική πεζογραφία.

“Η μητέρα μου γέννησε στο κατάντρομα τριγυρισμένη από μανάδες, συζύγους και θυγατέρες τούτων των αρχόντων. Αυτές παραστάθηκαν στον τοκετό, κρύβοντάς τον συνάμα με τον κύκλο που σχημάτισαν τα σώματά τους. Σώματα ακόμα πιο βαριά από το πλήθος των άταχτα φορεμένων ρούχων και των δίχως φιλαρέσκεια κρεμασμένων τζοβαϊρικών, αφού όφειλαν με την πιο απάνθρωπη ταχύτητα να διασώσουν ό, τι μπορούσαν από το ανθρώπινο θιός τους... και κανένας τη λεχώνα παραδομένη στις ωδίνες της έμοιαζε με πατρίδα, την στιγμή που ελευθερώνει το δικό της μέλλον Ρ. Γαλανάκη“, *Θα υπογράψω Λουί*, εκδ. Άγρα, Αθήνα 1993, σ. 17.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ

1 | Χωριστείτε σε πέντε (5) ομάδες και η καθεμιά, που θα χωριστεί σε υπο-ομάδες, θα αναλάβει να φτιάξει ένα κολάζ σχετικό με την ελληνική λογοτεχνία. Η πρώτη με τίτλο *ιδεολογικό/σοσιαλιστικό μυθιστόρημα*, η δεύτερη με τίτλο *παρνασσισμός*, η τρίτη με

τίτλο γενιά του '30/υπερρεαλισμός, η τέταρτη με τίτλο ρεαλισμός/νατουραλισμός και η πέμπτη με τίτλο α' μεταπολεμική γενιά. Στο κάθε κολάζ, που μπορεί να γίνει σε ό, τι υλικό επιλέξει η κάθε ομάδα, θα γραφτούν στίχοι και φράσεις από ποιήματα και πεζά, θα κολληθούν εικόνες από ζωγραφικά, αρχιτεκτονικά και έργα γλυπτών, θα κολληθούν πρόσωπα αντιπροσώπων κάθε ρεύματος. Το κολάζ μπορεί να γίνει ηλεκτρονικά όπως και η αναζήτηση αλλά και η παρουσίαση, χωρίς να ξεχνάτε να αναφέρετε τις πηγές προέλευσης των στοιχείων σας.

Η εργασία μπορεί να γίνει σε μία (1) διδακτική ώρα στη βιβλιοθήκη και στην αίθουσα πληροφορικής ή σε όποια αίθουσα του σχολείου υπάρχουν Η/Υ και υπάρχει πρόσβαση στο διαδίκτυο.

- 2 | Αν κάποιος/α μαθητής/ τρια επιθυμεί, μπορεί να διαβάσει και να παρουσιάσει (αναγνώσει) στην τάξη ποιήματα από την ποιητική γενιά του '70 ή κομμάτια από ένα λογοτεχνικό έργο της επιλογής του/της από το νεότερο ελληνικό μυθιστόρημα.
- 3 | Αν κάποια μαθήτρια ή μαθητής παρακολουθεί μαθήματα μουσικής και σε συνεργασία με την καθηγήτρια/ τον καθηγητή του μαθήματος της Μουσικής, μπορεί να παρουσιάσει στην τάξη ένα κομμάτι σε σύνθεση **Β. Τσιτσάνη, Μ. Θεοδωράκη, Μ. Χατζιδάκι, Στ. Ξαρχάκου, Ι. Ξενάκη, Γ. Χρήστου, Γ. Μαρκόπουλου.**
- 4 | Παρουσιάστε σ' ένα 15-20λεπτο στην τάξη αποσπάσματα ταινιών του νέου ελληνικού κινηματογράφου. Συζητήστε στη συνέχεια τι σας άρεσε.

ΤΙ ΕΙΔΑΜΕ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΥΤΗ

Είδαμε ονόματα και ρεύματα που σημάδεψαν στον 20ο αιώνα τον ελληνικό πολιτισμό.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ:

https://artsandculture.google.com/exhibit/mglS_CwzoLmYIA

<https://www.searchculture.gr/>

<http://users.sch.gr/pchaloul/ellines-zografoi.htm>

<http://photodentro.edu.gr/aggregator/>

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΤΕΧΝΕΣ, ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΝ 20ο ΑΙΩΝΑ

Γενιά του '30: Γενιά Ελλήνων λογοτεχνών και καλλιτεχνών, οι οποίοι γεννημένοι στις αρχές του 20ού αιώνα, βρέθηκαν τη δεκαετία του 1930 σε μία κοινή πεζογραφική συνισταμένη, να επαναπροσδιορίσουν το τι είναι ελληνικότητα μετά το γκρέμισμα του οράματος της Μεγάλης Ιδέας.

Ρεμπέτικο τραγούδι: Τραγούδι ασθενών οικονομικά λαϊκών στρωμάτων και εργατών πόλεων, που διαδόθηκε στην ηπειρωτική Ελλάδα κυρίως μετά την άφιξη των μικρασιατών προσφύγων.

Α' μεταπολεμική γενιά: Γενιά Ελλήνων ποιητών που έγραψαν ποιήματα την περίοδο μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και γνώρισαν άνθηση την περίοδο του 1960.

Β' μεταπολεμική γενιά: Γενιά Ελλήνων ποιητών που έγραψαν ποιήματα την περίοδο του 1960 και αναγνωρίστηκαν μετά το 1970.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΕΝΟΤΗΤΑ 25

ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ ΠΩΣ ΓΡΑΦΕΤΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ - ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ

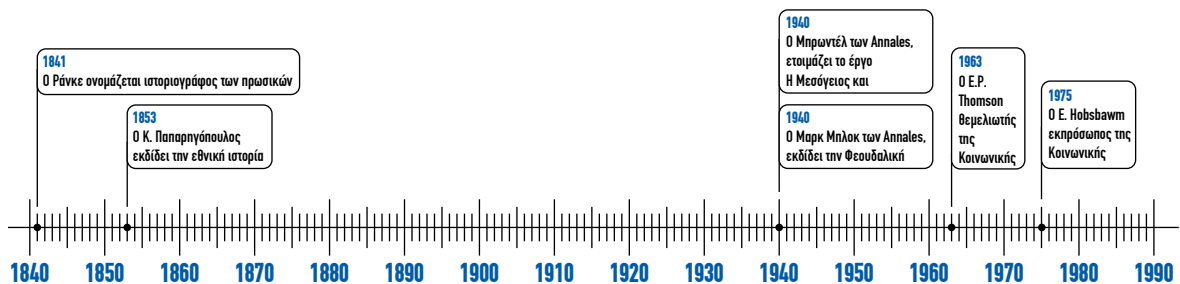
ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΥΡΗΝΑΣ - ΣΤΟΧΟΙ

Τίθεται βασικός στόχος να γίνει κατανοητό ότι οι άνθρωποι σε κάθε ιστορική περίοδο μπορούν να βλέπουν διαφορετικά το παρελθόν τους και να ακολουθούν διαφορετικές αρχές για το πώς να γράψουν την ιστορία τους.

Να δοθεί ένα σύντομο σχεδιάγραμμα των βασικών ιστορικών σχολών στη διαχρονική εξέλιξη της ιστορίας ως επιστήμης.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: ιστορικές σχολές, εθνική ιστορία, Κοινωνική Ιστορία, Annales.

ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ

Δεν είναι τυχαίο ότι η λέξη Ιστορία προέρχεται από το αρχαιοελληνικό ρήμα ρήμα “οἶδα”, που μεταφράζεται “γνωρίζω”. Άρα ο ιστορικός αναζητά τη γνώση σε κάθε της μορφή. Τι επιθυμεί να γνωρίζει; Τα πάντα, ό,τι μπορεί να γνωρίζει, με όποιον τρόπο μπορεί να τα γνωρίζει. Ωστόσο, ο τρόπος που οργανώνει τη γνώση που αποκτά, τα τεκμήρια που χρησιμοποιεί, ο διαχωρισμός και η επιλογή τους, η ερμηνεία που δίνει σ’ αυτά, ο τρόπος γραφής του ιστορικού κειμένου είναι στοιχεία που διαμορφώνουν την Ιστορία ως επιστήμη.

Αν ρωτούσαμε πού και πότε έγινε η πρώτη προσπάθεια να γίνει η ιστορία επιστήμη, θα απαντούσαμε στα παλάτια των βασιλιάδων, των ηγεμόνων και των γεναρχών των μεγάλων φυλών. Μετά το 10.000 π.Χ., όταν ο άνθρωπος άρχισε να επιλέγει πιο μόνιμες κατοικίες, τότε άρχισαν πιο έντονα να φαίνονται και οι κοινωνικές διακρίσεις. Οι πρώτοι αφηγητές και τραγουδιστές υμνούσαν το μεγαλείο της οικογένειας του αρχηγού, που έπρεπε να κατάγεται από τους θεούς/το θεό. Στην Κινεζική Αυτοκρατορία οι Κινέζοι βασιλιάδες ανέπτυξαν μεθοδικά την Ιστορία ως

γενεαλογία των δυναστειών τους. Οι αρχαίοι Έλληνες, ωστόσο, ήταν αυτοί που προχώρησαν την επιστήμη της Ιστορίας ένα βήμα παρακάτω: ο **Ηρόδοτος** από την Αλικαρνασσό θεωρείται ο «πατέρας» της Ιστορίας, επειδή περιέγραψε πρώτος ιστορικά γεγονότα, ιστορικά θέματα, με χρονολογική σειρά, χωρίς να εξυμνεί βασιλιάδες και ηγεμόνες. Ο **Θουκυδίδης** πρώτος στην Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου χρησιμοποίησε τη λογική για να εξηγήσει τις ανθρωπίνες συμπεριφορές. Εμβάδυνε αναζητώντας τα αίτια κάθε φαινομένου. Εξήγησε τα ιστορικά γεγονότα με βάση τα κίνητρα και τα συμφέροντα των ανθρώπων και των κοινωνιών. Οι ιστορικοί των ελληνιστικών χρόνων (**Ξενοφώντας, Αρριανός, Πολύβιος**, κ.ά.) και οι ιστορικοί των ρωμαϊκών χρόνων (**Τάκιτος, Τίτος Λίβιος, Σουητώνιος** κ.ά.) επηρεάζονται λίγο από την αρχαιοελληνική κοσμοθεωρία, αλλά συνήθως υποτάσσονται κατά την αφήγηση των γεγονότων σε προκαταλήψεις, θρησκευτικές και πολιτικές πεποιθήσεις.

Η ιστορική επιστήμη από τον 4ο αιώνα μ.Χ. έως το 15ο αιώνα μ.Χ. ανθεί στα μοναστήρια και στα παλάτια των βασιλιάδων. Όσοι γράφουν ιστορία εξυμνούν πάλι τους βασιλιάδες (π.χ. οι γραφείς στην αυλή του **Καρλομάγνου**) ή όμως και κατηγορούν τους βασιλιάδες, επειδή αυτοί πολεμούν τη χριστιανική Εκκλησία (π.χ. **Προκόπιος**). Από το 16ο μ. Χ. αιώνα (1600) έως και το 1960 μ.Χ. η ιστορία ως επιστήμη ταυτίζεται κυρίως με τη δημιουργία και την ανάπτυξη των εθνών- κρατών. Κάθε έθνος φτιάχνει κι ένα κράτος. Και κάθε έθνος-κράτος πρέπει να έχει τη δική του ιστορία, που πρέπει να ξεκινά από τα βάθη των αιώνων και να υμνεί το έθνος- κράτος (Γερμανική Ιστορία, Γαλλική Ιστορία, Ιταλική Ιστορία, Ελληνική Ιστορία). Ιστορικοί της λεγόμενης εθνικής ιστορίας διαμόρφωσαν την ιστορία των εθνών- κρατών κατά το 19ο αιώνα. Ο **Ράνκε**, ο **Μισλέ**, ο **Παπαρρηγόπουλος**, ήταν τέτοιοι ιστορικοί του 19ου αιώνα. Μολοντούτο, η **Βιομηχανική Επανάσταση** του 18ου αιώνα γέννησε αντιδράσεις στο νέο τρόπο ζωής των ανθρώπων μέσα στα έθνη-κράτη. Ο **Μαρξ** ανέλυσε με ακρίβεια το νέο τρόπο ζωής του 19ου αιώνα κι έδειξε τα αρνητικά του σημεία, προτείνοντας μία επανάσταση. Το κείμενό του μπορεί να χαρακτηριστεί ερμηνεία της ιστορικής πραγματικότητας, το οποίο επηρέασε πολ-

Εκπρόσωποι της ιστορικής σχολής της Εθνικής Ιστορίας: Λέοπολντ φον Ράνκε, Ζιλ Μισλέ, Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος.

λούς μεταγενέστερους ιστορικούς, που έδιναν μία νέα ιστορική περιγραφή έξω από την *εθνική ιστορία*. Αυτοί οι νέοι ιστορικοί θα οδηγήσουν στη δημιουργία μία σχολής ιστορίας, που ονομάζεται *Κοινωνική Ιστορία*.

Ταυτόχρονα, ένα σημαντικό ακόμα ρήγμα στη γραφή της Ιστορίας ως εθνικής γίνεται στη Γαλλία. Στη Γαλλία μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο αναπτύσσεται ένα ρεύμα Ιστορίας με το όνομα *Annales*. Οι ιστορικοί του ρεύματος αυτού (**Μπροντέλ, Μπλοχ, Ζακ Λε Γκοφ, Ζόρξ Ντυμπύ, κ.ά.**) παύουν να γράφουν εθνική ιστορία. Παύουν να γράφουν και πολιτική ιστορία, δηλαδή τα πολιτικά γεγονότα σε μία περιοχή με χρονική σειρά και με βάση το ποιος ελέγχει την εξουσία. Αρχίζουν να μελετούν φυσικά φαινόμενα, ιδέες, γεωλογικές μεταβολές, συναισθήματα, πάγιες καταστάσεις. Θέματα των ιστορικών των *Annales* ήταν

- η Ιστορία της Μεσογείου Θάλασσας,
- η ιστορία του θανάτου και της θνησιμότητας,
- η ιστορία των γεωλογικών μεταβολών,
- η ιστορία του έρωτα και των γαμήλιων συνηθειών,
- η ιστορία των νοοτροπιών και της συμπεριφοράς,
- η ιστορία των διανοούμενων,
- η ιστορία του φεουδαλισμού,
- η ιστορία του λοιμού (πανώλης) και του λιμού.

Η *Κοινωνική Ιστορία* και τα *Annales* άνοιξαν νέους δρόμους για την Ιστορία ως επιστημονικό κλάδο. Στη Μεγάλη Βρετανία η *Κοινωνική Ιστορία* στράφηκε στην εξέταση των όρων τάξη και έθνος. Εξέτασε το πώς γεννήθηκαν ιστορικά οι όροι και πώς εξελίχθηκαν (**Τόμσον, Χόμπσμπομ**). Στη Γερμανία οι ιστορικοί ερεύνησαν το γιατί οι γερμανικές κοινωνίες ωδήθηκαν προς τον Α' και το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (**Φίσερ, Κόκα, Κόσελεκ**).

Με βάση αυτά τα ρεύματα από το 1950 και μετά ξεπήδησαν και νέοι τρόποι, με τους οποίους οι άνθρωποι άρχισαν να βλέπουν το παρελθόν τους. Δημιουργήθηκαν νέες ιστορικές σχολές:

Το περιοδικό *Annales d'histoire économique et sociale* το 1936, αρχείο Ιδρύματος Αικατερίνης Λασκαρίδη.

α) η *Μετα-ιστορία*, το ιστορικό δηλαδή ρεύμα, κατά το οποίο η Ιστορία δεν διαφέρει σε τίποτα από οποιαδήποτε ολοκληρωμένη αφήγηση. Άρα, όταν γράφουμε ιστορία, μας ενδιαφέρει η αφήγηση και οι πρακτικές της. Ως εκ τούτου, κάθε αφήγηση με πλοκή και ολοκληρωμένες πρακτικές αφήγησης είναι κι αυτή μία Ιστορία. Κύριος εκπρόσωπος του ρεύματος αυτού είναι ο **Χ. Γουάιτ**.

β) Η *ψυχο-ιστορία*, το ιστορικό δηλαδή ρεύμα που αναπτύχθηκε κυρίως στις Η.Π.Α. και με το οποίο οι ιστορικοί προσπάθησαν να αναλύσουν με βάση την ψυχανάλυση και την αναλυτική και συμπεριφοριστική ιστορία την προσωπικότητα σημαντικών προσώπων που επηρέασαν την Ιστορία. Η ψυχο-ιστορία χρησιμοποιείται στις ομάδες εργασίας μεγάλων funds, τα οποία προετοιμάζουν τις αποφάσεις για τις μελλοντικές επενδύσεις κεφαλαίων.

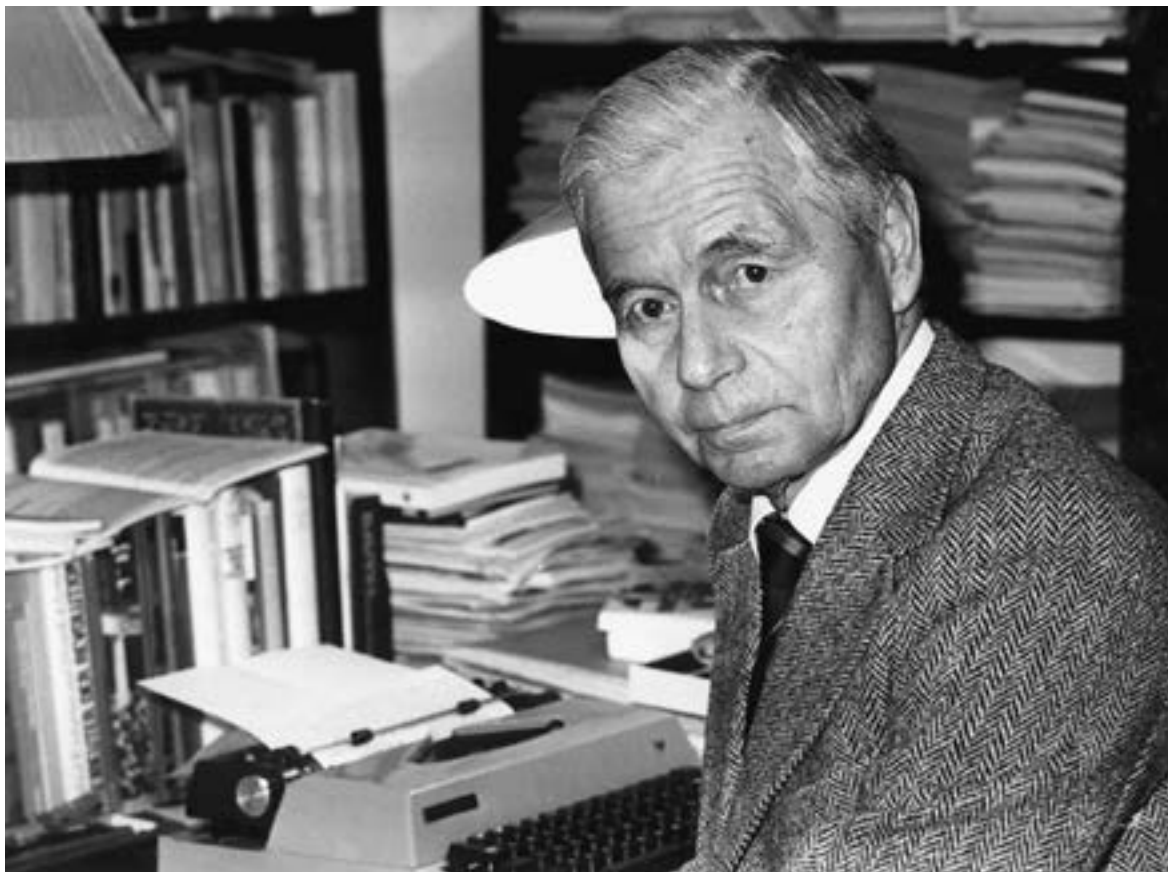
γ) Η *Νέα Οικονομική Ιστορία*, η οποία παρακολουθεί τις οικονομικές αλλαγές και με βάση αυτές ερμηνεύει τα ιστορικά γεγονότα.

δ) Η *Ιστορία του φύλου*, η οποία μετά το 1968 προώθησε την ανάδειξη της θέσης και του κοινωνικού και βιολογικού ρόλου της γυναίκας στην Ιστορία. Αναδείχθηκαν οι συγκρούσεις των φύλων, οι κοινωνικές συμπεριφορές, η ιστορία της θέσης της γυναίκας, της επιρροής της, της λειτουργίας της οικογένειας, των εκτρώσεων και των γεννήσεων, των ενδοσυζυγικών και των εξωσυζυγικών σχέσεων.

ε) Η *Προφορική Ιστορία*, η οποία αναδεικνύει τη φωνή των απλών ανθρώπων στην πόλη, στη γειτονιά, στο χωριό, στο χώρο εργασίας, στην ομάδα, στο παιχνίδι, στη διασκέδαση. Οι αφηγήσεις δίνουν μία άλλη οπτική των γεγονότων

Οι βασικοί εκπρόσωποι της ιστορικής σχολής των Annales: Μαρκ Μπλοχ, Φερνάντ Μπροντέλ.

Ο Φριτζ Φίσερ, ο Γερμανός ιστορικός, που με τη “διαφωνία Fischer” άλλαξε τα δεδομένα στη γερμανική ιστορική σκέψη. Φωτογραφία τραβηγμένη στο Αμβούργο το 1979.

- όπως τα ξέραμε. Οι αφηγητές αναδεικνύουν σφαίρες δραστηριότητας των ανθρώπων, που επηρεάζουν την ζωή τους και μέχρι τώρα τις αγνοούσαμε.
- στ) Η *Δημόσια Ιστορία*, η οποία αναδεικνύει την κοινωνική απήχηση συμβάντων της καθημερινής ζωής, πηγών, μνημείων και καταγραφών πέρα από την επίσημη καταγραφή πολιτικών γεγονότων.

ΠΗΓΕΣ - ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Οι ιστορικοί των Annales: Ο Φ. Μπροντέλ και η γεωιστορία.

“Ήδη από τη διατριβή του [ο Μπροντέλ] διάκρινε τρεις διαφορετικές ταχύτητες του χρόνου: διάκριση μέσα στο χρόνο της ιστορίας, ενός χρόνου γεωγραφικού, ενός χρόνου κοινωνικού, ενός χρόνου ατομικού... Τα φυτά γίνονται οι πρωταγωνιστές του πρώτου τόμου του έργου του Υλικός Πολιτισμός. Τα φυτά είναι ικανά να μετακινήσουν βουνά, να καταργήσουν τα όρια του αδύνατου. Έτσι συμβαίνει με το καλαμπόκι, το θαυματουργό αυτό φυτό. Δίχως το καλαμπόκι τίποτα δεν θα ήταν δυνατό: ούτε οι γιγάντιες πυραμίδες των Μάγιας και των Αζτέκων, ούτε τα Κυκλώπεια τείχη του Κούσκο, ούτε τα εντυπωσιακά δαύματα του Μάτσου Πίτσου... Ο Μπροντέλ εντοπίζει “ένα μεγάλο φράγμα του μεσογειακού κόσμου”, που τοποθετείται στο επίπεδο του

Ρήνου και του Δούναβη, αρχαία ουλή, όπου συναντάμε τα ευρωπαϊκά όρια της αρχαίας Ρώμης αλλά και την ακτίνα επιρροής της Μεταρρύθμισης, που θα σκοντάψει σ' αυτήν τη γραμμή κατανομής των υδάτων. Ομοίως μεταξύ Ανατολής και Δύσης υπάρχει ο αμετακίνητος φραγμός που περνά ανάμεσα στο Ζάγκρεμπ και το Βελιγράδι, “η πιο εκπληκτική ουλή”. F. Dosse, *Η ιστορία σε ψίχουλα*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1993, σ. 124, 125, 144, 145, 146.

2. Οι ιστορικοί των Annales: Ο Φ. Αριές και η ιστορία του θανάτου.

“Είναι η εποχή του εξημερωμένου θανάτου του Μεσαίωνα: κατά τη διάρκεια της χρυσής αυτής εποχής κυριαρχούσε μία μεγάλη οικειότητα με το θάνατο, ο οποίος δεν προκαλούσε φόβο ούτε στον ετοιμοθάνατο ούτε στους γύρω του. Το νεκροταφείο ήταν χώρος κοινωνικής συναναστροφής, οι άνθρωποι χόρευαν και εμπορεύονταν εκεί, ανάμεσα στα πτώματα, το θέαμα των νεκρών δεν εντυπωσίαζε τους ζωντανούς. Ο ετοιμοθάνατος, οργανωτής της δημόσιας τελετής του ίδιου του θανάτου, ετοιμαζόταν για τη στιγμή αυτή δίχως δράματα, ανάμεσα στους δικούς του”. F. Dosse, *Η ιστορία σε ψίχουλα*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1993, σ. 221.

3. Οι ιστορικοί της Κοινωνικής Ιστορίας: Χόμπσμπομ και Τόμσον.

“Κατά τους Hobsbawm και Thomson ο καπιταλισμός είναι ένα κοινωνικό σύστημα αλλά ταυτόχρονα είναι ένα σύστημα αξιών και συμπεριφορών. Το κάθε τμήμα του εξαρτάται από τα υπόλοιπα και τόσο τα οικονομικά όσο και τα αξιακά ή συμπεροφορικά του στοιχεία λειτουργούν μέσα σ' ένα σύνολο πολιτικών και κοινωνικών δεσμών. Παρατηρούν ότι το σύστημα δρα σε ιστορικά συμφραζόμενα και κυριαρχεί στην ιστορία των τελευταίων 450 - αν όχι περισσότερων ετών. Καθ' όλη αυτή τη χρονική διάρκεια δεν αντιδρά μηχανιστικά αλλά αντίθετα αποτελεί μία δύναμη που η πορεία του και τα αποτελέσματά του παρουσιάζουν ποικιλία και δέχονται την παρέμβαση του ανθρώπινου παράγοντα. Πάντως οι δύο ιστορικοί, παρά την κατ' αρχήν συμφωνία τους, ξεκινούν από διαφορετικές αφετηρίες κι έτσι καταλήγουν να ασχολούνται με κάπως διαφορετικά ζητήματα. Ο Hobsbawm αποδίδει κεντρικότερη σημασία στους οικονομικούς παράγοντες και τις οικονομικές δυνάμεις σε σχέση με τον Thompson και επομένως η οικονομία κατέχει σπουδαιότερη θέση στην ερμηνεία της ιστορικής μεταβολής εκ μέρους του. Απεναντίας, ο Thomson αναγνωρίζει μεν ότι οι οικονομικές δυνάμεις είναι πρωταρχικής σημασίας, αλλά δεν εντοπίζει σ' αυτές την έρευνά του και παρεισφρέουν λιγότερο στην ερμηνεία του”. Γκ. Ίγγερς, *Νέες κατευθύνσεις στην ευρωπαϊκή ιστοριογραφία*, εκδ. Γνώση, Αθήνα, 1991, σ. 242-243.

4. Η “διαφωνία Fischer” και η Γερμανική ιστοριογραφία.

“Μέσα σε τούτο το κλίμα, όπου η κοινωνία της Δυτικής Γερμανίας φαίνεται να έχει συμφιλιωθεί με τον εαυτό της και μοιάζει να έχει αποτινάξει το ναζιστικό παρελθόν της και να έχει σώσει τις παραδόσεις της, έρχεται απρόσκλητο το έργο του Friz Fischer, *Griff nach der Weltmacht* (Το άδραγμα της δύναμης), 1961. Η περιβόητη “διαφωνία του Fischer” σηματοδοτεί τη στροφή των ιστορικών σπουδών στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία [της Γερμανίας]...Ο πολεμικός στόχος των εκτεταμένων προσαρτήσεων της Γερμανίας κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο... ήταν μία φιλοδοξία, στην οποία συναινούσε η γερμανική κοινή γνώμη... Ίσως περισσότερη οχληρή ήταν η θέση του ότι οι στόχοι της Γερμανίας για εγκαθίδρυση της πολιτικής και οικονομικής της κυριαρχίας στην Κεντρική Ευρώπη, τα Βαλκάνια και την Εγγύς Ανατολή και την παγίωση μίας υπερπόντιας αυτοκρατορίας στην Κεντρική Αφρική δεν γεννήθηκαν κατά τη διάρκεια του πολέμου [αλλά νωρίτερα]. Γκ. Ίγγερς, *Νέες κατευθύνσεις στην ευρωπαϊκή ιστοριογραφία*, εκδ. Γνώση, Αθήνα, 1991, σ. 132-133.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ - ΠΡΟΕΚΤΑΣΗΣ

- 1 | Αν αποφασίζατε για λίγο να γίνετε ιστορικός, ποια ιστορική σχολή θα επιλέγατε να ακολουθήσετε; Με ποιο θέμα θα επιλέγατε να ασχοληθείτε; Αιτιολογήστε την απάντησή σας σε ένα κείμενο.
- 2 | Πώς αντιλαμβάνεστε τη φράση του παραδείματος 1 “Δίχως το καλαμπόκι τίποτα δεν θα ήταν δυνατό: ούτε οι γιγάντιες πυραμίδες των Μάγιας και των Αζτέκων, ούτε τα Κυκλώπεια τείχη του Κούσκο, ούτε τα εντυπωσιακά θαύματα του Μάτσου Πίτσου”;
- 3 | Μελετήστε τα παραδείματα των πηγών 3 και 4 και χαρακτηρίστε Σ για κάθε σωστή και Λ για κάθε Λ καθεμιά από τις παρακάτω προτάσεις. Στη συνέχεια να αιτιολογήσετε σύντομα την επιλογή σας:
 - Ο **Χόμπσμπομ** ανήκει στη σχολή της Κοινωνικής Ιστορίας.
 - Ο **Τόμσον** θεωρεί τα οικονομικά αίτια ως πιο σημαντικά για την ερμηνεία των ιστορικών γεγονότων.
 - Ο **Φίσερ** διαφώνησε με όλους τους προηγούμενους Γερμανούς ιστορικούς, που πίστευαν ότι οι Γερμανοί δεν είχαν προετοιμαστεί νωρίτερα για τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, επειδή ήθελαν τον πόλεμο.
 - Για τον **Φίσερ** η Γερμανία κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο επιδίωξε να κυριαρχήσει στην Κεντρική Ευρώπη, στα Βαλκάνια, την Εγγύς Ανατολή και την Κεντρική Αφρική.

ΤΙ ΕΙΔΑΜΕ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΥΤΗ

Ο τρόπος που επιλέγουμε να γράφουμε Ιστορία επηρεάζεται από το κοινωνικό και πολιτικό μας περιβάλλον και ταυτόχρονα επηρεάζει τα μέλη της κοινωνίας μας.

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ ΠΩΣ ΓΡΑΦΕΤΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ - ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ

Ιστορικές Σχολές: Ομάδες ιστορικών, που αποδέχονται κοινά μεθοδολογικά εργαλεία και καταλήγουν σε μία κοινή ιστορική ερμηνεία των γεγονότων.

Εθνική ιστορία: Ιστορική Σχολή, που οι ιστορικοί της παρουσιάζουν μία ενοποιημένη κοινή ιστορία ενός έθνους-κράτους.

Κοινωνική Ιστορία: Ιστορική Σχολή, που οι ιστορικοί της θεωρούν ότι τα κοινωνικά αίτια προκαθορίζουν όλες τις άλλες δραστηριότητες στην ερμηνεία των ιστορικών γεγονότων.

Annales: Ιστορική Σχολή, που οι ιστορικοί τους θεωρούν ότι τα πολιτισμικά και τα γεωγραφικά φαινόμενα προκαθορίζουν όλες τις άλλες δραστηριότητες στην ερμηνεία των ιστορικών γεγονότων.

17ος-18ος ΑΙΩΝΕΣ

- 1689-1690: Διατυπώνεται η θεωρία του *Κοινωνικού Συμβολαίου*
1747: Ο **Βολταίρος** διατυπώνει τη θεωρία για την *Ανεξιδροσκία*
1748: Ο **Μοντεσκιέ** διατυπώνει τη θεωρία για τη *Διάκριση Εξουσιών*
1755: Διατυπώνεται η *Θεωρία Γενικής Θέλησης*.
1776: *Διακήρυξη της Αμερικανικής Ανεξαρτησίας*.
1780: Δημιουργία πρώτης μηχανής ατμού.
1783: Ιδρύονται οι Η.Π.Α.
1789: Ξεσπά η Γαλλική Επανάσταση.
1796: Ο **Ρήγας** εκδίδει τη Χάρτα του.
1799: Ο **Ναπολέον Βοναπάρτης** κυριαρχεί στη Γαλλία.

19ος ΑΙΩΝΑΣ

- 1814: Ίδρυση *Φιλικής Εταιρείας*.
1815: Ίδρυση της *Ιερής Συμμαχίας*. Αυτονομία Σερβίας. Ήττα **Ναπολέοντα** στο Βατερλό.
1818-1819: Επαναστάσεις Λατινικής Αμερικής.
1820: Επανάσταση στην Ισπανία.
1821: Ελληνική Επανάσταση. Ο **Φαραντέυ** αναπτύσσει τη θεωρία των ηλεκτρικών δυνάμεων.
1825: Κινείται στη Μεγάλη βρετανία το πρώτο τρένο.
1827: Υπογραφή Συνθήκης Λονδίνου για ανεξάρτητο Ελληνικό Κράτος.
1828: Έλευση **Καποδίστρια** στην Ελλάδα.
1830: Ίδρυση Βελγικού Κράτους.
1832: Στέψη **Όθωνα Α'** ως βασιλιά του Ελληνικού Κράτους.
1840: Ο **Προυντόν** εκδίδει το αναρχικό έργο του "Περί Ιδιοκτησίας".
1843: Κίνημα 3ης Σεπτεμβρίου στην Αθήνα.
1848: Κοινωνικές εξεγέρσεις στη Γαλλία. Οι **Μαρξ** και **Ένγκελς** εκδίδουν το "Κεφάλαιο".
1854: Ξέσπασμα Κριμαϊκού Πολέμου.
1859: Ενοποίηση Ρουμανίας.
1862: Γίνεται η πρώτη δοκιμή παστερίωσης τροφίμων.
1863: Στέψη **Γεωργίου Α'** ως βασιλιά της Ελλάδας.
1864: Νέο φιλελεύθερο Σύνταγμα στην Ελλάδα.
1870: Ενοποίηση Ιταλίας.
1871: Ενοποίηση Γερμανίας. *Παρισινή Κομμούνια*.
1875: Κυκλοφορούν τα πρώτα αυτοκίνητα.
1876: Επινοείται το πρώτο τηλέφωνο.
1879: Λειτουργεί η πρώτη λάμπα πυράκτωσης.
1880: Έναρξη αποικιακών εκστρατειών Ευρωπαίων και μεγάλων δημόσιων έργων στην Ελλάδα.
1886: Απεργία Πρωτομαγιάς στο Σικάγο.
1893: Οικονομική χρεοκοπία στην Ελλάδα.
1897: Ήττα Ελλάδας σε Ελληνοτουρκικό Πόλεμο.
1899: Ανακαλύπτεται η ραδιενέργεια.

- 1900: Διατυπώνεται η θεωρία των κβάντα.
- 1905: Πρώτη Επανάσταση στη Ρωσία. Διατυπώνεται η θεωρία της σχετικότητας.
- 1908: Ίδρυση Βουλγαρικού Κράτους. Ξεσπά το κίνημα των *Νεοτούρκων*.
- 1909: Ξασπά το κίνημα στο Γουδί. Ανακαλύπτονται τα πρωτόνια, νετρόνια και ηλεκτρόνια.
- 1912: Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος.
- 1913: Β΄ Βαλκανικός Πόλεμος. Υπογραφή *Συνθήκης Βουκουρεστίου*.
- 1914: Ξέσπασμα Α΄ Παγκόσμιου Πόλεμου.
- 1916: Μάχες Βερντέν και Σομμ στο Δυτικό Μέτωπο του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου. Κίνημα *Εθνικής Άμυνας Βενιζέλου*, κυβέρνηση Θεσσαλονίκης.
- 1917: *Οκτωβριανή Επανάσταση* στη Ρωσία και είσοδος των Η.Π.Α. στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό της *Αντάντ*. Η *Αντάντ* εκδιώχνει το βασιλιά **Κωνσταντίνο Α΄** από την Ελλάδα.
- 1918: Τέλος Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου. Ήττα Κεντρικών Δυνάμεων.
- 1919: Υπογράφεται η *συνθήκη των Βερσαλιών* και του *Νείγυ*. Ιδρύεται η ΚτΕ.
- 1920: Υπογραφή *συνθήκης Σεβρών* και *συνθήκης Τριανόν*.
- 1921: Ιδρύεται το Φασιστικό Κόμμα στην Ιταλία.
- 1922: *Πορεία προς τη Ρώμη*. Ο **Μουσολίνι** καταλαμβάνει την εξουσία στην Ιταλία. *Μικρασιατική Καταστροφή*. Δίκη των έξι στην Ελλάδα.
- 1923: Υπογραφή *συνθήκης Λωζάνης*. Ίδρυση Επιτροπής Αποκατάστασης Προσφύγων στην Ελλάδα.
- 1924: Θάνατος του **Λένιν**. Ο **Στάλιν** νέος ηγέτης της Σοβιετικής Ένωσης.
- 1925: Υπογράφεται η *συνθήκη του Λοκάρνο*. Η εταιρεία Πάουερ δημιουργεί στην Ελλάδα μονάδες παραγωγής ηλεκτρικού.
- 1926: Ο **Σαλαζάρ** με την *επανάσταση των γαρυφάλων* νέος ηγέτης της Πορτογαλίας. Η εταιρεία Ούλεν αναλαμβάνει στην Ελλάδα τη δημιουργία φράγματος στο Μαραθώνα.
- 1928: Υπογραφή *συνθήκης Κέλογκ-Μπριάν*. Ανακάλυψη πενικιλίνης.
- 1929: Μεγάλο *κραχ* χρηματιστηρίου Νέας Υόρκης. Εμφάνιση ιστοριογραφικού ρεύματος *Annales*.
- 1931: Η Ιαπωνία καταλαμβάνει από την Κίνα την Μαντζουρία. Δημιουργείται το ανεξάρτητο κράτος της Νόιτας Αφρικής.
- 1933: Εφαρμογή *New Deal* στις Η.Π.Α. από τον **Ρούζβελτ**.
- 1934: Η Γερμανία εγκαταλείπει την ΚτΕ. Υπογράφεται στην Ελλάδα η ίδρυση του ΙΚΑ.
- 1936: Η Ιταλία καταλαμβάνει την Αιθιοπία και η Γερμανία τη Ρηνανία. Μεγάλες απεργιακές διαδηλώσεις στην Ελλάδα. Δικτατορία **Μεταξά**.
- 1938: Η Γερμανία καταλαμβάνει την Αυστρία.
- 1939: Ο **Φράνκο** μετά από μακρό εμφύλιο πόλεμο αναλαμβάνει την εξουσία στην Ισπανία. Υπογραφή του *συμφώνου Μολότοφ-Ρίμπερντροπ*. *Συμφωνία Μονάχου*. Η Γερμανία καταλαμβάνει την Πολωνία. Έναρξη Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου.
- 1940: Ελληνοϊταλικός Πόλεμος.
- 1941: Συνθηκολόγηση Ελλάδας. Κατοχή Ελλάδας. Έναρξη Αντίστασης σε Ελλάδα. Εκτελέσεις Κοντομαρί.
- 1942: Ανατίναξη γέφυρας Γοργοποτάμου.
- 1943: Ήττα Γερμανίας στο Στάλινγκραντ από Σοβιετική Ένωση. Διάσκεψη Τεχεράνης. Σφαγή Καλαβρύτων στην Ελλάδα.
- 1944: Απόβαση δυτικών συμμάχων στη Νορμανδία. Διάσκεψη Μπρέττον Γουντς. Ολοκαύτωμα Δίστομου, μπλόκο Κοκκινιάς, ίδρυση ΠΕΕΑ, *Δεκεμβριανά*, Απελευθέρωση στην Ελλάδα.
- 1945: Αυτοκτονία **Χίτλερ**. Ρίψη ατομικής βόμβας σε Ναγκασάκι και Χιροσίμα. Διάσκεψη Πότσνταμ. Διάσκεψη Γιάλτας. Ίδρυση Ο.Η.Ε. Υπογραφή *συμφωνίας Βάρκιζας* στην Ελλάδα.
- 1946: *Σχέδιο Μάρσαλ*. Εμφύλιος Κίνας. Έναρξη Εμφυλίου Πολέμου στην Ελλάδα.
- 1947: Ιταλογιουγκοσλαβική διένεξη για Τεργέστη. Ανεξαρτησία Ινδίας και Ινδονησίας. Στέψη **Παύλου Α΄** ως βασιλιά στην Ελλάδα.

- 1948: Ρήξη Σοβιετικής Ένωσης- Γιουγκοσλαβίας. Υπογράφεται ο νόμος του *απαρτχάιντ* στη Νότια Αφρική. Ενσωμάτωση Δωδεκανήσων στην Ελλάδα.
- 1949: Λήξη Εμφυλίου Πολέμου στην Ελλάδα.
- 1950: Ο **Σουμάν** παρουσιάζει σχέδιο για ένωση των κρατών της Ευρώπης. Ίδρυση στην Ελλάδα της Δ.Ε.Η.
- 1951: Ίδρυση Ευρωπαϊκής Κοινοπραξίας Άνδρακα και Χάλυβα.
- 1952: Ανακάλυψη δομής DNA.
- 1953: Θάνατος του **Στάλιν**. Ο **Χρουτσόφ** νέος ηγέτης της Σοβιετικής Ένωσης.
- 1954: Ανεξαρτησία Βιετνάμ. Πρώτες εκπομπές τηλεοπτικού σήματος.
- 1955: Υπογραφή *Συμφώνου Βαρσοβίας*. Εξέγερση στην Ουγγαρία.
- 1956: Ίδρυση κόμματος Ε.Ρ.Ε. από **Κωνσταντίνο Καραμανλή** στην Ελλάδα.
- 1957: Ίδρυση Ε.Ο.Κ.
- 1960: Ανεξαρτησία Αλγερίας και Κύπρου.
- 1961: Ίδρυση *Κινήματος Αδεσμεύτων*. Ανέγερση τείχους Βερολίνου. Ο **Γιούρι Γκαγκάριν** ο πρώτος ταξιδιώτης του διαστήματος. Ίδρυση κόμματος Ένωσης Κέντρου από **Γεώργιο Παπανδρέου** και εκλογές αμφισβήτησης στην Ελλάδα.
- 1963: Δολοφονία βουλευτή Ε.Δ.Α. **Γρηγόρη Λαμπράκη** στην Ελλάδα.
- 1967: Ξεκινά η μεγάλη αύξηση γεννήσεων στο δυτικό κόσμο. *Χούντα Συνταγματαρχών* στην Ελλάδα.
- 1968: Κίνημα του *Μάη του '68* στο Παρίσι. Άνοιξη της Πράγας. Θάνατος **Γεωργίου Παπανδρέου** στην Ελλάδα.
- 1969: Ο **Άρμστρονγκ** και το Apollo II πατάνε στη Σελήνη. Ο συνταγματάρχης **Καντάφι** ηγέτης της Λιβύης.
- 1971: Κατάργηση οικονομικών κανόνων Μπρέττον Γουντς. Θάνατος **Γιώργου Σεφέρη** στην Ελλάδα.
- 1973: Πετρελαϊκή κρίση. Δικτατορία **Πινοσέτ** στη Χιλή. Εξέγερση Πολυτεχνείου και ο δικτάτορας **Ιωαννίδης** αντικαθιστά το δικτάτορα **Παπαδόπουλο** στην Ελλάδα.
- 1974: Πτώση της *χούντας* στην Ελλάδα.
- 1975: Ανεξαρτησία Αγκόλας και Μοζαμβίκης.
- 1978: Πρώτη εξωσωματική γονιμοποίηση.
- 1979: Η **Μάργκαρετ Θάτσερ** πρωθυπουργός στη Μεγάλη Βρατανία. Η Ελλάδα υπογράφει την προσχώρησή της στην Ε.Ο.Κ.
- 1980: Κατάργηση *απαρτχάιντ* στη Ροδεσία (Ζιμπάμπουε). Ολυμπιακοί αγώνες Μόσχας με μποϊκοτάζ από δυτικές χώρες.
- 1981: Ο **Ρόναλντ Ρέηγκαν** πρόεδρος των Η.Π.Α.
- 1984: Ολυμπιακοί αγώνες στο Λος Άντζελες με μποϊκοτάζ από σοσιαλιστικές χώρες.
- 1985: Ο ηγέτης της Σοβιετικής Ένωσης, **Μιχαήλ Γκορμπατσόφ**, ανακοινώνει την *περεστρόικα* και την *γκλασνόστ*.
- 1986: Υπογραφή Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης για ίδρυση Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οικονομική βοήθεια Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων από την Ε.Ο.Κ. στην Ελλάδα.
- 1989: Πτώση τείχους Βερολίνου. Εκτέλεση Ρουμάνου κομμουνιστή ηγέτη **Τσαουσέσκου**. Έναρξη των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης ως οικονομικής βοήθειας στην Ελλάδα από την Ευρωπαϊκή Ένωση.
- 1990: Έναρξη πολέμου του Κόλπου. Επανένωση της Γερμανίας. Κύμα προσφύγων από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης στο δυτικό κόσμο.
- 1991: Διάλυση Σοβιετικής Ένωσης και Γιουγκοσλαβίας. Ανεξαρτητοποίηση Κροατίας και Σλοβενίας. Πρόσφυγες στο δυτικό κόσμο από Σουδάν. Ευρεία κυκλοφορία φορητού υπολογιστή.
- 1992: Υπογραφή *συνθήκης του Μάαστριχτ*. Ευρεία κυκλοφορία κινητών τηλεφώνων.
- 1993: Απόσχιση Τσεχίας και Σλοβακίας από Τσεχοσλοβακία. Ευρεία χρήση του Διαδικτύου.
- 1994: Κατάργηση *απαρτχάιντ* στη Νότια Αφρική. Βομβαρδισμοί Σεράγιεβο. Ιδρύεται το Α.Σ.Ε.Π. στην Ελλάδα.
- 1995: Σφαγή Σρεμπρένιτσα.
- 1996: Οι *Ταλιμπάν* ελέγχουν το Αφγανιστάν.

1998: Η Ελλάδα προσχωρεί στην οικοδόμηση της Οικονομικής Νομισματικής Ένωσης (Ο.Ν.Ε.).

1999: Βομβαρδισμοί Βελιγραδίου. Το Βερολίνο πρωτεύουσα της ενιαίας Γερμανίας.

21ος ΑΙΩΝΑΣ

2000: Μαζικά κύματα προσφύγων στο δυτικό κόσμο από Αφγανιστάν.

2001: Επίθεση σε Δίδυμους Πύργους Νέας Υόρκης. Ολοκλήρωση Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης Ευρώπης (Ο.Ν.Ε.) με το ευρώ. Η Ελλάδα εντάσσεται στη ζώνη του ευρώ.

2002: Εξάρθρωση τρομοκρατικής οργάνωσης “17 Νοέμβρη” στην Ελλάδα.

2003: Εισβολή Η.Π.Α. στο Ιράκ. Πρόσφυγες από Ιράκ στο δυτικό κόσμο.

2004: Κατάκτηση Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου από την Ελλάδα, κατασκευή γέφυρας Ρίου-Αντιρρίου στην Ελλάδα και διοργάνωση Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα. Τρομοκρατικές επιθέσεις σε Μαδρίτη, Μπεσλάν. Τσουνάμι Ινδικού Ωκεανού. Λειτουργία του Facebook.

2005: Τρομοκρατική επίθεση στο Λονδίνο. Τυφώνας Κατρίνα.

2006: Απαγχονισμός **Σαντάμ Χουσεΐν** στο Ιράκ.

2007: Λειτουργία του πρώτου ολοκληρωμένου iPhone. Έναρξη νέας οικονομικής βοήθειας της Ε.Ε. στην Ελλάδα μέσω των προγραμμάτων ΕΣΠΑ.

2009: Εκλογή προέδρου **Ομπάμα** στις Η.Π.Α.

2010: 7 δισεκατομμύρια κάτοικοι στη Γη. Τρομοκρατική επίθεση σε Μαδρίτη. Κρίση Lehman Brothers. Παρουσίαση της πρώτης γενιάς iPad. Υπογραφή Μνημονίου στην Ελλάδα.

2011: Ατύχημα Φουκοσίμα. Ανατροπή **Μουμπάρακ** σε Αίγυπτο και **Καντάφι** σε Λιβύη.

2012: Προσφυγικά κύματα στο δυτικό κόσμο από Συρία.

2014: Δημιουργία ισλαμικού κράτους *ISIS*.

2015: 1 εκατομμύριο πρόσφυγες περνούν τη Μεσόγειο Θάλασσα.

2019: Ξεκινά από τις Η.Π.Α. κατασκευή *Μεγάλου Τείχους* στα σύνορα Η.Π.Α.-Μεξικού.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Σύνταξη Ενιαίου Επιμορφωτικού Υλικού, MIS 5035543: «ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΣΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ» Γνωστικό Πεδίο: Κοινωνικές Επιστήμες, Γνωστικό Αντικείμενο: Ιστορία (Γυμνάσιο), Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, 2022.
- Βασικό Επιμορφωτικό Υλικό, Τόμος Α΄, Γενικό Μέρος, Τεχνικές και Μέθοδοι Διδασκαλίας της Μάθησης, Αθήνα, «Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών στις ΒΠΣ., 3Π.Σ.ΕΞ., 2ΠΣ. Εισ.», Με συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Κ.Τ.), Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Μάιος 2011.
- “Οι αντιλήψεις των Καθηγητών για το μάθημα της Ιστορίας” στο Λύκειο: Πρόγραμμα Διδακτική Μεθοδολογία. Αξιολόγηση του Μαθήματος. Επίσημη Έρευνα, Αθήνα, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2009.
- L. Abrams, *Θεωρία Προφορικής Ιστορίας*, Αθήνα, Πλέθρον, 2014.
- Περσ. Αγραφιώτου, «Η διδασκαλία της ιστορίας μέσω του Διαδικτύου: χρησιμότητα ή αναγκαιότητα; Νέες Προκλήσεις», Ιωσηφίδου Μ.- Τζιμόπουλος Ν. (επιμ.), *Πρακτικά 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου των Εκπαιδευτικών για τις ΤΠΕ*, «Αξιοποίηση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στη Διδακτική Πράξη», Σύρος 9-11 Μαΐου 2003, Πρακτικά Εισηγήσεων, Τόμος Α΄, Σύρος 2003.
- G. Agamben, *Homo Sacer - Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, εκδ. Scripta, Αθήνα, 2005.
- Π. Άντερσον, *Θεωρίες για το τέλος της ιστορίας*, εκδ. Στάχυ, Αθήνα, 1994.
- Σ. Ασδραχάς, *Η οικονομική δομή των βαλκανικών χωρών (15ος- 19ος αιώνας)*, Αθήνα, Μέλισσα, 1979.
- Σ. Αυγέρης, «Από την «εκμάθηση» στη «δημιουργία» της Ιστορίας: Ένα πρόγραμμα προφορικής ιστορίας για τη Βουλγαρική κατοχή σε μαθητές λυκείου», στο Μπούσχοτεν Ρ. Β., Βερβενιώτη Τ., Μπάδα Κ., Νάκου Ε., Πανταζής Π., Χατζαρούλα Π., (επιμέλεια), *Γεφυρώνοντας τις γενιές. Διεπιστημονικότητα και αφηγήσεις ζωής τον 21ο αιώνα. Προφορική ιστορία και άλλες βιο-ιστορίες*, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Βόλος 25-27 Μαΐου, Ένωση Προφορικής Ιστορίας, 2013.
- Β. Βαμβακάς & Π. Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία του ‘80: Κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό λεξικό*, Αθήνα, Πέρασμα, 2010.
- Ρ. Βαν Μπούσχοτεν, Τ. Βερβενιώτη, Μ. Ρεπούση, Γ. Τσιώλης, Χ. Ανδρεάδου, *Προφορικές Ιστορίες. Ένας οδηγός προφορικής ιστορίας για την εκπαίδευση και την κοινότητα*, Θεσσαλονίκη-Χανιά, Περιφέρεια Κρήτης- περιφερειακή Ενότητα Χανίων, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2011.
- Κ. Βεργόπουλος, *Το αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα*, Αθήνα, Εξάντας, 1975.
- S. Bernstein & P. Milza, *Ιστορία της Ευρώπης*, τ. 3, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 1997.
- Γ. Βούλγαρης, *Η Ελλάδα της μεταπολίτευσης, 1974-1990, Σταθερή δημοκρατία σηματοδεδειγμένη από τη μεταπολεμική ιστορία*, Αθήνα, Θεμέλιο, 2001.
- B.S. Bloom - D.R. Krathwohl, *Ταξινομία διδακτικών στόχων*, Θεσσαλονίκη, Κώδικας, Τόμος Α΄, Γνωστικός Τομέας και Τόμος Β΄, Συναισθηματικός Τομέας, 1986.
- F. Braudel, *Η Μεσόγειος, ο χώρος και η ιστορία*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 1990.
- P. Burke, *Αυτοψία. Οι χρήσεις των εικόνων ως ιστορικών μαρτυριών*, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2023.
- E. Burns, *Ευρωπαϊκή Ιστορία, Ο Δυτικός Πολιτισμός: Νεότεροι Χρόνοι*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2006.
- Δ. Γιαννακόπουλος, *Η Ιστορία. Θεωρητικό πλαίσιο, Βασικό Επιμορφωτικό Υλικό*, Τόμος Β΄, Ειδικό Μέρος, ΠΕΟ2, Φιλολογοί, Αθήνα, «Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών στις ΒΠΣ., 3Π.Σ.ΕΞ., 2ΠΣ. Εισ.», Με συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Κ.Τ.), Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Μάιος 2011, σ. 60-66.
- Χρ. Γιανναράς, *Ορθοδοξία και Δύση στη Νεότερη Ελλάδα*, Αθήνα, Δόμος, 1992.
- N. Christakis- J. Fowler, *Συνδεδεμένοι. Η εκπληκτική δύναμη των κοινωνικών δικτύων και πώς αυτά διαμορφώνουν τη ζωή μας*, Κάτοπτρο, Αθήνα, 2009.
- G. Duby, *Παγκόσμιος Ιστορικός Άτλας*, Αθήνα, Πατάκης, 2006.

- Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 27, *Παγκόσμια Τέχνη*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1998.
- N. Ferguson, *Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Στρατιωτική, διπλωματική, οικονομική και κοινωνική ιστορία. 1914-1918*, Αθήνα, Ιωλκός, τ. Α΄, τ. Β΄, 2016.
- E. J. Hobsbawm, *Έθνη και Εθνικισμός από το 1780 μέχρι σήμερα*, Αθήνα, Καρδαμίτσας, 1994.
- E. J. Hobsbawm, *Η εποχή των Επαναστάσεων, 1789-1848*, Αθήνα, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1990.
- E. J. Hobsbawm, *Η εποχή του κεφαλαίου, 1848-1875*, Αθήνα, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1996.
- E. J. Hobsbawm, *Η εποχή των αυτοκρατοριών, 1875-1914*, Αθήνα, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 2000.
- E. J. Hobsbawm, *Η εποχή των άκρων. Ο σύντομος 20ος αιώνας, 1914-1991*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1997.
- M. Halbwachs, *Τα κοινωνικά πλαίσια της μνήμης*, Αθήνα, Νεφέλη, 2013.
- Ηλ. Θερόμος, *Η γερμανική ηγεμονία, ψευδαισθήσεις και πραγματικότητα*, Αθήνα, Το Βήμα, 2015.
- B. Gemmer - C. Sauer - D. Konnertz, *Mind Mapping- fit in 30 Minuten; Kids auf der Überholspur*, Offenbach, Gabal Verlag, 2003.
- Γ. Καρακατσιάνης, *Πότε γεννήθηκε η ιδεολογία; Πότε έφτασε στην Ελλάδα; Σημειώσεις για τη γένεση της ιδεολογίας στην Ευρώπη και για τη διοχέτευσή της στη νεοελληνική κοινωνία. Ιστορικά και Κριτικά Δοκίμια για την Ιστορία της Ιδεολογίας*, Αθήνα, Αλφειός, 2012.
- Γ.Δ. Καρακατσιάνης, *Ο πόλεμος στη Μάνη. Κατοχή, Αντίσταση, Εμφύλιος μέσα από αφηγήσεις πρωταγωνιστών και ανέκδοτες πηγές*, Αρεόπολη, Αδούλωτη Μάνη, τ. Α΄, Β΄, 2014.
- Γ. Καρακατσιάνης, *Ελάτε να κάνουμε ιστορία. Βοήθημα για καθηγητές και γονείς με παράδειγμα τη διδακτική της ιστορίας Β΄ Γυμνασίου*, τ. Α΄, Καλαμάτα, 2015.
- Γ. Καρακατσιάνης, *Ελάτε να κάνουμε ιστορία. Βοήθημα για καθηγητές και γονείς με παράδειγμα τη διδακτική της ιστορίας Γ΄ Γυμνασίου*, τ. Α΄, Καλαμάτα, 2016.
- Ι. Καρακατσιάνης, «Πώς επιβιώνουν οι πόλεις μετά την κρίση; Στοιχεία για μία κοινωνική ιστορία της μετεμφυλιακής ελληνικής επαρχιακής πόλης» στο Ρ. Β. Μπούσχοτεν, Τ. Βερβενιώτη, Δ. Λαμπροπούλου, Μ. Μούλιου, Π. Χαντζαρούλα (επιμ.), *Η μνήμη αφηγείται την πόλη. Προφορική ιστορία και μνήμη του αστικού χώρου*, Αθήνα, Πλέθρον, 2016, σ. 249-266.
- Β. Καραμανωλάκης- Σπ. Πλουμίδης, *Πηγές της Νεοελληνικής Ιστορίας (19ος αιώνας-1941)*, Αθήνα, ΕΚΠΑ, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Τομέας Ιστορίας, ακαδ. έτος 2012-2013.
- P. Kitromilides, “The Greek Turkish Population Exchange”, στο E. J. Zürcher (επιμ.), *Turkey in the Twentieth Century. La Turquie au vingtième siècle*, Berlin, Klaus Schwarz Verlag, 2008, σ. 255-270.
- Ν. Κλάιν, *Το δόγμα του σοκ. Η άνοδος του καπιταλισμού της καταστροφής*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2010.
- Δ. Κόκκινος, *Η Ελληνική Επανάσταση*, Αθήνα, Μέλισσα, 1959-1960, τ. 1.
- Μ. Κουκουνάρας-Λιάγκης, *Εκπαιδευτικοί εν δράσει*, Αθήνα, εκδ. Γρηγόρη, 2001.
- Χ. Κουλούρη (επιμ.), *Εναλλακτικό εκπαιδευτικό υλικό για τη διδασκαλία της νεότερης ιστορίας της νοτιοανατολικής Ευρώπης*, τόμοι 4, Αθήνα, Κέντρο για τη Δημοκρατία και τη Συμφιλίωση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, 2006.
- Γ. Β. Λεονταρίτης, «Το Ελληνικό Εργατικό Κίνημα και το Αστικό Κράτος, 1910-1920» στο συλλογικό, *Μελετήματα γύρω από τον Βενιζέλο και την εποχή του*, Αθήνα, Φιλιππότις, 1980.
- Αντ. Λιάκος, Κ. Γαγανάκης, Έ. Γαζή, Γ. Κόκκινος, Ι. Πεντάζου, Γ. Σμπιλίρης, *Ο ευρωπαϊκός πολιτισμός και οι ρίζες του, Α΄ Λυκείου- Μάθημα επιλογής*, Αθήνα, ΟΕΔΒ, 1998.
- Αντ. Λιάκος, *Εργασία και Πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου. Το Διεθνές Γραφείο Εργασίας και η ανάδυση των κοινωνικών θεσμών*, Αθήνα, Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδας, 1993.
- Α. Λιάκος, *Ο ελληνικός 20ος αιώνας*, Πόλις, Αθήνα, 20202.
- Σπ. Λιναρδάτος, *Πώς φτάσαμε στην 4η Αυγούστου 1936*, Αθήνα, Το Βήμα, 2009.
- Ευαγγ. Λούθη- Δημ. Ξιφαράς, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία Γ΄ Γυμνασίου*, Αθήνα, ΟΕΔΒ, 2011.

- Ευαγγ. Λούθη- Δημ. Ξιφαράς, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία Γ' Γυμνασίου*, Βιβλίο Καθηγητή, Αθήνα, ΟΕΔΒ, 2007.
- Μ. Mazower, *Σκοτεινή Ήπειρος. Ο Ευρωπαϊκός Εικαστός Αιώνας*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2013.
- Ειρ. Νάκου, «Μνήμη και συγκρότηση της πόλης. Πόλη και συγκρότηση της μνήμης», στο Ρ. Β. Μπούσχοτεν, Τ. Βερβενιώτη, Δ. Λαμπροπούλου, Μ. Μούλιου, Π. Χαντζαρούλα (επιμ.), *Η μνήμη αφηγείται την πόλη. Προφορική ιστορία και μνήμη του αστικού χώρου*, Αθήνα, Πλέθρον, 2016, σ. 287- 306.
- Η. Νικολακόπουλος, *Η καχεκτική δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές, 1946-1957*, Αθήνα, Πατάκης, 2001.
- Β. Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Εκσυγχρονισμός και Βιομηχανική Επανάσταση στα Βαλκάνια το 19ο αιώνα*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1980.
- Στ. Π. Παπαγεωργίου, «Πρώτο έτος ελευθερίας. Από τις Παρίστριες ηγεμονίες στην Επίδαυρο», *Ιστορία του νέου ελληνισμού*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2003, τ. 3.
- Λ. Πασερίνι, *Σπαράγματα του 20ου αιώνα. Η ιστορία ως βιωμένη εμπειρία*, Αθήνα, Νεφέλη, 2010.
- Μ. Πολέμη- Τοδούλου, «Ομαδικό Παιχνίδι σε Τρεις Γενιές» στο Κουρουζίδης Σπ., Πολέμη- Τουλίδου Μ., Κοσμίδης Π. (επιμ.), *Ομαδικά Παιδικά Παιχνίδια*, Αθήνα, ΥΠΕΠΘ, Ευώνυμος Οικολογική Βιβλιοθήκη, 2000.
- Μ. Πολέμη- Τοδούλου (συντονίστρια), *Επιμορφωτικό Υλικό, Θέματα Αξιοποίησης της Ομάδας στην Σχολική Τάξη*, Αθήνα, «Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών στις ΒΠΣ., 3Π.Σ.Ε.Ε.,2Π.Σ. Εισ.», Με συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Κ.Τ.), Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Σεπτέμβριος 2011, σ.14-36, σ.64-73.
- Δημ. Πόρτολος, «Γράμματα από την εξορία. Σκέψεις και ενέργειες του Βενιζέλου και των συνεργατών του μετά την εκλογική ήττα» στο συλλογικό, *Μελετήματα γύρω από τον Βενιζέλο και την εποχή του*, Αθήνα, Φιλιππότης, 1980.
- Κ. Σβολόπουλος, *Η ελληνική εξωτερική πολιτική 1945-1981*, Αθήνα, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 1992.
- Ρ. Seixas, & Τ. Morton, *The Big Six Historical Thinking Concepts*. Cengage, 2012.
- Ε. Σκοπετέα, *Το «Πρότυπο Βασίλειο» και η Μεγάλη Ιδέα. Όψεις του εθνικού προβλήματος στην Ελλάδα, 1830-1880*, Αθήνα, Πολύτυπο, 1988.
- Μ. Smith, *Sensing the Past: Seeing, Hearing, Smelling, Tasting and Touching in History*, Berkeley, University of California Press, 2007.
- Ρ. Stoler, *The Taste of Ethnographic Things: The Senses of Anthropology*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1989.
- Σπ. Τζόκας, *Διδακτικές στρατηγικές στο μάθημα της Ιστορίας*, Αθήνα, Σαββάλας, 2002.
- Ρ. Thomson, *Φωνές από το παρελθόν. Προφορική ιστορία*, Αθήνα, Πλέθρον, 2002.
- Κ. Τρίμη- Κύρου, «Κινητοποιώντας την ενσυναίσθηση. Η Προφορική Ιστορία ως εργαλείο αντιρατσιστικής αγωγής» στο Μπούσχοτεν Ρ.Β., Βερβενιώτη Τ., Μπάδα Κ., Νάκου Ε., Πανταζής Π., Χατζαρούλα Π., (επιμέλεια), *Γεφυρώνοντας τις γενιές. Διεπιστημονικότητα και αφηγήσεις ζωής τον 21ο αιώνα. Προφορική ιστορία και άλλες βιο-ιστορίες*, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Βόλος 25-27 Μαΐου, Ένωση Προφορικής Ιστορίας, 2013, σ. 311-320.
- Λ. Τρίχα, «Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι μέσα από προσωπικά ημερολόγια και ιδιωτικές αλληλογραφίες», στο Ελ. Γαρδίκια- Κατσιαδάκη (επιμ.), *Η Ελλάδα των Βαλκανικών Πολέμων. 1910-1914*, Αθήνα, Εταιρία Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου, 1998.
- Μ. Ferro, *Πώς διηγούνται την ιστορία στα παιδιά*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2000.
- Μ. Ferro, *Κινηματογράφος και Ιστορία*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2001.
- Χ. Φλάισερ, *Οι πόλεμοι της μνήμης. Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος στη Δημόσια Ιστορία*, Αθήνα, Νεφέλη, 2008.
- Funk & Wagnalls *Encyclopedia, Yearbook Events 1969- 1979*, vol. 1-10, New York, Funk & Wagnalls, Inc., 1969-1979.
- Ι. Χανδρινός, Κ. Καζάκος, Π. Δημητράκης, 1944. *Ο ματωμένος Δεκέμβρης της Αθήνας. Ιστορία του Έθνους*, τ. 10, Δεκέμβριος, εφ. Έθνος, 2009.
- Ευ. Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*, Πατάκης, Αθήνα, 2010.
- Στ. Π. Ψυχάρης, *Τα παρασκήνια της αλλαγής. Ιούλιος ' 74*, Αθήνα, Το Βήμα, 2010.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

Αγγελόπουλος Θ.	158	Γεώργιος Β'	87, 95, 108	Ιακωβίδης Γ.	157	Κουνέλλης	157
Αϊζενχάουερ	83	Γεώργιος Γ' (βασιλιάς		Ιμπραήμ Πασάς	22	Κουντουριώτης	62
Αϊνστάιν Άλμπερτ	27	Μ. Βρετανίας)	14	Ιωαννίδης Δ.	106	Κοχ	27
Αλέξανδρος Α'	68	Γιαννόπουλος	155	Ιωάννου	156	Κρικ Φρ.	149
Αλεξάνδρου	156	Γκαγκάριν Γιούρι	149	Καβάφης	156	Κωλέττης Ιωάννης	41
Αλή Πασάς	22, 24	Γκαριμπάλντι	21	Καβούρ	21	Κωνσταντίνος Α'	61, 62, 64, 68, 74
Αλιέντε Σαλβαντόρ	104, 153	Γκορίτσας Σ.	158	Καζαντζάκης	156	Κωνσταντίνος Β'	105, 106
Άντλερ Πίτερ	131	Γκορμπασόφ Μιχαήλ	107, 111	Κακογιάννης Μ.	158	Κωνσταντοπούλου Ηρώ	89
Αμπντέλ Γκαμάλ Νάσερ	118	Γκρας	152	Κακναβάτος	156	Λαϊνά	156
Αμπού Μπακρ		Γκρόπιους	151	Κάλβος	54	Λαμπελέτ	157
αλ-Μπαγκντάντι	133	Γλέζος Μανόλης	88	Καλλέργης	41	Λαμπράκης Γρηγόρης	104
Αναγνωστάκης	156	Γουάιτ Χ.	164	Καλλέργης Σταύρος	52	Λαπαθιώτης	155
Ανδρούτσος	22	Γουότσον Τζ.	149	Καλομοίρης	157	Λε Κορμπιζιέ	151
Αντύπας Μαρίνος	51, 55	Γρηγορίου Γ.	158	Καμί	153	Λειβαδίτης	156
Απαντουράι Άρουν	138	Γύζης	54	Κανάρης	22	Λένιν (Βλαντιμίρ	
Απολιναίρ	151	Δαρβίνος Κάρολος	27	Κανιάρης	157	Ίλιτς Ουλιάνοφ)	32, 73
Αποστόλου Ηλέκτρα	89	Δέλιος	156	Καντάφι Μοαμάρ	116, 133	Λίβιος Τίτος	162
Αριές Φ.	166	Δέλτα	155	Καντίνσκι	150	Λοκ Τζον	11, 13, 26
Άρμσμπεργκ	40	Destutt de Tracy	26	Καποδίστριας Ιωάννης	39, 44	Λουδοβίκος Α'	39
Άρμστρονγκ Νιλ	149	Δηλιγιάννης Θεόδ.	46, 47, 48	Καραβαγγέλης Γερμανός	60	Λουδοβίκος ΙΣΤ'	15, 17
Αρριανός	162	Δημουλά	156	Καραγάτσης	156	Λύτρας	54
Ασίμοφ	153	Δούκα	157	Καραγιάννη Λέλα	89	Μαβίλης Λορέντζος	63
Αυγέρης	155	Δούκας	156	Καραϊσκάκης	22	Μαγιακόφσκι	152
Βαλαωρίτης	54	Δραγούμης	155	Καραμανλής		Μακαρέζος Ν.	106
Βαλερί	151	Δράμαλης	22	Κωνσταντίνος	104, 106	Μακάριος Γ'	105, 118
Βαφειάδης Μάρκος	96	Εγγονόπουλος	157	Καρλομάγνος	162	Μακρυγιάννης	41
Βελουιώτης Άρης	88	Έλβις Πρίσλεϊ	151, 154	Καρούζος	156	Μαλέας	157
Βαλτινός	156	Έλιοτ	152	Καρυωτάκης	156	Μαν	152
Βαν Φλιτ	96	Ελύτης	156	Κάστρο Φιντέλ	107, 109	Μαντέλα Νέλσον	117
Βάρναλης	155	Ένγκελς Φρίντριχ	27, 30	Κατσαρός	156	Μαντσίνι	21
Βασιλείου	157	Έντισον	27	Καυτατζόγλου	54	Μάξγουελ	27
Βενέζης	156	Ερνστ	150	Κάφκα Φραντς	152, 153	Μάο Τσε Τουνγκ	107, 111
Βενιζέλος Ελευθ.	53, 57, 61, 64, 68, 74	Ζακ Λε Γκοφ	163	Κεμάλ Μουσταφά	74	Μάουερ	40, 43
		Ζαμπέλιος Σπ.	54	Κιουρί Μαρί	27	Μάρκεζ Γκαμπριέλ Γκαρθία	153
Βιζυηνός	54	Ζαν Φρανσουά Λιοτάρ	138	Κλάρας Θανάσης	88	Μαρκόπουλος Γ.	157, 160
Βίκτωρ Εμμανουήλ Γ'	73	Ζάρκεμπεργκ Μαρκ	138	Κόκα	163	Μαρξ Κάρλ	27, 30, 162
Βολανάκης	54	Ζαχαριάδης Νίκος	95	Κολοκοτρώνης	22, 23	Ματσάδο	151
Βολταίρος	10, 11	Ζέρβας Ναπολέων	88	Κοντ Αύγουστος	27	Μαυρογένους Μαντώ	22
Βοναπάρτης Ναπολέων	16, 17, 20	Ηλιού Ηλίας	104	Κόντογλου	157	Μαυρομιάλης Γεώργιος	39
		Hobsbawm E.	22	Κοντός	156	Μαυρομιάλης Κων/νος	39
Βούλγαρης Παντελής	64, 158	Ηρόδοτος	162	Κοραΐς Αδαμάντιος	12, 42	Μαυρομιάλης Πετρόμπεης	39
Βουτυράς	155	Θάσσερ Μάργκαρετ	121	Κορυζής Αλέξανδρος	87	Μέιναρντ Κέινς Τζον	72
Βρεττάκος	156	Θέμελης	157	Κόσελεκ	163	Μελάς Πάυλος	60
Γαίτης	157	Θεοδωράκης Μ.	157	Κούζας Αλέξανδρος	21	Μελαχρινός	155
Γαλανάκη	157	Θεοτοκάς	156	Κουμανταρέας	156	Μεταξάς Ιωάννης	75, 77, 86, 87
Γεώργιος Α'	44, 45, 52, 53, 62, 64, 96	Θεοτόκης	155	Κουμουνδούρος Αλέξανδρος	45	Μπλιώνης	156
		Θουκυδίδης	162	Κούνδουρος Ν.	158		

Μητρόπουλος	157	Ομηρένοβιτς Μίλος	20	Ροϊδης	54	Τσόρτσιλ	94
Μισούλης	22	Όουεν	29, 41	Ρόρτρι Ρίτσαρντ	138	Τσολάκογλου	87
Μισιέ	162	Όργουελ	153	Ρούζβελτ Φραγκλίνος	72, 79, 94	Υψηλάντης Αλέξανδρος	22
Μοντεσκιέ	10, 11, 13	Οσάμα μπιν Λάντεν	132	Ρουσό	10, 11, 13	Υψηλάντης Δημ.	39
Μοντιλιάνι	151	Ουάσινγκτον Τζορτζ	15	Σαββόπουλος Δ.	157	Φαλμεράιερ	54
Μόραλης	157	Ουόρχολ Άντι	151	Σαγκάλ	151	Φάραντεϋ Μάικλ	26, 27
Μορς	27	Ουτρίλό	151	Σαλαζάρ	74	Φασιανός	157
Μουσσολίνι Μπενίτο	73, 83, 84	Παλαμάς Κωστής	54, 88, 155	Σάντας Απόστολος	88	Φέλσταντ Μπέρτι	68
Μπάρντεν Τζο	144	Παναγούλης Αλέκος	106	Σαραντάρης	156	Φερδινάνδος Φραγκίσκος	66
Μπαντόλιο	83	Πάουντ	152	Σαρτρ	153	Φίσερ	163, 166, 167
Μπέικον Φράνσις	26	Παπάγος Αλ.	96, 104	Σαχτούρης Μίλτος	156, 159	Φλέμινγκ Αλ.	149
Μπελ	152	Παπαδιαμάντης	54	Σεφέρης Γ.	75, 85, 106, 156	Φόκνερ	152
Μπελ Γράχαμ	27	Παπαδίτσας	156	Σημίτης Κωνσταντίνος	124, 125	Φουκουγιάμα Φράνσις	131, 135, 136
Μπιθικώτσης Γρ.	158	Παπαδόπουλος Γ.	106	Σικελιανός Άγγελος	63, 155	Φουκώ Μισέλ	138
Μπίσμαρκ	21	Παπαναστασίου Αλ.	54	Σιμόν Σαιν	29	Φουριέ	29
Μπλαν	29	Παπανδρέου Ανδρέας	106, 125	Σκαλκώτας	157	Φραγκιάς	156
Μπλοχ	163	Παπανδρέου Γεώργιος	90, 104, 105, 106, 108	Σκουφάς	22, 24	Φραγκλίνος Βενιαμίν	15
Μπόρχες	153	Παπανούτσας	105	Σμιθ Άνταμ	12	Φράνκλιν Ρ.	149
Μπότσαρης	22	Παπαρηγόπουλος Κ.	54, 162	Σμιτ	104	Φράνκο	73, 81
Μπουζιάνης	157	Παπαφλέσσας	22	Σολζενίτσιν	152	Φρίντμαν Μίλτον	121
Μπουμπουλίνα	22	Παπουλάκος	40, 41	Σολόχοφ	152	Φρόνιτ Ζίγκμουντ	27, 149
Μπραντ	104	Παρθένης	157	Σολωμός	54	Χάιντεκ	40
Μπρέζνιεφ Λεονίντ	111	Παστέρ	27	Σόρος Τζορτζ	125	Χαλεπάς	54
Μπρετόν	150	Πάστερνακ	152	Σουπώνιος	162	Χάνσεν	54
Μπροντέλ Φερνάρντ	125, 163, 165	Πατρικίος	156	Σουμάν Ρόμπερτ	121	Χαντζής	156
Μυριβήλης	156	Παττακός Στ.	106	Σούτσος	54	Χαντζόπουλος	155
Νεχρού Παντίτ	118	Παύλος	105	Στάινμπεκ	152	Χάντινγκτον Σάμιουελ	131, 135, 136
Νικόλαος Β΄	32	Πεντζίκης	156	Στάλιν Ιωσήφ	73, 94, 111, 118	Χάξλει	153
Νικόλαος Ζορμπάς	52	Περράκης Ν.	158	Στίβενσον	26	Χαράρι Γιουβάλ	138
Νιούτον Ισάακ	26	Πιέρ	27	Σκινάς	62	Χατζηκυριάκος-Γκίκας	157
Νίτσε Φρίντριχ	27	Πινοσέτ Αουγκούστο	104, 121	Σωτηρίου Διδώ	75	Χατζιδάκις Μ.	157, 160
Ντ΄ Αλαμπέρ	10, 12	Πλάγκ Μαξ	27	Τάκιτος	162	Χέγκελ Φρίντριχ	27
Ντ΄ Ανούτσιο	151	Πλασκοβίτης	156	Τάλας Γκρ.	158	Χέμινγκουεϊ	152
Νταλί	150	Πολίτης Νικ.	54	Τέτσης	157	Χίτλερ Αδόλφος	73, 81, 83
Ντεκάρτ Ρενέ	26	Πολύβιος	162	Τζαρρά	150	Χο Τσι Μινχ	116
Ντεριντά Ζακ	138	Πόλοκ	151	Τζόις	152	Χόμπσμπωμ	163, 166, 167
Νταντερό	10, 12	Πούλιος	156	Τζορτζ Σπηβ	138	Χόσνεί Μουμπάρακ	133
Ντισάν	150	Προκόπιος	162	Τίτο Γιόζιπ	118	Χούρσογλου Π.	158
Ντούμπσεκ Αλεξάντερ	111	Προυντόν	29	Τόμσον	163, 166, 167	Χουσεϊν Σαντάμ	132
Ντυμπύ Ζόρζ	162	Προυστ	152	Τραμπ Ντόναλντ	144	Χρυστίδης Μηνάς	64
Ξάνθος	22, 24	Ράδερφορντ Ερνστ	27	Τρικούπης Χαρίλαος	45, 46, 47, 48	Χριστιανόπουλος	156
Ξαρχάκος Στ.	157, 160	Ραγκαβής	54	Τσακάλωφ	22, 24	Χρήστου Γ.	157, 160
Ξενάκης Ι.	157, 160	Ράνκε	162	Τσάπλι Τσάπλιν	151	Χρυστσόφ Νικίτα	111
Ξενοφώντας	162	Ρέγκαν Ρόναλντ	121	Τσαουσέσκου Νικολάι	112	Ψαρράς Δημήτριος	88
Ξεφλούδας	156	Ρήγας Βελεστινλής	12	Τσαρούχνης	157	Ψυχάρης Γιάννης	54
Ξυλούρης Ν.	158	Ρίλκε	151	Τσιλιερ	54	Ψυχοπαίδης	157
Όθωνας Α΄	39, 40, 41, 44	Ρίτσος	156	Τσιτσάνης Β.	157, 160		
Ομπάμα Μπάρακ	132	Ροβεσπιέρος	16, 17	Τσόκλης	157		

